

HÚSZ RIPOORT BEMUTATJA A VILÁGOT

RIPORTEREK ANTOLÓGIÁJA

*

CSERÉPFALVI

A KÜLFÖLDI RIPORTOKAT FORDÍTOTTÁK:

DÚS LÁSZLÓ
HÁRY GYULA
KELEMEN JÁNOS
PÁLÓCZI HORVÁTH GYÖRGY
VILÁG MIKLÓS

CÍMLAPOT ÉS KÖTÉST TERVEZTÉK:

NEMES GY.-KÁLDOR

*Szerkesztette: Világ Miklós
Copyright by Cserépfalvi 1936
Löbl Dávid és Fia nyomása*

Előszó.

Hűsz riporter bemutatja a világot. Sokat ígér a cím. Nem a földrajzi világról van szó, nem a négyzetkilométerekről, hanem sokkal többről: arról a világról, amelyben élünk. Senki se gondoljon ennél a mondatnál imaginárius légkörre, misztikus fogalmakra, mégcsak idézőjelre sem, amelyik ezt a világ szót közrefogja. Az a világ, amelyben élünk, igenis földrajzi világ, megfogható és lemérhető távolságai vannak. Népek és állatok élnek és szenvednek rajta és az öt világrészen mindenütt másképp élnek és másképp szenvednek. A hűsz riporter feladata, hogy bemutassa ezt az életet. Aki mind az öt világrészre kíváncsi, az sok hiányt fedez majd fel ebben a könyvben» Területben talán csak a földgolyó felét fogja át. Ezt a felét is meglehetősen rapszodikusán: sok fontos országról egy szó sincs, viszont egy néger faluról, vagy egy indokínai kórházról rengeteget olvashat benne. De ez a tény jellemzi korunkat: Franciaországot Indochinán keresztül, Amerikát a „hobókon” keresztül, egész Európát pedig a kínai fegyvercsempészesen keresztül lehet megismerni. Megdöbbentő ez az összefüggés: az egész világot egyetlen hatalmas szálból készült háló szorítja össze. Ennek a társadalmi rendnek minden eseménye, minden leírása, minden fontos és kevésbé fontos funkciója szerves része ennek a hálónak.

Ezt a hálót mutatja be a húsz riporter. Egyetlen szó sem esik majd róla: a hálót az olvasó fogja felfedezni. A riporter tényeket lát és hall, az ő feladata, az ő lelkiismeretének dolga, hogy becsületesen adja vissza a külső világ benyomásait. A tények azonban dokumentumok. A dokumentumok úgy beszélnek, mint nyitott könyv, nincs szükség rá, hogy a riporter beleszóljon a tények mondani-valójába.

André Gide, a világnak talán legnagyobb élő írója, egy szép napon kirándul Kongóba. Gide akkor már hatvan évig élt az európai kontinens fővárosában, Parisban, abban a városban, ahol a mi társadalmi rendünk, a kifejlődött osztálytársadalom virágzik. Gide felülállónak érezte magát ezen a társadalmon, egyéni szelleme hatalmas mozgást biztosított neki, nem érezte, hogy itt erők küzdenek egymással. Gide látott küzdelemet az életben, de ez a küzdelem az egyén, a lélek küzdelme volt. Kongó forradalmárrá tette Gidet. Kongóban döbbsent rá a nagy hálóra, amelyet eddig nem ismert, Kongóban értette meg Parist, a világpolitikát, a világháborút, a fegyvergyártást, a „gyarmatárut”, a vállalatokat, a nemzetközi tárgyalásokat, a Népszövetséget és a nagy „szent individualizmust”. Negyvenéves szellemi múlt nem volt elegendő, hogy az összefüggéseket felfedezze: egy gyarmati út, amelyet talán kellemes kirándulásnak szánt, kinyilatkoztatta előtte a világot.*

Nem véletlen tehát, hogy ennek a könyvnek csaknem egy harmadrésze gyarmatokkal foglalkozik: korunk legjellemzőbb jelensége a gyarmat. A világ gazdaság öldöklő küzdelme két részre osztotta a világot: gyarmati vállalkozókra és gyarmati munkásokra. Ebben az elosz-

tásban a benszülött természetes ellensége a vállalkozónak. Azok az államok, amelyeknek nincs gyarmatuk, másképpen kénytelenek magukon segíten: saját országukban rendeznek be gyarmatot. A viszonyokon ez mit sem változtat. A hazai benszülött alig él jobban, mint a színes, a hazai vállalkozó egyáltalán nem bizonyult jobb gazdának, mint a gyarmati. A civilizáció egyáltalán nem védi meg a hazai benszülöttet az éhhaláltól, ámbár itt azt a szép nevet kapta, hogy munkanélküliség. A hazai gyarmatok tragédiái itt játszódnak le a szemünk előtt. Sok kitűnő szociográfiai munka (most rendkívül divatos műfaj nálunk) gondoskodik hazai gyarmataink ismertetéséről.

A hazai gyarmat meztelen arcát sok minden elfátyolozza: elsősorban a jog, az egyenlő és pártatlan jog. Milyen kitűnően lehet ez a fátyol megszöve (hálót is mondhattunk volna), ha egy Gide hatvanéves koráig nem vette észre. Ott a dzsungelben azonban, ahol a gyármatosok nem olyan kényesek a törvényre, ahol a „viszony” élesen és kertelés nélkül szembeötlik, ahol az érdekeket nem civilizációval, hanem annak egy nyersebb formájával, a fegyverekkel védik, ott látta meg Gide az összefüggéseket. Ott értette meg a hazai gyarmatot isi

Az eseményriportok, amelyek ebben a könyvben találhatóak, mozgásában mutatják be a társadalmat. Olyan mozgásban, amely a nyugalmi helyzetnek oka, de egyúttal következménye is. A háló száalai precízen működnek: meghúzol egy szálat Kínában, mozgásba jön Európa, Amerika és Ázsia. Kell-e külön említeni, hogy Dollfuss halála nem magánügye Ausztriának, hanem a világpolitika elágazott következménye? Ki merné egy pillanatig

is azt állítani, hogy a világpolitika nem gazdasági érdekek függvénye? De hiszen ezt nem is tagadja senki. A szemünk előtt zajlott le az olasz—abesszin világpolitikai esemény nyíltan és őszintén a gyarmatért. Számptalan esemény fog még hozzá fűződni, számptalan kép fogja még kiegészíteni a nagy vászntat. Mindegyik összefügg egymással, mind hozzátartozik a „Hálóhoz”, mindegyik megvilágít néhány szlát belőle. Mindegyik képtnek a végén ott a gyarmat, akár színes, akár hazai.

A világháborúban megremegett a háló: az „összefüggések” vérzivatarba taszították a földgolyó nagyobbik felét, míg egyszer csak valahol elszakadt a háló. Óriási rést ütött a hálón ez a szakadás, egy hatodrészét lyukasztotta át és szakadással fenyegette a megmaradt többi részt is. Azóta ez a szakadás a világ legnagyobb problémája lett. A ma világtképének legkülönösebb jelensége, legizgalmasabb fejezete ez az ország. Keletkezésének órája], amely óráról John Reed, a kitűnő amerikai riporter számolt be, nemcsak az. események arcát mutatja meg, hanem azok mögött az egész társadalmi képet, amelyből ez az esemény keletkezett. így tágul ki ennek a világnak a képe, így érzékelteti az esemény az állapotot, így építi fel az állóriport az eseményt, amely aztán elementáris erővel robban ki.

Hús különbözű, rapszodikus riport, amelyek tartalmilag úgyszólván egyáltalán nem függenek össze, mégis, mennyire egyűvé tartoznak, mennyire kiegészítik egymást, egymásból következnek és egymásra hatnak.

A riporternek legnagyobb része világhírű író, olyan ember, akire azt szokták mondani, hogy az emberiség

lelkiismerete. Mennyi rosszat, mennyi borzalmat láttak ezen a világon. Távolról sem mindent. Hosszú kötetekben lehetne folytatni a „destruktív” riportokat és külön-külön minden egyes országról bizonyítani, hogy a „Háló” megfojtja az emberiség túlnyomó többségét. Csodálatos dolog: ki biztatta fel ezeket az írókat, hogy ennyi borzalmat lássanak ezen a földön. Akik Londres, Gide, Viollis, Kisch, Smedley riportjain felháborodtak, csodálatosképpen mind a gyarmatosokhoz tartoztak, azokhoz, akik a világot népdal, népviselet és kultúrfilmeken keresztül szeretik nézni. Számukra pedig ajánlatos volna a Gyöngyösbokréta programjában, függetlenül néhány oldalt Szabó Zoltán: Tardi helyzet-éből közölni. Afrika messze van! Ezzel szokták egyesek magukat megnyugtatni, ha túlságosan zakatol bennük az a tudat, hogy kultúremlékek vagyunk. Afrika azonban csodálatosképpen rendkívül gyakran nagyvárosokba telepszik, egyes kultúrállamok faluit pedig egyenesen meghódítja. Ilyenkor azonban minden egyébről illik beszélni, csak Afrikáról nem. Egyszerűbb és hatásosabb ez a szó: gazdasági válság, főleg sokkal megnyugtatóbb.

*

A riporter lát és tudósít. Műfaja összefügg a modern sajtó keletkezésével. A riporternek nincsen véleménye, azt az olvasó alkotson magának. Az ő feladata, hogy feltárja a témát. Ebben különbözik az útleírástól, amely szintén személyes élményt ad közvetlen formában. A_x útleírás megelégszik az exotikum leírásával, a riporter témakört választ és megoldja a témakört, helyesebben leleplezi a témát, felkutatja kulisszatitkait és igyekszik azokat napvilágra hozni: kinyomozni az esemény, vagy

a jelenség okát. Az okok azonban sohasem lehetnek mások, mint dokumentumok, ezek adják meg a riport hitelességét. A nyomozáson nem szabad érezni, hogy nyomozás, annak az eseményből, vagy a jelenségből magából kell folynia. Ezért az „állóriportnál” sem elég az ügyes meglátás, ezért kell a témát természetes alapjainak, a dokumentumok felhasználásával feldolgozni.

Ebben a könyvben kötőit riportok mintaképei a műjajnak. Nem azonosak a napilapok könnyed, tiszavirág-életű riportjaival, ez azonban nem jelenti azt, hogy nehézkesek. Ellenkezőleg: határtalan könnyedséggel oldják meg azokat a kérdéseket, amelyekről vezércikkeket kellene írni, mégis annyira szuggesztívek, hogy az olvasó nem maradhat közömbös. Az író a dokumentumok erejével állásfoglalásra kényszerít. Es a jó riport, dacára annak, hogy írója egy szóval sem nyilvánít saját véleményt, nem tűri, hogy másképp alakuljon az olvasóban, mint azt az író akarja. A. tényleges objektív eredmény nem is lehet vitás: a következetes gondolkodás csakis az író gondolatmenetéhez vezethet.

A modem riport hallatlan hatással volt a regényirodalomra is. Egy egész regényíró-korszak fűződik hozzá: a riportregények korszaka. Remarque, Renn, Markovits Rodion nagyon helyesen riportregénynek nevezték műveiket, a regények sikere és hatása bizonyítja, hogy a dokumentáris riportelem a legjobban meg tudja közelíteni az olvasót.

*

A következő reportsorozatot sokezer riportból válogattuk ki, bizonyos azonban, hogy még sok olvasatlan

maradt, ha olvasóink közül valakinek volna tudomása valami érdekes riportról, kérjük, közölje velünk, hogy a második kiadásnál, amelyet reméljük, hogy megérünk, felhasználhassuk.

Az életrajzi megjegyzések hosszúsága nem aszerint alakult, hogy milyen nagy író az illető, hanem, hogy mennyire ismerték Magyarországon.

VILÁG MIKLÓS

Kongó

Írta: *André Gide*

André Gide, a világ egyik legnagyobb élő írója, semmitől sem áll olyan távol, mint a riporterségtől. Mégis kiragadunk egy szemelvényt híres afrikai úti-naplójából, a Voyage ait Congo-ból, mert ezt a könyvet bizonyos mértékben mégis riporteri szándékkal írta. A kötet túlnyomó része vádirat. Gide azért írta, hogy a világ figyelmét felhívja a kongói borzalmakra. „Nem tudok hallgatni” — kiáltja a napló egyik fejezetében, úgy mint egykor Tolsztoj. A kongói út, melyet Gide tíz évvel ezelőtt, ötvenhét éves korában tett meg, döntő jelentőségű volt a nagy író világnézeti fejlődésében. Mindig a szabadság, a teljes felszabadulás vágya volt Gide írásainak végső értelme. Az egyén felszabadulását hirdette a társadalom erkölcsi béklyói ellen. De ugyanakkor mindig érezte egy magasabb rend szükségességét. A kongónégerék borzalmas sorsa ébresztette fel édeklődését a tömegek szabadságának problémája iránt. Itt ismerkedett meg a társadalom a n y a g i béklyóival. Fejlődése azóta nyílegyenes vonalban haladt. Ma azokat, hatalmas nevének és zsenijének súlyával támogatja azokat, akik harmóniát keresnek és találnak az egyén és a tömeg felszabadulása, valamint a szabadság és egy magasabb erkölcsi rend között. (Fő munkái: L'Immoraliste, Les Faux-Monnayeurs, Les Caves du Vatican, Nourritures Terrestres, La Forte Etroite, Voyage au Congo, Pages de Journal, Les Nouvelles Nourritures.)

Október 27.

Ebéd Bodában, a baljóslatú Pachával s a Franciaországba visszatérő M. Blaud-val, Carnot adminisztrátorával. Pacha-nak nincs mosolya. Kétségkívül betegember.

Három óra tájban hagytuk el Bodát. A falvakban, amiket érintünk, csak aggokat, gyermekeket és asszonyokat látni.

Az ut lassan emelkedik. Hirtelen az egész; terület lejtősen zuhan; roppant kiterjedésű erdőség fölött vagyunk. Sötét éjjel érkezünk N'Goto-ba.

Vacsora után jókor visszavonulva az utazók kalyibájába, mindketten mély álomba merültünk, a szúnyogháló védelme alatt. Reggel két óra tájban léptek és hangok zaja ver föl. Valaki be akar lépni, — Zo nié? — kiáltjuk. (Ki az?) Egy tekintélyes bensülött törzsfőnök volt, akivel a vacsora folyamán ismerkedtünk meg; akkor félve, hogy terhünkre lesz, másnapra halasztotta a beszélgetést, amit velünk akart folytatni. De egy küldönce, akit Pacha, a boda-i adminisztrátor küldött utána, éppen most kézbesítette ki neki a parancsot, hogy azonnal térjen vissza falujába. Nem tehetett egyebet, mint engedelmeskedik az utasításnak. De elkeseredve, hogy ilymódon füstbe megy a beszélgetés reménye, bátorságot vett magának, hogy ilyen szokatlan időben keressen fel minket. Végtelen bőséggel beszélt olyan nyelven, melyből egy szót sem értettünk. Kértük, hagyjon aludni. Jöjjön vissza később, mikor lesz tolmácsunk. A késésért magunkra vállaltuk a felelősséget, megígérve, hogy fedezzük őt a szörnyű Pachánál. Hogy miért állt az utóbbinak érdekében megakadályozni, Szamba N'Goto-t, az illető főnököt, hogy velünk beszélhessen, azt hiánytalanul megtudtuk másnap reggel, amikor tolmács segítségével a következő felvilágosítást kaptuk Szamba N'Goto-tól:

Október 21-én (tehát hat nappal azelőtt), a bodai adminisztrátor Bodembérébe küldte Yemba őrmestert, hogy megtorlást hajtson végre a falu lakói ellen, akik

annak az utasításnak, amely őket a, Carnot-i út mentére akarta telepíteni, vonakodtak eleget tenni, mert nem akarták ültetvényeiket elhagyni. Azonkívül azzal is érveltek, hogy a Carnot-úti emberek a baják törzséből valók, holott ők bofik.

Yemba őrmester tehát három emberével elhagyta Bodát; a kis különítményhez csatlakozott Baue capita s két embere. Útközben az őrmester minden faluban letartóztatott két-három embert s megláncolva vitte őket magával. Bodenbérébe érkezve, megkezdődtek a megtorlások: tizenkét embert a fához: kötöttek, míg a falu főnöke, Köbelé, menekülésnek vette útját. Yemba őrmester s egyik katonája, Bonzso, tüzelni kezdtek a megkötözött emberekre s megölték őket. Aztán vérfürdőt rendeztek az asszonyok között, akiket Yemba fejszével csapdosott. Végül öt apró gyereket kunyhóba zárt, melyet felgyújtott. Egészben véve, mint Szamba N'Goto mondja, harminckét áldozat volt.

Vegyük még ehhez a számhoz a M'biri-i capitát, aki elmenekült falujából, s aki Yemba Bossuéban, a N'Goto északi részén talált meg.

Azt is megtudtuk, hogy Szamba N'Goto már visszatérőben volt székhelye, Boda felé, amikor az úton össetalálkozott Zamblin kormányzó autójával, amely minket vitt N'Gotoba. Abban a téves hitben, hogy az autóban maga a kormányzó ül, visszafelé veszi útját, hogy elpanaszolja neki a dolgot. Gyorsan kellett haladnia, mert kevéssel N'Gotoba való érkezésünk után jött meg. Nem akarta elmulasztani a soha nem remélt alkalmat, hogy a fehér emberek főnökéhez felebbezhet.

Október 28.

Szamba N'Goto beszámolója több, mint két óráig tartott. Esett. Ez nem a zivatarok rövid zápora volt. Az eget vastag felhők takarták el, az eső hosszú időre befészkelte magát. Tíz óra tájban mégis elutaztunk. Moby mellett ültem; Mare és Zésé a kocsis belsejében, ahogy tanyát ütöttek a fekvő alkalmatosságokon, kissé fuldokolva az autó fedele alatt. Az út mélyen átázott s az autó csak kétségbeesett lassúsággal haladhatott. A legkisebb emelkedéseknél is, vagy a homokosabb részekben, le kellett szállnunk az esőben s tolni kellett az el-elcsúszó kocsit.

Szamba N'Goto panasza annyira levert valamenynyünket, hogy találkozáskor egy csoport asszonnyal, mosolyogni sem tudtunk rájuk. Ez a szegény csorda szinte fürdött a záporban. Sokan munka közben szoptatták meg a kicsinyeiket. Körölből minden húsz méteren az út mindkét oldalán legalább három méter mélységű gödörök tátongtak; e szerencsétlen munkásnők minden megfelelő szerszám nélkül innen szedték ki a homokos földet az: út feltöltésére. Nem egyszer megesik, hogy a kötetlen talaj beomlik, maga alá temetve a gödör mélyén dolgozó asszonyokat és gyermekeket. Ezt többen is mondták nekünk. Legtöbbször sokkal messzebb dolgozva falujuktól, semhogy esténként hazatérhessenek, ideiglenes kunyhókat, esőnek ellent nem álló menedékeket ütnék össze ágakból és nádból. Megtudtuk, hogy a munkafelügyelő egész éjjel dolgoztatta őket, hogy eltakarítsák a tegnapi vihar nyomait, s járhatóvá tegyék számunkra az utat.

*

Október 29.

Ma reggel meglátogattam az egyik benszülött törzsfőnököt, aki tegnap élénkbe jött. Ma este visszaadja a vizitet. Hosszas társalgás. Adum tolmácsol földön ülve.

A bambiói törzsfő minden részletében megerősíti, amit Szamba N'Goto-tól tudtam meg. Részletesen elbeszélte a legutóbbi bodai vásár „bálját”. Elbeszélését itt közlöm szórói-szóra, átírva Garron útinaplójából.

Szeptember 8-án Bambioban az Erdőkitermelési Társaság számlájára dolgozó Goundi-csoport 10 (pótertesülések szerint 20) kaucsuk aratóját — amiért az előző hónapban nem szállítottak kaucsukot (noha a következőben kétszerannyi mennyiséget, 40—50 kilogrammot (hoztak be) — arra ítélték, hogy fojtó hőségben rendkívül súlyos fagerendákat hordozzanak a telep körül. Ha valamelyikük összeesett, az örök útésekkel segítették talpra.

A „bál” reggel nyolc órakor kezdődött Pacha és Maiudurier urak (a Társaság ügynöke) jelenlétében s egész nap tartott. Tizenegy óra körül egy bagumai Malongé nevű munkás összeesett, hogy soha többé föl ne keljen. A dolgot jelentik Pacha úrnak, aki csak annyit mond: „Bánja a fene. ..” s utasítást ad, a „bál” folytatására. Mindezek az összegyűlt bambioi lakosok, s a szomszéd falu vásárra jövő törzsfőinek szemei előtt játszódott le. — A büntetés résztvevőit azonkívül munkabérük egyenértékét kitevő pénzbüntetésre ítélték. . . Következésképpen két hónapig ingyen dolgoztak. Egyiküket, aki „fecsegní” akart, ráadásul egy havi börtönnel sújtották.

Félbeszakítottam itt Garron napló-idézetét, hogy pontosságát egyéb értesülések egybevetésével is igazoljam; s a kormányzóhoz intézett levelem folytán keletkezett hivatalos vizsgálat a fent elmondott tényeket teljes mértékben megerősítette.

De másrészt megtudtam, hogy maga Pacha úr sem habozott egy hivatalos felterjesztésében Garront idézni, s az ő tanúskodása mögé menekülni. Garron iránti feltétlenül indokolt bizalma arra bír, hogy még ezt az oldalt másoljam le:

„Pacha úr jelenti, hogy Boda környéki „bayák”-nál a megtorlásokat befejezte. Saját maga ezerre becsüli az összes életkorból és mindkét nemből származó áldozatok számát. A katonák, hogy haditetteiket igazolják, kötelesek voltak a „parancsnoknak” elhozni az áldozatok füleit és nemiszerveit. Az ügy előzményei 1924 júliusáig nyúlnak vissza.

A vidék benszülőttei nem akartak többé kaucsukot termelni. Az akkori adminisztrátor, Bonquet, négy zsoldost s egy benszülött őrmestert küldött, hogy a lakosokat munkára kényszerítsék. Ebből zavar keletkezik. Az egyik zsoldos elsüti fegyverét. Ebben a pillanatban körülveszik őket a benszülöttek s megkötözik. Huszonnégy órával később egy kisszámú felzigatott csoport megöli őket; ezek letartóztatása elegendő lett volna az ügy lezárása, ehelyett Pacha megérkezését várták, aki a megtorlásokat szörnyű vadsággal kezdte meg.

Az egész dolog oka a G F. S. O. (Compagnie Forestière Sanga Oubangui: S. O-i Erdőkitermelési Társaság), amely kaucsukmonopóliuma és a helyi hatóságokkal való cinkossága révén az; összes benszülötteket

kemény rabszolgaságba veti. Kivétel nélkül minden falu köteles kaucsukot és maniokot szállítani a C. F. S. O. számára, a kaucsuk kilóját egy frankért s a maniokat tíz kilogrammonként egy frank árban. Megjegyzendő, hogy Ubangi-Sári gyarmaton a kaucsuk kilójáért 10—12 frankot fizetnek a benszülötteknek s egy kosár maniokért 2.50 frankot. Tíz kiló kaucsuk leszedése végett a benszülött kénytelen egy hónapot erdőben tölteni, gyakran 5—6 napi járásnyira falujától, természetes, hogy nincsenek túlságosan elragadtatva a kaucsuk-szedéstől, amely nagyon is sovány jövedelmet biztosít számukra; többre becsülik a pálmadió szedését, amit falujok közelében elvégezhetnek, s amelyért — a konkurrencia miatt — (ez a termés nem lévén a C. F. S. O. monopóliuma) egy frankot is kaphat különként, gyakran többet is. Egy benszülött — minden éjjel hazatérve falujába — különösebb fáradtság nélkül havonként harminc kilogrammot is le tud szedni.”

S még néhány adat Garron naplójából:

„A Főkörmányzó rendelete ellenére az útépitést és a teherhordást asszonyok végzik.

A vidék útjait kavicsstalan homokos területen vágják. A falvak összes asszonyai egész évben, reggeltől-estig hordják a földet a töltésre, — legtöbbször elég nagy távolságból s szükséges eszközök nélkül; a földet kosarakban hordozzák a fejükön. A legtöbb asszonynak szoptatós gyereke van. Innen a gyermekhalandóság és elnéptelenedés.

Ezt a munkát az útdó levonásának tekintik s nem fizetik; a munkásnők élelmet nem kapnak.”

A főnök még tovább beszélt a bodai börtönrendszerről. A benszülöttek nyomorúságáról, vándorlásukról, kevésbé átkozott vidékek felé . . .

S én igaz, felháborodom Pacha ellen, de az Erdőkitermelési Társaság titokzatos szerepe sokkal súlyosabbnak látszik előttem, mert végül is mindenről tudott (vagyis itteni képviselői tudták). A dolgok ilyen állapotából a Társaság húzott hasznot. Ügynökei biztatták Pacha-t, azok helyeselték neki. Az ő kérésükre vetette önkényesen börtönbe a nem kielégítő munkateljesítményű benszülötteket stb. . . .

Mi lett a „Pacha-ügyből”? Érdekes volna megtudni. Vájjon igaz, hogy az én ... indiszkrécióm számos kellemetlenséget okozott Garron-nak, s vadászengedélyének visszavonására vezetett?

Hogy az igazság sokba kerül a bozótban, ahogy egy benszülött főnök mondta, azt nagyon is sok alkalommal fogjuk tapasztalni.

Hogy a Kormányzóhoz intézett levelem eredményes legyen, két nappal későbbre halasztom elutazásomat. Az itt töltött néhány hónap már óvatossá tett az „autentikus beszámolókkal”, a legegyszerűbb tények elferdítésével és a túlzásokkal szemben. Sajnos, attól kell tartanom, hogy a „báli” jelenet, ha hinni lehet a közvetlen tanuknak, akiket sorjában kikérdeztem, korántsem kivételes eset. A rémület miatt, melyet Pacha neve kelt bennük, arra kérnek, hogy ne említsem meg nevüket. Később majd kétségtelenül „felvonulnak” s tagadni fogják, hogy valamit is láttak. Ha egy kormányzó bejárta az országot, alantasai beszámolójukban mindig a legkielégítőbb tényeket sorakoztatják fel. Azok a dol-

gok, amiket én akarok a Kormányzónak felterjeszteni, könnyen kikerülhetik figyelmét s gondosan el fognak fojtani minden olyan hangot, mely ezeket ismerteté véle. Elhitettem magammal, hogy egyszerű turistaként utazva, néha találhatok, vagy láthatok olyat, ami sokkal mélyebben van, semhogy az ember észrevegye.

Elfogadva a rámruházott küldetést, eleinte nem igen tudtam, hogy milyen ügghöz is szegődtem, mi is a feladatom, s miben lehetnék hasznos. Ma már tudom, s kezdtem hinni, hogy nem jöttem hiába.

Mióta a gyarmaton vagyok, tudatára ébredtem a problémák szörnyű kuszáltságának, amiknek megoldása nem az én feladatom. Távól áll tőlem a gondolat, hogy szavamot olyan dolgokban emeljem fel, melyek illetékességem körén túlesnek s hosszas tanulmányozást követelnek. De itt az általános jellegű nehézségektől tökéletesen független s körülhatárolt tényekről van szó. Talán a kerületi főnök is értesült ezekről. Ahogy a benszülöttek beszéltek, úgylátszik, nem ismeri. A kerület igen nagy; egyetlen ember s minden gyors közlekedési eszköz nélkül — nem felügyelhet mindenre. Az ember állandóan két aggasztó megállapításra bukkan: elégtelen személyzet, elégtelen anyagi eszközök.

*

Október 30.

Lehetetlen aludni. A bambioi „bál” egész éjjel kísért. A gyakori megállapítás, hogy a benszülöttek a francia hódítás előtt még szerencsétlenebbek voltak, — nem nyugtat meg. Felelősséget vállaltunk velük szemben, amely alól nincs jogunk kivonni magunkat. Egy

mérhetetlen panasz él bennem. Dolgokat tudok, amiket nem helyeselhetek. Micsoda démon vitt Afrikába? Mit keresek ebben az országban? Azelőtt nyugodt voltam; most — *tudok* és beszélnem kell.

De hogyan hallgattassam meg magam? Eddig sohasem törődtem azzal, hogy meghallgassanak; mindig a holnapi embereknek írtam, a maradandóság egyetlen vágyával. Irigylem az újságírókat, akiknek a szava hirtelen hangzik fel, hogy utána épp oly gyorsan elenyésszen. A hazugság színpalái közt bolyongtam volna eddig? A kulisszák mögé akarok hatolni, a díszlet túlsó oldalára s megismerni a rejtettet, bármily borzalmas legyen is. Ezt a „borzalmast” sejttem, ezt akarom látni.

Az egész napot levelem megfogalmazásával töltöm.

*

Október 31.

Törzsfőnökök jönnek eléink két tam-tammal, amit gyermekek visznek. Két fontos „bakongo” falu van itt; (így nevezi általában az Erdőkitermelési Társaságnak dolgozó benszülötteket). Mellettünk egy pici falu, N'Délé, amelyet most csupán öt munkaképes ember lakik (akik az erdőben vannak kaucsuk-szedésen) s öt erőtlén, akik az ültetvényeken dolgoznak. Főlöszleges mondani, hogy ezek az erdőben dolgozó emberek a lehető legkevésbé fekszenek bele a munkába, melyet oly rosszul fizetnek. Innen vannak a büntetések, amelyekkel a Társaság ügynökei kötelességtudásra igyekeznek őket bírni.

Hosszas beszélgetés a bakongo faluk főnökeivel. De az egyik, akivel kezdetben beszélgettünk, azonnal

elhallgat, mihelyt a másik közeledik. Szót sem szól és mikor a bodai börtönben elkövetett szörnyűségekről faggatjuk, ahol maga is be volt zárva, semmi sem annyira megindító, mint hallgatása s félelme, hogy bajba keveredik. Később, mikor ismét egyedül voltunk, elmondta, hogy egyetlen napon tíz ember halt meg ott a kínzások folytán. Maga is testén viseli az ütések nyomait, amiket megmutat nekünk. Megerősíti, amit már hallottunk, hogy a foglyok egész napi tápláléka egy ekora (az öklét mutatja) csészényi maniok.

Beszél az Erdőkitermelési Társaság pénzbüntetéseiről (majdnem azt mondtam: adókövetéséről), melyekkel azokat a benszülötteket sújtja, akik nem szállítanak elegendő mennyiségű kaucsukat — 40 frank pénzbüntetésről, tehát akkora összegről amennyit egy hónapban tudnának keresni. — hozzáfűzi, hogy abban az esetben, ha a szerencsétlen nem tudja kifizetni a pénzbüntetést, nem menekülhet meg a börtön elől, legfeljebb ha valami szerencséesebbtől kölcsönöz, ha ugyan talál ilyet, s gyakran még ilyenkor is börtönbe vetik. A rémület uralkodik s a környék falvai elnéptelenednek. Később más főnökökkel is beszéltünk. Kérdésünkre: „Hány ember van a faludban?” — sorra nevezik meg a lakosokat, mindegyiknél behajtva egyik ujjukat. Ritkán van tíznél több.

Sok ember keres föl minket. Némelyik papirost kér, mely környékszerte híres varázslói mivoltát igazolja; egy másik engedélyért jön, hogy távolabbra mehessen „kis falut csinálni egyedül”. A bodai börtön fogoly-létszáma felől tudakozódok, bárki adja is, az egyetlen felelet: „Sok, sok, igen sok, — nem tudom

megszámolni”. Állítólag számos asszony és gyermek van a bebörtönzöttek közt.

*

November 6.

Estefelé pirogon kelünk át az Elekán; utána látogatás az Erdőkitermelési Társaság telepén, melyet két igen rokonszenves és egészen fiatalember vezet. Becsületeseknek látszanak, de nehogy áltassák magukat: becsületességükkel önmaguknak fognak ártani: A Társaság szükségszerűen többre fogja náluk becsülni az olyan ügynököket, akik annyi pénzt szállítanak a pénztárba, amennyit ezek becsületes úton nem fognak tudni. Állításomat mi sem világítja meg jobban, mint ugyané Társaság egyik ügynökének néhány szava, amit jóval később s egészen más vidéken hallottam. Mindenki meg fogja érteni az okot, amely a személy — és helynek elhallgatására készlet. Ez az ügynök fesztelenül beszélt, kezdetben nem is sejtve, hogy mekkora undort kelt bennem, (amit mi igyekeztünk is eltitkolni, nehogy elhallgasson).

Azzal kezdte, hogy sokáig működött az Aranyparton (Gold Coast); a kérdésünkre, hogy itt jobban érzi-e magát, így kiáltott fel:

— Az ördögbe is! Az Aranyparton semmit se lehet csinálni. Képzeljék, ott majdnem minden néger tud írni-olvasni.

A kaucsuk kitermeléséért a benszülötteknek havi 25 frankot fizet s ezenkívül minden szombaton egy frank „kosztpénzt”! — táplálék és lakás nélkül. Ezek „önkéntes jelentkezők”, akik ezt a siralmas állapotot még mindig többre becsülik a hatósági kényszermunkánál.

Ez utóbbtól annyira félnek, hogy elmenekülnek falujukból s az őserdő eldugott helyein rejtőzködnek el. — „A robottól való szabadulás egy másik módja a kankó. Ezek a fúrfangos fickók tudják, hogy a hatóság nem szerződtet kankós embereket s ők ismernek olyan asszonyokat, akiktől ezt a betegséget megkaphatják”.

Négyezer frankot keres havonta s ezenkívül jutalmakat. Ez évben a társaság vezetősége állítólag 12.000 frankot juttatott neki részesedés címén.

Nem titkolja haragját az angol kereskedők ellen, akik elkövetve azt az ügyetlenséget, hogy közvetlenül a benszülőtteknek fizetik meg az áru forgalmi értékét, „rontják az üzletet”. Cinikusan bevallja, hogy amikor nem lehet megfelelő módon nyerni az árun, „az ember a súlyokon hozza be a veszteséget”.

Amikor közlöm szándékomat, hogy 100 frank natabis-t (jutalmat) adok annak a főnöknek, aki egy dindikit (kis afrikai állatot) szerez nekem, vállat von:

— Ne adjon neki semmit.

— Mégis illenék, hogy ...

— Egyáltalán semmit.

— Miért?

— Ha ezeknek matabist ad az ember, mingyárt azt hiszik, hogy meglopták őket. Hallgasson csak ide; az egyik főnök egy nap csimpánzt hozott nekem, amit csakhamar eladtam Dualában 1500 frankért.

— És semmit sem adott neki?

— Én? Ellenkezőleg. Jól leszidtam... S mégis egy pár nap múlva másik csimpánzt hozott. Látja?!

Sokat panaszkodik a hatóságra, „amely megöli a kereskedelmet” —, de itt a fölöttes hatóságról van szó:

annál dicsérőbben beszél a körzeti főnökről: „Jöhet hozzá a néger panaszra; tudja, hogyan utasítsa rendre”. Még tovább is beszélne, ha nem venne észre tekintünkben valami nem-éppen-rokonszenvest.

■

Bossa, december 18.

Egy órával napkelte után fogolycsapattal találkozunk, melyet capita vezetett egy közeli faluból. Tizenegyen voltak, nyakukon kötéllel, vagy inkább spárgával, amely valamennyiüket összekötötte. Külsőjük oly nyomorúságos volt, hogy az ember szíve összeszorult. Mindegyikük jókora maniokot cipelt a fején, ami bizonyára nehéz volt, de nem túlságos nehéz egy jó egészségi állapotban levő embernek. Ezek azonban magukat is alig bírták vonszolni. Egyikük nem vitt semmit, 10—12 éves, megdöbbenően sovány, nyomortól, éhségtől, fáradtságtól kimerült kisfiú volt, időnként minden tagjában megrázkódott, hasbőrét ideges rángások remegtették meg. Feje mintha le lett volna reszelve; a hajzat helyén néhol az a fajta bőr volt, ami sebeken, vagy leforrázott test felszínén képződik. Képtelennek látszott, hogy valaha is mosolyogni tudjon. Különböző sorsosa is oly siralmas volt, hogy már alig csillant meg szemükben az értelem. Míg a capitát faggattuk, eleségtáskánk tartalmát — melyben szerencsétlenségre csupán három száraz kenyérdarab volt —, a gyermek kezébe üritettük. Abban a tudatban, hogy utunk céljához hamar elérünk, a málahordókat előre küldtük s nemi láttuk el magunkat élelemmel. A gyermek úgy falta föl a kenyérdarabokat, mint az állat, szó nélkül, a hála pillantása nélkül. Útitársai, ha kevésbé gyengék is, nem

látszottak kevésbé éheseknek. Kérdezősködésünkre kiderül, hogy talán már öt napja nem ettek. A capita szerint szökevények, akik már három hónapja éltek az őserdőben; képzeletemben úzótt vadaknak látom őket. De a magyarázatok ellentmondók s mikor kikérdezzük a szomszéd falu főnökét, Kotét, aki az elfogató parancsot adta, majd pedig este a falujokbélieket, akiknél megszállunk — nem derül ki, hogy kecskeőrzésre mentek-e ki az erdőbe, mert kecskéiket a faluban ragály támadta meg, vagy a rossz sors elöl menekültek-e el, mely több gyermeküket elpusztította, vagy arachidát szedtek a hatóság parancsára, vagy pedig egyszerűen a fegyelmezetlenség s az ültetvényes munkától való vonakodás miatt bújtak-e meg. (Megjegyzendő, hogy ekkora nagy ültetvényeket már régen nem láttunk.) Anynyit veszünk ki a beszédből, hogy már egy éve élnek az erdőben, ahol falut alapítottak. Saját panaszuk szerint állítólag Koté főnöktől és embereitől súlyos bánatokat szenvedtek el, akik karóhoz kötötték, lepiszkolták őket. Mily nehéz valamit megtudni, valamit megérteni! — S míg be kell vallanunk, hogy ezeknek az embereknek a soványsága nem túlságosan különbözik az eddig látott faluk lakosságáétól, semmi sincs, ami szomorúbb volna ezeknél a kunyhóknál, ahol egymás hegyén-hátán, zsúfoltan élnek (némelyikben 11-en, másokban tizenhármán). Faluikon áthaladva, egy mosolyt, egy üdvözlést nem kap el az ember. Ő, de messzi vagyunk a Nola-vidék diadalmas bevonulásaitól! ... — S hogy a fogolycsapattal való találkozást érthetőbbé tegyem, már beszélnem kellett volna arról az egyesített „műveletről”, melyet Morel említett nekünk s amely

Bosoum-ból való elutazásunk előtti nap kezdődött; erre a műveletre Morel öt zsoldost küldött el (mindegyiküket 25 tölténnyel, amit csak szükség esetén használhattak); egy bizonyos helyen három más hatóság zsoldosaihoz kellett csatlakozniok. A négy egymás felé menekülő oszlop figyelmét nem kerülhették el azok a szökevények, akik a négy kerület határvonalán élve hol az egyik, hol a másik területre menekültek aszerint, melyiknek a hatósága üldözte őket — s ez már így folyt régóta, míg Lamblin kormányzó el nem határozta, hogy *végét* veti az ellentállásnak. A ma reggeli menet az adott parancsok akaratlan eredménye volt-e?

*

December 20.

Egy csomó jelentéktelen kis falu, ha ugyan így lehet nevezni néhány nyomorúságos kunyhót, melynek lakói sovány tűz előtt vagy a küszöbön ülnek s nem üdvözölnek minket s még fejüket is alig fordítják utánunk. Kunyhóik a mi szénégetőink ideiglenes erdei viskóira emlékeztetnek. Kicsit hiányosabb felszereléssel, — már aduk lennének. S a hiányzó fogadtatás megérkezésünkkor, a mosolygás és üdvözlés hiánya korántsem jelent ellenségeskedést, hanem a legmélyebb közöny, az állatias fásultság jele. Ha hozzájuk közeledünk, alig tesznek több mozdulatot, mint a Galapagos szigetek állatai; ha valamelyik gyermeknek pénzdarabot nyújtunk, megijed s nem tudja mit akarunk tőle. Föl sem éri észszel, hogy adhatnak neki valamit s ha egy idősebb ember vagy valamelyik málahordónk megmagyarázza neki jószándékunkat, csodálkozó arcot vág s aztán kinyújtja kezét, két tenyerét teknővé formálva.

A falu, ahol tábort ütöttünk, nyomorúságban, piszokban, szennyben — semmiben sem marad mögötte a többi falvaknak, amelyeket eddig láttunk. A viskók belsőjében kimondhatatlan bűz. Nem hiszem, hogy a gyermekeket valaha is megmosták volna. A víz kétségtelenül a konyhára; kell s utána nemigen marad a tisztálkodásra.

S mégis reggel óta elég nagy ültetvényeket látunk: mii-, széam-, s főleg céara-ültetvényeket. Néhány gyapotmező.

A leszedett mil-t és szezámot a falu körül fák ágaira függesztett hosszúkás kosarak őrzik.

Banánmotor.

Írta: Albert Londres

Szitok és gyalázkodás fogadta Párizsban Londres híres könyvét, a „Fehér és fekete”-t. Zsidóbérencről hazááruólóg, kommunistától gazemberig, minden bélyeget rá-sütöttek. Pedig Londres nem volt se zsidó, se kom-munista. Becsületes újságíró, író. Nem akarta forradal-mosítani a francia gyarmatokat, csak emberségesebb bá-násmódot követelt számukra. Az a bizottság, amelyiket az ő tudósításai alapján kiküldtek az afrikai helyzet meg-vizsgálására, megdöbentő jelentést küldött haza. Ez a jelentés Londrest igazolta.

Londres örökké úton volt, a lelkiismerete hajtotta az emberiség legszerencsétlenebb páriáihoz, a gyarmati benszülöttekhez. 1932-ben Indokinából hazajövet hősi ha-lált halt az elsüllyedt „George Philipar” hajón.

Az országúton mindkét nembeli négercsapat dol-gozott. Mélyen lehajoltak, mint akik bakugrást játsza-nak, közben botokkal ütögették az utat. Két csoport volt, egy férfi és egy női csoport. A nők öregek és csúnyák voltak, ráncos bőrük alól szinte kilátszott csontvázuk. Valóban, már csak az országúton lehetett felhasználni őket.

Az országút szélén három tamburásból és egy fu-volásból álló zenekar guggolt. Reggeltől napestig négy hangból álló dallamot fújtak. Egyhangúan hullámozott a dallam: két mély — két magas, két mély — két ma-gas ... Ez szolgáltatta a ritmust a kőütögetéshez. A leg-jámborabb eb is megveszett volna ettől a muzsikától.

A munkások másik csoportja követ hordott. Volt, aki egy darabot vitt a fején, mások hármat-négyet vittek olyan kis kosárban, hogy az ember nem is hitte volna, hogy ennyi kő beleférhet.

A kőrakástól a munkahelyig 500 méter volt a távolság, így minden kődarabbal egy kilométer utat kellett megtenni. Megjegyezhetné erre az olvasó, hogy manapság már némely helyen gőzhengert és teherautóbilt vagy legalább is valami talicskát használnak. Ez azonban afrikaiak számára csak álomkép. Igen hálás lennék annak, aki bármilyen, ezekhez hasonló járművet tudna nekem mutatni a gyarmati kormányzat valamelyik felszerében.

Nagyritkán végigsuhan a fekete Afrika fölött egy-egy repülőgép. Ez még érthető, hiszen a repülőgép nagyon gyorsan halad. De a gőzhenger! Azt mesélik, hogy a gőzhenger olyan lassan mozog, mint egy rák. Valaki mondotta is nekem, hogy egyszer útnak indítottak egy ilyen gépet Franciaországból. Ez azonban már 28 évvel ezelőtt történt. Akinek elég nagy türelme van, még megérheti azt, hogy a gép megérkezik Afrikába. Kérjük, ha valaki útközben találkozik a géppel, taszítsa egy kicsit előbbre, a négerék igen hálásak lesznek érte.

Meg kell adni, próbálkoztak már kézitricskával is. Ez a fajta talicska Pascal idejéből származott. Jókora időbe telt, míg ez a korszerűnek nem igen nevezhető technikai vívmány Franciaország bürokratizmusán keresztül Afrikáig eljutott. A mandigoi, peuhli, bambarai, sonraii, mossai, berbai feketék még ennek az egy európai járműnek a használatát sem tudták megtanulni. Nagyokat billen a talicska, a néger meg bukdácsol mögötte, végül is felkapja és a fejére teszi. Ezekután beszüntették a talicska használatát.

Három tambura és egy fuvola. Amint abbahagyják a zenét, a kőütögetés is abbamarad, míg a munkavezető

ostora az egészet ismét tüzembe nem helyezi. Mert ezek a munkások házirabszolgák.

Hát igen, házirabszolgák! Hivatalosan, az európai miniszterek nyilatkozatai szerint, a rabszolgaság megszűnt Afrikában. Minden képviselőházban, Angliában. Franciaországban, Olaszországban éppúgy, mint Spanyolországban, Belgiumban és Portugáliában a nép képviselői kijelentették: „Törvényeink szerint, a rabszolgaság megszűnt!”

Hivatalosan megszűnt! De a valóságban? Talán még emlékezik az olvasó egy újsághírre, amely körülbelül nyolc hónappal ezelőtt bejárta a világsajtót. Londonból jelentették, hogy Anglia Sierra Leonában kétszázharmincezer rabszolgát szabadnak nyilvánított. Mégis, hogyan egyeztethetők össze az ilyen nyilatkozatok a tényekkel?

Igenis, még mindig vannak rabszolgák, beleértve ezt a kétszázharmincezeret is! Sőt, a gyarmatokon mások sincsenek, mint rabszolgák! Házirabszolgáknak nevezik őket és ez nem csupán egy régi időkből ittmaradt elnevezés, hanem meglévő állapotokat jelöl. A benszülöttek nyelvén uolosonak hívják őket: annyit jelent, mint „a házban született”. A ház urának éppen úgy tulajdonát képezik, mint a tehenek vagy más háziállatok. Az úr megvédi és táplálja őket és ad egy-két asszonyt is nekik. Ezeknek a páriáknak aztán sok kis uolosót kell szállítani az úrnak.

Azelőtt ezek a rabszolgák adás-vétel tárgyai voltak. Azzal a ténnyel, hogy az európai nemzetek hivatalosan megszüntették a rabszolgakereskedelmet, magu-

kát a rabszolgákat még nem tüntették el a föld szí-
néről. A rabszolgák ott maradtak, ahol voltak: a tulaj-
donosaiknál. Csupán a nevük változott meg: kereske-
delmi rabszolgák helyett házirabszolgáknak nevezik őket.
Azonban az újszülöttet még mindig ga-hihi-nek, rabszol-
gák-gyermekeinek nevezik. Ők a négerek négerai. Az
uraknak ugyan már nincs joguk eladni őket, azonban
egymásközött cserélgethetik házirabszolgáikat és ami
rosszabb, gyerekeket kell szülniök uraik számára. Rab-
szolgákkal tehát már nem lehet kereskedni, házitenyész-
tésük azonban zavartalanul folyik.

Franciaország megkísérelt egy másik megoldást:
1910 körül úgynevezett szabadfalukat alapított Szudán-
ban. Ügynökeik végigjárták az őserdőket és összecsodí-
tették a rabszolgákat: ezúttal azonban nem a hadsereg,
hanem egy elv érdekében. Ezekből a demokratikus por-
tyázásokból egész sereg rabszolgát hoztak magukkal, aki-
ket aztán letelepítettek szabad falvaikban. Képzeltető,
hogy mit műveltek ezek a négerek a köztársaság által
nyújtott jogaikkal. Vetőmagvakat osztottak ki közöttük,
amit ők aztán természetesen feleltek. Akinek sikerült
megvetni lábát és kissé jobb körülmények közé jutott,
rövidesen rabszolgák szerzésén járt az esze. A régi
főnökök természetesen nem voltak megelégedve. Vissza-
vitték rabszolgáikat és asszonyokat szereztek nekik. És
amikor a nyáját sikerült ismét összeszedni, a régi
istenek nevében alaposan megkorbácsolták őket, hogy az
ősrégi hagyományokhoz való ragaszkodást kissé félén-
kítsék bennük.

Franciaország még tovább ment: öröket állított
fel az említett szabadfalukban, hogy a felszabadítottak-

nak a rabszolgaságba való visszatérését megakadályozza. Ennél többet aztán igazán nem lehet tenni!

Még ma is látható néhány ilyen paradicsom. Az agyagkunyhók romokban hevernek, olyan az egész falu, mintha természetdombokból állana. Kita közelében van egy ilyen szabadfalu, Dyamburuburu. Itt él még egy összeaszott vénember, a szabadság utolsó gyermeke!

Afrikában tehát még van rabszolgaság. Egy szabad emberre 15 uolosó esik. A négerek között nincs is olyan szörnyű sorsuk ezeknek az uolosoknak: vizet hordanak, megművelik a kis földet és amikor gazdájuk már nem tud mit kezdeni velük, azt mondja nekik: Eriggyetek, hat hónapig csinálhattok azt, amit akartok, azon feltétellel, hogy béretek hazahozzátok nekem.

Az uolosok négy napot dolgoznak az urukért, a többi három napon ide-oda lődörögnek vagy a hasukon hevernek. Így egész jól elviselhető az élet. Mindez teljesen megváltozik, amint egy európai megjelenik.

Az európai mindig valamilyen hivatalnok. A hivatalnok pedig a négerek moszkitója. Állandóan szurkálja őket, mindig kíván tőlük valamit, amivel felzavarja őket édejs semmittevésükből.

„Mozgás! Előre! A parancsnoknak ötven emberre van szüksége!” — kiáltja egy gyarmati katona.

Vagy egy megrongálódott hidat kell helyreállítani, vagy egy utat kell megjavítani. A ház ura természetesen egyik fiát vagy vejét sem küldi a munkára. A robotra a rabszolgáit küldi.

„Rühes csöcselék!” — ordítja a katona, aki maga is néger. „Mars! Előre! Vagy végigvágok rajtatok!”

Ezt nevezik munkaszolgálatnak. Minden fekete ugyanis az adón kívül tartozik még évenként tizennégy napig munkaszolgálatot teljesíteni. Ez a munkaszolgálat mindig a rabszolgára marad. A fehérek törvényei értelmében mindenki csak tizennégy napot tartozik szolgálni; a feketék ősi szokásai szerint minden rabszolga igen sokszor tizennégy napot tartozik szolgálni, mindaddig, míg uraik szolgálati idejét is le nem szolgálta. Így azután a kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad: a fehérek törvényének emberséges csengésén sem esett csorba, a feketék ősi szokásai is érvényben maradtak.

Katonai szolgálatra is csupán a rabszolgákat küldik. A háború alatt igen gyakran előfordult, hogy az úr, aki a rabszolga családfőjének adta ki magát, még a zsoldot is bezsebelte.

A rabszolgának ugyanez a sorsa akkor is, ha a munkásszázadokba dugják. Két évig kell szolgálnia,, ő ássa a Szotubakanálist, ő építi Szenegál, Szudán, Guinea, Togo és Dahomey vasutait. ő tépi fel az utat és ő javítja meg. Ő hurcolt engem, konzervesdobozaimat és kézitáskámat. Ó, kedves, öreg disznóbörtáskám, milyen furcsa volt, amint Mamadu fején végigbotorkáltál az őserdőkön!

A sivatagon keresztül is a rabszolgák mennek, fejükön harminc kiló maniokával, hogy a civilizáció úttörőit ellássák étellemmel. A rabszolgákat gyermekeik és asszonyaik serege kíséri.

Nagyon jó szolgálatot tenne egy teher automobil. De a benzin rettenetesen drága, a banánfák meg vadon nőnek itten. A néger az ingyen motor, amit banánnal fűtenek.

Ha már kevés férfi van a faluban, a főnökök az öreg uolosokat és a fiatal ga-bib-eket küldik munkára. Aztán ha ez sem elég, az asszonyokat küldik, de nem a fiatalokat, hanem a kiaszott, ráncosbőrű vén csoroszlányakat.

Afrikában mindenkinek dolgoznia kell.

Megérkeztünk az elefántcsontparti *Bakuéba*. Az egész falu a gyapotvásárra özönlik, zsákokkal a fejükön, gyermekeikkel a hátukon. Valahol a dzsungelben van egy falu. A bakuéi parancsnok egy katonát küld a faluba egy paranccsal, amit az a következőképpen hirdet ki:

„Ide; figyeljete! Vad csürhe! (A katona maga is néger, de egyenruhát visel.) Tíz tonna gyapotot kell a bakuéi vásárra vinnetek! Négy napot adok nektek a gyűjtésre, két napot pedig az odaszállításra! Mars, előre! Lusta csürhe!”

Nagyokat pattogtat az ostorával és betelepszik a főnök kunyhójába. Enni és inni kér és a falu legszebb lányait. A régi négerkirályok egyikének képzeletét és képzeletében összetéveszti azt a hatalmat, amit megjátszik azzal, ami felett valójában rendelkezik. Eszik, iszik és erőszakoskodik a nőekkel, amennyit csak bír. Annyira tetszeleg képzelet méltóságában, hogy amikor eltávozott, még igen sokáig röhögnek rajta. Egyszer láttam egy ilyen figurát a faluban, amint mozdulatlanul állt és karjait összefonva, dörgő hangon hirdette ki a parancsot, noha egyetlen ember nem volt látható a közelben:

„Egy-kettő! Futólépés! Gyorsabban!”

„Kivel beszélsz?” — kérdeztem.

„A parancsot hirdetem ki!” — felelte halálos komolyan egy hősi gesztus kíséretében.

Ötödik nap elindultak a gyapothordók. Lassan kígyózik a menet, majd lerogynak a nagy teher alatt és mégis nevetgélnek. Úgy jár mögöttük a katona, mint egy terelő-eb. Mindenki részt vesz ebben a szolgálatban: férfi, asszony, gyermek. Négy napig nem látják kunyhóikat, ezzel szemben abban az örömben részesülnek, hogy a parancsnok közelében lehetnek. Akik rossz gyapotot hoznak, azokat lezárják. Mégis mindannyian sietnek a vásárra.

Alighogy megérkeznek a városba, rohannak a helytartóság udvarába, kinyitják zsákjaikat és várakoznak a szemlére. A parancsot végrehajtó katona gyönyörködik művében és győzelemittas léptekkel elindul a dzsungel istenének irodája felé. A küszöbön vigyázállásba vágja magát, kezét sapkájához emeli és dörgő hangon jelenti:

„Parancsnok úrnak alázatosan jelentem, itt a gyapot.”

Aztán megkezdődik a ceremónia. A parancsnok belép az udvarba és megvizsgál minden zsákot.

„Jól van! Jól van!” — mondja. „Mehetsz a mérleghez!”

Megkönnyebbülten sietnek ezek a szerencsétlenek az államilag hitelesített mérleghez. Az egyiknél azonban hirtelen megáll és dühösen rárivall:

„Válogasd ki!”

Az ember kifordítja a zsákját és külön választja a jó árut a rossztól.

„Takarodj a fogdába” — ordítja a parancsnok. Nem tetszett neki a gyapot. Az ember pedig minden til-

takozás nélkül megindul a fogda felé. Meg van róla győződve, hogy a büntetést megérdemelte.

A mérlegnél megszabják az árakat. „Ma két frank negyvenet fizetünk kilójáért.” A felíró kis cédulát nyom a néger kezébe: 26 kg. à frs. 2.40 = frs. 62.40. Ennyit szabad kérni a vevőtől. Bizalom uralkodik mindenütt.

A parancsot végrehajtó katona az udvarban áll, lát-szik, hogy vár valamire.

„Szánna!” — kiáltja végre a parancsnok, „meg vagyok veled elégedve! 50 frank jutalmat kapsz.”

A katona örül az 50 franknak, de még jobban a megtiszteltetésnek, amit a jutalom jelent: csak úgy sugárik az arca a boldogságtól.

„Köszönöm, parancsnok úr” — mondja boldogan, „köszönöm, nagyon köszönöm!”

Aztán a négerök bemennek a városba az árukkal. A Gyík-allén a kereskedők már irodáik előtt állanak és ironikus ábrázatot vágnak, mintha ezzel azt akarnák mondani: „Látjátok, hogy bánik a kormányzat a fehérekkel!” Ugyanis nincs joguk titokban üzletet kötni a nége-
rekkel és ha valamelyik kereskedő mégis utánuk küldi kis fekete segédjét, még fogházbüntetést is kaphat miatta. A kereskedőknek csak ahhoz van joguk, hogy az előttük elmenőket megszólítsák:

„Hep, hep, gyere ide hozzám, mennyi áll a céduládon? 62 frank 40? Én 64 frankot adok, add el nekem a zsákokat!”

Azonban a néger elmenekül: 62 frank 40-et akar kapni és nem 64 frankot.

Valóban, nincs a földön kezesebb lény, mint a néger.

Őserdő: a fakirályok borzalmas birodalma!

Abidjanból azzal indultam el, hogy megnézzem a favágókat. Az Elefántcsont-part egész területén olyan nehezen lélegzik az ember, mintha egy hatalmas üvegburga lenne az őserdők fölé borítva.

Bizonyos, az őserdőnek van varázsa... ha az ember kocsí ablakán keresztül nézi!

Ügy gondoltam, hogy Abidjan és Dabu között meg fogom találni azt, amit keresek. Azonban eltévedtem. Hellyel-közzel láttam táblákat ilyen feliratokkal: „Tiama 57” vagy „Muchibanaye 80”. Ilyen helységeket azonban a legszorgosabb keresésem ellenére sem találtam a térképen. Csak amikor egy harmadik helyen ezt olvastam „Acajou 47”, értettem meg, hogy ezek a fákat és nem helységeket jelentenek. A fa-királyok névkártyái voltak ezek.

Hol voltak azonban a munkahelyek?

Nem találtam nyomát semmiféle vasútnak. Nem mertem rátérni valamelyik erdei útra: igen könnyen eltévedtem volna és ha el találok aludni, az óriás hangyák felfalnak!

Útközben minden négerrel szóbaálltam és nemzetközi jelbeszéddel próbáltam megértetni magamat: utánoztam a favágást, majd úgy csináltam, mint aki nagy fatörzset vonszol maga után. Mindannyian megértettek, de nem tudtak felvilágosítást adni, mert ők is az ország belsejéből jöttek.

Végül is rátértem az első erdei útra. Még lábnyomokat sem találtam. Egy négerre bukkantam, valószínűleg törzsfőnök volt, öltözéke után ítélve, de még inkább, ha tekintetbe vettem terjedelmét és jó *egészségi* állapotát.

Legkevesebb 110 kilót nyomott. Bizonyosan hatalmai törzsfőnök volt. Két szolgálja kíséretében szintén Abidjanba tartott. Megismételtem jelbeszédemet.

„A famunkásokat?” — kérdezte. „A halál munkásokat?”

Megmutatta az utat.

Nemsokára ráakadtam egy keskenyvágányú vasút sineire. Megindultam a sínek mentén. Az őserdő másképpen fogadja látogatóit, mint a mi hazai erdőink. Ahelyett, hogy vonzaná, visszariaszt. Az ember nem érzi magát jól és felszabadultan; inkább menekülni szeretne ösztönszerűen. Száz méter után úgy érzi, mintha kilométereket ment volna már. Megborzong, ha arra gondol, hogy vannak, akik pikniket rendeznek nagy erdőkben: Ez azonban csak Európában lehetséges. Itt nem érzik olyan jól magukat az emberek.

Félhomályban úszik minden. Meztelen ember ereszkedik az útról lefelé, vállán fejsze. Kimerültnek látszik, szemei vörösök. Először találkozom fáradt négerrel. Meglepetéssel vizsgálgat.

„Hol vannak a munkahelyek?” — kérdeztem.

Mutatja az utat felfelé, amerről jött.

Vihar készül. A szél már a fák koronáit borzolja. Körülöttem minden mozgásban.

Egy óra hosszat siettem előre, míg elhagytam a síneket. Friss emberi nyomok után indultam. Egy másik négerrel találkoztam, aki engem valami magasrangú hivatalnoknak tarthatott, mert megállt előttem és összeroncsolt véres ujját tartotta az orrom elé. Jó, jó, mondtam, hogy csak mondjak valamit.

Egyszerre az őserdő elkezd beszélni. Kezdetben csak halkán, de minél mélyebbre érek, annál erősebben hallok., Olyan, mint egy litánia. Maga az erdő csendben figyel. A hang emberi torkokból ered:

„Ah ya! Ah ya! Ah ya! Ya, ya! ya! Yaaaa! Yaaa!”

A kiáltás irányába megyek. Szörnyű látvány fogad: Száz meztelen néger van befogva egy óriási fatörzs elé, amit iszonyú erőfeszítéssel igyekeznek elvonszolni.

„Yaaaa! yaaaa!”

Egy munkafelügyelő füttyszóval adja meg a takust. Úgy néz ki ez az ember, mintha görcsökben vonaglaná. Megállás nélkül ordítózik:

„Ja-ho! Ja-ho, ko-ko!” majd „Ja hó! Ro-ko-ko!”

A löemberek izmai az iszonyú erőfeszítéstől csomókban dudorodnak ki. Leszegett fejjel húznak. Csikós hátukat ostorcsapás veri, mint a záporosó. Folyondár horzsolja az arcukat. Vértócsa jelzi lábuk nyomát. Olyan zsvaj van, mint amikor egy falkát engednek szabadon. A falkavadászat hajtói, ostorpattogása és kutya-csaholása jut az eszembe.

Egy fehér ember tátott szájjal bámul rám, úgy meglepődött, amint megjelentem. Egyenesen feléje tartok.

„Érdekel, hogy milyen az élet az őserdőben” — mondtam, „szeretném megnézni, hogyan folyik a favigás.

Bemutakozom:

„Londres.. .”

„Martel!” — feleli.

Huszonhat év körüli sovány, nagyon kimerült fiatal ember. Mélyen ülő szeme, mintha halálfejből villogna felém. Síp lóg az övé. Rettenetesen izzad.

„Micsoda foglalkozás!”

„Mint a kényszermunka”, felelte magának, „de én mégis kibírom a szabadságomig, akkor majd mindent helyrehozok.”

„Mennyi ideje van még addig?”

„Nyolc hónap! Gyerünk, húzzatok már” — ordította a négerrek felé.

„Ah ya! Ah ya! Ah ya, ya, ya!”

Egy néger fut hozzánk és lihegve mondja:

„Martel úr! A favágókra rájött a futás. Tiamé isten beszélt hozzájuk, mire hanyatt-homlok elmenekültek.”

Valóban, pánik tört ki az emberek között egy vas-tag, félig kivágott fa mellett. Mindnyájan elrohantak.

„Disznók!” — ordította a fehér ember, „tönkreteszik az egész fát! Te meg hülye barom vagy”, — ordított a négerre, aki elmondotta, hogy hiába csapott középük, kereken megtagadták a munkát és még azonfelül megboldogult édesanyját is szidalmazták.

Mindannyian az esemény színhelyére siettünk, buk-dácsolva a magas avarban. A fát már alig tarthatta valami.

A néger egy irányba mutatott: „Arra lógtak meg.”

„Majd elkapom őket” — felelte az európai és a négerrel együtt elsietett a megadott irányba.

Ebben a pillanatban kitört a vihar. Számítani lehetett egy órai zuhogásra. Úgy látszik, az európai meg-gondolta magát, mert rövidesen visszatért másik két favágóval.

„A fa harminc tonnát nyom, de ha berepesztik, oda van a törzs alsó része, ami legalább 8000 frank veszteséget jelent.”

Odament a fához és büszkén megsimogatta a kergét.

„Pompás ez a fa, mi? Én fedeztem fel. Egy afrikai diófa, egy tiama. Rajta, rajta” — kiáltott ai favágóknak.

A négerek hozzáfogtak a munkához.

„Dundi!” — üvöltötte a vezető, „Dundi! gyorsabban!”

A fejszék mélyen belecsaptak a fa húsába. Teljes erejükből vágtak és közben sajátos torokhangon énekeltek:

„Dibadivo! Ah ya! Nidibilé!”

Kitaláltak egy dallamot maguknak, hogy könnyebben menjen a munka. Gyarmati kórházak felől hallottam csak olyan elnyújtott, panaszos hangokat, mint ahogyan ők a „dibadivot” énekelték.

Ennek ellenére, a munka ütemesen folyt tovább. Egyszerre csak hatalmas reccsenés reszkettette meg a levegőt. Az egyik néger leugrott az állványról. A másik néger még egyet odavágott a fejszével, majd ő is leugrott.

A fa lezuhant a földre. A hatalmas zuhanástól megrázkódott a föld, utána olyan mélységes csönd állott be, amilyen csak ilyen fönséges nagy dübörgés után szokott beállani.

Visszaérkezett a felügyelő. Nem tudta megtalálni a szökevényeket.

„Majd elkapom őket holnap, vagy holnapután” — mondotta a fiatal európai, — „tudom, hogy hová szöktek.”

„Talán visszajönnek maguktól, hogy a bérüket felvegyék” — vetettem közbe.

„Fütyülnek a pénzre. Ma estig azonban csak egy bizonyos faluig juthatnak el, ahol valami ennivaló akad. Megállapodásom van a főnökkel ilyen esetekre. Miután néhány korbácsütéssel észretérítette a szökevényeket, visszahozza őket.”

Ismét a munkahely felé fordultunk.

„Nézze kérem” — mondotta az európai, „nem szívesen verem a fickókat, de nem bírok velük máskép. Ha valamilyen hibát követnek el, alaposan megrakom őket, de ne gondolja azt, hogy emiatt nagyon megharagszanak az emberre.”

Megmutatta a botját.

„A bot mindig a kezem ügyében van. Sajnos, nincs más lehetőség, hogy munkára bírjam őket. Azonban rendszeren gondoskodom róluk, elegendő ennivalót adok nekik. Tudják a fickók, hogy szigorú, de igazságos vagyok. Egy sincs közöttük, aki haragudna rám. Igen ritkán fordul elő nálam, hogy valaki a szerződésben kikötött időt le ne szolgálná. A környék összes munkahelyei között nálam van a legkevesebb haláleset. Szomorú, de igaz: nincs gép, amelyik helyettesíteni tudná a négeret. Csak egy milliomos engedhetné meg magának azt a luxust, hogy gépeket használjon itten, amikor a banánmotor lényegesen olcsóbb. Egyébként az őserdők mocsaraiban nem igen lehet más munkaerőt használni, mint a négerét.”

Ez a fiatalember igen logikusan gondolkozott. Azért jött Afrikába, hogy a fát kitermelje és ezt a célját a rendelkezésére álló eszközök segítségével viszi keresztül. Amellett nem sérti meg a fennálló előírásokat sem!

„Hopp! Húzd! Húzd!”

„Ah, ya! Ah ya! Ah ya!”

„Három napra van szükségem ahhoz, hogy ezt a fatörzset a folyóig elszállítsam, feltéve, ha az eső az utakat fel nem áztatta. Mostan amúgysem tudnék vágatni, mert növekvő hold mellett nem szabad fát kivágni... „Kuliko!” — fordult a munkafelügyelőhöz, „válassz ki nekem tíz erős fickót, de olyanokat, akik úszni is tudnak! Három napos munkáról van szó.”

„Talán úszóversenyt akar rendezni?”

„Igen, az iszapban. Az első én leszek közöttük. Át kell hurcolni a fatörzset egy mocsaras vidéken. Ugyanis azzal, hogy kivágtuk, a munka még nincs befejezve, el kell még szállítani Abidjanba és onnan Bassamba. Valóságos zsokémunkát fogok végezni ezen a versenypályán. Mondhatom, ember legyen a talpán, aki itten mindent végig tud csinálni.

„Legalább sok pénzt keres?”

„Én csak a munkavezető vagyok. Éppen annyit keresek, hogy amikor két évben egyszer három hónapi szabadságra megyek Párizsba, alaposan kitombolhatom magam.”

Nagyot sóhajtva folytatta:

„Micsoda remek kis nők járkálnak úgy hét óra körül a Place de Clichy környékén!”

Majd ismét komolyabb dolgokról kezdett beszélni.

„Aranybánya-részvényeket vásároltam. A bánya állítólag Kukombo környékén van. Nagyon jó hinni csodákban. Nekünk, gyarmati embereknek, jó példával kell előljárnunk. Elképzelhetetlen, hogy ez az átkozott afrikai föld mi mindent rejt magában!... Daraboltasd fel az

őzt és süssétek meg! Szabad meghívnom önt vacsorára? Sajnos, itt nem hívhatom meg önt valami jó étterembe. De talán szereti ön a majomvelőt. Remek íze van. Kulikó, lőjj közben két majmot! Egyébként ismeri ön Odoz-t? Egy pár vacak szandálja volt csak, amikor Iséreből idejött. Ma 40 millió vagyona van. De sokat izzadt érte, azt meg kell hagyni. Tizenöt esztendőn keresztül az őserdők iszapjából úgyszólván kikaparta a vagyonát. Ma ő a fakirály. Én éppenannyi tetterőt érzek magamban, mint Odozban volt.

„Ön meglehetősen sokat köhög!”

„Hogy én köhögök? Hát azt hiszi talán, hogy Odoz nem köhögött? Már alig tud járni, olyan reumás. De nézzen csak körül, milliók hevernek itt. (És egy nagy gesztussal rámutatott a körülöttünk elterülő lenyűgözően hatalmas sötét őserdőre.) Csak rajtam múlik, hogy fejszével a kezemben, ezer frankos bankókat és májbetegséget szerezzek! Vagy, vagy. Fej vagy írás. Vagy elpusztít az őserdő, vagy gazdaggá tesz. Az őserdő fog dönteni!”

„Ah ya! Ah ya! Ah ya! Ah ya! Ya! Yaaa!”

Az Óceán-Kongó vasút tragédiája

Írta: Albert Londres

Éjszakára elérkeztünk Pointe Noirba (magyarul fekete csúcsot jelent). Tulajdonképpen „hallgató csúcs”-nak kellene ezt a jövődöbéli várost nevezni, mert a dzsungel még egyelőre a tengerpartig nyomul. A fű mellmagasságig ér, amelyben hiába kutat az ember valami uccaféle után.

Pointe Noire-t még hivatalosan nem nyitották meg és az utazónak a belga területen fekvő Matadiba keli mennie, ha a Kongóhoz el akar jutni. Matadiban van vasút és franciáknak belga közlekedési eszközt kell használniuk, ha a saját területükön átfolyó Kongóhoz akarnak jutni.

Point Noire a franciák jövődöbéli kikötője. Holnap egy 502 kilométeres vasút fogja Brazzaville-t, a fővárost, a gyarmat természetes tengeri kikötőjével, Point Noire-ral összekötni. Ez holnap lesz! De mi van ma?

Ma le kell leplezni a teljes igazságot. Franciaországoknak joga van megtudni, hogy jelenleg milyen tragédia játszódik le egyik leggazdagabb gyarmatán. A tragédia címe: Az Óceán-Kongó vasút.

Hosszú évek mély álma után egyszerre csak kiáltás hangzott Francia-Középfrikában, az akkori prokonzul, Victor Augagneur ajkáról: „Ébredjete!” Felismerte, hogy ezt a gyarmatot halálos zsibbadásából csak egy Brazzaville és Ponte Noire között létesítendő vasút tudja feltámasztani. Legtöbbször azonban a politika áthúz minden számítást: alig volt annyi ideje Augagneurnak, hogyot-

letét nyilvánosságra hozza, máris visszarendelték Franciaországba.

Utódjai, Antonetti, szintén megvizsgálta a beteg gyarmatot és ő is elkerülhetetlennek tartotta a vasútvonal megépítését. Antonetti kitűnő állami hivatalnok volt, okos, gyors elhatározású és nem riadt vissza semilyen nehéz munkától — Brazzavill e-ben már megelőzte őt az Elefántcsontparton szerzett jóhíre. Ő alapította Abidjan-t, utakat építtetett az őserdőn keresztül, amerre csak elért a keze, civilizáció fakadt a nyomán. Ügylátszott, ő az a lovag, aki ezt a csipkerózsika-gyarmatot mély álmából, fel tudja ébreszteni. Nem azért írom ezt, mintha hízelegni akarnék neki. Tudom, hogy annak örül a legjobban, ha békében hagyják. Azonban az ő esete rendkívül jellemző. Mingyárt meglátjuk, hogy miért.

Tulajdonképpen nagyon gyenge kifejezést használtunk, amikor azt mondtuk, hogy Francia-Középfrika mélyen aludt. Nemcsak aludt, hanem nagyokat horkolt is. Altalános orr- és torokkoncert volt mindenütt hallható. Franciaország pedig olyan messzire esik, hogy mindebből a lármából semmi nem hallatszott odáig.

Antonetti szintén megfűvatta Augagneur riadóját: „Ébredjetek”. Erre az alvó megmozdította egy kicsit elzsibbadt tagjait, megdörzsölte a szemét és néhány bizonytalan lépést tett előre.

„Meg kell építeni a vasutat” adta ki a parancsot Antonetti. „Megértettétek?”

Azonban mindenki olyan álmos volt, hogy a parancs értelmét nem tudott egészen az agyig eljutni. Ennek ellenére Antonetti kiadta a parancsot: „Rajta, hozzáfogni!”

Francia-Középfrika olyan, mint egy ház, amelyiknek csak a csupasz falai állnak, gáz, vízvezeték és berendezés nélkül, néhány hevenyében szerzett rozoga szék kivételével. Mintha csak azt a parancsot adta volna ki Antonetti, hogy liszt nélkül süssenek kenyeret. A szükséges munkaerőket hajóval kellett volna Brazzaville-be szállítani. De nem volt hajójuk. Utat is kellett volna építeni, hogy el tudják szállítani az építőanyagokat a tervbevett vasútvonalig. Minthogy nem voltak utak, a teherautomobiloknak sem tudták hasznát venni. Ami pedig a négereket illeti, megfélemedtek arról, hogy ezeknek a munkagépeknek gyomruk is van. De még hozzá milyen gyomruk! Az is elkerülte a figyelmüket, hogy a négereknek tüdejük van, ami könnyen megfázhat, mivel elfelejtették őket takarókkal ellátni.

Antonetti mindezekre a hiányokra idejében felhívta a figyelmet. Az ottani hivatalokban zavartalan álmukat alvó urak azt felelték, hogy minden a legnagyobb rendben van. Ezekután hozzáfogtak a munkához.

Egy építőtársaság átvette a megbízást a munka vezetésére azzal a feltétellel, hogy kap 8000 négert. A társaság Compagnie Batignolles-nek nevezte magát.

Batignolles egy ismert párizsi negyednek a neve. Ettől a névtől volt hangos egész Afrika. Azt hihette volna az ember, hogy a Place de Clichy kellős közepére került: mindenütt csak elz a név hangzott, Kongótól Sanga-ig, Sanga-tól Chari-ig. A Batignolles társasághoz özönlött a négerek minden törzse; bakoták, bayák, linfondók, sarak, baudák, lisangók, mabakák, zindék és loangok.

Szörnyű egy utazás volt! Legtöbb négerszállítóhajó az első afrikai hódítók korából maradt itt és inkább áru-,

mint emberszállításra volt berendezve. Háromnégyezrenként préselték be a négeranyagot a kis hajókba. Akik a belsejébe kerültek, majd megfulladtak, akik a fedélzetre kerültek, nem tudtak leülni, fekvésről nem is beszélve. Sokan már nem tudták tartani magukat a fáradtságtól és beleestek a vízbe: a hajó azonban nyugodtan folytatta útját. Minden napra jutott néhány ilyen vízbeesés. Az utazás Brazzaville-ig átlag 15 napig tartott. Néha, amikor a hajó kikötő felé haladt és súrolta a rendezetlen parti fák mélyen lelógó lombjait, lesodort néhány négert a fedélzetről. A fene se törődött a sorsukkal. Védőtető persze egyik hajón sem volt. Tizenöt napig kellett a fedélzeten állniok, akár sütött a nap, akár esett az eső. A fával fűtött hajókazán nagy szikrákat záporzott és állandóan perzselte a meztelen utasok védtelen bőrét.

Amikor végre a hajó megérkezett Brazzaville-be, minden száz négerből átlag csak kilencven érkezett meg. Minthogy nem várta őket semmiféle tábor, vagy lakóhely, a folyó puszta partján tanyáztak. Antonetti által feliasztott hétalvóknak minden egyébire inkább volt gondjuk, mint erre. Alaposabban kellett volna kidörzsölni szemükből az álmod.

Az életbenmaradtakat, mint egy baromcsordát, gyalog hajtották a távol fekvő építkezéshez.

Nem lehetett volna valami észszerűbb megoldást találni? Igenis lehetett volna!

Egy kis elővigyázattal és a lehetőségek alaposabb mérlegeléséből önként adódott volna emberségesebb megoldás. Belga vasúton kellett volna a négereket Matadi-ig vinni, onnan már csak három nap francia, hajón Brazzevilleig. De nem, a négereknek végig hajón kellett

megtenni az utat! Legfeljebb csak az időt vették számításba, emberérettel senki sem törődött. Ki törődött azzal, hogy néhány száz négerrel kevesebb érkezik meg, hiszen a hajóút csak néhány nappal volt hosszabb.

Mayombo szörnyű mocsarain és dzsungeljein kellett keresztülvágni magukat, míg a kijelölt helyre eljutottak. Ezzel szemben azt gondolhatná az ember, hogy bizonyára előre ellátták őket élelemmel. Hiú ábránd. Egymástól kétnapi járóföldre voltak felállítva az élelmiszerraktárak és ha történetesen nem sikerült két nap alatt megjárni a távolságokat, hát akkor később jutottak a köleshez és a szárított halhoz.

A menetelés egész ideje alatt az éhség volt a kísérőtársa ennek a szomorú, szenvedő munkáscsapatnak. Brazzaville-ben minden ember kapott tíz frankot. Talán azt hitte a kormányzat, hogy a négerek ebből a pénzből bőségesen fel tudják magukat szerelni hosszú útra? Szegény fejük, azt sem tudták, mit kezdjenek vele. Alig hogy markukban volt a pénz, egy ügyes kereskedő vasfésűért kicsalta tőlük a tíz frankot. Sejtelmük sem volt, arról, hogy a következő napon már nem kapnak enni. Odáig még nem vitték a négerek, hogy vasfésűt egyenek. Szörnyű látványt nyújtott a csapat. Mintegy tíz kilométer hosszúságban vonaglott, mint egy megsebzett kígyó. A bayák estek össze leghamarabb, a zindék még nagynehezen továbbvonszolták magukat. A felügyelő korbácsa pedig sohasem pihent.

Csoda volt, hogy egyáltalán megérkezett valaki közülük.

Többször láttam már vasútépítést. Mindenütt volt sok munkaeszköz és anyag. Itt csak a négerekből volt sok.

A néger helyettesítette a gépeket, a teherkocsikat, az emelődarut. Úgy látszik, csak a dinamitot nem lehetett egyelőre négerrel helyettesíteni.

Egy 300 kg.-os cementhordó szállításához egy bot és két néger feje szükséges. Ezen a modern munkahelyen összesen csak két rendesebb szerszámot találtam: egy kalapácsot és egy sziklafűrőt.

Az európaiak nem törődtek velem, bármily kegyetlenül bántak is a felügyelők a négekkel. Kimerülve, sebesülten, lesóványodva és reménytelenül pusztultak el a négek tömegei. (Miniszter úr, néhány eredeti felvételt rendelkezésére tudok bocsájtani. A propagandafilmekről bizonyosan hiányzanak ezek a jelenetek, amiket én megörökítettem!)

Hány férjet, testvért és fiút vártak hiába vissza a hazájukba! Iszonyú volt a halandóság. A 8000 négerből rövidesen 5000, majd 4000, 3009 maradt. Végül is nem maradt életben több, mint 1700. Pótolni kellett a halottakat. Ismét hozzáfogtak a toborzáshoz. Ekkor azonban történt valami.

Ha valamelyik faluban megjelent egy fehér, felhangzott a vészkiáltás. Tudták a «égek, hogy munkásokat akar elhurcolni a vasútépítéshez. A hegyekbe menekültek, vagy átszöktek Belga-Kongóba, vagy Angolába. A misszionáriusoknak pedig azt mondták: „Nem magatok prédikáltátok azt, hogy az öngyilkosság bűn?” „A vasútépítésnél dolgozni pedig biztos halált jelent!” Ott, ahol eddig emberek laktak, az európai toborzóügy-nökök csak csimpánzokat találtak. Nem lehetne az Océán-Kongó Vasutak építését az emberi nem meggyalázása nélkül esetleg csimpánzokkal folytatni? — Nos, mit

tettek fehér testvéreink? Üldözték a szökevényeket és lasszóval fogdosták össze őket. Később megtorlásokat alkalmaztak. Egész falvakat büntettek meg. Egyes vidékeken megmenekültek a négerék ettől a szörnyű bánásmódtól, mert maguk a fehér parancsnokok védték meg őket a brazovillei vasútépítők rendelkezéseivel szemben. Egyik helyen a néger törzsfőnök felakasztotta magát, amikor embereit elhurcolták a vasútépítéshez. Végül is a kormányzat az Ubangi-Chari-vidék határvonalát megváltoztatta, hogy valahogy eltussolja a szörnyű embervesztéseket.

Az így szerzett emberanyag már nem volt elsőrangúnak mondható. Minthogy mindezek ellenére a néger munkásoknak sem az elszállítási, sem az ellátási viszonyai tekintetében nem történt változás, a halál tovább szedte áldozatait. A hajók koporsókká, a munkahelyek temetőkké változtak. Gribingiben a munkások hetvenöt százaléka elpusztult. Likuala-Mossakából 2500 ember közül 429, Uosso-ból ugyanannyi ember közül csak 174 tért vissza.

A halálozási arány mindenütt körülbelül ugyanilyen magas volt.

„Még 6—8000 embert fel kel áldoznunk, vagy le kell mondanunk a vasút felépítéséről”, írta Antonetti jelentésében.

Az áldozatok száma azonban lényegesen több volt, mint amennyit előirányoztak.

A mai napig 17.000 néger pusztult el a vasútépítésnél és még 300 kilométeres vonal építése van hátra!

A 78. kilométernél, egy cementraktár mellett szálltunk le a vonatról. Sara-törzsbeliek dolgoztak itten. Tíz ember közül hét túrhető állapotban volt, három azonban egészen a csontig le volt fogyva. Hallatlan rendetlenség uralkodott mindenütt. Ordítottak, kapkodtak, szaladgáltak. Egy olasz, aki talán még rosszabb bőrben volt, mint a négerék, megállás nélkül ordított: „Gyerünk, gyerünk, ronda dögök!” A felvigyázó pedig, mint valami visszhang, ismételte az olasz szavait. Két sara egy igen nehéz cementeszsákot egy pillanatra letett a földre. Azonnal ott termett a felügyelő és felpofozta őket. Felkapták ismét a terhet, de száz méterrel odébb, megint csak le kellett tenniök. Ott aztán egy másik felügyelő pofozta fel őket. Végül is, pofontól-pofonig vándorolva, megérkezett a cementeszsák a 80. kilométerhez.

A sara törzsbeliek tömött hajfonatot viseltek, arcukat különös lila tetoválás keretezte, olyan benyomást tett a figurájuk, mint valami egyiptomi relief. Szép szál legények voltak és éppen ezért még siralmasabb benyomást tett lesoványodott alakjuk. Úgy cipelték a szörnyű terheket a vasútvonal mentén, mint valami bús árnyékok. Sem szidalom, sem pofon, nem tudta őket felserkenteni halálos kimerültségükből. Távoli hazájukról, Ubangiról, álmodoztak és közben lépésről-lépésre közelebb jutottak a sír széléhez.

Ragadós agyagban mentünk tovább. Egy egész antropológiai gyűjteményre való lábnyomot őrzött már ez a rosszindulatú, ragadós massa. Sziklás helyhez jutottunk. Háromszáz néger ékkel és kalapáccsal repesztette a sziklákat pokoli zaj közepette. Ellentétes parancsok röpödtek a levegőben. Az egyik felügyelő azt ordította:

„üsd”, a másik azt, hogy „állj”. De mindezt csaknem szünet nélkül túlharsogta: „Gyerünk, gyerünk négerék, gyorsabban!” A fehér felügyelők között voltak piemontiaiak, oroszok, lengyelek, toszkániaiak, portugálok. Az egész; inkább egy Kongó-Bábel, mint egy Kongó-vasút építkezésre emlékeztetett. Katonák és felügyelők, versenyt ütötték-verték a négereket. A négerék, szegények, pedig a sziklákon bosszulták meg az elszenvedett bánatukat.

„Gyerünk, gyerünk négerék, gyorsabban!”

Szomorú, könyörgő kutyaszemekkel néztek utánam a sarak, mintha én hoztam volna az írt, amellyel felsebzett hátuk fájdalmait enyhíthetik.

„Gyerünk, gyerünk négerék, gyorsabban!” Sokáig követett ez a kiáltás, míg az őserdő csendje mindent el nem nyelt.

Egy magas hegyet kellett megmászni. Olyan csúszós volt a talaj, hogy minden második lépésnél vagy az orromra, vagy a hátamra estem. Lehúztam a cipőmet, hogy könnyebben tudjak mászni. Hiába. Sima talpaimmal nem tudtam semmire se menni. Mellettem másztak a teherhordó négerék, harminc kiló súllyal a fejükön. Hihetetlen ügyességgel kapaszkodtak lábujjaik segítségével. Alig lehetett észrevenni rajtuk fáradtságot. Különös lény a néger; rendkívül kitartó a munkában, de ha nincs elegendő tápláléka, vagy ha megsebesül, rögtön leesik a lábáról.

Végre megérkeztünk a hegy tetejére. Megkezdettük a csúszkálást lefelé, a hegy másik oldalán.

„Gyerünk, gyerünk négerék, gyorsabban!”

Mi az? Talán az a szörnyű visszhang idáig elhallatszik? Nem! Az őserdő bömböl itt is! Kétszáz néger kuporodik akkora kidöntött fatörzs mellett, mint egy hídpillér. Nincsen kötelük, sem hevederük. Pusztá kezükkel próbálják elvonszolni. A törzs meg sem mozdul. Két gyarmati katona, három néger munkavezető és egy európai, vezették a munkát.

A fatörzs mindkét oldalán száz-száz néger kuporodott.

„Kezeket alája”, bömbölték kórusban a munkavezetők.

A négerek megragadták a fatörzset. Egy katona vezényelt: „Hóóó-rukk, hóóó-rukk.” A fatörzs azonban csak nem akart megmozdulni. A butaság paroxizmusa ragadta él a munkavezetőket. Egy katona szinte hisztérikus önkívületben rárontott a négerekre és össze-vissza verte őket. A négerek meg sem inyikkantak a korbácsütések zápora alatt.

„Hóóó-rukk! Hóóó-rukk!”

A fa azonban nem mozdult meg.

Egyszerre csak egy sara kiugrott a sorból, kiszakított egy nyaláb füvet, széjjelmorzsolta a kezében, aztán dühösen összerágta, vad énekbe kezdett, hol előre, hol hátra hajladozott; közben olyan mozdulatokat végzett, mintha a fatörzset emelgetné.

„Hóóó-rukk, hóóó-rukk”.

A fatörzs még mindig nem mozdult el a helyéről. A felügyelők erre lábbal és ököllel estek neki a meztelen rabszolgáknak. Senki sem ellenkezett. Az egyik azonban, kinek arcát eltorzította a fájdalom, főlegyenesegett és kezébe kapott egy rudat. Egy pillanatig dermedt

csönd, aztán újra kezdődött a tánc. Végül négy fekete kilépett a sorból, hozzám jöttek, megmutatták sebes kezüket, véres ujjukat. Kettőnek véres hurkák vonultak végig arcán: ostorcsapások nyoma. Az egyik nyakán mély seb volt.

Seb és jajkiáltás járt ennek a munkamódszernek nyomában. Testszínem adta joggal megparancsoltam, hogy hagyják abba a munkát és kórházba jogosító igazolványokat osztogattam, mintha orvos lennék.

A sarak panaszkodtak: kórház, mindnyájan kórházban végezzük.

Mindez április 22-én történt 11 és 12 óra között a Szappanhegy mögött, a nagy Karavánúton, M'Vonti-tól két kilométer távolságban.

Montzi-ba érkeztünk. A népegészség szomorú helyzetben volt. Kórházzag terjengett mindenütt. Zsákokba gyömöszöltek tíz szédelő sara-négert, a zsákokat egy hosszú rúdra húzták föl és a rudat négerek vállára tették és így szállították M'Vontiba. Miután ezt a kínos szolgálatot teljesítették, hozzá akartam látni konzerveimhez, ekkor megjelent a felügyelő és jelentette: „Parancsnok, a négerek elhajították a beteg sarakat és elszaladtak!”

A jelentés igazat mondott. A négerek az ucca árkába dobálták a haldokló sarakat, ahol azok egyrakáson feküdtek és nyögtek. A legelső már halott volt. A többiek szemében még volt egy szikrányi élet. Szerencsétlen Afrika!

Indokina S. O. S.

Írta: Andrée Viollis

Andrée Viollis, a kiváló francia újságíró, aki több könyvet írt a Távolkeletről, tavaly aratta legnagyobb sikerét megrázó riportkönyvével az „Indochine S. O. S.”-sze% beutazta Franciaország távolkeleti gyarmatát, Indokínát és döbbenetes erővel, megnemalkuvó őszinteséggel számol be az igazágtalanságnak és emberpusztító rablógazdálkodásnak arról a rendszeréről, mely pokollá teszi a sárga] milliók életét. Könyve erkölcsi leszámolás a gyarmatrendszerrel. Hatalmas vihart keltett, a jobb-oldal elkeseredetten támadja. A fiatal író azóta tovább dolgozik. A népfront egyik legjobb szellemi harcosa.

1931 október 9.

Megérkezésem után két nappal meglátogattam a saigon-i börtönt, X. úr, a politikai rendőrség egy magas állású tisztviselőjének kíséretében, akit még Franciaországból ismerek. Harminc évi indokínai élet, a feddhetlenség és ügyesség megérdemelt hírneve van mögötte; a benszülöttügy rokonszenvezője hírében áll.

Alacsony és sárga épületekkel övezett hatalmas udvar, oszlopcsarnokkal. Középen pázsit, amelyen két flamingo sétál, virágos cserjék. A közönséges elitéltek csoportjai rizs-ágyak körül gömnyedeznek. Ezek a kertészek. Fehérbe öltözött, sisakos örök, kezükben bunkót lóbálnak. Harminc fok meleg az árnyékban. A csarnok egyik szögletén mintegy 20, kékvásznonöltönybe öltözött fődetlen fejű és mezítlábas fogoly várakozik sorban állva. Politikai foglyok. Mért nem mutatják meg őket celláikban? Megdöbbenően fiatal gyerekarcok, de fáradtak, kimerültek, szemük bársonyosan fekete, tekintetük egyenes és biztos. X. úr kikérdezi korukat: 18 és 25 év körül vál-

toznak; nevüket; néhányukat Nguyennek hívják. Igen szelíd hangon felelnek. De nem derülnek föl a kissé erőszakolt kedélyesség tréfálkozásaira. Egyikük lelkesen mondja:

— Nagyon szeretem Szovjetoroszországot, mert nem tűr meg rabszolganépeket.

Ezt egy tanító mondja. Az igazgató visszavág:

— Látod fiacskám, hová vitt téged ez a nagy szeretet!

Ahogy távoznak, egyikük felkiált:

— Már nyolc hónapja vagyunk vizsgálati fogságban s még nem hallgattak ki minket. ..

— Ez a mesterség kockázata!

A szelíd hang követ minket:

— Borzalmasan unatkozunk, könyvek, ceruza, papír nélkül!

Az igazgató félvállról feleli:

— Ez csak jót tesz nektek: túlsókat olvastatok, túlsókat irtatok, gyerekek!

Ezek a fiatal fiúk, ez a félig fenyegető, félig tréfás párbeszéd — mindebből semmit sem értek és megkérdem:

— Mit kockáztatnak?

— Ó, igen sokat... Életfogytiglani kényszermunkát! Talán még többet...

Nem tudom elrejtteni megdöbbenésemet:

— Lehetséges ez?

— Hát... védekezni kell... Különben mi, franciák, hamarosan csomagolhatnánk!

— De mit követtek el ezek?

— Különféle dolgokat... Egy titkos társaság tagjai. Egy kommunista tüntetés folyamán egyikük megölte Legrand rendőrfelügyelőt. Meg fogja látni a gyilkost, Huy-t; halálra ítélték s hamarosan kivégzik. Borodin iskolájának növendéke Kantonból. Mindössze 17 éves; szörnyű teremtés, igazi gorilla, igazi szörnyeteg!

Homályos folyosó, nagy kulcs, mely csikorog a zárban s aztán egy gerendákkal telihalmozott sötét odú, melyből ragadós bűz szivárog ki. Két alak tűnik elénk bizonytalanul egymásbafonódva, egy kar, mely a másik vállát öleli át, egy fej, mely a másik keblére fekszik, van az egészben valami testvéri, megindító és fájdalmas. A másik fogoly — nem politikai — szintén halálra van ítélve. Huy egy pillanatra felemeli duzzadtajkú, meghatóan gyermeki arcát, vad pillantást vet ránk, s megint lehajtja fejét. Egyik fogoly sem mozog. Az ör sután lóbálja a kulccsomót. A magasállású tisztviselő fölteszi a szokásos kérdéseket. Makacs csend. Szivem dobog: szégyellem magam, rosszul vagyok. Megigéz ez a csüngő kéz, melynek ujjai összecsucódnak, megvonaglanak, ököllé formálódnak. Az igazgató lehajol s kicsit fölnevet;

— Haszontalan fickó, — mondja kedélyesen s gyöngén megveregeti a halálraítélt fiatal fejét.

Sohasem fogom elfelejteni az űzött vadnak hirtelesen fölegyenesedését, a gyűlölettel és borzalommal teli tekintetet s azt a szörnyű rekedt kiáltást...

*

Ezután mindkét oldalról — rendőrségi és annamita részről — beszereztem értesüléseimet.

1931 február 8-án, Huy s a most meglátogatott foglyok letartóztatásának napján a következők történtek.

Egy futballmérkőzés után a távozó tömegben néhány fiatalember verődött össze; néhányan sarlóval és kalapáccsal díszített nagy vörös lobogót bontottak ki, mások a tömegbe furakodva, nacionalista röpiratokat osztogattak; Huy egy emelvényre állt s beszélni kezdett. Hirtelesen: durva rendőrségi támadás, kiáltozás, dorongok, zűrzavar; mint mondják, Legrand felügyelő a földhöz vágja a szónokot, reátapos. Revolverlövés — a felügyelő összeesik. Mesterségbeli kockázat, mondaná az igazgató. Ki lőtt? Senki sem tudja biztosan. Huy, barátai szerint, eszméletlenül feküdt a földön. A tüntetők menekülnek, vagy tizenötöt elfognak közülük. Huyt elviszik, ő volt a szervező, a főbűnös. Ráparancsolnak, hogy árulja el barátait, fedje föl a szervezkedés részleteit, a kantoni iskola növendékeinek nevét. Kínózzák. Nem vall s mélyen nyelvébe hajrap, hogy ne beszélhessen. Halálra ítélik olyan gyilkosságért, melyet számos tanúvallomás szerint nem is követhetett el. Hanoi-ban voltam, amikor 1932 november 21-én kivégezték. Egész Szaigon felháborodott; ki kellett hirdetni az ostromállapotot. A börtönből az egész városba kiáradt a politikai foglyok kiáltása, akik rendelet folytán jelen voltak a kivégzésen s keblük és szivük kiáltásával búcsúztatták el a gyermeket. Tűzoltókat, katonákat kellett hívni. Mi történt a falakon belül? A vérpad előtt a kis Huy beszélni akart, de két csendőr rávetette magát. Alig lehetett hallani egy elfojtott kiáltást: „*Viet Nam!*” (Ó, Annám népe), ezt a kiáltást, melyet a 13 Yen-Bay-i elítélt hallatott halála előtt. Huy éppúgy, mint Pham-Hong-Thai, a kantoni mérénylő, s mint annyi társa, az annamita függetlenség hősei közt foglal ezentúl helyet. Mártírt csináltunk belőle.

Fiatal fogolytársai közül, mint mondják, néhányan a szaigoni ítélet 120 áldozata közt vannak. Tehát előbb két évig voltak vizsgálati fogságban. A kényszermunkára ítélték közt szerepelnek-e, akik a vádirat szerint tüntetésekben vettek részt és röpiratokat osztogattak? Vagy azok közt, akiket Poulo-Condor-ba deportáltak, mivel szakszervezeteket akartak alakítani? Vájjon hol van az a szelíd hangú kis tanító, aki könyvek híjján oly szörnyen unatkozott?

*

November 5.

Reggel hat órakor hagytuk el Vinh-t; a gyarmatügyi miniszter (Paul Reynaud) még itt maradt, hogy néhány politikai foglyot kikérdezzen. Később kellett csatlakoznia hozzánk egy meghatározott helyen.

Esik. Sáros mezőkön haladunk át. Társam, a környék egyik hivatalnoka, kissé zavarosan ismerteti a tavalyi és ezévi zavargásokat. A vidék, mint mondja, mindig hemzsegett a forradalmároktól. Azonkívül Annám legkitagadottabb vidékei közé tartozik. Túl­sűrű, keskeny völgyekbe zárt népességét akár túlságos szárazság, akár áradások folytán gyakran fenyegeti az éhínség. ..

Távolabb néhány roppant sírhalomra mutat, melyek mint púpok, emelkednek ki a rizsföldek közül:

— Ezek múlt év szeptember 13-ika óta vannak ott. Azon a reggelen 5—6000 főből álló hatalmas tömeg menetelt zárt sorokban Vinh felé...

— Fel voltak fegyverkezve?

— Igazán, magam sem tudom. Állítólag a súlyosnak tartott adók miatt jöttek panaszkodni az előljáróságra. Mindig így kezdődnek a lázadások. Megállást pa-

rancsoltak nekik, odasem hallgattak, minden akadályon keresztülhatoltak. Bombavető repülőgépeket kellett küldeni. 100—120-an estek el, (157-en; *szerző*). A többiek szétszaladtak, mint a nyulak.. . Szerencsétlenségre a hü falvak lakossága este eljött, hogy a holtakat eltemesse. Azt hitték újabb tüntetés s megint repülőgépeket küldtek ki; eredmény még vagy 15 halott... Ez a borzasztó tévedés elég rossz hatást keltett.

E pillanatban távolról szélrázta levelek susogásához hasonlatos különös zúgást hallok. Lassanként megnövekszik s hosszas jajgatássá válik. Kocsink hirtelen megáll az útkeresztezésnél, szemben egy hatalmas hangárral. Amit akkor láttam, soha el nem felejttem.

Egy hatalmas fa-akadályokkal körülvárt területen 3—4000 barna rongyokkal fedett emberi teremtmény nyüzsgő oly zsúfoltságban, mintha egyetlen örvénylő tömeg volna, melyet karóvékonyságú, görcsös kezek borzolnak fel, kezek, melyek nádból font kosarakat tartanak. Minden lény teli betegséggel; duzzadt vagy összeaszott arcok, hiányzó fogak, fénytelen vagy csipás szemek, elüszkösödött sebek. Férfiak-e ezek, vagy nők, 20 vagy 60 évesek? Nem tudni. Eltűnt a kor, a nem, s csak a halálos nyomorúság maradt meg, mely állati kiáltásban tör ki ezernyi fekete ajkon keresztül.

Fehér egyenruhás, jöltáplált, erős rendőrök vezetnek s pálcával fegyelmezik a földszíni tömeget. Az egyiknek a felesége, aki a miniszter átvonulását akarta látni, királynői arccal, közönyösen ülve székén, nyugodtan nézi a borzalmas látványt.

Elszörnyedésem meglepi.

— Nem kell azért kétségbeesni; — mondja. — Nem ritka dolog ez erre...

Eszébe sem jut, hogy valami aktív szerepet játsszék, hogy segítsen a rizs kiosztásánál a hangárban. Itteni aszszonyok, nyilván benszülött rendőrök feleségei, valami famértékkal, kb. egy kiló rizst öntenek minden kosárba, a meztelen gyerekek földre vetik magukat, hogy körmeikkel is összeszedjék a sárbahullt rizsszemet. Ahogy adagjukat megkapták, mint odújuk felé igyekvő állatok, menekülnek el ezek a teremtmények, hasukhoz szorítva kosarukat. De mindig újak és újak jönnek. ..

Útitársam, ki szintén észrevette rajtam a borzalom kifejezését, mentegetőzni látszik:

— Mit csináljunk! Háromszor volt rossz aratás, az ezévi különösen végzetes volt. Ez az eredmény. Mindent megteszünk, amit tehetünk; 37 ehhez hasonló élelmezési központot szerveztünk, ötnaponként 80.000 rászoruló segélyezünk, ami 80.000 kg. rizst jelent. Ez különben némileg az ő hibájuk is; annyira elővigyázatlanok ... S aztán elhagyták faluikat, kommunisták lettek. Az ő bajuk ... Előttünk még szörnyűbb éhínségek voltak...

— Igen, de akkor még nem voltunk felelősek ezért a népért, mely fölött most gyámkodunk.

Valaki hallgatja beszélgetésünket, majd félrevon és bemutatkozik. Egy vinh-i orvos. Beszél:

— Csak két hónap óta van rizskiosztás. Egy eléggé képzett benszülött, akire 5—6 km.-nyire eső falujának kinin-adagjait szoktam bízni, egy júliusi reggel felkeres a kórházban: „Már nem kinin kell, — mondja — hanem rizs. Az emberek haldokolnak az éhségtől.” Ezt feleltem

neki: „Hozd el holnap a legkiéhezettebbeket. Minden lehető megteszek.”

„Másnap hajnalban 50 ilyen nyomorult ember várt a kórház udvarán. Üvöltöttek, megostromolták az irodámat. A legkimerültebbek elhullottak, mint a legyek. A kórház egy-kettőre túlszűföldött: ágyanként 4 beteg, 2 felül, 2 alul... A személyzet túl volt halmozva munkával... Azonnal 100 piasztert kértem az előjáróságtól ... S aztán néhány hét alatt megszerveztük ezeket a központokat. Az egész havi 620.000 frankba kerül. De igen soknak már későn jött a segítség. Jöjjön, nézze meg ...”

Egy másik hangárba vezet. Vagy 10 emberi alak barna rongyokba burkolva, függőágyakban fekszik, tegek rajzzák őket körül. Egyesek merevek, mások még meg megremegnek. Néhányan szörnyűségesen puffadtak.

—Ez a testi összeomlás utolsó fokozata, mondja az orvos. Minden út, minden ösvény holttestektől hemzseg, mert ezeknek az embereknek gyakran 40 km.-nél is több utat kell megtenniök a rizsadáért.

—Mennyire becsüli a halottak számát?

—Tízezernél nem kevesebbre, — feleli habozás nélkül, — de hatvanezer ember már csak roncs, akiknek nincs munkához való erejük s hajlamosak minden betegségre. S mégis naponta 40 centime-ből s kertjük terményeiből megtudnának élni... A miniszter elutazása után visszajöhetne, hogy megmagyarázzak egyet s mást...

A miniszter? Valóban éppen most érkezett meg a kocsija. Leszállt, megdöbrent arccal néz szét, habozik, egyik lábáról a másikra nehezedik, végül a rendezők felé megy. A szörnyű lárma megkettőződik. Ezer meg ezer

fekete kéz nyúlik ki. A korlátok recsegnek. Koldus-lázadás?

De egy határozott hang dönt:

— Miniszter úr, nem váraozhatik itt; szörnyű tolongás támadna. Szálljon vissza kocsijába...

Őexcellenciáját beemelik kocsijába s az egész menet elmenekül az esőben.

Két órával később kisüt a nap. Hoang-Mai-ben ebédelünk egy csodálatosan felvirágozott hajón, mely nem tudom, melyik folyó két partja közt himbálódzik. Vörös, zöld, narancsszínű táncosnők, fejükön tiarával, valami sajátos zene hangjai mellett sikongatnak. Hal, csirke, májpástétom, pezsgő. A hivatalos bankettek szokásos hidegségét szeretetreméltó fesztelenség helyettesíti. Az emberek nevetnek, csillogó állukat törlik. Csakhogy ki nem gombolják mellényüket. Még mindig teli tányérokat hoznak. A folyó két partjáról földszínű tömeg figyel minket hallgatagon. A bokrok ágai közül csontos fejek, pislogó szemek bukkannak elő. A torkom összeszorul. Egy falat nem megy le rajta. A miniszter gondolataiba mélyed; étkezés után hozzám jön:

— Azokután, amiket ma láttunk, kínszenvedés volt ez az ebéd, — mondja félhangosan.

Képtelen vagyok egy szót is kiejteni s csak a fejemmel bólintok. Eszembe sem jut megkérdezni M. Reynaud-t, hogy tesz-e intézkedéseket e csapás ellen, — oly parancsolónak látom az intézkedést.

(Később tudtam meg, hogy a miniszter elutazása után a rizs-kiosztások is hamarosan megszűntek. Franciaországba való visszatérte után néhány hónappal M. Paul Reynaud előkelő hallgatóság előtt bevallotta: „An-

nam északi részén tulajdon szememmel láttam ezt a meg-
 rázó látványt, ahogy emberi csontvázak kinyújtották
 szalmakalapjukat egy adag rizsért.” Mindazonáltal nincs
 tudomásom, hogy M. Reynaud akár gyarmatügyi minisz-
 teri, akár képviselői minőségében valaha is szóvátette
 volna a parlament előtt ezeket a botrányos állapotokat.
 Ugyancsak arról sincs tudomásom, hogy a kamarának az
 indokínai zavargásokat és a politikai foglyok amnesztiá-
 ját érintő vitáiban valaha is közbelépett volna, ő, aki
tudott mindenről, hogy megmagyarázza és mentegesse a
 szegény nhaqué-k természetes lázadását.)

A miniszter töprengő arccal folytatta:

— Vinh-ben voltam ma reggel, hogy meglátogas-
 sam a börtönt, kikérdezzem a politikai letartóztatotta-
 kat... Nagyon intelligensek ezek a gyerekek! Mennyi
 bátorság...

Csöndesen néztem őt s eszembe jutnak azok, akiket
 a saigon-i börtönben láttam. Szeretném kihasználni meg-
 indultságát s elmondani neki, amit a vinh-i orvostól hal-
 lottam, de éles szemek figyelnek minket. Érzem a nö-
 vekvő bizalmatlanságot, mely körülvesz. Különben is
 egy titkár hajol meg a miniszter előtt. Programmunkban
 késés állt be.

Még vissza fogok jönni Vinhbe.

*

November 9.

Elhagyjuk Hanoi-t s a tenger felé száguldunk. Még
 mindig ugyanaz az üde és tiszta levegő. Az út mindkét
 oldalán aranszínű hatalmas rizsmezők, ahol végéhez kö-
 zeledik az aratás. — Ellentétben a most érő, élénk zöld

fiatal rizsföldekkel. — A távolban sötét fákkal körülölelt aprósárga pagodák.

Kevesebb a nyomor, úgy látom, mint Észak-Annam szomorú éhínséges vidékén, melynek az; emléke most is kísért. De a parasztok, kik mind hasonló szövetben járnak, melynek színe barna, mint a föld s mint az arcuk, „pompás menetünk” után mogorva pillantást vetnek, melyet maga a kíváncsiság sem derít fel.

Gyorsan haladunk át a városokon és falvakon, amelyeket bejáratánál diadalívek s oltárok mellett állva a déli s nyugati annamitáknál nagyobb és izmosabb legények lándzsákat, nehéz zászlókat, címerpajzsokat hajigálnak a levegőbe harcias arccal: nyilván a helyi mandarinok címereit. Átkelés felvirágzott kompokon, bíbor- és arany színű sátrak alatt; vidám megérkezés Hongay kis városába. Apétif a hotel terraszán, ahonnan látni a tengert.

Tovább utazunk, mert a híres tonkini szénbányák igazgatósági tagjaival kell ebédelnünk.

Semmire sem voltam elkészülve. Hirtelen, az út egyik fordulójánál váratlan, csaknem rémítő látvány fogad: a hőségtől fehéren izzó égbe nyúlva, titánok vagy kyklopszok termetéhez szabott gigászi kőszénfal csillog komoran a mohó napfény alatt. A káprázó szem az első percben semmit nem lát rajta. Aztán látja, hogy a mérhetetlen fal lakott: apró, magános pontok mozognak rajtái, emberi hangyák; vagy körmenetszerűen menetelnek a fekete gyémánt csillogó lépcsőzetein; csúszós falon csillék kúsznak, mint a kígyók, a sodronypálya kosarat hernyó módjára másznak vagy lógnak, mint a pók a pókháló (fonalán; lent vonatok várnak s távolabb a kikötőben hajók. Emberi porszemek a kőszén sötét porában.

Az óriási falon, a tövétől a csúcsáig, hatalmas és szomorú élet: nyüzsgő és szenved. Nem ez az egyetlen szénbánya; más hegyekben más bányák vannak, a tenger fölött vagy amott az erdőkben, szétszórva egy 20.000 hektárnál nagyobb területen. S a bányák, az erdők, a vasutak, az utak, faluk, házak, — mindez a hongayi szénbánya hűbértartalma, az egyetlen bányáé, azt hiszem, amelyből szabad ég alatt bányásszák a szenet s amely, mint mondják, a világ leggazdagabb bányája. 40.000 munkása volt s még most is van 23-000.

Ez a társulat hallatlanul virágzó volt s most is az. Mint egyik hanoii kollégámtól hallom, osztalékai a háborús és háborúutáni években hihetetlen arányokban emelkedtek: két és félmillió 1913-ban, 36,200.000 — 1925-ben, amikor elérték a maximumot, az alaptőke kétszeresét; a részvények értéke százszorosa a forgótőkének. Emlékszem, hogy Roland Dorgelés „La route mandarine” című könyvében megdöbbentő vádiratot olvastam valamikor a hongayi bányák ellen. Nem igen látszik, hogy a helyzet sokat változott volna azóta.

A társaság egyik mérnökénél a munkabérek felől érdeklődöm; a férfiak munkabére napi 3.50 és 4.50 frank közt változik; (1 frank = 30 fillér. *A fordító*) az asszonyoké 2.20 és 2.80 frank közt, a gyermekeké — mert gyermekek is vannak s igen nagy számmal! — 1.50—1.80 frank között.

Kollégám felvilágosít, hogy ezek a bérek a maximumot jelentik, helyesebben: ha a társaság fizet is ennyit, a munkások nem kapják meg mindig, mert valószínűleg rabszolgái az őket felfogadó munkafelügyelőiknek, a kaik-nak. Ezek közvetítő szerepet játszanak az

európai mérnökök s az általuk gyűlölt és megfélemlített munkások között. Úgyannyira, hogy az utóbbiak csak napi 1.25—2 frank munkabért kapnak s vannak gyermekek, akiknek napibére tizenkét órán át tartó waggontolatásért 75 centime. Mert, ha ebben tíz óra is a napi munkaidő, meghatározott napi szénmennyiség beszolgáltatására szerződött felügyelők gyakran 12—14 órai munkára kötelezik a munkásokat. Tegyük még hozzá, hogy semmi szociálpolitikai rendelkezés nem igyekszik könnyíteni az aggasztó terhén: nincs heti munkaszünet; a betegség okozta távollétet nem fizetik; baleset alkalmával semmi remény sincs nyugdíjra, csupán szűkös kártérítésre, de erre is csak abban az esetben, ha a baleset nem a munkások vigyázatlanságának vagy fegyelmetlenségének eredménye; a dolgozóknak joguk van napi 1 kg. rizsadaghoz, melynek árát levonják a munkabérükből; a havi munkabért mindig a következő hónap 21-én fizetik ki, tehát az októberi munkabért november 21-én — nehogy a szerencsétlenek megszökjenek. Önálló lakások nincsenek. A munkástoborzó kai-k szalmakunyhókat bérelnek a társulattól s ezeket albérletbe adják ki a kuliknak, akik itt a higiénia s az emberi életmód legelemibb feltételeit megszégyenítő módon zsúfolódnak össze. Hallom, hogy Indonéziában van munkaügyi felügyelő. Nagyon tehetetlen lehet. Egyébként mit is tehetne, ha nem áll mögötte a törvény? Csüggedt vagyok. Ez csaknem olyan szomorú, mint a vinhi tartománybeli éhínség.

Az igazgató, akit réműlettel nézek, egészen új és igen jól felszerelt kórházba vezet minket. A kórház felállítása előtt a sebesüléseket és betegségeket nem kezel-

ték s a szerencsétlen kulik a szalmaviskókban pusztultak el, nyomorult sorstársaik közt, akiket megfertőztek.

Érdeklődöm, hogy mekkora a halálozási arányszám a bányában. Senki sem tudja megmondani. Valószínűnek tartom, hogy nem is érdekel senkit ez a kérdés.

Ezzel szemben az egyik mérnök, — nyilván védeni akarva a Társaságot, — előadja, hogy a nagyvárosok kivételével a munkabér sehol sem haladja meg a napi 2—2.50 frankot. A textilgyárakban, ahol a munka reggel hétkor kezdődik s este kilenckor végződik, a férfiak napibére 1.70—2 frank, a nőké 1.25—1.50 frank, a 8—10 éves gyermekeké 75 centime. Ugyancsak megtudom, hogy az ültetvényeken, főleg pedig a borzalmasan egészségtelen vidékeken fekvő kaucsukültetvényeken 15—16 órai munkáért 1.20—2.20 frankot fizetnek naponként!

Ezt különben a híres igazgató is elmondja beszédében, mely a pompás ebédet zárja be. A hagyományos siránkozási témát, a válságot, csak igen óvatosan érinti; de annál keserűbben fakad ki egyes újságírókra, s főleg Roland Dorgelés-re, s Luc Durtainre, akik mint mondja, deportáló helynek minősítették a Társaság bányáit. Mióta Indokína földjén tartózkodom, elsősízből vagyok büszke a mesterségemre. Nekik köszönhető az a néhány reform — s elsősorban a kórház — amit ki lehetett csikarni az ipari rabszolgatartók e vezetőségéből.

A vezetőség többi tagjai is sorra felállnak, hogy hangoztassák, mennyire megfelelőek a kulikra rótt munkaföltételek olyan vidéken, ahol a paraszt nem keres naponta 1.50 franknál többet. Szép védekezés! Mintha a népesség egy részének éhezése igazolná a másik rabszolgaságát! örömmel jegyzem meg, hogy a kitűnő lakoma

S a pezsgő ellenére is bizonyos hűvösség fogadja ezeket a magyarázatokat. A miniszter rövid válasza tartózkodó.

*

November 11. (Este).

Ebéd, melyen jelen vannak a tonkini gyarmatosok s nagyiparosok. Jobboldali szomszédom, egy ültetvényes, a legutóbbi beszédek miatt siránkozik, amelyekben előkelőbb annamiták hangoztattak szerény kívánságokat.

— Hülyeség, hogy megengedték nekik a beszédet! Ez a tanítás, ezek az agyrétek a szabadságról és egyenlőségről, amiket fejükbe tömtek, tűrhetetlenné tette őket. Lehetetlen most olcsó munkaerőt kapni. Mi, gyarmatosok, mi iparosok, teremtettük meg Indokínát s most tönkretesznek, kifosztanak minket, stb., stb.

Elképedve bámulom. Most a baloldali szomszédomon a sor, aki ugyancsak ültetvényesnek látszik, hogy megszólaljon. Megérezve tartózkodásomat, meg akar győzni.

— Valószínűleg hallott már a „gyarmatos szellem”-ről? Fővárosi emberek és politikusok minket okoltak az indokínai zavargásokért. Semmisem igaztalanabb: mi sokkal emberibb módon bánunk benszülött munkásainkkal, mint az annamita munkaadók . . .

Közbeszúrom:

— Sokat jelent ez? Nem az önök állítólagos hivatása, hogy behozzák ebbe az országba az európai civilizáció jótéteményeit s nem keli-e példát mutatniok? Különben sem látom az ültetvényeken dolgozó benszülöttek életfeltételeit nagyon irigylendőnek... S nem beszéllek arról a sok kegyetlenségről, amelyről tudomásom

van, nem is említve azokat, amik mindig rejtve maradnak ...

Érezve a veszélyt — félbeszakít:

— Igen, igen, itt is vannak durva emberek, mint mindenütt, de ezek kivételek, nem szabad általánosítani.

Majd olyan hangon, amelyből kiérzik a türelmetlenség, így folytatja:

— Látssa, minden bajnak az oka néhány vezető politikus, akiket a nyakunkra raktak, például Varenne. Meggondolatlan beszédeikkel új eszméket dobtak a tömegbe s nevetséges reményeket keltettek. Ostoba módon terjesztették a közoktatást, a gyarmatosok figyelmeztetése ellenére. Ezek a derék urak nem számoltak azzal a veszéllyel, amelyre mi már régen felhívtuk a figyelmet: hogy tudniillik, amint az annamiták szert tesznek valami oklevélre, akárcsak egy elemi iskolai bizonyítványra is, nem akarnak többé testi munkát végezni, ezt elzüllésnek tartják, ezért növekszik folytonosan az elégedetlenkedők száma ...

Az ingerült hang zümögve folytatja:

— ... Jövedelmünk semmivé zsugorodott... A központi kormányzat elejtett minket... Párizs nem törődik velünk .. . Azért jöttünk ebbe az átkozott országba, hogy felforduljunk .. .

Mérhetetlen szomorúság ejt hatalmába e panaszok hallatára. A „gyarmatos szellem” valóban lehetetlenné teszi a lojális és nemes együttműködést. „A szívek nagy változása”, melyről Gandhi beszél, megvalósíthatatlan álmom. Szemben velem görnyedthátú s kissé hanyagul öltözött öregember időnkint meg-megtörli fehér bajuszát, mely alól csendes mosollyal hallgat minket.

Asztalbontás után hozzám jön.

— Ne hallgasson rájuk, — mondja félhangon; — ezek az ültetvényesek és gyarmatosok a háborús években s a háború után roppant vagyonokat szereztek. Különösen 1925—26-ban, amikor a kaucsuk ára emelkedett s a frank elértéktelenedett. Azt hitték, hogy mindig így fog tartani s két kézzel szórták a pénzt... Ha látta volna ebben az időben a nagy városokat, s főleg pedig Szaigont. Fényűzés, pezsgő, nyilvános házak, játékbarlangok ... Előkelő márkájú kocsik, Párizsból hozatott toalették ... s a sok utazás ... Ismerek gyarmatosokat, akik 40.000 frankot küldtek havonként Franciaországban nyaraló feleségüknek és gyermekeiknek, míg ők az úgynevezett munka miatt maradtak itt s hatalmas dorbézolásokat csaptak ... S a nyereszkesedés ... Mindenki spekulált, a hivatalnokok is, mindenkit gazdagodási viselkedés fogott el. Egy kis józan észszel és takarékossgal nemcsak a krízisen lábálhattak volna át könnyen, hanem bőségben élhették volna le hátralévő napjaikat. Nem, — a hét sovány esztendő üres zsebbel találta őket s durván riasztotta el álmaikat. Ismét hozzá kell fogniok ahhoz, amit „munkának” neveztek, azaz másokat kell főleg dolgoztatniuk. S csalódásaikért az egész világot felelőssé teszük. Bár fellendülésük idejében semmit nem törődtek azokkal a nehézségekkel, amelyeken Franciaország keresztülment, most mégis Párizs felé kiabálnak, mint bárányok az anyjukhoz. Megdöbbennek és felháborodnak, hogy senki nem jön segítségükre, őket hallgatva, azt hiszi az ember, hogy ők hozták erre a gyarmatra szerencsét, holott soha semmit nem törődtek ezzel az országgal, amelyet kiszipolyoztak, a benszülöttekkel, akikkel

kevésbé emberi módon bántak, mint igásbarmokkal. Mert az állatok pénzt jelentenek, míg a kuliban bőséges kínálat van, ha megdöglik, másikkal helyettesítik ...

Elhallgat, fejét csóválja s folytatja:

— Hihet nekem; mint hivatalnok éltem az ültetvényeken ... Kartiében, Kambodzsban, Thudaumot-ban, Phu-Quocban ... Láttam, a szerencsétlen tonkini parasztokat, amint erősen, bátran, vidáman jöttek a bitang kai-k vezetése alatt az ültetvényekre, azzal a reménnyel, hogy éhségüket lecsillapíthatják s valamicskét hazavihetnek a falujukba. Három-négy év múlva emberi roncok voltak: a malária, a béri-béri! Dagadt lábbal botorkálnak, telve sebekkel, melyeket egy gyalázatos rovar ejt rajtuk, a san-kvang; erejükkel együtt csökken a munkateljesítményük, vagy tiltakoznak a túlságos nyomorúság ellen? A kai-k fatörzsekhez, karókhöz kötözik őket, s ott maradnak egész nap étlen-szomjan, miután előbb megismerkednek a spanyolnáddal, mely kicsordítja a vért nyomorult testük petyhüdt bőréből.

„Hajnalban, mikor a fáradtság fekvőhelyükhöz nyomja őket, ahol a gyilkos szúnyogok ellenére is aludni próbálnak, kiűzik őket odúikból úgy, ahogy a barmokat sem űzik ki azt istállóból.”

„Délben és este a rizsadag kiosztásakor, amikor gyakran megrövidítik őket vagy száz grammal, előbb a kai-k kosztját kell elkészíteniök s az utolsó falat lenyelésével újból munkához látniok, még ha sebek fedik testüket, még ha dideregnek is a láztól. S mindezt napi 1.20—2 frankért, amit soha nem kapnak meg teljesen a bírságok, levonások, előlegek miatt... A kai-k feleségei meggazdagodnak abból, hogy kalapokat s mindazt,

ami nélkül nem lehetnek meg, tízszeres áron adják el nékik. Gondolnak-e arra, hogy kimeneküljenek a börtönből? Csak azért, hogy egy másikba jussanak? Mert ezekben a vadállatokkal s kígyókkal teli őserdőkben nem tudnak élni. Mivel papírjaik vagy helyesebben munkaigazolványuk a kai-nál van, egyetlen menedékük, ha valamelyik európai vagy benszülött hivatalnokhoz fordulnak, akikhez örökös és gyakran ingyenes háziszolgának szegődnek cserébe szabadságukért. Ha felfedezik őket, újból a rabszolgaság s a szégyenfá várja őket. Levelezésüket elolvassák, lefordítják s gyakran meg is semmisítik. Hazulról ritkán kapnak hírt. Legtöbbjük soha nem látja viszont családját, s ha néhányan vissza is jutnak falujukba, már valódi roncsok, pénz nélkül és erő nélkül s csak halni mennek haza; de előbb elvetik maguk körül a betegség, a lázadás, a gyűlölet csiráit... Így készülnek a forradalmak.”

Újabb csend. A beszélő nyilván keserű emlékeket űz el. A közeli csoportokból már figyelni kezdenek bennünket. Mintha önmagának válaszolna, így folytatja:

— Én is, mint mindenki más, ültetvényes lehettem volna. Fiatal voltam, megvolt a bátorságom, az egészségem ... De átkozott természetem van... Voltak dolgok, amiktől visszaborzadtam. Tiltakoztam, lármáztam, levettem a zubbonyomat.. . Máshová mentem állásért... Most már öreg vagyok és szegény: sodródó kő ... A nevem? Nem fontos. Majd felvilágosítják, hogy savanyú ember vagyok, akinek semmi sem sikerült. Talán igazuk van, mert már elkoptam s senkinek nem használhatok, még ezeknek a szegény ördögöknek, az annami-

táknak sem, akiknek szintén megvannak a maguk hibái... És nézze, talán kár is volt beszélnem. Minek is? Hirtelen felém biccentett fejével s hátat fordítva, a csoportok közé furakszik; egy pillanatig még követem szememmel hajlott hátát a piszkosan fehér kabát alatt s aztán eltűnik. Nem merek utána menni, köszönetet mondani.

V'ihn, november 6.

Megint ebben az egészségtelen városban vagyok, melyet alacsony, szürke felhőkkel terhes égbolt fojtogat egy sárga folyó partján. A levegő ragadós; a fürdőmedencének pépszerűen sűrű vizéből árad a rossz szag, a táplálék ehetetlen.

Hallom, hogy a rizskiosztás a miniszter elutazása után tovább tart; noha nem annyira pusztító az éhínség, mint júliusban, mert az esőzések következtében valamivel javult a termés.

Doktor Z ...-vel a néhány kilométer távolságban lévő Pheu-My-i menhelybe megyünk, ahol utoljára osztanak szét rizst és száraz halat, ugyanitt betegeket is ápolnak.

Újból látom a szomorú, üvöltő tömeget, amely a barakkokat ostromolja: kiéhezettek, csonkák, zavaros és beteg szemek, vérző és elüszkösödött sebek. Fehérruhás ápolók sürgölődnek. Néhány szerencsétlen csak azért vonszolja oda magát, hogy meghaljon: mindig van holttest a hangárban. Az éhezők korlátok közt vonulnak el egy nagy asztal előtt; az ápolónők szüntelenül öntik a rizst, s vetik kosarakba a halat. Gyermekesek pálmaágakkal hessegetik az asztal fölött rajzó legyeket.

— Agyon vagyunk terhelve, — mondja az orvos.
 — Nagyobb személyzet kellene s csökkentik. Hatan vagyunk orvosok ott, ahol azelőtt tizenketten voltunk. Mindössze húsz orvos esik az egész hatalmas tartományra. Amíg az egészségügy a polgári hatóságok kezében van, nem is lehet semmit csinálni. Egészségügyi miniszterre volna szükség, mint Marokkóban, akinek saját költségvetése és külön személyzete van. Mert mindig rajtunk takarékoskodnak. Jelentéseink pedig soha nem érkezik közvetlenül a feletteseinkhez, csupán a kerületi előljárókon keresztül, akik megcsonkítják vagy megsemmisítik. Az igazság kimondása — hogy például a benszülöttek az éhínség és nélkülözések folytán mind tüdővészések, vagy hogy ijesztő testi összeroppanás észlelhető az egész kerületben — elítélendő, franciaellenes gondolkozás jelének tűnik föl. Mit csináljon az ember ilyen körülmények között?

A fájdalmas lemondásnak ugyanezt a gesztusát figyeltem meg a saigoni, a hano-i orvosoknál is.

Néhány szegény majomarcú asszony összekuporodva zokog: egyik a férjét, másik a fiát hagyta holtan az útszélen; egy harmadik megfeketült, petyhüdt emlőjét akarja csecsemője összeszorított fogai közé csúsztatni, akinek arca ráncos, mint egy nyolcvan éves aggastyáné.

Mint élő ellentét, néhány telt arcú, elevenszemű gyermek futkározik ide-oda. Szüleik meghaltak s a menhely adoptálta őket.

— Reméljük, hogy valaki megvásárolja ezeket a gyermekeket, — mondja az orvos, pénzzel másokat is meg lehet még menteni. Miért döbben meg? Ez itt mindennapos dolog. Az anyák is szívesebben adják el gyer-

mekeiket, minthogy meghalni lássák karjaik közt. Annál is inkább, mivel a vevők, akik nem akarják hiába kidobni pénzüket, jól táplálják és gondozzák a gyermekeket. Tegnap egy jómódú anya, aki két hónapos csecsemőjét vettette el, idejött s egy másikat vásárolt. A két mama igen meg volt elégedve s az első szép ajándékot adott a menhelynek. Ugyan, sose vágjon ilyen tragikus arcot! Az ember hamar leveti a Franciaországból hozott előítéleteket. Anyai szeretet... ez még mindig fényűzés ... Az ember ne forduljon fel, ez a fő!

Gúnyos hangon beszél, mosolya keserű.

Még az éhínség okait ismerteti. Már régen végre kellett volna hajtani Vinh tartományban az öntözési munkálatokat, amelyek Tan Hoa vidékét teljesen átalakították s a mezőgazdasági termést megháromszorozták. Amellett valamikor nagymennyiségű rizst raktároztak el szükség esetére. Mért szűnt meg ez? Végül, el kellene téríteni a benszülőtteket a kizárólagos rizstermeléstől. A monokultúra igen veszélyes; ha nincs aratás, jön az inség. Rá kellene őket venni, hogy falukban termeljék a főzeléket, gyümölcsöt, mindenfélét.

Elismétli, hogy 85.000 éhezőn segítettek, de legalább 200.000 embert sújtott az éhínség. Megrémülök arra a gondolatra, hogy ezek a szerencsétlenek ezentúl meg lesznek fosztva minden segítségétől.

November 29.

Vihn-ben másról sem beszélnek, mint az idegenlégió kegyetlenkedéseiről. Erről beszélnek a szállodámban, erről mindenütt, ahová elmegyek. Még nem ismeretes valamennyi, mert nincs vagy alig van érintkezés a székhely s a távolabbi vidék között. A növekvő zavargá-

sok miatt már több, mint egy éve rászabadították a légió katonáit az országra: mindegyik faluban állomásozik egy csapat, amely abszolút hatalmat gyakorol minden ellenőrzés nélkül. Ha kiváló katonák is, igen gyakran haramiák, akik szabadjára hagyva, kényük-kedvük szerint lopnak, rabolnak, erőszakoskodnak, gyilkolnak, ítéleznek és kivégeznek.

Százával löttek agyon ítélet nélkül férfiakat és fiatalembereket. Az egyik szigorú lap nyugodtan írhatta, hogy „a lázongó falvak kétes elemeit mind kivégezték.” A benszülött lakosságot terrorizálták. A polgári hatóságokból teljesen hiányzott a hidegvér, hogy egyebet ne is mondjunk.

Doktor Z beszéli, hogy hivatalnokok, kereskedők, ültetvényesek futkostak május havában, mindenfelé kiáltva: „Példát kell mutatni a falukban, ölni kell, kivégezni!” „Jó, — válaszolta ő, — de akkor rajta, induljanak. Tegyenek úgy, mint Annám régi császárai, támadjanak meg egy falut, s mészároljanak le mindenkit.”

Ezt különben megtették a bombázások is. Letartóztattak — mint mondja — tizenöt éves fiúkat is... Ma mindezek az emberek, akiknek ez a kitűnő légió visszaadta a nyugalmukat, becsukják szemüket s mossák kezüket. Teljes a rend ...

Néhány esetet mégsem lehetett titokban tartani. Mellőzöm azokat, amelyekről nem kaptam kielégítő felvilágosítást. De a többieket minden oldalról megerősítették. Újabb részleteket hallok az 1930. szeptember 13-iki bombázásról, amelyről már beszéltem. A katonai repülőket nem nyugtalankodtak; néhány héttel előtte

ugyanis rendeletet kaptak az Annámban székelő Rezidenciától, mely őket felhatalmazta, sőt kötelességükké tette, hogy tetszés szerint dobhatnak bombát az összes településekre. Yen-Tho, Yen-Phu és Than-Dan faluk teljesen porráégték a bombazáporban. Gondosan levágtak minden nagy fát, hogy a repülők kényelmesebben dolgozhassanak. Az egyik repülő visszatérve hőstettei színhelyéről, maga mesélte: „Olyan bűz volt, hogy ott a magasban, rosszullettem.” Még hat falu nevét emlegetik, meg a Yen-Yuan-i állomást s főleg Phui-An falut, Vinh-tól hatvan kilométernyire, melyet többízben bombáztak s teljesen összeromboltak. Az ismert és ismeretlen áldozatok száma több ezerre rúg.

Ugyancsak elmondják nekem a Perrier őrmester meggyilkolását követő esetet, amikor a legionáriusok tizenegy benszülöttet öltek meg a legnagyobb hidegvérrel. Alig akarom elhinni. Pedig közismert tény. Ez különben akkora botrányt keltett, hogy a bűnösöket ez egyszer le kellett tartóztatni s Hanoi-ba szállítani. (Az ügy — a vádlottak felmentésével végződött.)

*

December 1.

Látogatás a Vihn közelében lévő benthuyi gyufagyárban, amelyhez: egy fűrésztelep is tartozik. 1880-ban alapította a jelenlegi tulajdonos, M. úr apja és nagybátyja. M ... siránkozik a válság miatt. A dohány bevitele 50 százalékkal csökkent s az hasonló visszaesést vont maga után a gyufa fogyasztásában. Azonkívül az állam 40 százalék adót ró ki az árura. Maga a fűrésztelep, mivel nincs többé építkezés, havonként csak tíz

napig van üzemben. A személyzet, mely eddig ezer munkásból állott, most ötszázra csökkent.

M... őszintén válaszol kérdéseimre. A kulik bére 3.20—3.50 frank, a nőké 2—2.60 frank, a gyermekeké 1.20—1.80 frank, napi kilenc órai munkáért, de ezt sem kapják meg, mert a kai-k, akik 25—30 munkásból álló csoportot vezetnek, ebből a bérből komoly osztalékot vesznek el; így a férfiak nemigen kapnak többet havi 70 franknál s a gyerekek havi 20 franknál.

Hogyan lehetséges, hogy az ipar vezetőemberei ez ideig nem tiltakoztak e szégyenletes munkarendszer ellen? M... a szabotázsról, a sztrájkokról panaszkodik. A mozgalmat, mondja, a szellemileg legképzettebb munkások, mechanikusok, villanyszerelők, vezetik. Nyolc órai munkaidőt akarnak tíz helyett; összetartásból csak öt-hat órát voltak hajlandók dolgozni, két csoportban. Május elején ezer ember menetelt a gyár felé.

Bejárjuk az üzemet, amely eléggé kezdetleges úgy felszerelés, mint beosztás és elhelyezés tekintetében. De ha az ember már annyi nyomorúságot látott, nem oly követelőző. Szegény ördögöket rosszul fizetik, igaz, de legalább van mit enniök. Sok a gyerek is s ezek nyilván erejüket meghaladó munkát végeznek. Legtöbbjük arcocskája sovány s korukhoz képest oly kicsinyek, oly törékenyek! Egy hónappal azelőtt még fölháborodtam volna. Ma annyi borzalmas látvány után már nem indulok meg oly mélyen. Azon a ponton volnék már, hogy megértem azt a fáradt és ironikus magatartást, mely sajátja az itteni legjobb hivatalnokoknak is? Ó, a gyarmati méreg.

Hanoi, december 17.

A politikai rendőrség központi székhelye Hanoi-ban van. Szívesen megengedték, hogy végigjárjam az irodákat. Számuk jelentős, szervezésük tökéletes. 20.000 politikai iratsomó és 50.000 cédula van a könyvtárban, ahol épp oly számos, mint buzgó hivatalnok dolgozik. Mások Kínából és máshonnan érkezett siffírozott sürgönyöket fordítanak s felbontott, lefényképezett és újra leragasztott levelekkel foglalkoznak. S a besúgók jönnek-mennek, rajzanak, — teljesítik utálatos kötelességüket.

Az épület egyik szárnyában vannak elzárva a „bárányok”, akik önként vallanak, vagy azok, akiket vallo-másra, azaz társaik elárulására akarnak bírni. Azokat választják ki, akikről föltételezhető, hogy hamar elhagyják magukat. Itt már szó sincs a láb leláncolásáról, kínvallatásról. Világos, levegős helyiségekben vannak elzárva, táplálékul azt kapják, amit akarnak, cirógtatják őket, hízelegnek neki...

— Maga sokkal intelligensebb, semhogy így macakskodjék, mondja vezetőm simogató hangon egy női fogolynek; jól tudjuk, hogy kapcsolatai voltak a kommunista vezetőkkel. Bizonyosan tárgyaltak a maga jelenlétében.

A fiatal asszony, akihez ezt a buzdítást intézi, ágyán kuporog, elefántcsontszínű arca, melyet hosszú fekete haj ölel körül, rejtélyesen mosolyog. Majd végül megszólal igen kedves hangon:

— Semmit sem beszéltek előttem .. . Szülésznő vagyok; a lebetegedett nőket és gyermekeket ápoltam.

A szomszéd cellában egy fiatal tanítónő van. Nagy,

ijedt, üszöszemeivel ellenséges réműlettel mér végig minket, s vadul hallgatva csukja össze ajkait.

Állítólag közvetítő volt a Tunnan-i politikai menekültek s a tonkini harcolók közt. Nem lehet megszólalásra bírni. Azt hiszem, hamarosan más bánásmódnak vetik alá.

Ellenben egy 18 éves, szögletes, görényarcú kamasz, kész mindent „kitálatni”. Egész testében remeg:

— Sajnálom, hogy ostobaságokat követtem el, — hebegi. Bocsánatot kérek Franciaországtól. Kész vagyok szolgálni.. .

Szánalomraméltó.

A szomszéd cellában egy yunnani vasúti alkalmazott van, aki hamar összeroppan s eszeveszetten könyörög. Tagja volt a kommunista pártnak. Kilépett, vagy kizárták, nem tudni. Akárhogy is áll a dolog, most fél a bosszútól: a vállak közé szúrt késtől, a reátűzött Viet-Nam jelzésű cédulától, amely közli, hogy szabályosan kivégezték, mint árulót. A rendőrség karjai közé menekült.

Amott egy vadállati, hóhércú óriás, apró kancsal szemekkel. Vezére volt egy bandának, mely ópiumot csempészett Kínába. Hogy a yunnani politikai agitátorok jóindulatát biztosítsa, hamarosan fegyvereket adott el az annamita nacionalistáknak. Most kész őket is eladni. Becstelen haramia, — királya ennek a szomorú faunának.

Tudom, hogy a politikai rendőrségek általában azonos eszközökkel dolgoznak, mégis undor környékez.

A látogatás után a főnök az irodájába vezet. Csönd. Valami ellenállhatatlan közlési vágynak engedelmeske-

dik? Hirtelen szenvedélyes szavakkal fakad ki a jelenlegi rendszer ellen. Mindezek a zavargások — mondja — az állami hatóságok hihetetlen nemtörődömségének, a kisszámú személyzetnek köszönhetőek. El kell ugyan ismerni, hogy az annamita nép kegyetlen, mert császárai és vezetői régi idők óta hozzászoktatták a könyörtelen bánásmódhoz. A túlságos elnézés gyöngeségszámba menne. De az elnézéstől a vak, igazságtalan kegyetlenség menni...

Voltak megbocsáthatatlan bűnök, amiket szigorúan kellett volna büntetni, amelyekre azonban fátyolt vetettek. Az egész kamarilla összetart. A vezetőktől a legutolsó alkalmazottig a tudatlanság, a gondatlanság, ha ugyan nem a visszaélés szolidaritása uralkodik. Ahelyett, hogy a forrongó gyarmatokra értékes embereket küldénének, akik már előzetes szolgálatban, benszülöttekkel való huzamosabb érintkezésben tettek szert tapasztalatra, — vámtiszteket, orvosokat, mérnököket, — fiatalembereket neveznek ki, akik éppen hogy elhagyták a gyarmati főiskolát. Ezek pöffeszkedők s pusztá elméleti ismereteikkel is tökéletesen elégedettek; egyedül a kényelem érdekli őket: jég, ventilátor, boy. Hivatalos kiszállásokat ritkán végeznek s e tekintetben oly hanyagul teljesítik kötelességüket, hogy egyes faluk 15—20 éven át egy franciát sem láttak. Csoda-e, ha az: adók alatt görnyedő, éhségtől halódó benszülöttek agitátorokhoz szegődnek? A hivatalnokok nem ismerik az ország nyelvét, így a benszülött titkárok kezei között vannak, akik a legtöbbet ígérőnek adják el magukat. Különben ezt is egy hivatalnokról lehet elmondani. Például egy bizonyos hanoi törvényszéki tanácsosról. Főnökei mindent tud-

nak. S mégis megtartják állásában, holott másokat, akik hivatásukat lelkiismeretesen s a benszülöttek iránti rokonszenv szellemében akarták teljesíteni, semmivé tettek. Nem helyezték-e át s tettek kegyvesztetté egy hivatalnokot, amiért a politikai letartóztatottakat leültette s udvariasan beszélt velük?

De a legsúlyosabb hiba, amely jóvá nem tehető károkat okozott, a mandarin-politika. Az annamita hivatalnokok szélhámoskodnak, zsarolnak, a legsúlyosabb kielengéseket követik el s mindezt Franciaország védnöksége alatt. Franciaország az, melyet a benszülött lakosság felelőssé tesz azért a minden részében rothadt rendszerért, Franciaország aratja le a gyűlöletet.

— Afrikában kezdtem meg pályafutásomat, — mondja egy másik: — ott egész más szellem uralkodott. A benszülöttek s a hivatalnokok között állandó kapcsolat volt, bizalmas és lojális együttműködés. Mért is hagytam ott Afrikát? Minek jöttem ide?

A főnök, aki nagy vádbeszédjét elmondotta, s aki egyike azoknak, akik kezükben tartják a gyarmat politikai biztonságát, a kiábrándultság és keserűség ki nem fejezhető hangsúlyával mondja:

— Mi, indokínai franciák, tizenöt év múlva talán már nem leszünk itt s ez a mi hibánk lesz!

Shanghaji mozaik

Írta: Agnes Smedley

Agnes Smedley, „A magányos Asszony”, a kantoni fölkelés idején Amerikából Kínába utazott. Mikor elindult, már a legünnepeltebb írók közé tartozott, mikor visszaérkezett, fanyar mosollyal fogadta a hivatalos kritika. Tíz évet töltött Kínában, ez a tíz év a termékenység és írói kibontakozás tíz éve volt. A szépirodalom mellett újságíró lett, de nem dilettáns, abszolút mértékkel mérve a legnagyobbak közül való. Ő is elérte a becsületes emberek végzete, bizonyos körök igyekeztek kiközösíteni, mert olyannak mutatta meg Kínát, amilyen a valóságban: a szenvedések, lealacsonyítások, a megtiprások, a kizsákmányolások Kínájának. A bizonyos köröknek nem tetszett, hogy Kína képe más is lehet, mint a „titokzatos” mandarines Mennyei Birodalom. Amikor a kulik százmilliói elkeseredetten küzdöttek a nemzetközi kalandorok és a nemzetközi tőke zsoldjában álló „nemzeti” tábornokok ellen, Smedley asszony is a frontra ment, innen küldözgette világhírű tudósításait, amelyeket a legnagyobb amerikai lapok közöltek, Németországban a „Frankfurter Zeitung”, a német kereskedelem vezető lapja adta ki őket. Ezek a riportok művésziességben és hitelesség dolgában nemcsak felveszik a versenyt, de jóval túl is szárnyalják a nagyrutinú hivatásos férfiriporterek legtöbbjét. Agnes Smedleyt kínai riportjai a világ legelső riportereinek sorába emelték. Az alant közölt cikk Smedley egyéni műfaja: a mozaikriport.

Mocskosarcú kis, kövér kínai gyerek versenyt fut egy fekete kutyával. Csörgős lánc van a gyerek nyakában, a kutyának is csillingelő nyaklánc van. Versenyt futnak a járdán, mindig oda és vissza, bájos két kölyök. A kutyácska hosszú füle nagyokat fittyen minden ugrásnál és a gyerek boldogan nevet, lábacska tompán dobog a járdán. Nincs szebb ennél egész Ázsiában.

... Egy itteni amerikai könyvkereskedő így beszél világnézetéről: „Az élet nem más, mint hogy kölcsönösen felfaljuk egymást. Ha te nem falsz fel, felfalak én téged. Ilyen az élet — mindig ilyen volt és mindig ilyen is marad. Én vagy te — ez a dolog veleje”.

*

A vacsora végetért. Előkelő szmokingos vacsora. Az urak a bárpultra könyökölnek és az egyik megszólal: „Na, mit csinált tegnap éjjel?” — és hunyorgat a szemével. A másik érzi a kihívást és rajta van, hogy szeme élénken csillogjon. Amott a sarokban valaki az asztalra üt, hallani azt a klasszikus káromkodást, amelyet finom urak és műveletlen kocsisok szoktak előszeretettel használni. Elege volt Shanghajból. Utána egy lokálba megy, ahol majd egész fiatal bárnőkkel táncol, mert lassacskán megöregszik. Lehunyt szemekkel végigring a táncteremben — mint egykor májusban, mikor a világ még fiatal volt. Az asztaloknál ülő fiatalurak kuncogni fognak.

Reggeli öt óra. A gyársziréna hosszan, élesen jajong. A szürke uccákon asszonyok és gyermekek sora kígyózik végig, munkára mennek. Ezeknek a gyerekeknek gyöngye kis kezük van. Szelíd fekete szemük betölti az uccát — többet tudnak a szemek, mint ahány évet éltek.

Idegen lobogók védelme alatt, a főuccák sárga fergetegében csoportosan kínálják magukat a lányok: harminc cent egy órára. Asszonyok és lányok tizenöt és húsz év között. Serdülő gyerekek is. Öregasszonyok

keringenek körülöttük, a védelmezők és tulajdonosok. Mert ezek a lányok rabszolgák; sokan az éhínséges vidékről valók és a prostitúció számára eladták őket. Egy nyúlánk szürkerruhás lány minden éjjel ugyanazon a sarkon áll. Mellette nyolc-tíz éves lányka, aki egy gumiszálon lógó, fából faragott madárkával játszik, talán a testvére, akinek a nagyobbikon kívül senkije sincs, hogy éjszaka vele törődjék, vagy egy szerencsétlen pondró, akit kitanítanak a mesterségre. Férfiak megállnak és alkudoznak az uccalánnyal, a gyerek hallgatja. A férfiak alkudoznak az álldogáló lányokkal, gyakran követi egy lány a férfit, mint szolgál az urát, földresütött szemekkel.

*

Két munkás szélesen ballag az uccán. Egy öregasszony szól két lánynak, akik közül az egyik egészen gyerekek, alig tizenkét éves. Belecsimpaszodnak a munkásokba, de azok lerázzák őket: „Nem akadunk mi horogra!” Szégyenkezve visszatántorognak. Az öregasszony megint utánuk. Kergeti őket. Ráfonódnak a férfiak karjára — durván és határozottan visszautasítják őket.

Rongyosruhás, hajlotthatú riksakuli nem veszi észre a villanyrendőr tilos jelzését és át akar szaladni az uccakereszteződésnél. A rendőr nem tartja vissza, hanem gumibotjával végigvág a hátán, aztán hagyja, hogy továbbfusson. A kuli visít a csapásra, mint egy állat, aztán elszalad. Fél szemére vak. Ócska nadrágja cafatokban lóg a lábán, lobog a szélben, amint az úttesten üget.

Magasrangú kínai államhivatalnok feleségével és barátaival teázik. „Nem olvasok már könyveket” mondja, „1913-ban szereztem a diplomámat”. „Az én könyvtáram is elvesztette azóta modernségét” veti közbe az asszony, „1915-ben jártam az egyetemre”. „Hogy megismerjem, mire van Kínának szüksége, ahhoz nem kell könyveket olvasnom” szól közbe egy másik hivatalnok, „ha háború helyett pénzünket inkább harminc éven át népművelésre fordítanák, a földkerekség leg-hatalmasabb nemzete lehetnénk. Abba kellene hagyni az örökös polgárháborút, mindenkit, a kulit és csavargót beleértve, iskolába kellene küldenünk, egész az egyetemig. Erről írtam a doktormunkámat, most is hiszek még benne”. Egy nő, aki aktívan résztvesz a Kuomintang mozgalomban, félbeszakítja: „Azt hiszem, az olvasás egyedül zavarossá teszi az embert. Hogy tiszta maradjon az ember feje, ahhoz az kell, hogy minden jó gondolatot nyíltan kimondhassunk”. Egy fiatal kínai író az asztalnál ül és hallgat. Később hazamenet, kövecskét rugdal maga előtt és keserűen káromkodik.

*

Egy német kereskedő átszól az asztalon: „A riksa-kulit is szabadjára engedné?” Arca elborult erre a gondolatra. „A kuli nem egyenrangú ember”, fűzi hozzá egy francia orvos, „kínai pacienseim is ezt állítják”. Egy amerikai újságíró kijelenti: „Te jó Isten, hogy gyűlölöm a gyenge, visszamaradt népeket!” Egy keskenyarcú angol szerkesztő arról mesél, hogy mennyi áldozatot hozott Anglia Kínáért és hogy japán kollégája azt írja, hogy Japán a kínai szuverenitást őrzi Mandzsúriában. Egy kínai bankember — a Harvard Egyetemen végzett — megvilágítja, hogy miért nem fejleszthet Kína ál-

lami ipart. „Nézze meg Amerikát” mondja, „Kína legnagyobb baja, hogy senki sem hajlandó áldozatot hozni. Kínának Gandhi kell, aki megelőgszik egy gyolcstakarróval és egy marék rizzsel. Kínának olyan emberek kel-
lenek, akik megvetik a pénzt”. Ezeknél a szavaknál be-
száll limousinjébe, amelynek ajtaján nevének kezdő-
betűi díszelgnek, elrobog és közben Kína bajairól gon-
dolkodik.

*

A számos éjjeli lokál egyikében egy amerikai mat-
róz pofonüt egy kis japán táncosnót. Az erre nyakon-
önti egy pohár vízzel és a sarokba kúszik. Az emberek
közbelépnnek. A matróz dühösen ordít: „Fehér vagyok,
megértettétek? Egy sárga dög csinálhat ilyet velem
egész Ázsiában”. Odajön egy tengerészrendőr, borot-
vált fején szeméig húzva a fehér sapka, arca krumplira
emlékeztet. Kedélyesen ráhúz: egyet gumibotjával a mat-
róz fejére. Aztán iszik egy pohár sört és így szól: „Min-
dig így bánok el a fiúkkal, a helyzetet pillanat alatt
megítélem”.

Az egész városban drótakadályokat, homokzsák-
barrikádokat emelt a rendőrség. A kínai, francia, angol,
japán és amerikai hivatalok konferenciára gyűltek össze
a munkások és diákok tömegmozgalma ellen. Közös
védelmi frontot alkottak és a sajtóhírek szerint nem
hiányzott a bőséges ital sem. Acélsisakos és mellvértes
fegyveres rendőr-járőrök vonulnak az uccán. Ágyús
monitorok a folyón. A külföldi csapatkontingenst moz-
gósították esetleges nyugtalanságok bekövetkezése
esetére.

*

Május 1. Tízezrek az uccán. Állnak és nézik, amint a fegyveres rendőrség itt is, ott is, felvonul. Valaki a tömegeből röpcédula-felhőt szór szét. Egy tucat rendőr veti magát utána: embervadászat. Az embert elfogják és átadják a kínaiaknak. Egyike a többszáz munkásnak és diáknak, aki május elsejét akar ünnepelni. Mindenki tudja, mit jelent, ha valakit kiszolgáltatnak a kínai hatóságoknak: kegyetlen kínzást és biztos halált sok ember számára.

*

Öt koreait elfognak és a japánoknak fogják őket kiszolgáltatni. Kémeik mennek a letartóztatottak feleségéhez, testvéréhez, leányaihoz és a következő ajánlatot teszik nekik: „Adjál nekem ezer dollárt és férjedet, vagy bátyádat kiszabadítom”. A feleségek, testvérek és leányok utolsó fillérüket odaadják, pénzt vesznek kölcsön, ahonnan csak lehet és reménytelenül el adósodnak. A szélhámósok elteszik a pénzt és eltűnnek. Az asszonyok halálosan kétségbeesnek és a férfiakat kiszolgáltatják a japánoknak.

*

Nyílt uccán térdel egy riksakuli és összetett kezekkel könyörög egy rendőrnek, az azonban elkergeti. A kuli ismét letérdel és kezeit görcsösen kérésre nyújtja az összegyűlt járókelők felé. Egy munkás megmagyarázza a jelenetet egy idegennek: „Újjonc, paraszt, most jött faluról. Nem érteni Shanghajt... hibákat csinálni és a rendőr elvenni a párnát a riksáról. Kell fizetni ötven cent, a párnát visszakapni... neki nem lenni ötven cent”.

Egy szép parkban, zöld fák alatt szimfonikus zenekar játszik. A fákon tompafényű lampionok lógnak. Jó módú idegenek és kínaiak kényelmesen hátradülnek székeikben és hallgatva nézik a csillagokat. Egy fiatal kínai pár összefont kezekkel szorosán egymás mellett ül. Egy jól táplált európai kinyújtózva fekszik és hosszú ütemben hortyog — úgy látszik, nagyon szívére veszi az ilyen hangversenyt.

*

Egy nagy angol könyvkereskedésben valaki kér egy könyvet Lenintől. A kereskedő udvariasan megkérdi: „Lenin? Azt gondolja, aki nemrégiben szép könyvet írt Shanghajról?”

*

Egy német beszél az életéről: harminc éve van Kínában és tizenhét éve óta állandóan haza akar utazni. Sose jutott tovább a tervnél. Minden éjszaka tánclokálokba jár, iszik és japán, koreai, kínai és emigráns orosz lányokkal táncol. Szórja a pénzét. „Azelőtt, régen volt” — mondja — „tudta az ember körülbelül mikor fog elkészülni — manapság ezt sem tudja az ember”.

*

Az egyik legelőkelőbb idegen szálloda előtt világjáró nő alkuszik egy kínai virágárussal. A férfi húsz centet kér, a nő tizet ajánl — alkuszik, alkuszik. Azt mondták neki, hogy Kínában alkudni kell — ezt nem akarja a füle mellett elereszteni, csak azért, mert most jött az; országba.

*

Egy fehérorosz tökrészezen fekszik az uccán. Kínaiak gyülekeznek köréje, az egyik megrázza a lábát.

Egy német megáll: „Szörnyűség ... fehér ember, nem adnék neki egy vörös krajcárt”. Az orosz másik oldalára fordul, utálatosság folyik a szájából. Emigráns oroszok csavarognak végig a kínai partvidéken. Koldulnak, rabolnak, lopnak, minden nációnak kémkedésre ajánlkoznak, ópiumot csempésznek, hamispénzt vernek, gyilkolnak, vagy kínaiak ellen mennek sztrájkőrőnek. A shanghaji brit csapatkontingensben fehérorosz századok vannak, brit egyenruhában járnak és cári dalokat énekelnek. A shanghaji lokálok és bordélyházak zsúfolva vannak fehérorosz nőekkel. A külföldiek szitkozódnak, hogy a fehéroroszok járatták le a fehér faj presztízsét Ázsiában. De ugyanezeket a fehéroroszokat felhasználják sztrájkőrőnek és katonának, ez ellen nincs kifogásuk.

*

Külföldi és kínai titkosrendőrök lövöldöznek éjszaka egymásra az uccán, mert kölcsönösen azt hiszik egymásról, hogy rablók. Sebesültek és halottak maradnak az aszfalton.

*

Egy jómódú fiatal kínai odaszól a régi kínai színházban egy jelentéktelen kínainak. Megkérdezik: „Ki ez?” A fiatalember felel: „A shanghaji gyermekrablók királya. Persze, nem személyesen lopja el a gyermekeket, ő pénzeli a dolgot és ő vágja zsebte a hasnot”. A fiatalember egy Shanghajban általánosan ismert nevet mond, a francia koncesszió kitűnő hivatalos személyisége. Egy másik, szintén igénytelen külsejű ember ül a „király” mellett. „Hát ez kicsoda?”, kérdezik a fiatal kínait. „A király jobbkeze.” Az említett név Shanghaj egyik leggazdagabb és legbefolyásosabb keres-

kedőjét fedi. Hasonló dolgok úgy a kínaiak, mint az idegenek között általánosan tudottak.

*

Egy asszony kétszerannyit ad egy riksakulinak, mint amennyit az várt. Hálásan néz rá, összekulcsolt kézzel, földig hajol: „Nagyon köszönöm, Missie, számtalanszor köszönöm.” Magas, erős ember, valószínűleg paraszt, a városi gyárba jött munkát keresni. Nem sikerült, riksakuli lett. Kuli lesz a parasztból, az aszfalton, sötét zugokban, vagy riksája tövében alszik. Shanghaj valamikor talán a remény városa volt, ma mindenki tudja, hogy a nyomorúság és szenvedés városa.

Forradalom a Pamir lejtőin

Szovjet-Tádzsikisztán

(1931)

Írta: Boris Pilnyák

Egyike a modern orosz irodalom legnagyobb erőseinek. 1918-ban tűnt fel első novelláskönyvével, amely az új kordokumentummal dolgozó irodalom orosz előhírnöke volt. Írásaiból szinte teljes képet lehet kapni Meztelen év, a Volga a Káspi tengerbe ömlik, a Hídeg anyaföld. Eurazista: az oroszországot Európa és Ázsia átmenetének, összekapcsolójának tartja. Egyideig emigrációban élt, majd újra visszatért Oroszországba, ahol visszatérése óta nagy írói tevékenységet fejt ki.

A trópusok alatt, az északi szélesség 37—40 fok között, terül el a Pamir fensík: a Badakszan hegység s India és Kína határolja. Tudni kell, hogy a trópusok alatt a Zaravsán, Hisszár, I. Péter, Dervasz hegységek gleccserei közt s a Pamir fensíkon az éghajlat nem sokban különbözik az Új Földétől (Novolya Zemlja), de a kurgántubinszki Kuljafi völgyekben már India tropikus éghajlata uralkodik. A Pamir fensíkon nyáron is fagy s a völgyekben napon 78 fokot mutat a hőmérő.

Magasságok. A Mont Blanc 4810 m-re van a tenger színe fölött, az Elbrusz 5619 m-re. Tádzsikisztánban a Lenin-csúcs magassága 7127 m., a Garmo-csúcsé 7495 m. A Pamiron, amely a világ *teteje*, még vannak a térkép által ismeretlen, nem jelzett területek, őserdők borítják a Tádzsikisztán völgyeit, melyek a tenger színe fölött 1000 m. magasságban terülnek el. Tádzsikisztán a Pamir fensíkon fekszik, súrolja Indiát, leszáll a Pamirról a völgyekbe, amelyeket a gleccserekből fakadt vízesésekkel öntöz meg s elárasztja őket erdővel, erdővel, erdővel . . .

Néhány történelmi felvilágosítás.

Ha Tádzsikisztán Európához tartoznék, a költők Ovidiustól és Dantétól kezdve megénekeltek volna, de még csak orosz gyarmat sem volt, a szó tulajdonképpeni értelmében, hanem ennél rosszabb: a bokharai emír gyarmata volt s Keleti Bokharának nevezték.

Nem egészen tíz évvel ezelőtt Tádzsikisztán még háborítatlanul élte a maga középkori életét, azon a fejlődési fokon, mint Európa, a IX.—XI. század közt, ugyanazokkal a feudális kastélyokkal, ugyanabban a hűbérurat és hűbérest feltételező kormányformában, ugyanazokkal a jognélküli parasztokkal, (kiket ott dekhanoknak neveznek, mely név otthonossá lett a keleti orosz nyelv szókincsében). A Keleti Bokhara gazdasági helyzetére jellemző, hogy az egész országban nem lehetett egy kocsikereket sem találni. A dekhanok saját terményeikből éltek, adóikat lányaikkal váltották meg, akiket a háremeknek szolgáltatottak be, vagy adtak el, vagy pedig arannyal, melyet maguk mostak. Ez az ország egyaránt megőrizte a háremek, s a paraszti nyomor kegyetlen egyszerűségét.

S ez az ország volt a Középkor barbarizmusáért vívott kétségbeesett küzdelmének utolsó hadszíntere, mint ahogy most küzdőtere a szocializmusnak. Az orosz forradalom csak 1920-ban jutott el Bokharáig: s ekkor született meg a bokharai Köztársaság. Olim-Khán emír, aki a Császári Hadapród Iskolában nevelkedett (ami fontos körülmény a továbbiak megértése szempontjából), Keleti Bokharába menekült, magával vive a Középkort s maga után vért és hamut hagyva. Egy évig bolyongott Tádzsikisztánban, sarkában a forradalmi csapatokkal.

Karavánok cipelték utána Afganisztánba az aranyat, szőnyeget, ékes ruhákat.

(Az emír tehát a Hadapród Iskolában kapta nevelését. Mivel karavánjait aranyszállításra kellett tartogatnia, elhagyta háremét, ezért minden falu, ahol egy éjszakát töltött el, köteles volt az emír éjjeli pihenője számára egy-egy 9—11 év körüli kislányt és kisleányt beszolgáltatni. Magam is olvastam okmányokat erről, s egy tádzsik beszélt, hogy 7 éves húga egy ilyen éjszakán halt meg az egyik mecsetben, ahol Omir-Khán emír éjszakázott. Ezt a zárójelet azért iktattam ide, hogy megmutassam a Középkor fennmaradását s hogy megtiszteljem, amint illik, Olim-Khán apródot, aki most Afganisztánban lakik.)

Az emír elmenekült Tádzsikisztánból, kiűzte a forradalom.

Enver pasa lett a helyettese Keleti Bokharában, az ifjútürökök vezére, a padisah apósa, a „szent generális”. Enver bejelentette a „gazavatot”, a szent háborút. Pánturkizmusról álmodozott. „Szikhik”, angol hindu csapatok jöttek a segítségére és török tábornokok csatlakoztak hozzá. Ozmán Khadzajev, a Bokharai Köztársaság központi bizottságának elnöke Enverhez szökött (mint ahogy az szokás volt a Középkorban). A Középkor régi kanócos puskákkal fegyverezte fel magát, a liberális Anglia katonákkal egyidőben tizenegylövetű puskát küldött. Dzsambét (ma Sztalinabad), Tádzsikisztán fővárosát Enver lerombolta s a városszerűen épített középkorias Hiszárt, Keleti Bokhara fővárosát, ugyancsak Enver pusztította el.

Envert egy forradalmár golyója ölte meg az 1922. évi augusztus 4-i ütközetben. De az első tadzsikisztáni szovjetkongresszust csak 1926-ban hívták össze.

Ma Tádzsikisztán szovjet köztársaság, keletkezési sorrendben az Unió hetedik állama. Ezeket a lapokat az új Tádzsikisztánnak szenteltem.

A víz az élet forrása.

A tadzsikisztáni völgyekben, ahol nincs víz, sivatag van, perzselő szárazság és homok, semmi sem nő ott, semmi sem él, csak a teknősbéka és a gyík; ez ott a halál, a semmi, a sivatag.

A tadzsikisztáni völgyekben.

De ahol víz van, ott dúsán terem a pisztácia, a mandula, dió, barack ezer fajtája, a szőlő, s mindenfajta gyümölcs egész a kínai mogyoróig, amely Brazília forróövi vidékeiről származik, kenaff, cukornád, szőljabab, búza, rizs, gyapot.

A víz adott életet az emberiség történelmének s a víz kormányozza az összes dolgokat Tádzsikisztánban épp úgy, mint egész Középázsiaiban, mert nemcsak a növény- és állatvilág, hanem az ember sem tud megenni nélküle.

Az északi ember nem tud öntözőműveket elképzelni a trópusok alatt. A központi csatornáknak nevezett műveket ősidőkben, évtizedek alatt ezernyi ember készítette, istentől választott vezérek, mirab-ok felügyelete alatt pusztán a tapasztalat erejével. És most matematikai tudással felfegyverzett mérnökök és munkások csinálják a csatornákat.

A központi csatornától mellékcsatorna-hálózatok indulnak ki; a mellékcsatornákból ismét újabb és mind kisebb mellékcsatornák futnak szét, míg végül egészen aprókká válna, de mindig a megfelelő vízszinten tartva,

meg nem érkeznek a mezőkre. Ha a vizet a második csatornahálózatban engedik lefolyni, úgy egycsapásra elapad; ugyanez az eset a harmadik, negyedik és a többi hálózatnál is ... A mirab-ot helyettesítő technikusnak a legbonyolultabb számításokat kell elvégeznie, hogy tudhassa, melyik mezőre bocsát vizet ma s melyikre holnap.

(A feudális időkben a víz a leigázás főeszköze volt s a mirab-ok bőségesen élhettek feudális jogaikkal; a vizet a földtől függetlenül adták el akkor, a víz többet ért a földnél s a mirab-nak minden hatalma megvolt, hogy elnyomja, vagy ne nyomja el azokat, akiknek földjét az ő vize folyta körül. Szovjet-Tádzsikisztán nacionalizálta a vizet. Érthető, hogy a kollektív munka, amelyre a parasztok a mirab-ok természetfölötti hatalma ellenére is rá voltak utalva, hogy vizük lehessen (egyéni erőlködés vajmi keveset számított volna), mily mértékben kifejlesztette a kollektív ösztönöket, a kolkhozok sikerének biztosítékát. Ennek eredménye, hogy Tádzsikisztán az egyedüli a hét szovjetköztársaság között, ahol a kolkhozok bevezetésekor nem támadt félreértés és zavarás. Ez a zárójel fontos volt).

Ahol van víz, virít a kertek és ültetvények sok oázisa. Ahol hiányzik a víz, ott a sivatag és a halál.

Valamikor ellenséges betörések alkalmával, az ellenséges seregek nem támadták meg a városokat: ehelyett a központi csatornákat lezárták, megfosztva ily módon víztől a városokat és az oázisokat. Ezt a taktikát legutóbb a cári seregek alkalmazták, amikor tervbevették Közép-ázsia elfoglalását: a központi csatornákat ágyúval rombolták szét.

Íme, egy epizód, amely megvilágítja, mily fontos tényező a víz. Sztora és Szorke (Vörös csillag) kolkhoz-

ban történt), 104 telepes jött a sivatag gyíkjai közé. Olyan földön éltek, melyet még soha nem öntözött víz. Olyan időben jöttek, melyet mi télnek nevezünk. Csapatákat megszervezték, szalmakunyhókat építettek s munkához láttak. Valódi lelkesedés töltötte el őket; 500 gasz hosszúságban csatornákat ástak, néhány tízezer kilométernyi kisebb-nagyobb árkot, pontosan kiszámítva mindent, a csatornákat vízszinten tartva . . . Gyapotkolkhozot akartak teremteni. Ez a 104 telepes a hegyekből jött, de örökre szakítottak a hegyekkel s a magvakat lehozták a sivatagba. Azon a napon, amikor a csatornázás befejeződött s minden készen várta a vizet, a kolkhoz elnöke büszkélkedve, hogy 500 gasz-t sikerült kitépni a sivatagból, a városba utazott, a vodkhozhoz, bejelenteni, hogy minden kész s már „bocsáthatjátok is a vizet”. A vodkhoz hivatalnoka minden papírját és jegyzetét felkutatta s végül is közönyösen kijelentette, hogy a Sztora és Szorke kolkhoz létezéséről a vodkhoz mit se tud, a listán nem szerepel, tehát nem is adnak vizet. Fölösleges kommentálni a hivatalnok feleletét, a kolkhozoknak jelentette az erőfeszítés, a munka, a sok százórányi árokásás halálát és megsemmisülését, perzselő forróságot, éhséget — halált. A hivatalnok fáradt és közönyös felelete ellenére is adtak vizet a kolkhozoknak. S ekkor a víz megjelent a mezőkön s a 104 telepes elébement. A víz megérkezik. A víz végigfolyik az összes csatornákon. A 104 telepes, férfi, asszony, gyerek, már éjjel-nappal várta a megérkezését. Futnak utána, követik, s csak egy szót kiabálnak: Abé, Abé! (A víz, a víz) és sírnak.

Tádzsikisztán minden városában, minden falujában platánfák terjesztik ki ágait a csatornák fölé. Minden faluban a legöregebb platánfa alatt van egy vízmedence.

A platán alatt, a medence szélén találunk egy csajkahná-t, teaszobát. A hőség idején itt pihennek az emberek. Mert a tadzsikok eszménye a közmondás szerint: Liabe-i-hauszsz, u bog, u samol, egy kis tócsa, egy kert és szelíd szellő.

A tadzsikisztáni völgyekben.

Útirányunkat a tadzsik Központi Bizottság jelölte ki.

Autónk alkonyatkor érkezett meg; Lisszin elvtárs, a Központi Bizottság tagja és én beszálltunk, lábunkat takarókba burkolva, egy-egy mauserrel az oldalunkon.

Nikoláj elvtárs, a sofőr, háromszor megforgatta fején a sipkáját, mocskos káromkodásokkal szórva tele a világegyetemet s üvöltötte: „Verjen meg a dögvész!” — de nem tudni kit, s végül elindította a kocsit.

Az utat, amelyen haladtunk, két évvel ezelőtt vágták s e pillanatban javítás alatt áll s kátránnyal borítják be; mély kerékvágásokban haladunk az út szélén. S a por! a por! Nemcsak fizikai valóság, hanem félelemmel is eltölti az embert. A sofőr úgy halad benne, mint a vízben, nem látva a portól beborított lyukakat. A túlűtött erdők pora könnyű, mint a pehely. Az autó alól mindsűrűbb porfelleg csap ki s behatol az orrlyukakba, a szájba, a fülbe, az ing alá s egy percnyi nyugtot sem hagy a hőségben; mint üldözési mánia szállja meg az embert. De néhány kilométernyi távolságban egy tönkrement csatorna vize árasztja el az utat s a föld mohón issza a vizet; az autó beragad s a sofőr beszáll a derékig érő sárba, hogy a kerekeket kötéllel kösse össze.

Kafimigánt elhagyva, bányasztó és fojtó hőségű zó-

nába értünk, telve szűnyoggal s meg kellett másznunk a babatagai helységeket, az erdővel borított és naptól égetett lejtőket. Fölöttünk csillagok voltak s autónk fényszórója, sziklagörgetegeket, dinamit vájta utakat, tevekaravánokat, pisztácia-bozótokat ragadott ki az éjszaka sötétjéből. A magasban hideg szél zúgott, s behatolt a hátunkba.

A szűk hágó fölött az égboltozat is repedésnek látszik. A fagyot már a vállunkban érezzük. A gép bogárlassúsággal mászik a kőrakásokon, amelyeket a víz sodort le.

Távolabb, Ujjalban, az erdőségben, sokáig zörögünk a gyapotraktár kapuján. Vodkhoz — öntözési munkálatok kolkhoza, víz-kolkhoz, az ör — tádzsik ember — egy szót sem értett oroszul. A csűrbe vezettek, ahol pelyhes és meleg gyapothalmok emelkedtek. A magok közé fűrtam magam, csak orromat hagyva szabadon a levegőnek (s a szűnyogoknak). Útitársam, Lisszin elvtárs, a szűnyogoktól véresre kínozva hajnalban fölkelte, hogy meghallgassam a sakálok visszataszító üvöltését. Ez az üvöltés a gyermeksíráshoz hasonlít s elviselhetetlenül alattomos. A sakálok egészen közel üvöltöttek, tíz lépésnyire tőlünk, a fal mögött. Mikor a győzelmes nap meghozta a meleget, tovább folytattuk utunkat.

Javán és Kurgantubinsz völgye roppant szélességben terült el előttünk. Végre elértünk Vaks folyójához.

Vaks vad vizei gyorsvonati sebességgel zuhogtak. Belevetik magukat a Piandzsba, s így képzik az Amut. A víz szürke volt a zajgó haboktól. S július tropikus forróságában jégdarabok zuhogtak a vízre a hegység gleccsereiből.

Leszállva az autóból, a folyó partjához mentem; sze-

fettem volna tenyeremben szétdörzsölni egy keveset a folyó fővényéből. Mikor egy maroknyit szétmorzsoltam, apró aranyszemek csillantak meg a homokban, mert ez a folyó aranyat hömpölyget vizében. A Vaks a nagyság, a lázadás és a hideg érzését kelti az emberben. Mindenütt lehetett látni embereket. Két lépésre tőlem egy halmocskán katona állott; fejét lapos keleti *föveg* fődte, katonai inget s rózsaszín fürdőnadrágot viselt; egy szolgálati revolverrel volt ellátva. Ugyancsak hozzám közel szélesorrú orosz asszony ült s a folyót bámulta. A katona rossz oroszszággal s anélkül, hogy jelenlétem feszélyezné — szólt hozzá:

— Nos, jössz?

Az asszony hasonló nyugalommal és fesztelenséggel felelte:

— Öt rubelért nem tehetem. Az utazásra tíz rubelre van szükségem. Adj tíz rubelt.

A katona mélabúsan mondja:

— Én hatóság vagyok. A hatóságnak potyára is megtehetnéd. Na, itt az öt rubel . . .

Jeralas — evés közben a vaks-i szovkhoz mérnöke bosszankodott az U. R. S. S. Munkahivatala miatt.

— A fene tudja, mit jelent ez. Nagyon sürgető munkánk van, s a munkahivataltól 8000 kerti munkásnőt kérünk, s azt is kértük, hogy vessék őket orvosi vizsgálat alá. A hivatal küldött 4000 nőt, akiket most visszaküldünk ... Nem lehet őket itthagyni. Ha itthagynók őket, ez azt jelentené, hogy szabadon megfertőzhetik a lakosságot. Mind a 4000 nő szifiliszos.

A sofőrök vitába elegyedtek a Párt egyik harcosával, aki szemükre vetette, hogy törvényellenes „hosszú rubelekért” szállítanak embereket, (egy „hosszú rubel”

már igen nagy összeg: az emberek egész Tádzsikisztánig eljönnek, hogy ennyit keressenek), hogy pálinkával kereskednek s erőszakosságokat követnek el. A sofőrök minden különösebb meggyőződés nélkül tagadtak s az utas ócsárlására szorítkoztak.

Valaki rohanva rontott be az étkező-sátorba s vidám hangon kilátotta:

— Jertek csak! Meglátjuk, hogy fognak vízbe fúlni!

A folyó két partján tadzsikok ültek levegővel felfújttömlőkkel. Ezek a tadzsikok, kik a szállításokat végzik, felajánlották szolgálataikat: botokkal összekötözött tömlőkön szállítják át az utast a folyó egyik partjáról a másikra, ezért le kell vetkőzni, belekapaszkodni abba az alkotmányba, búcsút mondani a földi életnek ... s rá kell bízni magát a vízre, remélve, hogy az áramlat a folyó fcsuló partjára visz. A tadzsikok kibírják a jeges vizet, az európainak mondott oroszokat vértódulás öli meg. Ez a tömlős utazás a balesetek és vértódulás révén naponként átlag egy ember halálát okozza.

A partra siettünk megnézni a halál jelöltjeit, két tadzsikot és három oroszot, akik a tömlőkhöz és a botokhoz tákolt, alig két négyzetméter nagyságú tutajon akartak átkelni a folyón.

A víz hirtelen elszakította az embereket a partról, elsodorta s hullámmal borította be. Az egyik orosz a legszörnyűbb félelem hangján kiáltott föl. Az áramlat a túlsó part felé vitte őket, egy emelkedés elé. A tömegben néhány szakértő kijelentette:

— A legveszedelmesebb helyen túl jutottak, csak nem tudni még, megfagytak-e a hidegtől vagy sem.

Kurgán-Tubé: Szundatov elvtàvs.

Vakstól Kurgán-Tubéig semmi sincs, csak por, por, por, por, őserdő és gyapotültetvények.

Kurgán-Tubé, mint Tadzsiki után valamennyi városa, bibliai romokból áll, középkorias falu, amelyből fehérí házak emelkednek ki: az iszpokolm, a kórház, a posta, a gyapotgyár, iskolák, földművelési állomás, közös lakások, stb....

A város a Vaks-i Pionirek Csoportjának s a vaksi szovkhoznak a felügyelete alatt áll.

Megérkeztem a Csoportba. Magános barak a tágas udvaron s aztán sok sátor, amelyekben garázst, műhelyeket, istállókat rendeztek be s végül bőrrel fedett kunyhók, melyeket maguk a pionirek laknak cigányos táborozásban.

A tábort váltakozva töltötték meg s hagyták el a szekerek és a kutató karavánok. Több száz kilométernyi körzetben a hegység képezte háromszög felszínén a Vaks és a Piandzs mentén menetelt 21 különítmény azzal a feladattal, hogy utat törjön, két másik különítmény, hogy árkot vonjon, s egy különítmény, hogy a csatornázási tervet állítsa össze; mindez együtt: hydrometria, s geológia.

A vezérkarhoz mentem, amely egy sátorban egyszerű deszkákból összerótt asztal mellett dolgozott, olajoskannák, tábori ágyak és rajzablák kuszaságában. A „Hydroelektrosztroj” terve a Vaks folyó megfékezése, hogy 300.000 kilowatt energiát lehessen belőle kipréselni. A Csoport különben két 10—10.000 kw.-ot produkáló vízművet épített a gyapotgyárak és az öntözési csatornák ellátása számára. Este hatalmas villanylámpa kö-

rül egészen különös lepkék forgatagában gyűltek össze a pionírok.

Az utak, a szúnyogok és a papatadzsa (malária) a pionírek 30 százalékát leveri. De azok, akik az asztal körül ülve isszák a kak-csájt (zöld-teát), mind makkegészségesek.

A homályból egy lovas ugrat elő; táviratot hozott: Termezben már a kompon van az első kotrógép. Nagy öröm. De hogyan lehetne átszállítani? Sötét éjjel (hogy ne szenvedjen a hőségtől) egy lovasember vágat el a 100 km.-nyi távolságra, hogy átvegye a kotrógépet.

Tropikus éj. Fullasztó hőség. Tea.

— Akárhogy is, már 25 kompot készítettünk, s még készül 25. Ez azonban csak pillanatnyi segítséget jelent.

Éjszaka az európaiak úgy csinálnak, mint a tadzsi-
kok: kosmákba burkolóznak, ezek a lenszőnyegek megvédik az embert a karaurt-tól a skorpiótól, a Salangótól s a tarantella-pók csípésétől. De a levegő tele van szúnyoggal, a szúnyog minden fajtájával, a tenyérnagyságútól kezdve az észre nem vehető apróig.

Mánap reggel a Vaks völgyének urát: a gyapotot, a vaks-i szovkhoz kerestem föl. A szovkhoz egy régi mecsetben s melléképületeiben ütött tanyát. A vallási iskola medresszé, közös lakóteleppé alakult át, melyet európai stílusban épült, tágas terraszokkal ellátott fehér házak öveznek. Maga a mecset most egy túlnépes irodává alakult, melyet hivatalnokok, munkások töltenek meg s keskeny válaszfalak osztanak föl több részre. A mecsetben számológépek csattognak s írógépek recsegnek. A szovkhoz vezetőjét, Szundatov elvtársat, egy terrazon találtam, arccal a garázs és az istállók felé fordulva; teáját szürcsölgette s tenyerével törölgetve az arcán bősége-

Sen ömlő verejtéket, két vontatógőzös tervét tanulmányozta, amelyeknek árut kellett szállítaniuk az Amun és a Vakson. Szundatov elvtárs mindennel elégedetlen volt, mindent a legrosszabbnak vett, hogy aztán annál nagyobb győzelmet arasson fölötte s tudta, hogy győzni fog. .. Előbb az utakról beszéltünk.

„Ezek nem utak! Az év három hónapjában nincs semmiféle út; nem, ha az esőzés megindul, nincs semmiféle út. Az erdő minden irányban kúszik előre. Az ember belefulladás, elkerülhetetlenül belefulladás. A sofőrök egyszerűen banditák. Terrorizálnak mindent. El kellene őket kergetni...

Őn jól tudja, hogy a szovkhoz a Párt keretein kívül álló szervezet s hogy költségvetésük 10 millió, nagyobb mint a városé, ezért aztán mindenki kifoszt minket, így a sofőrök is, de főleg az iszpolkom emberei. Ezeknek mindig szükségük van valamire. Nincs kedvük lovagolni, hát hozzánk jönnek autót kölcsönözni. Bevallom, hogy ilyen esetekben az autó gyakran van „javítás alatt” ...

„A szovkhoz 1929 márciusában szervezték meg, folytatta Szundatov. A múlt évben 400 gaszt műveltünk meg, ezidén pedig 7410 gaszt, amelyből 5353 gasz esik a gyapotra. Az átlageredménynek 100 pud-ot kellene kitennie, de a valóságban kevesebb lesz; de vegyünk mégis százat s az összeredmény 530 pud. Tudni kell még, hogy a magjától megfosztott gyapot térfogata jelentősen megnövekszik s nekem a szállításhoz mindössze hét teherkocsi áll a rendelkezésemre; világos, hogy rohadni kell hagynom az egészet, vagy elsüllyeszteni. 2500 munkásom, 10 földmérnököm (agronómus), könyvelőim vannak, van 72 traktor, 80 ló, mindezt táplálni kell. A szervezetek nem jönnek segítségemre. Az itteniek autót jön-

nek kérni s aztán. . . búzát lopnak tőlem. Mit tehetek velük? A maguk emberei, a Szovjet-Unióbeliek pedig 8000 ringyót küldtek kerti munkára! A felét visszaküldöm nekik, erre küldenek szibériai telepeseket, bénákat, nyomorékokat, öreg alakokat: csupán 30 százalékuk dolgozik, a többiek úgy hullanak el, mint a legyek, a barakokban. S nálam hatalmas és sürgetős munka van, amit győzelmesen kell megúsznom ...”

Szundatov elvtárs letörölte homlokáról az izzadságot. Ezen az alkalmi terraszon, ahol csak miattam tartózkodik, minden percben beszámol neki valaki kis és nagy ügyekről. Az 1. számú tanya agronómusa bemutatja az egyik kísérleti ültetvényen elért eredményeket. Szundatov elvtárs elégedetlen arcot vág.

„Látni akarja az 1. számú tanyát? Inkább menjen a Jakodin-tanyára: valóságos csőd! Nézze meg, hogy élünk; nem élet ez, hanem földrengés. Már senki sem beszél az utakról. A lakosság — nem számítva a 70 százaléknyi tadszikokat — semmirekellőkből áll, főleg könyvelők. Van egy, aki egy kis medvével jön az irodába, mindenkit megrémít, hazamenve leissza magát a kis boccsal együtt. Hogy milyen a nép? Valamennyien rablók. Majd saját szemével is meggyőződhetik, milyen nép lakja Tádzsikisztánt.

S ez még nem minden. Tavasszal küldtek traktorokat, de nem küldtek ... ekét. Táviratokat küldtünk, reklamáljuk a postát, éjjel se hunyjuk le a szemünket, lessük a kompot: nincs eke. S amikor megérkeztek, 24 óra hosszatt kellett dolgozni. Alvás közben dolgoztak, az ördögök!? S így van ez mindig! Vagy nem érkezik meg a búza, vagy az iszpolkom tagjai lopják el, vagy az építési anyagok rekednek meg a túlsó parton.

A központi csatornák felé készülődöm. Szundatov elvtárs jóízű nevetéssel mondja:

„Akarja, hogy mégis adjak egy autót?”

A folyók születése.

Az I. Péter és Darvasz szorosaiban láttam, hogyan születnek a folyók. A hó keményre és fagyosra ülepedett le. Az alsó hóréteg szennyes. A hó beborítja a háromszög formájú völgyet, s a hó háromszögének felszínén a víz munkája hóbarlangokat képez. A barlangok belseje hideg, sötét és nedves. Az egyik barlangból vízerecske szivárog elő: születő folyó.

Kala-Samb-ban mesélik, hogy egy asszony jött le a Pamirról a völgyekbe tanulni. Kaa-Sumb, Darvast fővárosa, egy szakadék mélyén keletkezett, voltaképpen nem is város, hanem 10—12 európai ház csoportja az afgán határ mentén: van egy iskolája, kórháza, egy iszpolkom-ja, len- és selyemtrösztje, vásárcsarnokai s egy vörös csaj-khanája, amit szállodának is használnak; a város körül néhány falu terül le; a tadzsikokon s határőrökön kívül még vagy 50—70 európai van a „városban”.

A Darvaszban, ebben a még mindig középkori életet élő országban, a lakosság az izmaelita vallás híve. Az izmaelizmus a XI. században-keletkezett Egyiptomban, két kalifa, apa és fia versengése folyamán. Utódjaik szétszóródtak Elő-Azsiában, Perzsiában s a legutolsó 100 évben befészkeltek magukat Indiába, Bombay-ba. S minden imán, aki ebből a családból származik, isten számba megy s az Aga-Khán címet viseli. A jelenlegi

sorrendben a negyvenedik Aga-Khánnak angol egyetemi diplomája van, Fenség címet kapott az angoloktól, milliomos, tőkés, lóverseny-kedvelő, de egyben élő isten is, akinek nagy irodái vannak Bombay-ban s aki Egyiptomban, Szíriában, Perzsiában, Indiában, kínai Turkesztánban s a Pamiron élő hívein hajtja be az adót. Igaz, még sohasem volt a Pamiron, de a pamiriak pontosan elküldik adójukat ennek az egyetemi diplomával rendelkező istennek. Ez az isten aranyban követeli adóját a Darvasz lakóitól. Az adót a család legidősebb:agja fizeti ki az egész család nevében, ez a szabály. Abban az expedícióban, melyet a Tádzsik Tanácsköztársaság Központi Végrehajtó Bizottságának elnöke vezetett, volt egy párttag, akinek aranyból volt a fogsora. Egy tádzsik asszony, nyilván a család legöregebbje, fölkereste csaj-khaná-ban, hogy megkérje, nem adná-e el a fogsorát, mert megérkezett Aga-Khán adószedője s neki nincs aranya, hogy megfizesse az adóját, ahogy illik. A fogsor tulajdonosa a pokolba küldte a vénasszonyt. De az asszony másuap visszajött, kezénél fogva vezetve a fogsor árát: tulajdon leányát, akit felajánlott a pártagnak cserébe a fogsorért. Jellemzőnek találok ezt az esetet, nemcsak mert világot vet Aga-Khán jövedelmi forrásaira, hanem azért is, mert mutatja, hogy a rabszolgaság és az embervásár még mindig dívik a Pamiron, s mert ebből látni, mik a nők jogai az Izlám-ban, mik ennek a lánynak a jogai, akit anyja aranyra akar becserélni.

Az Izlám parandzsája (kimenő ruha) még uralkodik Tadzsikisztánban. A nő nem tartozik az emberi nemhez, a nő szórakozási eszköz és áru; arcát lószőrfátyol mögé rejti s háremben, zárt falak mögött rejtőzködik. A megkövesült hagyományok tovább élnek a barbár száza-

dok hidegében. Utazásom alatt az egyik barátom a következő esetnek volt a szemtanúja: Útközben egy éjszaka egy kislakban (tádzsik faluban) töltött. Éjjel, mikor a szamarak s a kutyák elcsöndesültek, női hangot hallott: eleinte úgy tetszett, mintha az asszony valami nagyon szomorú éneket dalolna, majd arra gondolt, hogy talán valami halottját siratja el, de aztán csak kiabálást, szakadatlan kiabálást hallott, a falunak okvetlenül halania kellett a siránkozást s mégis az egész falu bibliai nyugalommal aludt. Reggel egy tádzsik jött bejelenteni a dzsam-nak (falusi szovjet), hogy éjjel megölte a feleségét, mert az levette csacsvan-ját, fátyolát. A völgyek országában a megjegecesedett hagyományok már olvadni kezdenek. Itt van egy anekdota-szerű történet. Egy asszony elhagyja az urát s a városba megy; férje utána ered, megtalálja a városban, de az: asszony nem jön vissza vele, a férj álmélkodva ballag szamarán, éjjel megszáll egyik barátjánál, ahol nagy megdöbbenéssel meséli, hogy a feleségét nemcsak nem üzték el a városból, hanem még enni is adnak neki, hogy felfogadták egy gyárban, hogy nem hord már parandzsát s hogy 90 rubelt kap havonta. A férj barátai megdöbbennek, felháborodnak s végül is elaludnak. De reggel felébredve, felfedezik a házigazda feleségének eltűnését: hallotta az éjszakai társalgást s maga is a városba menekült, hogy kövesse a másik asszony példáját. Az egész történet vidám adoma lenne, ha a két férfi nem érte volna utói a menekültöt s törrel meg nem gyilkolta volna a városba vezető úton.

Láttam, hogyan születnek a folyók.

Kala-Sumb városában, ahol a fegyvermester lakik, hallottam, hogy egy fiatal leány érkezett a csaj-khanába,

menekülve a Vaks országából, hogy tanulni menjen. Elementem megnézni. A kosmán ült egyedül a férfiak közt. Női sapka volt rajta. Vállára két csodálatos hajfonat hullott. Hódbőrből készült utazóbluza viselt, kezében kicsiny csomagot tartott. Soha még ilyen jelenséget nem láttam, s nehéz szavakban kifejezni benyomásaimat. Nagyon is sascsőryszerű orrával nem volt szép s rendkívüli és csodálatos szeme megzavarták nőiességét. Igen, szeme rendkívüli volt. Mozdulatlanul nézett maga elé, szemét egy pontra szegezve s szempillája alig rezzen meg. Ez a fiatal lány 17 éves volt és 25 évesnek látszott s ugyanakkor szeme mintha aggastyánok bölcsességétől lett volna terhes. Mozdulatlanul ült. Előtte álltam. Fölvetette sasszemét, rámpillantott, de mintha átlátszó tárgy lettem volna. Tudtam, hogy tagja az Ifjú Kommunistáknak, hogy izmaelita, s hogy elmenekült hazulról. Szadikov elvtárs fogadta magához s az iszpolkom épen lovakat keresett, amelyen garm-ba menjen. Megértettem a szemét: szent volt, a tudomány szentségébe lépett, túl az izlámon, ő az Ifjú Kommunisták tagja! Aki nem ösmeri a történetét, talán haragot és gyűlöletet olvasott volna ki a szeméből. De én a gondolatok összpontosítását olvastam ki belőlük. E szemek mögött meggyilkolt nővéreinek száza, évezredes háremek vonultak el, e szemek mögött a Forradalom állt.

Láttam, hogyan születnek a folyók s szemmel kísérem a fiatal lány sorsát. Most Sztalinabadban tanul sok száz hasonló fiatal lány között, Csak próbálják meg visszavezetni őket a Középkorba. Ezek a fiatal hegyiasszonyok tudják, hogyan kell puskát tölteni és tudják mi a középkor.

Pekingi munkások

Írta: Li-Jou-Jing

Li-Jou-Jing fiatal kínai író és szociológus. Alábbi szociográfiai összeállítása az „Ifjú Kína” című pekingi folyóiratban, majd a párizsi Nouvelle Revue Francaise-ben jelent meg.

Órások, órákat és toronyórákat javítanak. Némelyikük ért a zenélődobozok, fonográfok, szemüvegek, tűzfegyverek javításához is. Valamennyien kétszer étkeznek napjában. Munkájuk reggel hét óra tájban kezdődik és napnyugtával végződik. Tizenegy órakor van az ebéd, négy órakor a vacsora. Mivel munkájuk fárasztja a szemet, időnként félbeszakíthatják, hogy elszívjanak egy pipát, vagy megigyanak egy csésze teát. A táplálékon kívül — ügyességüknek megfelelően — 5—15 piasztert kapnak havonként. (Egy pekingi piasztér értéke kb. 1.40 pengő.)

Ragasztók. Különféle papirosmunkát készítenek: halotti ruhát, kocsikat, gyaloghintókat, temetési figurákat, lakásdíszeket, tapétákat, spanyolfalat, stb. Nincsenek állandó alkalmazásban, hanem rendelésre jönnek boltokba, magánosokhoz. Gazdag családoknál a dekorációért 6 ligaturet kapnak naponta. Egyéb munkáknál megegyezés szerint. Az inas a mesterhez szegődik, aki élelmet ad neki, de három éven át nem fizeti. Ha az inas ez idő letelte előtt akar visszalépni, úgy élelemezési költségeit meg kell térítenie a mesternek. Az oktatás fokozatosan történik. Az inas először a ragasztóanyag elkészítését tanulja meg, majd a papír ragasztóval való bevonását, azután fa-, vagy bambuszbordázat készítését s végül a papír alkalmazását. Ha ügyes s ha mestere há-

zában való megrendelő munkánál alkalmazza, a napi munkabér fele az inasé, másik fele a mesteré lesz. A ragasztók patrónusai Wen-Csang szellem, s Csu-Li filozófus, a két évfordulón a testület tagjai munkaszünetet tartanak és mindegyikük köteles megjelenni az összejövetelen, ahol engesztelő áldozatot tartanak, szindarabot hallgatnak és ünnepelnek.

Betűmetszők. Foglalkozásuk kiváltságos jellegű, mert a betűmetszőt közéletnyeknek tekintik a kézműves és írniudó ember között. Árújukat tilos hangosan kínálni az uccán, ez csökkentené tekintélyüket. Munkaadóiknál reggel nyolc órától este hatig dolgoznak, munkájukat a két étkezés szakítja meg; az egyik étkezés búzából készült (tészta), a másik valami gabonaféle. (Rizs). Ezenkívül minden hónap 2-án és 16-án joguk van különlegesebb étkezésre. Az étkezésen kívül havi 5—6 piaszter bért kapnak. Az inaskodás három évig tart.

Kőművesek. Ebben a foglalkozási ágban kétfajta munkást találunk: az egyik csoportba tartoznak a tulajdonképpeni kőművesek, a másikba a napszámosok. Kora reggel valamennyien megjelennek egy adott helyen és együtt mennek munkába. Egyfolytában dolgoznak délig, majd ebédelni mennek, visszajönnek és délután háromig folytatják a munkát. A szokás úgy követeli, hogy munkáltatóik ekkor teával kínálják meg őket. A teát megiszszák, egy jó félórát pipáznak, majd tovább dolgoznak napnyugtáig. Ezután visszatérnek rendes gyülekezési helyükre, mert itt történik a felvétel napról-napra. A kőművesek szokásos napibére Pekingben 5700 sapéque (1.000 sapéque = 1 piaszter), a napszámosoké 3700-ig mehet. Ha a munka sürgős, a munkaadó 300 sapéque-vel kikerekítheti a munkabért, hogy a munka lendületét

fokozza. Mások egy munka teljes időtartamára fogadják fel munkásaikat — előre megállapított munkabérrel; a munka üteme ilyenkor lassúbb, de nincs szükség felügyeletre. Pekingben az a szabály, hogy a munkások teljes napokat dolgoznak s ha ezt nem tehetik, — így például ha reggel esik az eső, — úgy már azon a napon nem fognak munkába. Vakolókanalat és más szerszámot a vezetők adnak a munkásoknak, — ha ezek nem rendelkeznek vele — napi 30—50 sapéque kölcsöndíj ellenében. Patrónusuk Lu-pan ünnepén a kőművesek éveként egyszer munkaszünetet tartanak, színdarabot hallgatnak s ünnepelnek.

A kőművesinas, akit nem tekintenek napszámosnak, a legnagyobb hódolattal van mestere irányában. Inaskodása három évig tart s ezalatt keresetének fele a mestert illeti. Ha kiképzése be is fejeződött, évenkénti ajándékokkal vagy 30 „pénzfüzért” is kitevő ajándékkal kell kimutatnia háláját régi mesterével szemben. Egyetlen kőműves sem dolgozhatik oly feltételek mellett, melyet nem testülete állapított meg. Ha egy kőműves pénztelenül hal meg Pekingben, a testület 5 piasztert fizet eltemetése céljára.

Riksavezetők. Gazdag úr szolgálatában álló riksavezető a táplálékon kívül kb. 10 piasztert keres havonként. Jelenleg erősen szaporodnak a riksák (gyaloghintók). A bérkocsikat vállalkozó adja bérbe egy napra, vagy egy hónapra — óvadék ellenében. Minőségük szerint a gyaloghintók bére napi pár fillér, s 3 „pénzfüzér” közt változik. Gyakran ketten bérelnek egy hintót s egyikük nappal, a másik éjjel húzza; az éjszakai kocsihúzás nagy segítséget jelent a szégyenlős szegényeknek. Az órásfuvar viteldíja óránként kb. 15 fillér, vagy pedig a

távolság arányában változik a viteldj. Kocsijának minősége szerint és saját szerencsájének megfelelően, riksa-vezető keresete 3—10 pénzfűzér közt váltakozik. Jelenleg 80.000 riksa van Pekingben, s számuk napról-napra nő.

Vízárusok. Ivóvizet és sósvizet (mosásra) szállítanak házhoz, amit a városon kívül merítenek a kutakból. Csaknem valamennyien kantoniak, kulik, akiket egy iroda foglalkoztat s az toborozza őket. Vedrenként vagy kocsinként adják el a vizet, esetleg napi vagy havi megrendelésnek megfelelően. Munkájuk kemény, szegényesen táplálkoznak. Reggeli hat órától ostromolják a kutakat. Délben ebédelnek s aztán napnyugtáig ismét dolgoznak, s minden időben, mindennap munkában vannak, kivéve újév napját, miután előző este két napra ellátják vízzel klienseiket. Bérük nyomorúságos: körülbelül 30 pénzfűzér havonként. A jutalmakat a vállalat minden kulija közt egyenlően osztja szét az év bizonyos napjain, amikor azonban szintén nem tarthatnak munkaszünetet. Jelenleg már van Pekingben néhány artézikút és vízvezeték. Ezek az újítások a vállalatok klientúráját felére szállították le s egyben a víz árának leszállítására is kényszerítették őket. Jelenleg két veder ivóvíz ára 5 fillér, a sósvíz ára egy sou vedrenként. Az artézi kutak nagy vállalatok tulajdonában vannak, s ezek nem adják el a vizet, illetve csak a fölöslegeseket azoknak, akik maguk mennek el érte a kúthoz. Két vedért 3 fillérért. A vízvezetékek tulajdonosai másfél souért adnak két veder vizet. Házhoz is szállítanak kocsival. Kulijaik 6 piasztert keresnek havonként.

Pöcetisztítók. Mint a vízárusok, ezek is irodák kötelekébe tartoznak. A szokás még az ősi időkben kerüle-

tekre osztotta Pekinget, melyek egy-egy irodától függenek. Új irodákat nem teremtenek. Ez az iparjog megvásárolható. A pöcetisztítók munkája reggel hat órakor kezdődik; régi szokás szerint előbb a korán nyitó üzletek árnyékszékeit tisztítják ki, azután következnek a polgárok, akik később kelnek. Mikor a nagy tisztítást befejezték s eredményét kihordták a városon kívül., ott elsimítják, megforgatják, hogy hamarabb megszáradjon. Munkaszünetet csak újév napján tartanak. Élelemét az irodától kapnak és bérük havi 30 pénzfüzér. Nyáron számíthatnak némi ráadásra, mert az árnyékszékek rossz szaga bőkezűvé teszi a tulajdonosokat. Ilyenkor szívesen adnak nekik pár fillér ráadást, hogy gyakrabban és gyorsabban tisztogassanak. Ünnepnapokon, amikor munkájuk nem szünetel, szintén kapnak valami jutalmat. Az irodatulajdonosok számára a pöcetisztítás igen jövedelmező foglalkozás, mert az árut ingyen kapják, s még hálásak is, hogy elvitetik; csak annyit kell költeniök, amennyibe a munka kerül. Ezután pedig az emberi trágyát jó áron — kicsiben vagy nagyban — eladják kertészeknek és parasztoknak. Az első holdnegyed trágyáját jobban fizetik, mert a trágya — a jobb táplálkozás következtében — zsíros, míg nyáron a dinnyeszezonban, soványabb; egy talicska 50—60 fillérbe kerül.

Teaárusok. A teát agyagkorsóban hordják, ami vásszonnal letakart vastag gyapotrétegbe van pólyálva. Az uccák télen-nyáron tele vannak szomjazó kulikkal. Ezek vásárolják a teát csészénként nyolcvan sapequekel, 5 csésze egy és fél fillérbe kerül. Ilymódon 4—5 pénzfüzért kereshetnek naponta.

Amerikai gyárváros

Írta: Sherwood Anderson

Amerika legnagyobb élő elbeszélőművésze, egyben az újságírás szerelmese. A Sötét nevetés, a Házasságok, a Regényírók regénye, a Szegény fehérek és sok örökéletű novella írója, 1876-ban született Ohióban. Munkás, majd katona a spanyol-amerikai háborúban. Később gyáros. Tönkrement és reklámíró lesz. Negyven éves korában aratja első irodalmi sikereit, regényeit a világ minden nyelvére lefordítják, újabb könyveket ír, de közben hű marad az újságíráshoz. Lapja van, amelyet rendszerint elejétől-végig egyedül ír meg, de közben más lapoknak is dolgozik. Itt közölt cikke a Nationban jelent meg.

A romantikus délvidék gyárvárosa se nem romantikus, se nem délvidéki. Csúnya. Az ember első pillanatra úgy érzi, hogy itt végre történik valami. Tehervonatok acélt szállítanak ide és az acélból csinálnak valamit, ami hasznos.

Kávédaráló lesz belőle, eke, kenyérszelőkés, vagy automobil.

A kerekek forognak, a nagy hajtószíjak suhognak a levegőben. Acél, gyapot, selyem készül itt.

A textilgyár, ahova bementem, csúnya. Csúnya a gyárépület, csúnyák a hibátlan precizitással dolgozó gépek, csúnya az, amit gyártanak. Az egyik terem sarkában négy munkás dolgozott. Takarókat készítettek itt és a takaró mintájához a színes fonalakat ők adták. A különböző színes fonalakat lassan, nehézkesen eregették be a gépbe. Előttük volt a minta, amit valaki tervez.

A takarót talán automobil ülések burkolására gyártják. Most beállították a gépet arra a bizonyos mintára s attól kezdve a gép már csinálja. Ezer yard, százezer yard,

millió yard készül el. Az autók ezreit fogja elcsúfítani ez a takaró. Ki tervezte vájjon? Miért ilyen csúnya?

Tegyük fel, hogy egy művész: jönne ebbe a gyárba és ő kezdene munkához. Igaz, a munkának vannak korlátai, a gép szerkezete határt szab a lehetőségeknek, de a lehetőségeken, a korlátokon belül lehetne valami vidámat, valami élvezeteset tervezni.

Az autók ezekkel a takarókkal ezer úton fognak gördülni. Szerelmesek fognak esténként kiautózni bennük a városból, középkorú emberek fognak bennük ülni, hivatalnokok, kiskereskedők, vidéki ügyvédek, orvosok, polgárok fogják feleségüket kirándulásra vinni benne vasárnaponként.

A takaró, amit itt gyártanak, el fogja kísérni őket útjukra és a minta csúnya. Közönséges. Színeiben semmi vidámság. Nincs semmi életöröm ebben a takaróban, amit itt gyártanak.

De nincs semmi életöröm a gyárteremben sem, a gyárvárosban sem. Persze, erről ritkán veszünk tudomást. Találkoztam már baloldali vezérférfiakkal, akik sohasem voltak gyárak belsejében vagy csak éppen keresztülmentek rajtuk. Az amerikai kongresszusban nem ülnek gyári munkások, ők nem írnak a napilapokba és nem adnak ki folyóiratokat.

Még koromsötét van a hosszú téli hónapok alatt, amikor ezek a férfiak és ezek a nők törődött testtel, örömtelen, kellemetlen, hideg ébredés után, rossz ízzel a szájukban kiszállnak ágyukból és olyan léptekkel indulnak meg, mintha már este lenne. A szoba, amelyben felébrednek, csúf. Csúf a ház is. Sebtében esznek, nem olvadztatják a falatokat a szájukban, nem is olyan válogatott falatok, amiket érdemes volna olvadztatni. Csak

éppen örömtelenül megtöltik a gépezetet, hogy járni tudjon. Aztán sietve és mégis ténfergős léptekkel neki-lódulnak a reggeli nyálkás szürkületbe burkolózó uccá-nak és a gyárkapuk elnyelik őket.

A gyárak, amelyben oly sok millió amerikai dolgozik, évről-évre börtönszerűbbekké válnak. A külsőségeik is a börtönöké. Engedélyt kell kérni, ha az ember be akar lépni a kapun és az idegent végigkísérik a gyáron.

Szeretném, ha a gyárak kapuit sarkukból kitárnák, hogy szélesen, nyitva várjanak mindenkit. Mi mind, akik veszünk és eladunk, akik könyveket írunk és a törvény-szék előtt vitatkozunk, mind menjünk be és nézzünk körül! Vándoroljunk gépről-gépre. Nézzük a gépek csodáit és beszéljessünk a munkásokkal, akik évről-évre egyre inkább gépalkatrészekké válnak. És közben állítólag emberek.

El kellene dönten, emberek-e vagy gépalkatrészek? Mert, hogy a gépalkatrész milyen dobozban hever, az nem fontos. De az ember — az embernek talán szüksége van arra, hogy a környezete ne legyen csúf, hogy életébe jusson egy kevés öröm.

A modern gyáripár olyan, mint a Mississippi. A Mississippi áradáskor. Senkisémi érti. Néhány ember tartja hatalmában, oly emberek, akik ravaszul értenek a pénz-ügyekhez. De magát a gyáripárt ők sem értik. A gyárak pedig életünknek épp oly részeivé váltak, mint az erdőségek, a szántóföldek, a folyók. A természetben nem lehet különbséget tenni, amit az ember alkot az is természet, a különbség csak az, hogy a természet egy része szabad, megközelíthető, ez a része pedig lezárt. Mi, kívül-állók, vajmi keveset, vagy semmit sem tudunk róla.

Vajmi keveset, vagy semmit sem tudunk a munkások életéről. Az ő életük gyárakban telik el. Ott a magas és csúf falak mögött emberek ezrei élnek. A gyárfalakon belül összeismerkednek. Lopott, rövid beszélgetések, pillantások, barátságok és szerelmek. Egész életek folynak le a gyárfalakon belül. Amikor kijönnek a börtönkapun, éjjel, vagy reggel, ha éjjel dolgoznak: fáradtak. Esznek és alusznak és a gyár újra elnyeli őket.

Minden ipari központban és különösen itt Délen, a mérföldek ezerein komor uccák, csúf házak. A gyári munkásokat a társadalom ide temette el. A munkások évről-évre egyre alacsonyabbra jutnak az amerikai társadalmi létrán. Azok, akik vesznek és eladnak, azok, akik nem csinálnak semmit, fölényben érzik magukat a 'munkásokkal szemben. Sikerült nekik elérni, hogy a munkások társadalmilag alacsonyabbrendűnek érzik magukat. Különös alázat van bennük.

A munkások alázata gyakran furcsán nyilvánul meg. Egy férfi, aki meggazdagodott könyvek írásából, meglátogatott egy gyárvárost. Nehéz idők voltak ezek. Az uccákat ellepték a munkanélküliek. A férfi hazament és később küldött nekik két hordó almát. Úgy örültek, mint a gyerekek, nem az almának, hanem annak, hogy egy ilyen előkelő társadalmi állású, sikeres férfi, akinek a neve az újságok első oldalán szokott szerepelni: észrevette őket, emlékezett rájuk és kedvesen törődött velük.

A gyárimunkásokat vajmi gyenge szálak kötik az élet biztonságához. Évről-évre bizonytalanabb, veszélyeztetettebb a helyzet. Évről-évre javulnak a gépek és minden tökéletesítéssel több férfi és nő válik munkanélkülivé. Egyik munkás sem tudja, milyen soká fog tartani munkája. A gyárkapuk előtt nap-nap után egyre több

munkanélküli topog. Ha a munka elveszett, minden elveszett.

A kiszolgáltatottság szörnyű érzés. Fiatalemberek talán lázadoznak tőle, de néhány év után mégis csak az állandó aggodalom szúja rágja össze jellemük alépítményét, aggodalom lesz bennük, alázat, félelem és sunyi düh.

Ha a munka elveszett, minden elveszett. A gyári munkás, aki erős, egészséges és hajlandó dolgozni, egyszerűre jótékonyásra szorul. Ami ételt kap, az megaláztatás árán kerül a szájába és nem hiszem, hogy igazán táplálni tudjon.

Láttak valaha is ilyen amerikai leveskonyhát? Én láttam ebben a délvidéki gyárvárosban. Abban a konyhában, ahol én voltam, naponta hétszáz embert tápláltak.

Amerikaiakat tápláltak, magunkfajta embereket. Néztem őket. Szégyelltem meleg felöltőmet, jó cipőmet, tele gyomromat. És azáltal, hogy ott álltam, őket is megszégyenítettem.

Egy férfi közeledett a leveskonyhához, háromszor is odajött, aztán megtorpant. Pillantása minden alkalommal találkozott az enyémmel. Negyven év körüli férfi lehetett, kétségkívül felesége és családja van otthon. Szegekké magát, hogy én, a jólétben dúskálónak látszó erős férfi, látom őt, amint annyira lenyomorult, hogy kénytelen alamizsna-levest elfogadni. Megállt mellettem. Hazudott. Én nem szóltam neki semmit arról, hogy ő levest akar, de ő így szólt: „Nem levesért jöttem”, közölte bizalmasan. „Egy barátommal akarok találkozni”.

Elmentem, bementem a sarki trafikba, vettem egy csomag cigarettát. Megálltam az ajtóban. A férfi hirtelen besurrant a leveskonyhába — egy kis templom alagsorá-

ban volt, — a városka előkelő hölgyei osztottak odalent levest. Luxusautóik ott vártak rájuk az uccában. Furcsa kép volt a vérszegény napsütésben a csúf kis ucca, az ütődött kis templom, az ingyen levesre váró nyomorultak sora és a jöttevők autói. Vidámszínű, harsány és szinte jóltáplált autók.

Végre a férfi kijött. Levesét elfogyasztotta, kapott hozzá egy fél cipót, ezt nem ette meg, a kabátja alá dugta és így sietett. Arra ment el a trafik előtt, én behúzódtam, hogy meg ne lásson.

Fiatal lányok jöttek a leveskonyhába, gyermekek jöttek, férfiak és nők jöttek. Éppen nem fizetődött ki a nagy termelés, csökkentették a tempót. A gyárak, amelyek azelőtt három schichttel dolgoztak, most megelégedtek eggyel. Munkások ezrei kerültek uccára.

Meglátott egy nő, amint álltam a trafik előtt és megkérdezte, hogy hol van az ingyenkonyha. „Nem levest akarok”, mondta gyorsan. Hazudott. Láttam a szemében az éhes tekintetet. Azt mondta, az egyik hölgyei akar beszélni, aki levest oszt. „A barátnóm”, *tette* hozzá büszkén.

Tudja Isten mi van velem, de nekem a nyomornál, a munkanélküliségnél és az éhezésnél is jobban fáj ez a lealacsonyodás, ez a szégyenkezés, ez a hazugság, amelybe ezek az emberek kergetődtek. Istenem, emberek szeretnének lenni, akik meg tudják önmagukat becsülni. A munkanélküliség, úgylátszik, nemcsak nyomorból, szégyenkezésből, dühből áll, hanem hazugságból is. Állandóan kell hazudni önmagunknak.

Este. A legtöbb este valahogyan megszépíti az életet. A csúf sűrke színek, az undorító formák eltűnnek,

a dolgok sejtelmesebbé válnak és az emberek is. De a munkanélkülieknek az este sem hoz szépséget. Állnak az uccasarkokon, unatkoznak, lézengnek, panaszkodnak és nem jó a szemükbe nézni. Olyan, mint a sebesült állatoké.

Automobilok süvítenek el mellettünk, a város élete megy tovább. Nekik nincs semmi dolguk, nem kell sehova sietniök.

A gyárakban forognak a kerekek, süvítenek a nagy szíjak. Ott vannak a gépek, ezek a bonyolult, csodálatos és ragyogó szerkezetek. Évről-évre bonyolultabbak és csodálatosabbak lesznek.

Készek minden munkára. Az ember teremtette őket. Es ezek a férfiak és nők, akik az; uccákon lézengenek, kétségbeesetten, meglepetten, aggódva, megalázva, szégyenkezve és hazudva, készek, hogy alázatos cselédeként szolgálják a gépeket.

Igazságszolgáltatás a dzsungelben

Írta: Jim Tully

A „hobó” Amerika csavargója. Testét fedő rongyain kívül nincs senkije és semmije az egész világon. A Csendes-óceántól az Atlantiig, Kanadától Mexikóig mindenütt otthon van és sehol sincs otthon. A „hobó” folyton úton van, mert nincs semmi célja, se sietős dolga: ténfereg a civilizált emberek között, akikkel nem azonosítja magát. Gyorsvonatok tetején és tehervonatok odúiban rejtőzve utazik. A robogó vonatra ugrik fel, százszor kockára teszi életét, hogy az elleneséges vasúti alkalmazottakat elkerülje, akik könyörtelenül lerúgják, ha felfedezik. Nyáron a szabad ég a hálószobája, télen a nagyvárosok nyomortanyáit látogatja sorra: tápláléka a lopott, vagy összekoldult étel. Pénzt nem gyűjt, értékes holmit nem lop. Az élettől csak szabadságot akar, amely az ő esetében teljes lehet. Nincs semmije, semmi vagyona, hite, álma, tehát semmit sem veszíthet. Az élet csavargója a hobó.

Jim Tully a hobók írója. Francois Villon e kései utóda maga is évek hosszú során át hobó volt, mint Jack London, vagy mint Gorkij. Keresztül-kasul kóborolta Amerikát, mint egykor Walt Whitmann, gyakran betért a városokba, hogy a könyvtárak csendjében néhány napot átolvasson és búcsúzóul egy-egy kedves könyvet lopjon. A fiatal Tully évekig hobóskodik, közben át-átrándul más csavargó pályára, cirkuszos lesz a híres amerikai vándorcirkuszok idején, bokszol, verset ír, keretész lesz, majd újra hívja a széles, szabad út, hogy mindent otthagyva, újra hobók között zötyögtesse a tehervonat. A vöröshajú fiatal hobó megy a maga útján. Olvas. Ténfereg, vár. Kaliforniában hosszú hónapok alatt elkészül első könyvével, az „Emmett Lawler”-ral, amelyet minden helyesírási ismeret nélkül, megszakítatlan fejezetben eszkából össze. Harold Bell Wright és a szocialista Upton Sinclair elutasították a nyomorgó író, míg a reakcionárius Rupert Huges fel nem fedezte, munkáját át nem fésülte és sikeres útján el nem indította. Azóta hét Tully-könyv jelent meg Amerikában. Tully beérkezett. Regényt irt a hobók életéről, irt cirkusz-regényt, hollywoodi regényt, egy szép könyvben megfestette ír-országi nagyapja rembrandti alakját. De Tully elsősorban újságíró. Riportjai, cikkei mindig nagy feltűnést keltek Amerikában. Itt közölt riportja a hobóélet kereszt-

metszetét mutatja be egy démoni esemény alkalmából. A riport annak idején Mencken híres folyóiratában, az American Mercury -ban jelent meg.

Ott, ahol a Willow-patak folyik a Mississippibe, a partmenti bozót egy tisztásán gyűltek össze a csavargók. Hobók, csavargóbanditák, fiatal hobójelöltek, rendőrség elől menekülő gengszterek, munkanélküli iparosok és földmunkások, akik a normális élet és hobókodás válaszfútján térferegtek, ülték körül a tüzet. Ittak, harsányakat röhögtek.

A „kinézők”, bármennyire is mámorosak voltak, csak óvatosan nevettek, uraik, a „yeggek” társaságában. A „kinézők” azok az urak, akiknek szomorú hivatása abból áll, hogy a „yeggek” előőrseként haladnak, kiszimatolják az olyan vidéki postahivatalokat, ahol vasládákban pénz van. A pénzt hetenkint egyszer szokták elszállítani a postahivatalból. A „kinézők” előreutaznak, s jelet hagynak hátra, kedvező jelzés esetén a „yeggek” kirabolják a postahivatalt.

A dzsungelban ezen az estén a társadalmon kívüli csavargóvilág minden osztálya, rétege képviselve volt. Ünnepi alkalom. Kulacsokban, demizsonokban, nyugalmazott petróleumos kannákban bőséges ital és a csomagokban sok étel. A legkivertebb „hobó”-jelöltekét is ma szívesen látták. Még a patkányok is kaptak enni. A patkányok azok a fickók, akik már annyira lezüllöttek, hogy már kolduláshoz és lopáshoz sincs kedvük, nem Reszelve az alkalmi munkákról és akik alázatosan elfogadják a komolyabb hobók, koldusok, tolvajok és vándorlegények „asztaláról” lehullott morzsákat.

Ünnepi alkalom volt a dzsungelban, Mississipi környékén elterjedt a hír: „Féltudó Riley a mienk”.

Féltüdő Riley hobó volt valamikor maga is, egyideig a yeggek mesterségét űzte, aztán később besúgó lett és most már évek óta vasúttársasági detektív, akinek hivatása, hogy a hobókat, yeggeket, kinézőket, csavargókat és koldusokat lerugdossa, lelőjje, lekergesse a tehervonatokról. A vasúttársaságok elvből küzdenek az ellen, hogy az üres vagy megrakott teherkocsikon ezek a társadalmon kívüli teremtmények ingyen utazzanak. Szép indokokat is felhoznak: ha lehetetlenné teszik számukra a csavargást, azt, hogy Amerika sokezer mértföldjét ingyen betutazzák, akkor végül mégis kénytelenek lesznek letelepedni, dolgozni, beilleszkedni a társadalomba. Féltüdő Riley nem sokat törődött ezekkel a meggondolásokkal. Végtelenül merész, elkeseredett férfi, aki arról híres a hobók világában, hogy a legjobb céllövő az összes vasúti detektívek között.

Sok csapdát állítottak már fel neki. Revolverével minden alkalommal kiszabadította magát. Örülten bátor fickó, ismeri a hobóélet minden csínját-bínját, nem könnyű vele elbánni.

A híres Pinkerton mondotta valamikor, hogyha egy bűnöző hobóéletre adja a fejét bűne elkövetése után, akkor olyan feladat megtalálni, mint megkeresni egy gombostűt egy szénakazalban.

De Féltüdő Riley túlságosan sokat tudott, túlságosan otthon volt abban a szénakazalban, ahol a detektívek a gombostűiket keresik.

De Féltüdő Riley most megvan.

A bosszúállás ragyogó multság lesz ma Vagabondia lakói számára. Kenguru törvényszéket ülnek, amely szatírája a polgári társadalom igazságszolgáltatási eljárásának.

Amerikában sok vasúti detektívet ölnek meg. A gyilkosságot ritkán sikerül valakire rábizonyítani. A halál mindig valamilyen elhagyatott helyen éri utol.

A Willow-menti dzsungel egyike volt a legismeretebb ilyen helyeknek Amerikában. Három mértföldnyi őserdőn, vagy inkább őszbozóton kell keresztül hatolni, míg az ember a tisztásra ér.

Éveken keresztül zavartalanul élhettek itt a hobók, életük állandó veszedelmei: a vasúti detektívek nem tudtak róla. Hosszú ideig a „gyűjtők” raktára volt. A gyűjtők egyik közeli ponton felszálltak éjszakánként a vonatokra és itt a tisztás közelében árukkal jól megrakottan, leugrottak. A Mississipi ennél a pontnál több mint egy mérföld széles volt. Sárga, iszapos eltökéltséggel hömpölygött a mexikói öböl felé, hallgatagon, sunyin, gonoszul. Fölötte forró déli szelek és vérvörös viharok tomboltak. Nehéz ködök és még nehezebb esőfelhők lebegtek fölötte. Néha vad dühvel elkezdte paskolni a zápor a sárga hullámokat és a folyó felületét sárga habbal árasztotta el.

A tisztást évszázados tölgyek vették körül. A kilátás ragyogó volt. Itt guggoltak a part szélén a hobók és abban a folyamban, amely harminc állam és két kanadai tartomány vizeit gyűjti magába, mosták le ruháikról a piszkot, melyet negyvennyolc állam földjén szedtek fel.

Féltudó Rileyt éjfélkor hozták a tisztásra. Magas, fekete, beesettarcú, égőszemű férfi volt, szitkozódva, fenyegetődzve közeledett. Három hobó hozta. A tisztás közepén Nitro Dugan, a legveszedelmesebb yegg állott.

— Vegyétek le a kalapját és a felöltőjét is. . . Azt hiszem, tudod miért vagy itt? — kérdezte Nitro és mintha szórakozottan tette volna, felnézett az égre.

Legalább kétszáz hobó, csavargó, yegg, kinéző, gyűjtő és koldus állta körül a két férfit. Egy hangot sem lehetett hallani, kivéve a Mississipi hullámainak ütemes moráját.

— Nem tudom és nem is érdekel.

— Fene kemény legény vagy. Nyolc hobót öltél meg és tudj' Isten hányat tettél nyomorékká.

— Hazudsz! — ordította a detektív.

Dugan arculütötte a férfit. A detektív megingott, két hobó, aki karjánál tartotta, most közelebb húzódott hozzá.

— Ne ordíts, barátom, ne feleselj, takarékoskodj erőiddel. Látod azokat a felhőket ott? Kékesek, szürkék, némelyik mintha kissé vöröses lenne. Azokat kell majd két kezettel félretolni, ha felfelé akarsz jutni. Mert ma éjszaka meg fogsz halni.

— Meghalni? Hogy érted ezt?

— Sehogy. Csak egyszerűen így: meghalni. — Mondta Nitro Dugan és a detektív arcába nevetett. — Mindenki meghal. Még a vasúti hekusok is. És azok a szegény félőrült hobók is, akiket te szoktál hátbalóni... Hátbalóni azért, mert üres teherkocsikon akarnak utazni, mert nem tudnak sebes lábaikkal az országúton vándorogni.

— Lesz rá gondom, hogy börtönben lássalak benne-
teket emiatt. Három évig fogtok emiatt követ törni! —
ordította a detektív.

— Lehet, csak éppen te nem fogsz bennünket látni. Addigra új mesterséged lesz, a többi vasúti hekusnak fogod a utat mutatni a pokol felé. Nem volna egyszerűbb, ha elrebegnél egy imát és beletörödnél a sorsodba? Többé nem fogsz hazakerülni. Sajnálom kicsiny asszony-

kádat. Holnap várni fog, kihül a reggeli és kedves uracskája csak nem tér haza. Az uracskája mindenesetre hős, aki hivatása teljesítése közben döglött meg. Persze, a vasutak, a tehervonatok, nos, azok tovább is fognak közlekedni, kolompolni fognak és fűtyni, mi hobók utazni fogunk rajtuk, te többé nem fogod hallani. Sajnálak komolyan. Micsoda élvezetektől fosztunk meg. Milyen remek lehet, amikor egy fiatal hobó, alig tizenkilenc éves, fentről, északról jön és életében egyszer szeretné látni Kaliforniát, az aranyos napot... Nem tudok körmondatokat mondani, egyen meg a fene ... milyen élvezet lehet egy ilyen hobót hátbalóni. És többé ez nem lesz. A pokolban esetleg .. . Na, hagyjuk ... Ne gondold azonban, hogy minden tárgyalás nélkül ítélünk el. Legalább olyan igazságosak leszünk veled, mint amilyen velünk szokott lenni a törvényszék. Igaz, hogy az ítélet már elkészült, de azért a tárgyalást lefolytatjuk. Mert rendnek muszáj lenni.

Odafordult az összegyűlt hobókhöz.

— A koldusok királysága nevében vádat emelünk Féltüdő Riley ellen. A vád gyilkosság. Hobókat lőtt hátba. A vád: besűgás. Hobókat sűgött be. A vád: hazárulás. Hobó volt és elárulta a hobókat.

Dugan most Frisco Eddiehez fordult: Frisco „kinéző” volt, aki magas helyzetből züllött le. Ügyvéd volt. Biete félrecsúszott, postautalványokat hamisított, rajta-vestett, elítélték, hobó lett. Most hatvanhoz közeledett, Nitro Dugan kedvenc kinézője volt. Szerette a kokaint és szerette a nőket.

— Eddie, — mondta Dugan, — te fogod a vádat képviselni Féltüdő ellen. Mint diplomás tolvajnak, tud-

nod kell, hogyha nem volna bűnös, nem állna itt előttünk.

Dugan most Shortyhoz fordult, a nyugalmazott pásztorhoz, aki megőrült attól, hogy állandóan a juhok társaságában volt.

— Shorty, te fogod védeni Féltüdőt. Te vagy az a típus, akit a bíróság hivatalból kirendelne egy hobó védelmére. Kezdjük.

Frisco Eddie agyondohányzott, rekedt, érdes és remegő hangja felhangzott:

— Ó, Urunk, égi Atyánk, nézz le reánk, akik éppen most fogunk egy halhatatlan lelket a te atyai gondviselésbe küldeni! Te, aki a mezők liliomára is gondot viselsz és megmutatod a munkáslányoknak, miképpen költsek el bölcsen heti hat dollárjukat és miképpen álljanak ellen a hús csábításának, Téged kérünk, hogy bölcs belátásoddal és hatalmaddal irányítsd cselekedeteinket. Ha ezt a lelket földobjuk a Te kegyelmes öledbe, csak azért tesszük ezt, mert nem tudjuk, hogy mi a fenét kezdjünk vele. Belátjuk Uram, hogy helyzeted e pillanatban igen kínos, de mi se tudjuk, mit kezdjünk vele. Mindazonáltal felhívjuk a figyelmedet arra, hogy ezt a söpredéket sok nemes ténykedésre felhasználhatod. Éjszakánkint, amikor sötét van az egekben, utána fog lopózni legszépesebb angyalaid után és botrányos tetteikről másnap a maga sunyi módján be fog számolni előtted. Barátunk vagy ó Uram, a Te intézkedésre nőtték ezek a hatalmas tölgyfák, hogy nyugalomban lehessünk és Te irányítod az elévedt csirkék lépteit, a mi tábortüzünk felé ...

— Gyönyörű éjszaka a halálra ez Uram, Féltüdő nem is kívánhat szebbet. És fel sem akasztják. Ha majd

egyszer mi fogunk megjelenni szent színeid előtt, lelkünk valószínűleg egy kilógónyelvű akasztott testből fog magas trónusod felé röppenni.

— Fogd be már a szád! — ordította dühösen Nitro. — Azt hiszed, hogy csak teneked szabad itt szórakozni?

Frisco Eddie folytatta:

— Mert, akik automatikus revolvvert használnak, automatikus revolverrel halnak meg, így van ez megírva, mindörökké ámen.

— Hagyjuk a dumát. Vádlott, mit tudsz felhozni védelmedre, ítéletkihirdetés előtt?

— Ítélet? Megvagytok örülve? Hogy ítélkezhetik egy csorda hobó? Még ha tisztességes emberek lennétek, akkor sem lehetne ezt csinálni. Hiszen, ki sem hallgat-tatok?

Frisco Eddie, mint a vád képviselője, tiltakozott.

— Tisztelt törvényszék, tiltakozom az ellen, hogy a vádlott a törvényszék magas színe előtt olyan ocsmány szavakat használjon, mint tisztességes ember!

— A vádlottat rendreutasítom. A tárgyalást azonban megtartjuk. Bibliát!

Az egyik hobó előugrott egy detektívregénnyel.

— Tanuk!

Három hobó előállt.

— Sorra járuljatok eléem és e szent könyvre esküd-jetek, hogy csak a tiszta hazugságot valljátok.

A tanúk megesküdték és utána sorra előadták, hogy Féltüdő Riley világéletében tisztességes, szelíd és kedves ember volt. Barátait sohasem árulta el, embereket nem lőtt hátba és általábanvéve megérdemli, hogy a menny-országba jusson. Ha útközben azután mégis a pokolba

megy, arról ők nem tehetnek. Szerintük jócselekedeteiért megérdemli, hogy azonnal útnak irányítsák a mennyország felé.

— Van még egy másik tanunk is, őt is hallgassuk meg — mondta Dugan, aki roppant komolyan látta el a törvényszéki elnök tisztét. — Karcsú Ypsilanti, lépj elő.

Azon az éjszaka a hold sugarai nem sütöttek szörnyűségesebb teremtményre, mint a Karcsú Ypsilantira. Olyan volt, mint egy kettérepedt nyárfa, amely lombjával lekókadlan söpri a földet. Magas, végtelenül karcsú férfi volt, csípőben azonban teljesen meghajolt, szinte derékszögben tartotta a testét. Bőrszíne zöldessárga volt kancsított, az egyik szeme alatt vérvörös forradás. Nagy, bütykös lábait vörös szőnyegmaradékokba burkolta. Fekete selyemingén óriási szakadások, ai szakadásokon keresztül zöldessárga bőre és a bőrön borzalmas forradások látszottak. Sasorra vörös. Mintha egy megőrült festő álmodta volna lidércnyomás idején.

Karcsú Ypsilanti. Ismered a vádlottat?

— Igen.

— Nem vagy rokona, felesége, gyermeke, anyja? Karcsú Ypsilanti kiköpött.

— Köszönöm a választ. Nem vagy ellensége, haragosa, vagy valami hasonló?

— Nem haragszom rá, tőlem megdögölhet.

— Akkor jó. Mit tudsz elmondani róla?

— Együtt hobóskodtunk. Egyszer elfogtak. Féltudó azt mondta a vasúti detektívnek, hogy igen érdekeset tud beköpní rólam, ha őt elengedik. Így is történt. Engem két évre ítélték. Kényszermunkára. Követ törtem . . . Akkor elhatároztam, hogy legközelebb kicsavarom a nyakát, de nem akadtunk össze. Közben karriert csinált.

Nem hiába lesz valakiből egy ezermérföldes vonal legfőbb vasúti detektívje. Féltudó megszolgált ezért. Sok embert lőtt hátra. Vannak nekem okmányaim is — ezzel nadrágjából előhúzott egy viaszkosvászondarabot, amelyből zsíros, piszkos, gyűrött újságkivágásokat vett elő. — Íme, tisztelt törvényszék. „A bátor vasúti detektív elfogott három csavargót, az egyiket lelőtte”. Persze az újság megírja, hogy ezek a csavargók eltökélt gazemberek voltak.

— A következő tanú, — mondta Nitro Dugan. Egy alig húszéves fiatalember állott elő.

— Ismered ezt a férfit?

— Igen. Ő a Féltudó Riley.

— Mi a vádad?

— Haveromat hátbalötte. Úgy, ahogy volt sebesülten, a hátamra kaptam és kórházba vittem, de ott az orvosok beadták neki a feketemérget.

A tisztás felmorajlott. Az egyszerűbb hobók szent meggyőződésük, hogyha egy hobó kórházba kerül, az orvosok fekete mérget adnak be neki, hogy megszabadítsák tőle a társadalmat.

Féltudó Riley ordítani kezdett.

— Pizszok hazugság! Az a kölyök rámlott és én visszalöttem.

— Hová való volt a haverod? — kérdezte Dugan, mint aki nem hallja a vádlott kitörését.

— Alaszkába, Seatleban találkoztunk és két évig jártunk együtt. Remek gyerek volt. Odaadta az embernek az utolsó centjét.

— Volt családja?

— Igen, uram, élt az édesanyja. Illetve most is él. De nem fogom közölni vele a hírt, haverom megkért,

sose mondjam meg édesanyjának, ha történetesen megölnék. Hadd várjon szegény asszony. Hadd legyen meg a reménye halála napjáig.

— Tudsz valamit még róla, a vádlotról?

— Semmi lényegeset. Májusban talákoztam egy hobóval, hiányzott a jobb keze. Kiderült, hogy egyszer felkapaszkodott egy tehervonatra, amelyen Féltüdő dolgozott. Fél tüdő puskája agyával spenóttá verte a hobó kezét. Lezuhant a vonatról, két bordája betört, jobbkezét pedig le kellett vágni. De azt hiszem, ez nem olyan komoly vád.

— Nem fontos fiam, a törvényszéknek elég, amit eddig hallottunk.

A szörnyű gyülekezet most szorosabb gyűrűben vette körül a detektívet. Az körüljártatta rajta a szemét, aztán elborzadtan felkiáltott:

— Jóságos Isten, emberek, csak nem akarjátok ezt megtenni?

— A fenét nem! Azt hiszed, megőrültünk? — mondta csendesén Nitro Dugan.

— Bizony Féltüdő — szólalt meg Frisco Eddie. — Az, aki gyilkosságból él, gyilkosság által hal meg. Ezt a törvényt nem mi hoztuk, mi csak végrehajtjuk.

Valaki, egy félőrült, részeg hobó, zsolttárt kezdett énekelni. Dugan oldalba rúgta, aztán odaállt a detektív elé:

— Ne légy hülye, Riley. Ne állj itt úgy, mint egy ijedt kacsza. Remeg az ajkad, lihegsz, félsz. Ne csinálj ilyet. Kegyetlen voltál mindig, légy most is kegyetlen. És örülj. Örülj, hogy nem köttetlek oda a fához és nem korbácsolatlak halálra. Gondolj arra, hogy itt vannak köröskörül a hobók, akiket hátha lőttél, akiket megnyo-

morítottál. Gondolj arra, milyen hangot ad egy emberi kéz, amikor puskatussal véres péppé verik. Különben gondolj arra, amire akarsz.

A detektív szája kinyílt, mintha könyörögni akarna.

— Ezt már mondd el az Istennek — szölt Dugan és intett.

Három dördülés, három felvillanás. A detektív szeme tágranyílt, aztán előrezuhant.

— Vetköztessétek le!

Levetköztették, ruháit elégették. A meztelen testet egy fagerendára kötötték, aztán felemelték. A hold süttött, a tömeg ott állt a Mississipi szélén.

— Most lóbáljátok meg. Egy... kettő . .. háááárom ...!

Csobbanás. Az örvény elkapta, megforgatta a gerendát. A holttest alulra került. A hobók csendben nézték a habokat.

— Ne bámézkodjatok. Oszolj. Ne legyetek lusták gyalogolni. Ma nem fogunk utazni a környékbéli vonatokon. Szépen, kettesével menjetek a fenébe.

A sok megyei út, dülő, csapás, ösvény a Mississipi környékén megtelt csendben bandukoló hobókkal.

Néhány perc múltán a tisztáson csend volt. A tűz parázslott és a hold elé lassankint egy nagy felhő úszott.

Látogatás az ismeretlen családnál

Írta: Bálint György

„Nyomorúságos sárkunyhókban élnek az abesszinek.”

(Filmhíradó.)

Az Ismeretlen Család a ferencvárosi Kiserdőben lakik. A Kiserdőben nincsenek fák. Sárkunyhók erdeje ez. Mintegy nyolcszáz család él a sárfalak között. A jobbmódúak fehérre vakolták ingatlanukat, a szerényebb jövedelműek lemondtak e dekoratív hatásról. Az Ismeretlen Katona békés utóda, az Ismeretlen Család, melyet meglátogattam, az utóbbiak közé tartozik. Konyhája embermagasságú és olyan tágas, mint egy jobb-fajta fürdőszoba fele. Száraz sárból és szalmából készültek a falak; mindenütt kiállnak a szalmaszálak. A tető deszkákból épült és az eső becsurog. A hátsó falban tenyérnyi homályos üvegdarab, melyet a család ablaknak használ. Két ágyyszerű dolog van a helyiségben, valami apró kályhaféle és egy szék teknővel. A tetőről madzagra erősített edények csüngenek le.

Itt él hét év óta B. J. 40 éves, szívbajos, magyar állampolgár, 37 éves feleségével, 9, 4 éves és 3 hónapos gyermekeivel és 82 éves anyjával. Itt élt márciusig B. J. 88 éves mostohaapja is, amíg végelgyengülésben meg nem halt. Az egyik ágyban a nagyanya alszik a négyéves gyerekekkel, a másikban a szülők a háromhónaposal. A kilencévesnek esténként deszkát tesznek a székre, ezen alszik. Nappal deszka, éjjel ágy: eredeti találmány.

E pillanatban csak a nagyanya, a fiatalasszony és a csecsemő van otthon az Ismeretlen Családból. A fiatalasszony megviselt, sápadt parasztcán egykori szépség nyomai látszanak. Szoptat. A rongypólyába csavart csecsemő arca fáradt és öreg. Már fűtenek a sárkunyhóban, keserű, maró füst tölti meg. Kint süt a nap, dél van, a kis uccában most a legélénkebb a korzó. A családfő iránt érdeklődöm.

— Elment a piacra — közli az öregasszony. — Talán akad valami. Trógerol néha. De nem mindig adnak kosarat, amit cipelhet.

B. J. egyébként munkanélküli cipészsegéd. Azelőtt gulyás volt Bereg megyében. Tizenhat év óta él Budapesten és tíz; éve kötötte házasságát, melyet három gyermekkel áldott meg az ég. Felesége brassói származású.

— Azelőtt szolgáltam — mondja. — Úri házaknál voltam cseléd.

„Az Egyesült Államok vagy 300 millió uncia ezüstöt vásárolt össze másfél év alatt.”

(Közgazdasági cikk.)

— Most. miből élnek?

A fiatalasszony rám néz és alig észrevehetően elmosolyodik. Sohasem fogom elfelejteni ezt a mosolyt. Aztán csendesen, egykedvűen megjegyzi:

— Már nem is tudom, mikor volt a kezemben utoljára pénz.

Az öregasszony közbeszól:

— Augusztus tizenhatodikán az előjáróság három pengőt adott. Azóta nem igen volt pénzünk.

A férj rendszerint természetben kap díjazást a kosáremelgetésért. Tegnap néhány káposztalevelet hozott

haza. Ilyen körülmények között meglehetősen érthető, hogy a családnak adóssága van. A földdarabért, melyre a kunyhó épült, havi 2 pengő bért kell fizetni. B.-ék már több mint egy fél éve adósak a bérösszeggel. Eszembe jut egy neves közgazdasági személyiség megállapítása, melyet legutóbb a fehérasztal mellett tett: „Mindnyájan nehéz viszonyok között élünk.”

„Az I. G. Farbenindustrie bejelentett találmánya olyan eljárás, amely a süteményeket megóvjaa az öregedés ellen.”

(Tudományos és Technikai Napló.)

Valóban, mindnyájan nehéz viszonyok között élünk. Még szerencse, hogy az öregasszony néha kiségti a családot.

— Ellátogatok mindennap kenyeret keresni — mondja.

— Hová?

— A szemétbe. Mindig akad a szemétben kenyér. Lassan odamegy valami dobozhoz és előhoz négy kis kenyérdarabot. Száraz, apró, szürkés töredékek, kényelmesen elférnek a nagyanya tenyerében. Úgy látszik, még az I. G. Farbenindusztrie találmánya előtt kerülhettek a szemétbe, mert nem sikerült megóvni őket a megöregedéstől.

— Néha meg egy jobbmódú ismerősöm ad egy karéjjal. Egy viciné a Ráday uccában. A népkonyhán is kapunk naponta egy karéj kenyeret.

Ezt is megmutatja. Féltőn, szeretettel veszi reszkető kezébe a friss, de vékony karéjt.

Nagyon nyugodtan, minden hangsúly nélkül beszél a fiatalasszony. Mélázva néz maga elé. Rongyokat lát és sárfalakat. Az öreg hirtelen kitör:

— Uram, rettenetesen éhes vagyok.

Aztán megint elhallgat.

*„Jövőre megindulnak a személyszállító repülőgépjáratok Európa és Amerika között.”
(Londoni távirat.)*

— Szokott néha sétálni menni? — kérdezem a fiatalasszonytól. Szelíden rámnéz.

— Minek?

— Mikor járt utoljára Budán?

— Nem igen jártam.

— Mikor ült utoljára, villamoson?

— Ó, nagyon régen. Lehet már vagy nyolc éve. Leánykoromban gyakrabban is felültem.

„A newyorki társadalomtudományi kutató intézet megállapítása szerint a 70 éves átlagember életéből 25 évet szórakozással és üdüléssel töltött el.”

(Newyorki újsághír.)

— Mikor volt utoljára moziban?

Csodálkozva és szomorúan néz rám, nem érti, hogy lehet ilyet kérdezni és sajnos, igaza van.

— Még lánykoromban. Lehet már vagy tíz eszten-deje.

— Mit látott?

— Nem emlékszem már, kérem.

— Volt már színházban?

— Sohasem.

— Mit szoktak olvasni?

— Olykor az újságot. Ha kapunk valahonnan. Azelőtt néha könyvet is kaptunk kölcsön. De most már nincs hozzá kedve az embernek.

— Esténként mit csinálnak?

— Hatkor lefekszünk. Drága a petróleum. Meg aztán mit is csinálna az ember.

Igen, mit is csinálna az ember? Mit csinálna hat ember, hat fehér ember, hat középeurópai polgár, a budapesti Ismeretlen Család, a sötét sárkunyhóban este hat óra után? Üljenek az ágyon, a lecsüngő edények alatt, szagolják a szemétből kikapart kocszdarabok füstjét és társalognak a civilizációról? Vitassák meg, hogy mi az élet célja, hogy mi a világválság megoldása, hogy öregszik-e már Bernard Shaw, hogy Greta Garbo érzékibb-e vagy Marlene Dietrich? Beszéljék meg, hogy hova utaznak majd a nyáron és panaszkodjanak a devizakorlátozások miatt? Vagy talán állapítsák meg kellő önérzettel, hogy az ember legnagyobb kincse az egyénisége, melyet a mai társadalmi rend megvédelmez és amely nélkül egyhangú és értelmetlen volna az élet? Vitassák meg, hogy a szabad kereskedelem előnyösebb-e vagy a kötött gazdálkodás? Vagy egyszerűen csak örüljenek, hogy nem születtek abesszin rabszolgáknak? Ezzel foglalkozzanak hat óra után, amikor már feketén bólintgat az eperfa lombja, valahol Budán, elérhetetlen messzeségben?

— Talán egyszer majd jobb világ lesz — mondom, hogy éppen mondjak valamit. A fáradtarcú kisgyerek, akit anyja levett a melléről, sírni kezd.

Aratási szerződés

Írta: Veres Péter

Veres Péter földmunkás, író, szociológus. Balmazújvároson él, napszámba jár, társadalomtudományi tanulmányokat folytat és írásaiban éles tárgyilagos képet ad a magyar szegényparasztság életéről és égető problémáiról. (Legismertebb munkái: „Az Alföld parasztsága”, „Parasztság és értelmiség”).

Alföldi mezőváros. Hivatalosan nagyközség. Búza- és tengeritermelés, takarmánytermesztés és állattartás. Gyümölcs, szőlő, zöldség és főzeléktermelés nincs. Ipar nincs. A lakosságnak fele napszámos-földmunkás, a másik felének a fele napszámos-törpebirtokos, a többi kisgazda, kisiparos és hivatalnok.

Munkásszervezet nincs, mert feloszlatták. A vezetőket elintézték, a tömeg lapul. Egyrésze áruló lett, másik része gyáva.

Munkavállalók száma: 3000, munkaadók száma 3, biztos aratás 300. A kisebb gazdák majd csak akkor fogadnak munkást, ha már látják a termést.

A három munkaadó szolidáris egymással, a három, ezer munkás nem. Akinek nem jut munka, annak el kell menni a határból, vagy ácsoroghat a piacon. Télen ínségmunka, sár és fagy, népkonyha, kásaleves és hideg kemence a házban. Az emberek élni akarnak. Élni minden áron.

Az uradalmakban nagy gépszínek vannak. A gépszínekben gőzekék, traktorok, cséplők mellett aratógépek

állnak. Vitorlák fenyegetően emelkednek a levegőbe, mindig mintha indulni akarnának. Ott járunk el mellettük, de már akkor is látjuk őket, ha nem vagyunk künn a tanyán. Kísérnek bennünket, mint állandósult szorongás. Don Quijotte-ok vagyunk és ők olyan nagyon hasonlítanak a szélmalomokhoz.

A községházától párszáz lépésre csendőrlaktanya, magas kerítés, vasajtó; a gépszínekben aratógépek, a hivatalokban végrehajtók, a templomokban papok, az iskolákban tanítók, a parasztok közt leventeoktatók, „munkavédelmiek” és lövészek vannak. A három nagy munkaadó háromféle: egy zsidó, egy gróf, egy káptalan.

*

Február vége. A tél az utolsókat rúgja, de annál mérgesebb. A szél hol északról, hol délről, de mindig fúj. Az északi átsivít a falakon, lee'eszkedik a kéményen és a padláson, a déli szél meg egyenest bemegy a pitorajtón és a rossz ablakokon. A legyek, balhák és az öregemberek naphosszat a sutban tartózkodnak, a gyerekek rendetlenkednek és kenyeret kérnek, az asszonyok veszekednek, a férfiak a községháza előtt ácsorognak. Ha kiolvad a fagy, megindul az ínségmunka — minden embernek 2 nap —, aztán meg most írják az aratási szerződéseket.

Legelőször jönnek a hosszúhátiai. Minden évben ők kezdik. Itt vannak a legbátrabb és legszemtelenebb aratógazdák. Az egyiket Horváthnak hívják, magas, szőke, hízásra hajló ember, katonáéknál altiszt volt, azután csendőr lett, de onnan elküldték, sohse mondta meg miért, éppen ezért mindent mondtak róla. Azt is, hogy lopott, azt is, hogy buta volt és nem tudta letenni a vizs-

gát. Azóta sok mindent megpróbált: vasutat, postát, kucpeckedést, de semmi se sikerült. Végül is bevágódott az urasághoz vállalkozónak. Az emberei azt mondják róla, hogy minden lenne, még kutyasintér is, csak dolgozni ne kelljen. Gőgös, ravasz, kicsinyes és alattomos ember.

A másik Varga Jóska (Jóska lenne még 100 éves korában is), egy kis ugrifüles, mindenlében kanál ember. Szeles beszédű, káromkodós és gyorsharagú. Katona nem volt, a háború alatt egy darabig mint hadimunkás lógott, később pedig az uraság segítségével kiszuperálták. Választások alkalmával kormánypárti kortes, ő szokta az arató-csapatját szállítani, egyébkor, különösen ha az emberek közt van és pár féldecit megiszik — véresszájú forradalmár. Úgy szidja az urakat, köztük a saját gazdáját is, hogy nehéz a földnek hallgatni. Egyszer másszor be is fűtték az intézőnek, de nem lett semmi baj. Megértik ők egymást: egy ravasz úr és egy sunyi paraszt.

Egyébként az embereknek az a bizalmas véleményük mindkettőjükről, hogy — „ganéj emberek”.

Ez, persze, nem jelenti azt, hogy ne tolakodnának és hízelegnének körülöttünk. Sohse tanulták, de tudják, hogy az összes erkölcsi vagy anyagi törvények felett áll: élni mindenáron. A tehetősebbek és a kezdő legények már hetekkel ezelőtt féldeci pálinkákkal, kis- és nagyfröccsökkel biztosították a helyüket, a nagyon szegények pedig szavakkal hízelegtek. Akik tavaly visszafeleseltek, vagy akiknek nem tetszett a munkabeosztás, a vizet poshadtnak, a szalonnát bűdösnek, a rozst dohosnak, a mustabirka húsát soványnak találták, a paszulyra ráfog-

ták, hogy tavasztól ősziig sem főne meg s a kása egérhúgyos, azonkívül az aratógazda nem dolgozik, a tanyában csavarog vagy a dűlőúti fák alatt hűsöl — azok most nem kellettek. Jött helyettük más. A feltételeket senki se kérdezte. — Ki ne hagyjál már Józsi — mondták az öregebbek, — engem is írjál fel komám, — mondták az egykorúak és — vegyen be engem is Józsi bátyám, — így szóltak a kezdő legények. A kedves embereiket és a rokonaikat szó nélkül beírták.

A szerződésírásra kitűzött napon már kora reggel ott ácsorogtunk. Nemcsak azok, akiket felírtak, hanem azok is, akik érdeklődni mentek. Sohse lehet tudni, hátha valamelyik kiugrik az utolsó pillanatban s az ember csak a helyére áll. Gyakori eset. „Szemesnek áll a világ.”

Alig virradt, ki hogy elcsapta a reggelit, sültkrumplit, szacharinos teát, vízciberét, keménymagosleves, pírítóst vagy semmit és siettünk fel a piacra. Fagyolvasztó déli szél fúj a községháza előtt, a járda nedves és hideg, a csizmák rosszak, a nagyujjasok elavultak, a nadrágok foltosak: fáztunk. A kopott és kicsi sapkákat és csajla kalapokat hol a bal fülünkre húztuk le, hol a jobbra, a lábainkat állandón ráztuk, a lábujjainkat mozgattuk a csizmában, belülről borzongtunk és fáztunk. Egyesek köhögtek.

Már elmúlt kilenc óra is, türelmetlenül, de nem rossz, hanem inkább jóleső izgalommal vártuk az intézőt. Ellestük a hivatalba menő urakat, jegyzőket, írnokokat, bírókat, esküdteket. Egyiknek köszöntünk, a másiknak nem. Ellenben veséig hatoló pillantásokat eregettünk utánuk, amíg el nem tűntek a községháza nyikorgó aj-

tája mögött. Egy pár gépíró és bolti lány is elpipiskézett közöttünk. Egyesek közönyösen, üresen, megvetéssel néztek imbolygó alakjuk után, mások, a fiatalabbak, trágár tréfákat eresztettek meg.

Lassan telt az idő, az intéző még mindig nem jött, az aratógazdák behúzódtak a hajdúk szobájába, csendőrök, rendőrök, hivatalszolgák közé, melegedni és tréfálkozni, mi meg csoportokba verődtünk és beszélgettünk. Rémhírek jöttek, hogy rosszabb lesz a szerződés, 10 kilóval leszállítják a holdankénti biztosítékot és két holddal kevesebbet adnak egy kaszára, mert tavaly is soká tartott az aratás, elpergett a búza.

Az egyik csoportban az öreg Balog veszekszik:

— Gyáva, ganéj, rongy szeméteberek vagyunk, ha bele megyünk. Tavaly se kerestünk semmit. Amikor a markost kifizettem, egyszer elvittem a malomba az egész keresetet, potyára telt el a nyár.

— Nem baj bátyám, ha nem keresünk is, csak együtt legyünk, — kottyant bele egy hórihorgas vékony fiú, aki tavalynyári foltos ceignadrágjában, zsidvásári katonablúzban és csajla kalapjában nagyon fázott és folyton cirkált az egyes csoportok között.

De nem vették figyelembe. A vicc régi, nem hatott.

— Hát ne írjuk alá, — szóltak közbe egyszerre hárman is, — ne írjuk alá.

— Nem ér semmit, hé — vág közbe egy közepkorú ember, — „ha kend nem jön, jön Nóvák.” (Nóvák egy híres szolgálélek volt, aki minden pénzért és minden időben kapható volt napszámra).

— Hagyjátok el, hiába itt minden — mondja Kis István bácsi, bandavezető és elsőkaszás. A kiszagdánál

se jobb. Azok meg nem adnak egy falat komenciót se — maguknak sincs, aztán jó, ha egy heti aratást adnak, aztán mehet az ember a géphez, vagy az ablak alá — tanyázni...

A másik gyűrűben a cukorréparól van szó.

— Csak bolondot csinálnak az emberből evvel a répával — dühöng Tóth Lajos bácsi, aki mindig szidja a répát, de mindig két részt vállal, mert vagy hat gyereke van otthon. — Az uraság két pengő tizenöt fillért kap a répáért a gyártól, nekünk meg nyolcvanat fizet, hát nem vagyunk mink marhák? Mért nem fizeti ki nekünk is, amennyivel a gyár fizet?

— Az azért van — vág közbe egy fiatalember, az aratógazda sógora, — mert az uraság adja a magot és a szántást.

De az öreg még dühösebb lett:

— Mit ád? A magot a gyár adja, a szántás meg egy napig se tart egy iganak. De én tavaly is harmincöt napot töltöttem rá!

— Mit egyeznek kendtek, — szólok én is bele, bár nem tanácsos. — A föld az övé, az iga az övé, minden az övé, úgy adja, ahogy akarja, nem muszáj felvállalni ... szabadok vagyunk .. .

— Igen, szabadok, — csap közbe a ceignadrágos és felhúzza az orrába a nedvet — odamegyünk, ahova — küldenek ...

Erre általános nevetés. A lázadás még nem igazi. Az ember nem hiszi, hogy mi következik, az utolsó pillanatig. Olyan rossz már a helyzet, hogy szinte hihetetlen, hogy még rosszabb is lehetne.

A harmadik csoportban az ínségmunkáról van szó:

— Úgy vagyunk már evvel, — mondja egy barna, magas, sovány ember, bennülő fekete szemekkel, csontos arcával felém fordulva, — hogy mindegy már nekünk minden. A háborúba tíz hold földet ígértek, jó, vártunk, hallgattunk. A tíz hold meghalt, jött Nagyatádi a három holddal, megint vártunk, hallgattunk. Ez is meghalt, Nagyatádi is, a három hold is, most már boldogok vagyunk, ha egy kis kubikot ígérnek s a végén majd megköszönjük, ha kapunk a népkonyhán egy csajka paszulyt...

A piactér túlsó végén ekkor hirtelen feltűnt az intéző kocsija. A két sárga lovat mindenki messziről megismerte. Elhallgattunk. A körök felbomlottak, akik feliratkoztak, azok előre csomóba gyűltek, az érdeklődők hátrább húzódtak.

Valaki bekopogott az aratógazdákért s azok elő is bűjtak.

Ahogy az intéző kocsija előrobogott, megemelték a kalapjukat és odamentek hozzá. Az emberek is jórészt kalapot emeltek, a hízelgők és befentesek pedig előretolakodtak, az arcuk ragyogott. A szolgalelkűség mosolya világított rajta. Hátha megismerné őket és kitüntetné egyik-másikat egy mosollyal vagy egy-egy tréfás, barátságos szóval.

Mi komorabbak és az érdeklődők persze, hátrább húzódtunk, alig köszöntünk, egyesek megbillentették a kalapjuk szélét, mások még azt sem, hozzáemeltették az ujjukat az avas sapkájukhoz s aztán mogorván, gyűlölködően néztek, nem is annyira az intézőre, mint a nyálas hízelkedőkre.

Az intéző, magas, szőke, vörösképi ember, vöröslő orral — úgy mondták, sok pálinkát iszik — és vizes szemekkel, bricseszben, sárga csizmában és fekete bőrkabátban, kalapja mellett sörtével, keresztülnézett a csoporton, az aratógazdákkal kezefogott, a többiek felé pedig megbiccentette a fejét.

Pár percig halkan beszélgettek, a többiek illendően hátrább húzódtak, azután leszállt a kocsiról, kicsit kinyújtózta a lábát és belépett a községházára. Utána, mint két lompos kувasz, kullogott a két aratógazda. Az úr egyenesen, határozottan lépkedett, mint aki biztos a dolgában, de ők nem mertek szabadon mozogni. Részint mert az úr előtt össze kell húzódkodni, hogy kisebbnek látszódjon az ember, részint mert az emberek előtt se illik feszíteni. Utánuk csöszögve, köhögve és halkan suttogva, hogy valahogy meg ne zavarjuk az irodában dolgozó urakat, betolultunk mi is.

A folyosón két csendőr állt, teljes szolgálati felszereléssel, kakastollal, feltűzött szuronnyal. Az intézőnek tisztelegtek, nekünk nem. Viszont mi sem köszöntünk, csak néztünk, néztünk, legfeljebb egyik-másik, aki már volt a kezük közt, lesütötte a szemét.

Az intéző bement a jegyzőhöz, kis idő múlva hangozó kacagás csapott ki a folyosóra, a megeresztett találkozó tréfák — a két aratógazda meg az ajtóféltre állt. Pár perc múlva őket is behívták.

Jó félóra telt el így ideges suttogás és várakozás között, közben az a hír terjedt el, hogy a jegyző nem megy, nem mehet bele, hogy rosszabb legyen a szerződés, mert megtiltotta a kormány. Nem szabad az arató-

részt lejjebb szállítani, a tengerit csak harmadába kell adni és a cukorrépaért a gyári árat kell fizetni.

Ez, persze, csak óhaj volt. Mert volt ugyan ilyenféle rendelet, de csak a hivatalos közlönyök, az íróasztalok és az iktatók számára volt érvényes.

Végre kijöttek az aratógazdák és kiadták a parancsot, hogy menjünk be a tanácsterembe. Megkeresték az egyik hajdút s az kinyitotta előttünk az ajtót.

Betolongtunk, velünk egy csomó érdeklődő is és vártuk tovább az urakat.

Beletelt egy másik félóra, mire előkerültek. (Hogy mit tudnak annyit beszélni? — dűnnyögtek az emberek idegességükben.) Főlényesen, higgadtan az intező, hivatalos faképpel a jegyző, mintha nem tudná mindenki, hogy komenciószerűen kapja az ajándékokat: terményt, takarmányt, de még jószágot is. Csend lett. A jegyző hangsúly nélkül, egyhangúan darálta egymásután a szakaszokat, amikor odaért, hogy a holdankénti biztosíték kevesebb lesz, halk mozgás áramlott át a tömegen, az emberek egymásra néztek, de egy szó sem hangzott el. Amikor odaért, hogy ha alacsony és kevés lesz a gaz, az uraságnak jogában áll visszatartani az aratórész szalmáját és törekjét és helyette 5, azaz öt pengőt fizet, akkor megint. Most is hidegek a kemencék, jövőre még hidegebbek lesznek.

És így tovább, az egész szerződést felforgatták. Jelentéktelen kedvezéseket ad, hogy évtizedes szabályt bonthasson. Tízet ad, hogy harmincat elvehessen. Tengeriföldet kevesebbet ad, ellenben a cukorrépa tavaszi munkájához is ad komenciót — kölcsön. Félmázsa rozst, amit majd az aratórészből lefognak. Nagyon jó,

hogy adják, de nem jó, hogy lefognak, mert így is alig marad. A szabályokat szigorúbbá teszi, mert sok baj van az aratókkal. De mert baj mindig van, mert mindig több esze van a munkás-rabnak, mint az uraság-vármegyének, a szerződések úgy nőnek, mint a polgári törvénykönyvek. Végül olyan sokágúak és bonyolultak lesznek, hogy senki se ismeri ki magát benne, csak az intéző, aki önkényesen magyarázza az uraság javára. Az emberek irtóznak tőle.

*

Amikor befejezte az olvasást a jegyző, felnézett és áttekintette a tömeget. Az intéző állt fölényes kihívó arccal szembe az emberekkel. Senki se mert ránézni. A két aratógazda elfordult, s az előlálló benfentesek és hízelgők lesütötték a szemüket. Nem mertek most alázattal és alkalmazkodási vágytól ragyogó képpel az urakra nézni. Mi hátul viszont egészen halkán morogtunk és sugdolóztunk.

Pár percig ideges csend. A jegyző az asztal két sarkára helyezi a példányokat, mellé két tintásüveget, két rossz, parasztnak való pennát és odaszól az aratógazdáknak:

— Na, megkezdhetik az aláírást. Itt az asztal előtt jön el mindenki, előbb aláír az egyiknek, aztán továbbmegy és a másik sarkon aláír a másiknak. Így sorba, ahogy szokták...

Az aratógazdák végignézték a tömeget. Csend volt, de izgalom. Lázadást éreztek a mozgásból, a szemekből, a lehelletekből. Hogy az időt húzhasák, egymáshoz fordultak. Szerették volna, ha az urak kimennek és ők magukra maradnának az embereikkel. Majd megmagya-

ráznák nekik, amit azok különben is tudnak, csak néha elfelejtenek, hogy a gépszínekben aratógépek, a folyosón csendőrök vannak s az országban kétszázezer vagy isten tudja, mennyi munkanélküli földmunkás van. Ezek az urak azonban olyan buták, hogy nem veszik észre, hogy ki kellene menniök, hiszen azok nem is tudják egészen, hogy ők nem mondták meg az embereknek, hogy milyen lesz a szerződés, csak szokás szerint felírták őket. Így hát azon kezdtek el egyezkedni, hogy melyik csapat kezdje az aláírást. Mert az a fődolog: a kezdés. Ha már valaki megkezdte, akkor a többi folyik utána, mint a birka a vezérürü után. Megszakad a szolidaritás lánc, a gyávák már avval védekezhetnek önmaguk és mások előtt, hogy nem ők kezdték s így minden hiába.

Varga, a ravasz kis gazember azon erősködött, hogy kezdje a Horváth csapat, mindig az szokta. De az avval tért ki, hogy éppen azért kezdje most Varga.

Csak pár pillanatig tartott ez így, az egész inkább a szemekben és a mozdulatokban folyt le, szó alig hangzott, amikor az intéző, aki éppen azért ment ki, hogy az ő és a jegyző tekintélye majd biztosabban lefegyverzi az ellenállást, mint az aratógazdák okoskodása — közbeszólt:

— Ugyan már, mit egyeznek azon? Mindegy az. Kezdjék csak magok Varga, hadd menjen gyorsan, mert nekem még más dolgom is van ...

És Varga elkezdte. Nagy gonddal-kínnal aláírta a nevét. A jegyző ezalatt kiadta a parancsot, hogy a Varga csapat emberei jöjjenek előre, a Horváthé húzódjanak hátra.

Varga hát már aláírta, de az emberek csak topogtak, mozogtak, senki sem jött az asztalhoz, mindenki hátra és középre húzódott, mint jégeső idején a gulyabeli marha.

A kicsi nagy izgalomban volt — Horváth kissé megnyugodva félreállt — most, most kell legyőzni az embereket. Nagy dolgról van szó: fejenként egy pengő jár neki, mint koponyapénz, talpalásért két mázsa ingyen búza, potya kaszáló, némi lopások úgy az aratóktól, mint az uraságtól, azonkívül munka helyett lógás és uralom, uralom a többiek felett. Ezért érdemes feltenni a disznóbőrt a pofára. Az öccsét kereste, a sógorát és a többi rokonait, akiknek most segíteniök kell rajta, sokat köszönhetnek neki. Sokat lógnak és sokat lopnak, a legjobb szalonna és a legjobb hús az övék, a legkönnyebb munkát nekik osztja ki (az asszonyaik ki is kaparnák a szemét, ha nem így tenne, most nem nézik semmibe) hát nekik kell most segíteni.

Végre meglátja az öccsét, behúzódva a tömegbe.

— Na, Jani, kezdjed csak, mindig te szoktál utánam jönni! Azután a sógor, úgy tovább, mint tavaly. ..

És Jani előrelépett. Egy pillanat csak, egy elszánás és megtört a szolidaritás. Mert Jani után szépen odafolyt mindenki. Különösen a régi emberek, akik mindig káromkodnak — köztük az öreg Balog is, — de a megszokottság mindig visszahozza őket. Úgy érzik, talán nem is élnének meg, ha itt nem arathatnának. Egyegy dühös: „*Vesszen meg az Isten is*” sóhajtással, odasomfordáltak az asztalhoz és aláírtak. — Ha más kibírja, én is — gondolták, ki tudja már hányadszor és belehajtották a fejüket a járomba, ki tudja már hányad-

szor. Mi néhányan, békétlenek és érdeklődők, óvatosan kihúzódtunk az ajtón. A jegyző élesen és kutatóan nézett utánunk. Mit lehet itt tenni? A gépszínekben aratógépek, a folyosón csendőrök, Budapesten országgyűlés és az országban hárommillió koldus van . . .

Varga Jóskaék pedig este 10 óra után óbégatva bukdácsoltak hazafelé. Megitták a hajcsárpénzt.

A rémületes Lillei éjszaka

Írta: Heinrich Wandt

Nem sokkal a világháború után jelent meg Wandt világhírű munkája, az „Etappe Gent”, amelyik Belgiumnak a németek által való megszállásáról szól. A könyv óriási föltűnést keltett, viszont a német köztársaságnak érthetően kellemetlen volt. Wandtot pör befogták, titkos tárgyaláson el is ítélték és csak évek múlva, amikor adatainak igaz volta kétséget kizárólag bebizonyosodott, engedték szabadon.

A német császári kormány által 1907 október 18-án elismert és aláírt egyezmény 46. cikke szerint: „A család becsülete és jogai, a polgárok élete és a magántulajdon tiszteletben tartandók”.

Szirénszólamok, amelyekkel von Emmich tábornok, a Belgiumba elsőnek bevonuló Maas-hadtest főparancsnoka a megtámadott kis ország lakosait el akarta ámítani, a) következő ígéretet tartalmazták: „Én garantálom a belga népnek mindenféleképpen, hogy nem kell a háború rémségeitől szenvednie, hogy készpénzzel fogunk fizetni, hogy katonáink a legjobb barátai lesznek annak a népnek, amellyel szemben mi a legnagyobb tiszteletet és rokonszenvet érezzük.”

Az elfoglalt francia területek polgárainak is hasonló szép ígéreteket tettek, amint az a parancsnokló Knörzer tábornoknak augusztus 27-én kelt, Sant Dié lakosaihoz címzett hirdetményből kiderül:

„A francia köztársaság kormánya csapatait átvonultatta a német határon, hogy Oroszországnak segítséget nyújtson.

Tudom, hogy Franciaországban nem népszerű ez a háború, amelyet kormányotok, a nép határozott kívánsága! ellenére rátok kényszerített.

Most döntsenek a fegyverek. Az európai kultúra, amelyet Németország és Ausztria védelmeznek a politikai gyilkosság oltalmazóival, Szerbiával és Oroszországgal szemben és a német sereg ismert férfi-fegyelme biztosítják, hogy csapataink csak katonai erővel fognak szembe szállni.

Akik nem harcolnak, azok nyugodtak lehetnek, hogy sem személyükben, sem pedig tulajdonukban vagy birtokukban nem háboríthatnak, amíg csendesen viselkednek.”

*

Lille polgárai hamar megtanulták saját bőrükön, hogy a porosz militaristák — akiknek az ünnepélyesen garantált szerződések csak „papírrongyot” jelentettek — füttyültek mindenféle ígéretre és emberiségre.

A megszállás kezdete óta rettenetesen nyomorgó, 225.000 lakosú, észak-franciai ipari és erdővároska kormányzója — a város a 6. hadtesthez tartozott — nyilvános felszólítást intézett 1916 március 25-én a munkanélküli férfiakhoz és asszonyokhoz, hogy bocsássák magukat, mint önkéntes munkások, a német katonai hatóságok rendelkezésére. De csak hat nő és tíz férfi követte ezt a csábító felszólítást.

A csalódott hatalmonlévőkben forrt a düh. Bosszújuk nem késett soká.

A következő hiteles titkos-parancsok megvilágítják a lillei lakosság hírhedt deportálásának rendszeres előkészítését.

„AOK 6 AHQu. , 1916 április 11-én.

Id. Nr. 46312 titkos.

A tudósítások és a tegnapi szóbeli megbeszélés alapján a következő parancsot adjuk:

Hogy

1. a 3. és 7. hadtestnek átadandó munkások létszáma, tekintet nélkül a munkaképességre, teljesen be-töltendő-e, vagy pedig csak a hadtest számára tényleg szükséges férfiakra és asszonyokra korlátoztassék, ez későbbi megbeszéléstől függ. A parancsnokságok mindkét esetre készüljenek fel.

2. Az eltoloncolás ezer főnyi szállítmányonként történik. Az emberek fejenként 30 kiló házieszközt vihetnek magukkal.

3. Egyelőre naponta minden városban egy szállítmány eltoloncolására kell számítani. Gyorsítás az első tapasztalatok alapján elrendelhető.

4. önkéntességre az eltoloncolásánál nem lehet számítani. *Kényszerűen kell történnie és éppen ezért az első elfogatásig titokban tartandó.*

5. A megparancsolt rendszabályok keresztülvitele energikusan történjék. Ez nem fog durvaság nélkül le-folyni, mégis kerülendő minden felesleges nyersesség. A megbízott vezetők és csapatok ügyességétől függ az eltoloncolások zavartalan keresztülvitele. A zavargások nagyon nem kívánatosak. Hatalmi eszközeink megismer-tetése által is csökkenthető a zavargások keletkezésének veszélye.

Ahol zavargások keletkeznek, ott kímélet nélkül le kell azokat verni.

6. Az elfogatáshoz és a szállításhoz minden parancsnokság rendelkezésre fog állni egy aktív csapat (valószínűleg egy gyalogos ezred, géppuska osztaggal).
Népfelkelőcsapatok erre a célra nem alkalmazandók!

7. Az emberek összeterelese szállások szerint történik, egy-egy kerület csapatokkal való körülzárása után. A házakat át kell kutatni, az eltoloncolásra alkalmas embereket el kell fogni.

8. Az első elfogatás egy az AOK által meghatározandó napon történik, reggel 5 órakor; mind a három városban egyidejűleg.

Ugyanerre az órára a községi tanácsokat a parancsnokságra kell rendelni és meg kell nekik magyarázni az intézkedések okát és célját.

Az első elfogatottok céljára a munkásnegyedek választandók, amelyek a legsűrűbben lakottak és a legnyugtalanabbak.

9. Az első elfogatás napjának estéjén a szállítmánynak teljes létszámmal útrakészen kell állnia. A későbbieknél is figyelni kell a szállítmányok teljes létszámára.

10. Az előkészületek szigorú titoktartás mellett azonnal megkezdendők. További rendelkezések következnek. Számítunk rá, hogy a parancs utáni harmadik napon az első elfogatás megtörténhet.

v. S. d. AOK.

I. A.: Fütterer

Szakasz-felügyelet-nek.	(Két	másolattal)
Parancsnokság Lille.	(Két	másolattal)
Chef la, IVa, N. O., Bba. 6.		

A lillei parancsnokság 1916 április 17-én a következő parancsot adta ki:

1. A 64. gyalogezred a lillei parancsnokság alá van rendelve a lakosság elfogatására és az alföldre való szállítására.

2 Az eltoloncolás szállítmányonként történik . . .

3. A megparancsolt rendszabályok keresztülvitele...

4. Az emberek összeterelese elfogatása történik, az előző nap meghatározott kerületben. Ezt számjegyekkel közlik. Minden alkalommal a határoló-uccákban lévő és a kerületen belül fekvő házak is átvizsgálandók. Az elfogatások 5 órakor reggel kezdődnek. Erre az időre a kerületet már körül kell venni.

5. Két zászlóalj látszik célszerűnek az emberek összetereelésére, a lezárásra és a rend fenntartására. (Hat század az összetereeléshez, kettő a lezáráshoz és a rend fenntartásához.)

Különleges jeladatokra (esetleges zavargások leverésére) a kaszárnyában állandóan kell egy riadóosztagnak maradnia. A lezárt negyed közepén riadóőrség állítandó fel, esetleg géppuskával.

A negyedet hat század-kerületre kell osztani, ezeket szakasz-kerületekre. Minden kerületben egy gyűjtőhelyet (útkereszteződés vagy tér) kell kijelölni. A riadóőrséget és a gyűjtőhelyet minden katonának ismernie kell.

6. Az ezred erőinek elosztása csak hozzávetőleges támaszul szolgáljon a parancsnoknak. Ha az első nap tapasztalatai az erők más beosztását teszik kívánatossá, akkor a parancsnoknak ezt javasolnia kell.

7. A pályaudvaron, riadó-őrségen stb. szükséges egészségügyi berendezésről az ezred gondoskodik.

8. A házak átkutatását a szakaszvezetők végzik egy a katonai-rendőrség által ajánlott terep- és helyismerettel rendelkező ember kíséretében, a lejjebb következő utasításoknak megfelelően. Az elfogott embereket a század-gyűjtőhelyekre kell vezetni.

9. *Minden század 200 embert, mégpedig 80 hím-
nemű és 120 nőnemű személyt köteles összetereelni.*

10. Amint egy század a parancsolt számú embert összetereelte, jelenti a zászlóalj-, illetve ezred-parancsnokságnak a riadó-őrségen.

11. Az ezred a pályaudvarra való szállítást az időtől és a megteendő x úttól teszi függővé. Gondolni kell arra, hogy a pályaudvarra való vonulás az elfogattakkal ne történjék túlságosan hosszú, szakadatlan oszlopokban és hogy a kísérő legénység elosztása a célnak megfelelő legyen. A biztonsági-csapatok részint a szállítmányok elé, másrészt mögéjük küldendőek. A toloncok megérkezése után bevonulhatnak a pályaudvarra.

12. A pályaudvar őrizetére rendszeresen egy századot kell felállítani. Ez adja vasúti szállításnál a kísérő parancsnokságot, amely egy tisztből, három altisztből és hatvan emberből áll.

A 64. gyalogezred, amelynek a lillei főparancsnokság április 21-én 1400 ember (lehetőleg felerészt asszonyok, felerészt férfiak) másnap reggel öt órakor történő elfogatásra parancsot adott, még aznap délután adta ki a következő

„Ezred-parancs”-ot:

1. Az április 22-iki elfogatás parancsnokságát Scholz kapitány veszi át.

2. Reggel 4 órától a századok riadókészültségben állnak szállásaikon.

3. A 6. század reggel 5 órakor az elő-pályaudvaron áll. Ezen a pályaudvaron egy körülbelül 1400 ember befogadására alkalmas tér lezárandó . . .

4. Scholz kapitány riadó-gyűjtőhelye a 8. kerületben: Rue Pierre le Grand Nr. 127-től 129-ig, a katonai rendőrségen. Itt jelentkezik Scholz kapitánynál reggel 4 óra 55 perckor von Specht kapitány hat géppuskával.

5. A 8. kerület térkép szerint kilenc század-kerületre van osztva. Ez a kilenc, a térképen megjelölt század, egyenként két-két szakasszal kutatja át a házakat. Egy szakasz kifelé zárja le a negyedet. A lezárást reggel ötig be kell fejezni.

6. Az uccatorkolatoknál kettős őrszemeket kell felállítani, nehogy a lakosság az ucca másik felére szaladhasson. A 8. kerület átkutatása alatt mindenféle forgalom megáll, még a villamosé is.

7. Mellékelve van egy villamos megállóhely-jegyzék. Ezekon a megállóhelyeken, amelyek riadó-gyűjtőhelyeknek tekintendők, kell a lakosságot gyűjteni.

8. *Minden századnak 1600 embert, egyenlő számban férfiakat és nőket kell ott össze gyűjtenie.*

9. Amint a megparancsolt számú ember a megfelelő gyűjtőhelyen össze van terelve, a század vezetője kerékpáros-futárral közli az eredményt a zászlóalj-riadó-gyűjtő-hellyel.

Onnan aztán írásbeli parancs jön a használandó villamoskocsikról és a pályaudvarra való kiszállítás parancsnokságról. Beszállni csak a zászlóalj írásbeli parancsának vétele után szabad.

Amennyiben a századoknak nem állnának villamoskocsik a rendelkezésükre, úgy a zászlóaljparancs érkezése után gyalogosan és a legrövidebb úton történjék a kiszállítás az elő-pályaudvarra. Kisebb csoportokban, legfeljebb 50 ember lehet egyben,

10. A lakosság villamoson való elszállítása, vagy a pályaudvarra való eljuttatása után a századok eloszolhatnak.

11. A katonai rendőrség által kijelölt, terepismerttel rendelkező embereket a század vezetője személyesen rendeli a riadó-gyűjtőhelyekre.

12. A századok felvonulása a 8. kerületben csendesen történjék. *A kivonulás alatt játsszék a zenekar.*

13. öltözet: Sisak, lecsatolt állszíjjal, hátizsák nélkül, öv patrontáskával, benne muníció, puska feltűzött szuronnal, nadrág a csizmaszárban.

14. Az elő-pályaudvaron és a zászlóalj-riadó-őrségen az ezredorvos utasításai szerint egy-egy kötözőhelyet kell felállítani, mindegyiket egy orvos felügyeletére kell bízni.

15. Az elfogatásnál szerzett tapasztalatok az ezrednek április 22-én délután 6 óráig Scholz kapitány által jelentendők.

16. Walter és Fischer hadnagyok a második zászlóalj kutató-őrszemei rendelkezésére állnak.

17. A kivonulás idejére all. zászlóalj zenekara áll rendelkezésre. Az időt és a helyet közvetlenül ennek vezetőjével kell megbeszélni.

Lille, Roubaix és Turcoing szerencsétlen lakosságának nagycsütörtökön még sejtelve sem volt arról, milyen szörnyű sors vár rá. Csak nagypéntekre virradó éjjel ragasztatta Lille német-parancsnoka a következő két plakátot a falakra:

*„A lillei német katonai-parancsnokság
kiáltványa*

Anglia magatartása mindinkább megnehezíti a lakosság táplálását.

A nyomor enyhítésére a német hatóságok nemrég önkéntes munkaszolgálatra kérték fel a lakosságot. Ez a kérelem nem adott kielégítő eredményt.

Ennek következtében a lakosokat deportáljuk és vidékre fogjuk szállítani. A deportáltakat a megszállott francia terület belsejébe szállítjuk, messze a front mögé, itt földműveléssel fognak foglalkozni és semmiesetre sem katonai munkákkal.

Ez az intézkedés módot nyújt arra, hogy jobban láthassák el magukat. Szükség esetén az élelmezés a német élelmezési raktárakból történhet.

Minden deportált 30 kg. poggyászt (háziesszközök, ruhák stb.) vihet magával. Legjobb azonnal előkészíteni.

Megparancsolom: további intézkedésig senki sem költözhet. Senki sem távozhat a rendőrségen bejelentett lakásából este 9 és reggel 8 óra között (német idő szerint), még akkor sem, ha szabályszerűen kiállított engedélye van erre.

Minthogy visszavonhatatlan rendszabályról van szó, a lakosság érdeke, hogy csendesesen és engedelmesen viselkedjék.

A parancsnok.”

Lille, 1916 április,

„*HIRDETMÉNY.*

Minden lakos, a 14 évnél fiatalabb gyermekek és az öregek kivételével, másfélóra alatt köteles útrakészen állni.

Egy tiszt fogja eldönteni, hogy kiket vezessenek a gyűjtőtáborokba. E célból az összes lakóknak a ház előtt kell gyülekezniük. Rossz idő esetén szabad a kapu alatt gyülekezni, a ház ajtaja nyitva tartandó.

Minden tiltakozás hiábavaló. Senki, még akit nem is szállítanak el, sem hagyhatja el a házat reggel 8 óra előtt (német idő).

Mindenki 30 kg. poggyászt vihet magával, amennyiben 30 kg-nál többet vinne magával, úgy az egész poggyásza kímélet nélkül visszautasítottatik. Minden személy számára külön bőröndbe kell csomagolni. A bőröndökön jól olvasható és jól megerősített címnek kell állnia. A címnek az illető nevét, keresztnévét és azonosítási jegyének számát kell tartalmazni.

Mindenkinek érdeke magát enni-, innivalóval, egy gyapjútakaróval, cipőkkel és fehérneművel ellátni.

Aki a deportálás alól ki akarná magát vonni, arra könyörtelen büntetés vár.

Szakasz-parancsnokság”

Nagypéntek a hívő keresztények lelkében már ösrégen, mint a legszentebb és a legnagyobb csendben töltendő ünnep él. De ilyen halálos csendre, mint amilyen

ezután a két plakát elolvasása után Lille-ben és a két testvérvárosban: Roubaix-ban és Tourcoing-ban uralkodott, még nem volt példa egyetlen nagypénteken sem, ilyen forgalmas és máskor oly élénk városban.

A kétségbeesés az egész lakosságon elhatalmasodott és azzal a felismeréssel, hogy a fenyegető porosz militarizmusnak teljesen a védekezés lehetősége nélkül ki vannak szolgáltatva, rémületté fokozódott. Minden polgár, aki 9 óra után fejét kidugta az ablakon, az agyonlő vetés veszélyének tette ki magát.

Ez a rémület nagyon is indokolt volt, mert ami a rendezés raffinait, hideg kegyetlenségét illeti, ez az éjszaka bátran felvehette a versenyt azzal a hírhedt 1572-beli Szent Bertalan-éjjel.

Családok ezreit támadták meg álmukban és tépték el egymástól kímélet nélkül. A már-már fogalommal lett afrikai embervadászok szelíd bárányok voltak ezekhez a porosz tisztekhez képest, akik a vilmosi birodalom ez utálatos gaztettének végrehajtásával voltak megbízva.

Aliig felfegyverkezve és hang nélkül, ahogy a 64. tartalékos gyalogezred parancsnoka által aláírt parancsban állott, vették körül Scholz kapitány századai Lille 8. kerületét, amely első volt a sorrendben.

A bekerítés olyan tökéletes volt reggel 4 órára, hogy az áldozatok egyike sem óhajtotta sorsát elkerülni. Minden uccatorkolatnál géppuskacsövek fenyegették. A szürke embervadászok, akiknek csattján „Isten velünk” olvasható, azt a szigorú parancsot kapták, hogyha valaki menekülni akarna, akár férfi, akár nő, vagy fiatal lányka, azonnal tüzeljenek.

Minden házba egy tiszt, vagy altiszt nyomult szuromyos katonákkal és átkutatta pincétől padlásig, elrejtett polgárokat keresve.

Az összes lakók 14-től 55 évesig egy szobába, illetve a kapualjba kerültek. Itt aztán a csapat vezetője kijelölte azokat, akik a titkos parancsok értelmében a porosz rabszolgaságba kerültek.

Az áldozatoknak tíz perctől egy óráig terjedő időt hagytak, hogy elkészülhessenek az útra, aztán fedezet mellett a gyűjtőhelyekre szállították őket.

Gyermekeket, akik apjukhoz, asszonyokat, akik férjükhöz, anyákat, akik lányukhoz vagy fiukhoz ragaszkodtak, rúgásokkal és puskatussal traktálták és a ház belső részébe lökték.

Dobpergés és zene vidám ütemei elfojtották a gyermekek és anyák jajkiáltását, a családjukból kiszakított férfiak és ifjak szitkait.

Így hurcoltak „Isten velünk”-kel és a „Deutschland, Deutschland über alles ...” hangjai mellett 1916 nagypéntek éjjelén és a következő lillei rémületes éjjelen 25,000 francia polgárt rabszolgaságba.

Köztük kb. 10,000 asszonyt és fiatal lányt.

Mielőtt az Aisne-i, Ardenes-i és Meuse-i gyűjtőtáborokba szállították őket, lealacsonyító módon megvizsgálták nemi betegségek szempontjából.

De nem támadtak zavargások, amelyek lehetővé tették volna a lillei embervadászoknak, hogy a védtelen lakosságot a géppuskákkal véresen leteríthessék.

„A mi embereink” — írta egy lillei lakos abban az időben — „kitűnően megőrizték nyugalmaikat és méltóságukat. Mindenki „Vive la France”-t, „Vive la li-

berté!”-t kiáltott és a Marseillaise-t énekelték. Vigasztalták az otthonmaradottakat, a szegény síró anyákat és a deportáltak gyermekeit. Sápadtan a bánattól megtiltották, hogy sírjanak, ők maguk nem sírtak . . .”

Georges Lyon, a lillei egyetem rektora, azon a nagypénteken hiába intézett igen méltóságteljes hangú fellebbezést a német birodalmi kancellár emberségéhez. Von Bethmann Hollweg úr még csak nem is válaszolt!

De Rupprecht trónörökös ennek a szégyenletes tettek dicsőséges elvégzése után legmagasabb köszönetét fejezte ki az embervadászoknak:

„A 6. hadtest jó parancsnoksága

le Nr. 48907

AHQ., 1916, április 29-én

Tárgy: lakosság eltoloncolása.

Az ő királyi fensége, a főparancsnok úr, különös köszönete nyilvánítása mellett veszi tudomásul a nehéz rendszabályok mintaszerű előkészítését és keresztülviteletét a három városban. Egyúttal a megbízott hatóságoknak és csapatoknak is elismerését fejezi ki.

Az ezredeknek, a Gárda tartalékos-csapatának és a VII. ezrednek, akik itt igen megerőltető szolgálatot teljesítettek, a főparancsnok úr három pihenőnapot engedélyez tevékenységük színhelyén.

„Három pihenőnap tevékenységük színhelyén . . .”

Ez három napig tartó ostromot jelentett ai lillei tiszti és legénységi bordélyok ellen. A tisztek számára ezenkívül háromnapos duhajkodást a város feudális tisztikaszinóiban, ahol a módosabb francia polgároktól eltulajdonított borokat, pezsgőt és likőröket fulladásig töltötték magukba.

Ezzel azonban a Rupprecht-ház hálája még nem volt letörlesztve. A hazai bádogyáraknak is munkát kellett adni. Újra záporoztak az első- és másodosztályú vaskeresztek, a szakaszhősöknek, akik az embervadászatban különösen kitűntek.

A snájdig tiszték az elsőosztályú vaskeresztet a hasuk balfelére akaszthatták, míg az altiszték legdurvábbjai a másodosztály fekete-fehér szalagját zubbonyuk harmadik gomblyukába tűzhatték.

„Dulce et decorum . . .”

Írta: Pásztor Árpád

Pásztor Árpád, (sz. 1877) író és hirlapíró, a modern magyar riport megteremtője. Több ízben tett világkörüli utat. Számos riportkönyvet, útleírást, regényt, színdarabot, tanulmánykötetet írt. Az Est-nek alapítója és munkatársa. (Főbb munkái: Tengeren, tengeren túl; Budapesttől a föld körül Budapestig; New York. Vengekák; Tolsztoj tragédiája.)

— A könyökünkkel súroltuk a háborút! — ezzel a kijelentéssel tért nemrég vissza Genfből Párizsba a francia külügyminiszter.

„Stresában dől el, hogy háború vagy béke!” — ezt a címet olvashattuk a minap az újságokban.

A háború réme aktuálisabb, mint valaha, pedig 1914 óta nem volt nap, amelyen minden felnőtt európai legalább egyszer, ha nem tízszer nem gondolt a háborúra és nem ejtette ki ezt a borzasztó szót. A háború kísértete hozzátapadt életünkhöz, nem tudjuk lerázni magunkról, nem tudunk elszakadni tőle, megbénít tetteket és megöli a holnap, a holnapután reményét.

A világ vezető állambölcsei, a gyakorlat edzett parlamenterei, új államformák megteremtői, a régi rend védelmezői és új diktátorok hisztériás lázzal hajszolják konferenciáról konferenciára a békét és addig kergetik, míg egy nap csakugyan megdördülnek az ágyúk és visszavonhatatlanul összeomlik az a képzelte valami, amit mi kultúrának, civilizációnak nevezünk és amiért gázzal, szuronnal, bombaszilánkkal, levegőben, földön és vizén ki akarjuk pusztítani egymást és eltüntetni még emlékünket is . . .

Civilizáció, szeretet, élet, háború! Tudok erről én is egy történetet, olyan retteneteset, hogy mindmáig nem mertem megírni. De most, huszonegy év elmúltával, amikor néha egy új világőrület kísért, valamelyes megnevezhetetlen érzés parancsolja, hogy szabaduljak meg attól a lidércnyomástól, amely 1914 októbere, vagy novemberében óta rám nehezedik — a dátumra nem emlékszem — és világgá kiáltsam, hogy mit láttam akkor.

Negyedik hónapja dúlt a háború és én, mint *Az Est* munkatársa, a kárpáti harctereket jártam. Nem voltam a hivatalos haditudósítók közé beosztva, hanem Boroevics tábornok nyílt parancsával jogom volt a kárpáti „hadszíntéren” szabadon közlekedni.

Az Auffenberg-hadsereget Galíciában súlyos vereség érte, visszaözlőben volt és az a hír járta, hogy a vereségen kívül tifusz és kolera tizedeli meg sorait. Kassán egy menekült tiszttel találkoztam, aki csak annyit mondott:

— Én nem beszélhetek, de ha csudát akar látni, siessen Ungvárra és nézzen körül a régi téglagyárnál, a vasúti töltésen.

Autót szereztem és hegyen-völgyön át, jó és rossz úton rohanva, döccenve elértem Ungvárt. A városban rend és csend, a háború suttogó, rémhírekkel tele rendje és, csendje.

— Merre van a régi téglagyár? — kérdeztem a szállodában.

— Az Istenért, — óvott ijedten a portás —, ne menjen oda, ott temetik a kolerásokat, oda futnak a leplombált vonatok.

Újságíró vagyok, azért jöttem a Kárpátokba, hogy saját szememmel győződjem meg a valóságról, hogy ha már nem is írhatom meg, legalább hírt vigyek róla! — gondoltam és kimentem a régi téglagyárhoz.

Késő őszi alkonyat volt, a lebukó nap rozsdaszínűre festette a földek, mezők felszálló ködét. Bizonytalan, valószínűtlen volt a világítás. A városon kívül már megpillantottam a régi téglagyár ütött-kopott falait, csak éppen a vasúti töltésen kellett átmennem és odaérek.

Csak éppen a vasúti töltésen . . .

Rettenetes emlék! A töltés oldalán, az őszi nedves giz-gaz között, vagy 200 méter hosszú sorban, csukaszürkében halott katonák feküdtek. Közöttük tragacsos szanitécék, egyiket a másik után felemelték és vitték egy közös gödörbe. A töltés tetején kivont karddal egy tiszt szaladgált és amikor engem megpillantott, rekedt hangon ordította messziről:

— Zurück! Zurück, sie unglücklicher! Ich hau sie nieder!

Kezemben Boroevics nyílt parancsával csak mentem előre.

— Sehen sie nicht? Kolera! — hangzott az újabb rekedt, kétségbeesett kiáltás.

Valóban, mit csináljak itt még tovább is? Végignézem az ónszínű arcú, sápadt glédában fekvő, néma és égbekiáltó soron, ajkamat összeszorítottam, hogy szemből ki ne buggyanjon egy gyenge könny, megfordultam és a sínek mentén mentem a téglagyár felé.

Dantei kép!

A pasztellszürke estében petróleum- és acetilénlám-pák küszködő fénye, széles köpenyekben lézengő csont-

vázak, tébolyt tükröző szemek, imbolygó árnyalatok jöttek, mentek az elhagyott téglagyár körül, amelyet most egészségügyi telepnek: a Halál előszobájának rendeztek be.

Még alig, hogy odaértem, még alig, hogy beszélgetni kezdtem az emberekkel, lótás-futás támadt. Néhány vasutas sietett elő, lámpásokat lóbáltak, a sín mentén csoportosultak, ételes kosarakkal önkéntes ápolónők bukkantak fel — műnyelven szólva „bejárt” egy vonat.

Egy vonat: mozdony és három-négy leplombált teherkocsi. Megállt a téglagyár előtt. Uzsok felől jött!

És 21 év elmúltával is megáll a szívem verése, ha emlékezetemben felmerül az ungvári kép.

Letépték a kocsik ajtajáról az ólomplombát, leemelték az ajtót lezáró keresztlécet és félregördítették az ajtót.

És térden állva, egyenessé merevedve, eltorzult arccal, mint rothadt szilvák, hullottak, buktak előre halott katonák a leplombált kocsikból. A szanitécek felkapták a holttesteket és vitték, cipelték ki a töltés alá. De egyik-másik megmozdult, felemelkedett, feltérdelt és gyenge, gyermeki hangon kérte:

— Vízet!... Enni...

Az egyik térden kúszott az ételeskosár felé és mikor egy zsemlyét és pár virslit nyomtak a kezébe, eszelősen felkacagott és falni, falni kezdett, azután felállott és úgy rimánkodott:

— Még! Még!

Itt egészségesekeket és betegeket plombáltak vasúti teherkocsikba és tifusz és kolera ürügyével küldték őket vissza, hogy kinek a bölcs rendeletére, azt mindmáig se tisztázták.

Orvos meg se vizsgálta a kocsiból kihullottakat, akire rámondták, hogy halott, azt vitték a töltés alá, a karddal hadonászó idegroncshoz.

Tud-e minderről Budapest, a hadügyminiszter, a munkapárt, Tisza? Van-e fogalmuk róla, hogy mi történik a Kárpátokban? Mert „dulce et decorum est pro patria mori”, de nem így . . . nem így!

Vissza hát Budapestre kihallgatásra gróf Tisza Istvánhoz. Herczeg Ferencet kértem meg, eszközölje ki, hogy Tiszával beszélhessek. A miniszterelnök a munkapárt Károly-körúti helyiségében fogadott. A szokásos délutáni bizalmas tanácskozás után nyílt a nagyterem ajtaja és szorosabb híveivel megjelent Tisza István.

Bemutattak neki, elmondták, miről van szó.

— Ne ragadtassa el magát, mint újságíró, maradjon higgadt magánember, — mondta Tisza és hidegen, fűrkészően nézett rám vastag, erős szemüvege mögül.

— A kettőt nem választom el egymástól, kegyelmes uram, — feleltem és elmondtam, hogy mit láttam az ungvári téglagyárnál.

Tisza arcrezzenés nélkül hallgatott, merőn nézett és a végén csak ennyit mondott:

— Köszönöm. Remélem, ezt nem meséli el senkinek és egy betűt sem ír róla.

Másnap Sándor János belügyminiszter felutazott Ungvárra, bejárta a frontmögötti országrészeket és négy egészségügyi állomás létesítését rendelte el.

Azóta huszonegy év múlt el és én mindmáig megtartottam Tiszának adott szavamat. De úgy érzem, hogy most már meg lehet, meg kellett írni.

Nagy üzlet a fegyver.*

Írta: Egon Ervin Kisch

Múlt évben ünnepelték Kisch 50. születésnapját. A világsajtó visszhangzott nevéől. A szeretet és a gyűlölet hangján írtak róla. Az elnyomók gyűlölik, az elnyomottak szeretik. Kisch, a riporter előtt azonban mindenki fejet haji. Nincs sajtó, amelyik el nem ismerte volna, hogy ő a legnagyobb élő riporterek egyike. Adatainak kérérlhetetlen hitelessége, nyelvének könnyedsége, írásmódjának plasztikus ereje, műfajának igazi mesterévé avatták. Az egész világot beutazta, mindenült leleplezte a sötétség bástyáit. Megdöbentő az a „Baedeker”, amelyet Kisch adott ki, „Paradies Amerika”, „Asien gründlich verändert”, „China geheim”, „Eintritt verboten” halhatatlan nevet szereztek a „Rasender Riporter” szerzőjének.

„Ne beszéljen nekem népszövetségről, nemzetközi jogról és politikáról, senki sem bolondít el engem ezzel. Az egész földrajz, az egész nem egyéb, mint csalás!”

Mi a fene, Zunder úr?

„Mondja meg őszintén, mit jelent ez; Anglia, Amerika, Franciaország és a többi? Üres ígéretek. Valóságban a világ a fegyvergyárak érdekerületeire van felosztva. Ezt kellene a térképen látni: ez a Schneider-Creuzot-é, ez Kruppé, az Boforséké, amaz Dupont-Nemourséké, ez Vickers-Armstrong területe.”

Zunder úr, és Shanghai? Shanghai hová tartozik az öni földrajza szerint?

Shanghai szemétdomb. Ha csak egy gyárnak volna itt képviselete, nem volna szemétdomb.”

Melyik gyárat ajánlja, Zunder úr?

* Kisch „China geheim” c. könyve, amelyből ezt a riportot vettük, Faust kiadásában jelenik meg magyarul.

„Bocsánatot kérek, — természetesen az én konszernemet, más szóba se jöhet.”

Ki csodálkozna rajta, hogy Zunder úr a fegyverszakmában dolgozik? Shanghaiban minden ex- és importőr foglalkozik fegyverkereskedéssel, vagy, hogy ne túlozzuk a dolgot, mindegyik szívesen foglalkozna vele. A fegyverkereskedés úgy politikailag, mint gazdaságilag döntő fontosságú, dacára annak, hogy a Kínáról szóló irodalomban egyetlen szó sem esik róla. Éppilyen keveset beszélnek róla, kivéve ha az érdekeltek teljesen egymás között vannak, ha szállításokról van szó.

Az öslakók, akiket „Old Chinahand”-nak hínak, azon kétségtelen tény fölött sóhajtanak, hogy az elmúlt idők bizony elmúltak. Azonkívül panaszkodnak az autszeiderekre: lássa kérem, azelőtt jódolguk volt az exportőröknek, elkísérhették árujukat egész az átvételig. Akkor természetesen egészen máskép állt a bál, az inspekciók, vámhivatalok, hatóságok egészen máskép viselkedtek az emberrel szemben, mint ezekkel a hajózási hivatalnokokkal. Emlékezzék csak vissza az öreg Holfeld példájára, az orosz-japán háború alatt minden blokádon keresztüljutott. Egyszer ugyan elszedték a rakományát, de az öreg egészen a hágai döntőbírósig vitte az ügyet, a végén meg is nyerte. De ma? Mit érdeklí az a hajózási alkalmazottakat, hogy átcúsúzik-e az áru?

Némelyek úgy tesznek, mintha manapság nem lehetne eleget keresni, pedig igazán akad még haszon; úgy tesznek, mintha nagy változások történtek volna, pedig a dolgok valójában nem változtak.

„Persze, akkor előre megfizették a rendelést, aztán a hajó az előre megbeszélt helyen zátonyra futott, ott aztán „ellenség támadta meg” a hajót és az „ellenség” megállapodás szerint fizetett. Ezeknek a nyomorult kínaiaknak ma előre kell szállítani, egészen elromlottak, legsürgősebben rendet kell itt csinálni.”

Zunder úr kijelenti, hogy idegen agitátorok szállítottak a kantoniaknak fegyvert. „Csak azért csinálták, hogy a forradalmat erősítsék meg velem. Ki hallott még ilyet: fegyvert szállítanak és egy vasat se keresnek rajta?”

Ez tényleg hallatlan..

Jólmenő áru a shanghai piacon a fegyver. A boldogult portugálok azért jöttek, hogy ezüstöt áruljanak, de a kínaiak inkább lőport és ólmot akartak, mert lőporral és ólommal minden időben lehet ezüstöt szerezni. A jó katolikus portugálok egy jó mozsárért a megfelelő teán, selymen és porcellánon kívül nem kevesebb, mint 1200 darab pogányt kértek megkeresztel és céljából. A Kudan dombon épült háborús múzeumban láthatók az öreg keresztény ágyúk, rajtuk feszület és szent latin mondat kiverve, aztán a dátum: „Fecit a. D. 1550”. A kereszténnyé lett japánoknak és kínaiaknak egyetlen múzeumban sincs nyomuk. Ennek dacára évszázadokig a fegyverek ellenértékének számított a megkeresztel és. A Taiping felkelés idején Lin-a-fu marsall 3000 emberével katolikus hitre tért — ágyúk ellenében. Két másik fölkelővezér, Li-je-u és Csen-a-lin valami keresztény szektát hirdettek, ezért fegyvereket kaptak a misszionáriusoktól. Az európaiak azonban később elárulták ezeket az

újkeresztényeket és egy angol-amerikai fegyenc hadsereggel legyőzték őket a pogány mandzsu dinasztia számára. A kínai idegen uralom szószólói Shanghaira utalnak: Mi teremtettünk büszke világvárost a Hoangho piszkos fészkeből, a kínaiak alacsonyabbrendűségét bizonyítja, hogy nem hálások ezért a tényért.

Mintha az idegenek diktatúrája nélkül nem hatolt volna Kínába a gőzhajó és vasút! Mintha csak Kínában nem fejlődött volna ki az ipar! Mintha az imperializmus áldásai elkerülték volna a kínai piacot. Mintha csak a japán parti városok fejlődtek volna idegen beavatkozás nélkül világkereskedelmi gócpontokká és Kína városai nem. Mintha ez az egykor állítólag iszapos fészek nem a „folyamok császáráénak torkolatánál terülne el. Az egyetlen 1000 mérföldnyire hajózható út mentén, amely az emberiség egy tizedének központjába vezet! Mintha a gőzhajózás kifejlődésével úgyszólván nem keletkezett volna itt világkikötő!

Talán a felhőkarcolókért és villákért legyen hálás a kínai nép, amelyeket az idegenek az ő pénzéből és ve-rejtékéből építettek, melyeknek árnyékában éhező kínaiak élnek és éhenhalnak? Dicsérik talán a bankpalotákat, ahová keserves kamatokat fizetnek? Kérjétek az elítéltektől, hogy a bitófa kitűnőségét dicsérje, amelyre akasztják. Vezessétek az utolsó Manhattan indiánokat, az idegenek által pusztított és üldözött törzs utolsó sarjait New-Yorkba és kérjétek tőlük csodálkozó elismerést azért, amit hazájuk gyilkosai hazájukból csináltak.

Az amerikai jankeek csak üldözték és kipusztították az őslakosságot, az ázsiai jankeek életben hagyták Kína őslakosságát, hogy koncessziókat, adókat, jogokat szorít-

sanak ki belőlük, hogy jövedelmező ópium, morfium, korrupció és prostitúció alanyokat alakítson, hogy ígás-, házi- és munka-állatokat csináljanak belőlük, hogy gyermekeiket gyermek-szövőgépek mellé állítsák és hogy elfoglalják földjüket. A polgárháborúban az idegenek mindig a hazai elnyomók pártján voltak, miután mindkét félnek szállítottak jó áron fegyvert. Fegyverekkel és fegyvereken kerestek. Ha Klio múzsa megírja a shanghai idegen negyed történetét, csak érdemrendeket könyvelhet el.

Ott-tartózkodása első napján franciaország első konzula elintézi első konzul-üzletét: a „Bac. Ároné, & Cie” francia cég beltagja, J. Ároné, 1848 decemberében shanghai egyik szállodájában akarta áruját — 200 láda fegyvertöltényt — elhelyezni. A szállodás akadékoskodott és az éppen megérkezett francia konzulnak, Montigny úrnak közbenjárása vált szükségessé.

Ez még a brit negyedben történt, de nemsokára telket vásárolt D. Rémi úr és ezzel megteremtette a francia koncessziót. Rémi úr fegyvert csempészett és annál is inkább űzhette ezt a ténykedést, mivel a konzul veje lett és Rémi-Montigny-nek nevezte magát. Mr. Griswold, amerikai konzul ugyanebben a szakmában dolgozott. Mr. Griswold, Amerika konzula fegyvercsempészt űz, panaszkodik Rémi fegyvercsempész apósa éles szavakkal a Quai d'Orsay-n. Franciaország erre Amerikához fordul, Griswoldnak mennie kell, utóda, Mr. Anninghan, aki amerikai konzuli minőségében a császár helyettesét tettel és tanáccsal szolgálja, azonban mint a „Rüssel & Cie” cég tulajdonosa fegyvert és egész hadihajókat ad el a felkelőknek.

Hallatlan, ez kettős játék, mondja Edan úr, Moritigny helyettese, Párizsba írt jelentésében, mialatt Rémi-Montigny úr 500 darabos ágyúrakományokat szállít úgy a császárnak, mint a felkelőknek.

A Taiping háborúk alatt állítják át a fehérek tevékenységüket az ópiumról a fegyverexportra. Amidőn 1853-ban Shanghait ostromolják, a Rémi-Montigny úr által a Taipingoknak szállított lövegek Rémi-Montigny úr kertjében robbannak, megrongálják a székesegyház és a konzulátus kapuit. A fegyverkereskedők éppenségyen korrektül kiszolgálják az ostromlottakat is. Jobb két ellenféllel üzletet kötni, mint eggyel sem.

A shanghai kikötőben hajók horgonyoznak, négyfajta rakományuk van: „Biblia”, „zongora”, „esernyő” és „üvegáru”. A biblia nem más, mint revolver, a zongora ágyú, az esernyő puska és az üvegáru muníció.

Salaberry gróf érdekes vállalatot alapít: hajókat fegyverez fel, amelyek a kínai kereskedők víziszállítmányait őrzik, ő maga fegyverszállítmánnyal utazik és annyi pénzt vesz fel, hogy 1861. év egyik szép júniusi napján két olasz matróza megöli és kirabolja a fedélzeten.

Egy évvel később, amikor az idegenek résztvesznek a kínai császárnak Ningpo városa elleni harcában, tömegesen mészárolják le őket, Staveley tábornok olyan megjegyzést fűz hozzá, amelyet a világháborúban is halottunk és még némely háborúban hallani fogunk: Hogy az európai szövetségesek ilyen érzékeny *veszteséget* szenvedtek, arra vezethető vissza, hogy a Taipingok kiűnő európai fegyverekkel voltak felszerelve.

„Gyönyörűen kerestek akkor az emberek.”
Meghiszem azt, Zunder úr.

*

Az államoknak, amelyekre Zunder úr a világot felosztja, Shanghaiban, Pekingben, Nankingban és mindenütt van képviselőjük. Mindenütt van polgárháború, mindenütt szükség van fegyverre.

Vickers-Armstrong vezet, mert egyáltalán Anglia vezet. A vezetést ópiumháborúkban szerezte és a vámok átvételével erősítette meg. Az angol áru kirakodása egyszerűbb, mint más.

De Schneider-Creuzot nagyhatalom (a Great Northern palotáján levő táblácskáján hiányzik az áruló „Creuzot” szó) konkurrál az angolokkal; képviselője, Marchand úr irányítja Hoza urat, Skoda, a hűbérállam képviselőjét, aki a shanghai Rakpart úton levő „Szövetség” vezetője, így a Pekingben székelő Laurent urat, a brünni fegyvergyár képviselőjét igazgatja. A fegyverügynökök szoros kapcsolatban állanak a hivatalos diplomáciával.

Mikor Martel gróf Franciaország pekingi követe volt, a neki megfelelő kínai tábornokok fegyverszállítmányait, a vele szemben, tehát a diplomáciai negyedben lakó sógorával, Bardaque úrral, az Iparbank igazgatójával finanszíroztatta. Az 1918-as fegyverszünetet követő napon Martel grófnő, a követ felesége, a bankár nővére, részeg francia matrózok élén kifosztotta a „Német-Ázsiai Bankot”, amely régóta kellemetlenül konkurrált a bátyjának. Pártatlan szemtanuk beszélnek, hogy olyan állatiasnak, ahogy akkor a kegyelmes asszony viselkedett, kevés asszonyt láttak még. Martel gróf most tokiói kö-

vet, sógora még mindig fegyverszállító a pekingi diplomáciai negyedben.

Sokszor vett fel eddig Kína külföldi kölcsönt, pénzt nagyon ritkán kapott. Kínaiaknak nem lehet pénzt adni a kezükbe, nem igaz? Ha helyette fegyvert akarnak — tessék. Két bécsi nagybank, az alsóausztriai Leszámitoló és az Osztrák Földhitelbank a világháború előtt három hitelügyletet kötött Kínával, azzal a kikötéssel, hogy a kölcsönért a trieszti hajógyárban, Skodánál felszerelt páncélos cirkálót rendelnek.

Angol exportcégek tankot és páncéllemez, franciák ágyút, csehek gépfegyvert, norvégok robbanóanyagot, belgák revolvert, svédek reflektort, németek mérges gázt, amerikaiak robbanó gyapotot és nitrátot szállítanak. Mindezt nyíltan.

A nem nyilvános üzlet legalább ekkora, az előnyök nem becsülendők le. Olcsóbban lehet vásárolni, különösen régi hadseregfelszerelést, itt az előállítási költség nincs beleszámítva. Az üzletek titokban maradnak.

„Többé-kevésbé természetes.”

Értem, Zunder úr.

*

A világháború után kiárusították annak leltárát, az ajánlatok leszorították egymást, a fegyverügynökök üzleti léte fenyegetve volt, a politikai és kereskedelmi konfliktusok szaporodtak. És mivel minden fegyverszállítmány, akár az északi, akár a délkínai tábornokoknak ment, a hatalmak képviselői kényelmetlenül kezdték magukat érezni. Senki sem tudta biztosítani, hogy a kantornak megelégszenek a saját burzsoáziájuk, a kínai bankárok elleni küzdelemmel, senki sem kezeskedett, hogy

egy szép napon nem fogják-e az idegenek szent és sértetlen jogait veszélyeztetni? Minden fegyver, ami kínai kezében volt, növelte a veszélyt.

1919-ben az amdrikai követ kezdeményezésére a hatalmak aláírtak egy egyezményt, amely szerint „amíg egy állandó és erős kormány át nem veszi Kínában az uralmat, fegyver és lőszer behozatala tilos.” A fegyveregyezményhez később Olaszország, Hollandia, Dánia és Belgium is csatlakozott. Németországot kizárták, hiszen a hunok hazájának tekintették, amely szerződésre jogosulatlan.

De a világháború fegyvermaradékai sehol sem talált jobb helyet, mint a polgárháborúban vergődő Kínában. Nem sértette ez a tény a fegyverkereskedelmi tilalom megállapodását? Sértette? Hogyan? Gentlemanek értik a gentleman szerződés kimagyarázását. Így pl. mikor Wu-pej-fu seregei angol acélsisakokat kaptak, az angolok a legnagyobb lelkiyugalommal jelentették ki, hogy ezeket a sisakokat csak katonai parádék számára adták el.

Vickers-Armstrong 140 repülőgépet szállított Pekingbe, polgári célokra természetesen, mit tehetett a cég, hiszen fogalma sem volt, hogy a hadsereg veszi át a gépeket.

A japánok Csang-csolint látták el lövészáróka gyűvel, mozsárral és lövedékkel. Egy shanghai pernél kiderült, hogy a nemzetközi terület legfelsőbb funkcionáriusa, az amerikai Fessenden, Csang-csolin fegyverügynöke volt.

Természetesen nem volt kellemes, ha olyan dolgok kerülnek felszínre, amit a laikus, azaz nem a fegyver-

kereskedő, az egyezmény megszegésének tarthatna. Az ilyen félreértések elkerülése végett a németeket tolták előtérbe. Azok nem írták alá az egyezményt. Leginkább Csing-Taoba szállítottak és Csian-Fuban adták el. Az 1924-es vámkönyvek azt igazolják, hogy a nyilvános fegyverkereskedelem 32%-át németek végezték. A titkos kereskedelemről nincs statisztika.

„Érti? Azok, akiket kizártak az egyezményből, azok vitték át a fegyverkereskedelem vezetését.”

Látja, Zunder úr, jó, hogy Shanghai egy szemétdomb.

„Persze, hogy proszit!”

*

Tévedés volna azt hinni, hogy a többi nemzet kereskedői jó szemmel nézték a német konkurenciát. Spaaban és Genfben megtiltották, hogy Németország fegyvert gyártson és árusítson.

Németország ellen mennek. Először könnyű fegyverrel. Az United Press amerikai távirati iroda könnyű fegyver. 1928 január 3-án jelenti, hogy vasúti kocsikat rekviráltak Csingtauban, hogy a Németország szállította fegyvert szárazföldi úton vigyék tovább Sun-Csuan-Fang tábornoknak. Ezt így kommentálja Németország:

„Meglépő ennek a különben komoly ügynökségnek a híre. A hamburgi egyesült Kína-kereskedelmi cégek szövetsége tudvalevőleg határozottan kijelentette, hogy összes Kína-kereskedelemmel foglalkozó tagjai tartózkodnak a fegyverkereskedelemtől. Ki van zárva, hogy ugyanazok a cégek, akiknek érdekük, hogy a nyugtalanságok minél előbb véget érjenek, azoknak folytatásához fegyvert szállítsanak.”

Nyolc nap múlva eldördül a másik lövés. Nehezebb kaliberű, Reuter, a hivatalos angol távirati ügynökség jelenti Csingtaoból, hogy oda befutott egy norvég gőzös, 7000 német fegyverrel, 10 Thompson gépfegyverrel és a megfelelő munícióval, röviddel ezelőtt egy német gőzös gépfegyvereket és kiságyukat rakott ki Csingtaoban. Mindkét rakomány az északi hadseregnek címezve. Németország felelete:

„Ezt a jelentést a legnagyobb óvatossággal kell fogadni, mert a német hajózási vállalatok kijelentették, hogy nem szállítanak fegyvert Kínába.”

Most jön a nagyágyú, Dr. Wu, a nankingi kormány külügyminisztere, „Skule” norvég gőzös lefoglalását követeli, amely a legutóbbi német fegyverszállítmányok egyikét hozta Kínába és bejelenti, hogy meggyőződött arról, a pekingi kormány tiencsini, csingfau és csingtaoi német cégeknek megbízást adott, hogy Németországban 5 millió dollárért fegyvert és lőszert vegyenek és Észak-kínába szállítsák. A „Skule” nevű norvég gőzös egy kínai német cég megbízásából eleget is tett ennek a megbízatásnak és a fegyvert át is adta Csangcsolin ügynökeinek.

Stöcker német képviselő interpellál a Reichstagban, de Stressemann külügyminiszter a hamburgi nyilatkozatra hivatkozik, amely szerint német cégek nem foglalkoznak fegyverkereskedelemmel.

„Annak fogalma sincs, hogy itt mi minden lehetséges!”

Fogalma sincs, Zunder úr.

„Na, egészségére.”

Ugyanabban a hónapban, 1928 januárjában újabb fejleményei voltak a német-kínai fegyver ügynek. Egy újsághír közli, hogy a holtennai szabad kikötőben, ahol az „Aker” nevű norvég gőzös rakodott, a vámhivatal „géprészek” címen becsomagolt ládákból fegyvert és lőszert talált. A fegyverek rendeltetési helye kétségtelenül Kína. A fegyverek eredete ismeretlen, de valószínűleg Csehországból származnak. A lefoglalt lőszert Kielben megsemmisítik.

A próbát azért ejtették meg, mert valaki, aki a csingtaoi cáfolatot olvasta, jelentést tett a hatóságnak: „Tévednek uraim, ha azt hiszik, hogy Németországból nem megy fegyver Kínába. Nézzék meg pl. hogy milyen gépeket rakodik az „Aker”. Erre a hatóságok utánanéztek és eleven emberekből hullákat gyártó gépeket találtak. Természetesen külföldit. Hivatalosan közözzeszik, hogy a német vámhivatalokat megtévesztették a hamis nyilatkozattal. Lehetetlennek tartják, hogy német kereskedők volnának érdekelve a dologban, mert a birodalmi kormány egyezményt kötött a német hajóvállalatokkal és a keletázsiai társasággal, hogy német állampolgár nem fog fegyverrel kereskedni. Ezen kötelezettségnek érdekeltek eddig eleget is tettek, talán egy kívülálló, vagy külföldi tekintett el tőle.

Talán igazán a vámhivatalt csapták be azzal, hogy az áru nem német, hanem külföldi eredetű, hogy nem tudta, hogy Stulitz torgauai ócskavas cég a feladó, talán egy konkurens cég hozta; nyilvánosságra az egészet. Ki tudja ezt? A W. T. B. mindenesetre azt jelenti, hogy a kiélt kikötőben történt muníció-lefoglalás ügyében meg-

indult az eljárás és a nyomozás, feladó és átvevő ezideig még ismeretlenek.

Hogyan? Az ügyészség és a rendőrség ne legyen képes megállapítani egy hetvenwaggonos küldemény feladóját és átvevőjét? Ne tudja, hogy ki rak be egy 300 tonnás hajórakományt? A sajtó segít a hatóságoknak, közlésezi, hogy a Dang és Co. Berlin, Potsdamerstrasse-i cég a feladó, Schenker and Co. a szállító, a szállítmány Max Heymann berlini ócskavas cég neve alatt ment. „Ez a cég ismeri az ilyen üzletek lebonyolítását és befolyásos körökkel áll összeköttetésben.”

A „Berliner Tagblatt” megírja, hogy a Tengerészeti Hivatal bizonyos köreit érti ezalatt, azokat a köröket, amelyeket röviddel azelőtt a Phöbus-affér korrupciójával kapcsolatban emlegettek: a kiéli fegyvercsempészségben része van Bernster kormánybiztosnak és Protze hadnagynak.

Dr. Stresseman külgügyminiszter azt válaszolja Stöcker képviselő kérdésére, hogy Zenker tengernagy írásban kijelentette, hogy a birodalmi Tengerészeti Hivatalnak semmi része nincs a kínai fegyverszállítmányban.

Stöcker nem fogadja el a feleletet és azt válaszolja, hogy senki sem vádolja magát a Tengerészeti hivatalt, hanem csak annak bizonyos tisztviselőit, erre Zenker tengernagy hallgat, hallgatása a vádak bizonyítéka.

Dr. Stresseman megnyugtatja Stöckert, hogy a Zenker felelete teljesen kielégítő, hiszen az az egész Tengerészeti Hivatalra vonatkozik.

Kevés külgügyminiszter volna olyan hiszékeny, mint dr. Stresseman, különösen, ha megjárta a diplomácia

magas iskoláját. Hisz a tengernagy jelentésében és hisz a hajózási vállalatoknak. A hadügyminiszter sem sokkal ravaszabb. A Tengerészeti Hivatalnak a „Berliner Tagblatt” ellen indított sajtóperét nagyon helyesli, mert ezúton hamarosan kiderül a két tiszt ártatlansága.

Öt nappal később Gröner kijelenti, hogy az általa személyesen vezetett vizsgálatról az a benyomása, hogy az egyik résztvevő cég a neki beolvasztás céljából átadott fegyvert a kötelezettséget megszegve, külföldre akarta csempészni. Ez a cég becsapott egy megbízható szállító vállalatot. Benster kormánybiztos és Protze hadnagy eskü alatt vallották, hogy semmi részük nincsen az ügyben.

Csodálatos vizsgálat lehetett ez, a hadügyminiszter által személyesen vezetett vizsgálat. A beolvasztás senki-
nek sem volt szándékában, a kötelezettségeket senki sem szegte meg, a szállító céget nem csapta be a feladó cég. A cégek nyilvánosan azt válaszolják, hogy a hadügyminisztérium tengerészeti osztályán érdeklődtek a szállít-
mány felől és Dannel őrnagy azt válaszolta, hogy az egészről nem tud semmit. Protze hadnagynak, aki az átvevő cég képviselőjével Kielben járt, hogy a transzpor-
tot előkészítse, Berlinben érkeztek tudtára adták ezt az információt. Protze felhívta telefonon Benster tenger-
észeti kormánybiztost, ez aztán tudatta az illető cé-
gekkel, hogy a negatív feleletet olyan helyről kapták, ahol nem tudnak a dologról. Egy további telefonbeszél-
getésben, amely a Schenker cég és Benster között lefolyt, a kormánybiztos megnyugtatta a céget, hogy a szállít-
mány rendben megy.

A Reichstag-beli interpellációból kitűnik, hogy birodalmi hadsereg lőszeréről van szó. A törvényes nyomozás tovább folyik. Másfél évig tart. 1929 december 18-án Seemann ny. őrnagy és Protze hadnagy a leszerelési törvény megszegésének vádjával állanak a tengerészeti kémelhárító bíróság előtt. Ugyanakkor Schwarz, Taub, Dang, Veitjens és Liening berlini kereskedők a kibővített kiéli esküdtszék előtt állanak. A pert a nyilvánosság kizárásával vezetik. Természetesen az összes vádlottakat fölmentik. A perköltséget az állampénztár fizeti. A sajtó ki van zárva.

Az ügyész felebbez és 1930 június 12-én Kiéiben tárgyalás kezdődik. Szigorúan titkos tárgyalás után a vádlottakat ezúttal *is* felmentik.

„Nos, maga mire gondolt?”

„Semmire sem gondoltam, Zunder úr.

*

A csingtaoi németfegyveres és a kiéli németfegyveres norvég hajókkal egyideőben egy harmadik fegyveres hajó úszik. Az utazása sokkal romantikusabb.

A történet hőse az egész csehszlovák tengeri flotta. Bár Shakespeare a „Téli regé”-ben azt írja, hogy Csehország a tenger mellett fekszik, a jelenlegi földrajz ebben nem ért egyet Shakespeare-el, soha cseh hajó ilyen izgalmas hadikalándot át nem élt.

Manila kikötőben kezdődött, Luzonban, a Fülöp szigeteken. 1928 januárjában ott horgonyzott egy 2000 tonnás gőzös, amelynek oldalán állott vadonatúj aranybetűs neve: „Prága”, árbócán piros-fehér zászló lengett. Német legénysége volt, német kapitánya, 90.000 fegyver, hozzávaló lőszer és egy páncélautó volt fedélzetén. Ma-

nilában szenet akart felvenni, onnan persze tovább, Kínába.

Ahogy azonban ez történni szokott, két részeg matróz kifecsegte a kocsmában, hogy milyen érdekes rakományuk van.

Ez a fecsegés, így szokott a kocsmabeszélgetés végződni, eljutott a nankingi kormány politikai ügynökének fülébe, ez arra kérte a fülöpszigeti vámellenőrséget és a kormányzót, hogy foglalja le a Csang-csolin számára küldött fegyvert. Kérését nem teljesítették, mire ő értesítette kormányát, amely „Tigris” nevű naszádját küldte a „Prága” ellen, hogy azt nyílt tengeren elfogja. Csang-csolin viszont, akit erre Laurent úr, a brünni fegyvergyár pekingi képviselője figyelmeztetett, hadihajót küldött a szállítmány biztosítására. Ügy látszott, tengeri csata lesz az óceánon..

Mielőtt azonban a védőhajó megérkezett, a „Tigris” üldözni kezdte a „Praga”-t. 600 mérföldnyire Shantungtól a „Tigris” szikratávíron közölte a „Praga”-val, ha nem áll meg azonnal, lövetni fogják a hajót. A „Prága” nem állt meg, a „Tigris” lőtt. Alig-alig, kifutolva érkezett meg a „Prága” Csingtaoba.

Az angol lapok, amelyek már akkor Csang-kai-sek pártiak voltak, valamint a Koumitang lapjai, hatalmas németellenes kampányt indítottak. A „Prága” nem más, mint a „Hedvig” nevű német hajó, német a legénység, Hamburgban rakodott és Hamburgból futott ki. Csak a brünni cseh-szlovák fegyvergyár nyilatkozata mentette meg a Kínában lévő német üzleteket. Ebből a nyilatkozatból kitűnt, hogy a rakomány nem volt német eredetű. Szeptember végén 30 waggon fegyver ment Brünnből

Hamburgba, egymillió dollárra volt biztosítva, a további szállítást a hamburgi Petz cég vette át. Mivel az erre meghatározott hajó nem érkezett, a szállítmány több, mint 14 napig Hamburgban maradt. A „bajok megelőzésére” a fegyvereket rendőrség őrizte. A Schröder, Ueten és Fischer cég „Hedvig” hajójának befutása után a fegyverszállítmányt berakták. A hajót ing. Vestak prágai kereskedő vette meg: „Prága” néven vették be a cseh hajórajstromba, úgyhogy a hamburgi kikötőből már cseh zászlóval futott ki.

Most rövid brit-cseh utójáték következett. Egy kérdésre válaszolva, Sir Austin Chamberlain azt válaszolta az alsóházban, a prágai brit követ arra kérte a cseh kormányt, hogy ne engedélyezzen fegyverszállítmányokat Kínába. Benes miniszter közölte vele, hogy Csehország nem vehet részt olyan megállapodásban, amely a kínai fegyverszállítást eltiltja, kizárólag akkor volna ez lehetséges, ha ez a megállapodás minden államra egyformán kötelezővé válnék.

A csehek azt felelhetik, hogy a megállapodáson kívül maradtak, mert annakidején nem gondoltak arra, hogy Csehország hajózó állam.

Németország külügyi hivatala azonban lassan rájön, hogy a kínai német cégek nem egészen ártatlanok a fegyverszállítások ügyében. Ezért Schubert dr. államtitkár felszólítja a hamburgi keletázsiai társaságot, hogy látja, hogy a tagok a múlt év áprilisában vállalt kötelezettségüknek, amely szerint német cégek és hajók tartózkodnak a kínai fegyverszállítástól, nem tettek eleget. „A kínai politikai viszonyokra való tekintettel, újból kötelessé-

gemnek tartom, hogy a kínai német cégeket a kínai fegyverszállításokban való részvételtől nyomatékosan óvjam.”

És ezzel befejeződött a német-kínai fegyverkereskedelem, igaz, Zunder úr?

„Hahaha, hahaha, haha . . .”

*

Hossz, Hossz. Háború Mandzsúriában, Háború Shanghaiban, Hossz! Száz évvel ezelőtt humánus okokból protestáltak az európaiak által kényszerített ópium-export ellen. A fegyverszállításoknál mindössze gazdaságpolitikai okokból tiltakoznak.

Csak a felmentő ítélet nyilvános, máskülönben minden titkos ebben az üzletágban, minden leplezett, ködös, homályos, hamis nyilatkozatokat adnak, hamis címzés, hamis feladó, hamis származási hely, hamis lobogó alatt küldik az embergyilkosság eszközeit.

Mindez a kínai nép ellenségeihez jut. Nem láttuk-e viszont a 19. nankingi hadsereget hat héttel a shanghai kivonulás után? Nem lehetett felismerni! A japán imperializmussal szemben özönvíz előtti puskákkal, rongyokba burkolva álltak, most szép új szürke egyenruhában, termoszokkal, vadonatúj fegyverekkel, revolverekkel, ágyúkkal — ki ellen? — a belső ellenség ellen!

A munkásleverőknek köszönhetjük, hogy tudjuk, hová megy az áru. Honkongba, a brit koronagyarmatba, Csongtaoba, az északi tábornokok fészkébe, Dairenba, Japán flottabázisába, Shanghaiba, ahol a parton és ai folyón mindenki állig fegyverben áll, a kínai népet kivéve.

Mondja Zunder úr, a kínai szovjetterületeket nem látják el európai fegyverrel?

„Nem, ez lehetetlen, a vörösöknek nincsen kikötőjük, teljesen el vannak szigetelve.”

Ha volna kikötőjük, az előnyös lenne számukra?

„Ellenkezőleg. Ahová európai és amerikai hadihajók eljutnak, oda legénység is eljut, vagy pedig hajóágyúval lőnék szét a vörösöket.”

De honnan vesznek a vörösök fegyvert?

„Ha egy kormánykatonára átfut hozzájuk, ravaszul bánnak vele a vörösök. A katonák rögtön körülveszik, meggyúrtják, gondolhatja, mi mindent mesélnek neki. Akkor öt dollárt adnak neki a fegyverért és visszaküldik.”

Visszaküldik?

„Éppen ez az. Másnap megint jön a fiú és egy csomó fegyvert hoz magával, amennyit csak bír. Ha lehet, néhány bajtársát is magával hozza.”

Szomorú viszonyok, Zunder úr, szomorú viszonyok.

„Ahogy vesszük. Mennél több fegyvert vesztenek így a fehérek, annál többet kell pótolniok.”

*

Amerikai munkásleverők közölték a new-yorki „Daily Worker”-ban (1932 június—augusztus) mennyi fegyvert és hová szállított a fegyvergyártásra átállított Singer-Plant varrógépgyár, hogyan ügyelnek a new-yorki kikötőben japán „polgáriak” százmillió dollár értékű „Kína számára” vásárolt bombavető repülőgépekre.

Az alsóelbai, brunshauseni lőporkikötő szállítmányairól a „Hamburger Volkszeitung”-ba irnak a munkásleverők. Minden Kínába induló hajó 400—700 tonna drága robbanóanyagot, gyutacsot, nitroglicerint, fekete

port, füstnélküli port, fegyver- és revolvertöltényt visz magával. A kümmeli dinamitgyár (egykor Nobel Alfréd, most az I. G. Farben tulajdona) uszályokon szállítja rakományát a keletázsiai gőzösökhöz. Angliából érkező szállítmányok is rendszerint német hajón teszik meg az utat.

A Hamburg-Hammi mólónál ólomzárolt cseh kocsikról rakodik a Skoda, a lőszerládák kísérőcéduláján a következő szöveg olvasható: A bizottság számára kivitelezte az R. I. gazdasági lebonyolító hivatal, Prága II. Am Florenz 5. (R. L. — Rerske Legi, az a hadsereg, amely Koltcsék alatt küzdött Oroszországban.)

Vám- és rendőrhatóságok állandóan vannak a fedélzeten, felügyeletük alatt rakodnak a gőzösök, olyan sebességgel, hogy a rakodómunkások 7 csoportban (négyórás, félórai pihenő) dolgoznak, gyakran a fáradtságtól elesnek.

Vájjon legálisan veszik-e át Kínában ezeknek a „keletázsiai bányák számára szállított robbanóanyagoknak” rakományát? Egy matróz elbeszélése szerint következőképpen játszódik le az eset: „Lakatlan szigetekenl vetettünk horgonyt. Mindnyájan csodálkoztunk, nem tudtuk, hogy mit jelentsen a dolog. Zászlójelet adtunk, aztán megint csend lett. Körülbelül egy óra múlva megérkezett egy hadihajóvá változtatott kereskedelmi hajó, árbocán kínai háborús zászló volt Mellettünk horgonyzott le. Egy matrózok által kísért európai ruhás kínai jött a fedélzetünkre és a kapitánnyal tárgyalt. Nemsokára mi is megtudtuk, hogy miről van szó. A ládák egyrészét átcipeltük a hajóra, kaptunk érte fejenként 7

mexikói dollárt. Shanghai előtt egy másik társaságnak átadtuk rakományunk többi részét.”

A fegyvercsempészség nagy esztendeje volt a háború. Ekkor, miután a kínai hadsereg a nankingi kormány akarata ellenére ellenállt a japán imperializmus* nak és fegyverszünet következett, kitört a népszövetségi politika: Japán és Kína egyezzenek meg legalább formailag, hogy a Népszövetség el ne veszítse tekintélyét.

Minden szép és jó, de mit csinálnak azzai & fegyvertömeggel, amit megrendeltek és ami Kína felé kezeledik?

A Cathay szálló egy sarkában ül M. Marchand, aki nappal a nagy francia fegyverkonzern képviseli, éjszakára Kornwalzer úrral pezsgőzik a „Casanová”ban, aki viszont a nagy német gépgyárakat képviseli és éjszaka fegyverüzlettel foglalkozik. Sok mondanivalója van a két ősellenségnek egymás számára!

Ugyanennek a napnak estéjén Kornwalzer úr a Bubiing Road-i német étteremben Moser kapitánnyal, a kitűnő német exportőrrel találkozik.

A kis gőzösöket olyan szállításokkal bízzák meg, amelyeknek feladója és megrendelője ismeretlen, „Rakjátok be az árut, vigyétek ki.”

„Hová?”

„Vladivostokba.”

„Hogyan, a szovjetoroszoknak?”

„Ne kérdezősködjétek olyan sokat.”

Ez csak a nagy shanghai hajók dolga. A Kína által vásárolt fegyverek „Vladivostokba mennek”. Ha Japánba szállítanak, a radikális lapok nagy patáliát csi-

nálnának, hogy a fegyvert kiviszik az országból és az ellenségnek szállítják. Tehát „Vladivostok felé” vitorláznak. Moser kapitány tudja már. Senki sem tehet róla, ha útközben valamelyik japán kikötőben kényszerhorogonyozás történik, senki sem tehet róla, ha a japánok mit akartok? Azt hiszitek, a japánoknak teszünk szívességet? Szüksége van japánnak a mi fegyvereinkre? Nem tudjátok, hogy a Mitsuh japán cég egy év előtt fegyvert szállított Kínának? Na, ugye! (Hogy Japánnak érdeke az, hogy mennél több fegyvert vigyen ki Kínából, azt nem kell minden kuli orrára kötni).

Így tehát ismét beválik a shanghai öreg fegyvercsempészek elve: sohasem a címzett kapja meg a fegyvert, mindig az ellenfél.

Helyes ez így, Zunder úr, igazán nem tudom, miért nevezi Shanghai szemétdombnak?

„Na, egészségére.”

A német köztársaság halála

Közli: Világ Miklós

A német köztársaság utolsó négy évét, 1929-től 32-ig Berlinben töltöttem és az utolsó évben a fenti címen gyűjtöttem össze a köztársaság legtekintélyesebb reprezentatív polgári lapjának, a Berliner Tageblattnak kivágásait. A demokrácia haldoklásának korszakában volt Németország látszólag a legdemokratikusabb. Az összes összeadva, a németek 1932-ben 111-szer választottak titkosan és általánosan. Az egész birodalom ötször választott. 1932. év politikai áldozatainak száma meghaladja az ezret, ezekből kb. 950 egyenlő számarányban kommunista-szocialista és nemzeti szocialista, a többi rendőr és birodalmi lobogószövetség tagja. Az egyszerű napihirekből bontakozik ki a legdrámaibban az utolsó tíz év legizgalmasabb eseménye,

1932. március 6. címlap: Egy hét múlva Hindenburg.
Március 6.

Holnap, a felvonulási tilalom megszűnésével hatalmas tüntetést rendez a Vasfront. Négy irányból indul el a menet és 12 órakor egyesülnek a Lustgartenben. A Birodalmi Lobogószövetség egyesült zenekara kíséri őket.

Március 7. címlap: 60.000 köztársasági tüntet Hindenburg mellett,

A Vasfront felvonulása Hindenburgért.

A tegnapi — a választás előtti utolsó vasárnapon Berlin a Vasfront Lustgarten-i tömegfelvonulásának jegyében állott. *Hosszú idő után ismét kijöhettek a republikánusok az uccára* és ez alkalommal ők voltak az elsők. A Birodalmi Lobogószövetséget, sajnos, megfosztották egyenruhájától, de a hatás így sem maradt el.

Útközben a lakosság melegen üdvözölte őket. Transzparenszeiken ez a szöveg állt: „Verjétek le Hitlert — Hindenburgra szavazzatok!”

Március 7.

Mialatt a Vasfront a Lustgartenban felvonult, a város északi részében levő Chorinerstrassen náci és kommunisták összeütköztek. Az ütközet eredménye egy kommunista halott és két náci sebesült. A rendőrség 22 kommunistát és 3 nácit letartóztatott.

Március 8.

Hindenburg újraválasztása érdekében a Herrenhausban (Üriklub) nagy asszonygyűlés volt. A *keresztény nőegyletek* nevében dr. Agnes v. Zahl Harnack, a *női magántisztviselők szakszervezete* nevében Katharina Müller beszélt.

Március 8.

A hadügyminisztérium határozata szerint aktív katonáknak szigorúan tilos politikai egyesületbe belépni vagy tagnak lenni. Vonatkozik ez a tilalom a köztársasági lobogó szövetségeire is.

Március 9.

A Rajnavidék legfontosabb eseménye, hogy a szocialista és keresztény szakszervezetek összefogtak Hindenburg megválasztása érdekében. Ezzel felel a német munkásság Hitlernek.

Március 11.

Ma 5 óra: Óriási Vasfront tüntetés a Lustgartenban. Aufhäuser képviselő beszél. A tüntetés folytatásaképpen este nyolckor a Sportpalastban dr. Brüning

kancellár és Westarp gróf beszélnek Hindenburg megválasztása érdekében.

Március 11.

A letartóztatott Lange hadnagy bevallja, hogy a berlini rendőrkapitányságon náci kémszervezet működik.

Március 11.

Wells képviselő klasszikusan világított rá arra, hogy miért kell a köztársaságiaknak Hindenburgra szavazniuk. Azért, mert Hindenburg megtartotta esküjét, amelyet az államnak tett. Ezért szálka ő a jobboldali „fehérgárdisták” és ellenforradalmárok szemében.

Március 11.

... a nácik nem tudtak jobb plakátot kitalálni, mint a „Vezérük” fényképét. Ha emellett a plakát mellett Hindenburg népvezér fényképét látjuk, akkor tűnik csak fel az igazi különbség a két férfi között.

Március 12.

... a nagy hideg dacára sokezer köztársasági gyűlt össze tegnap a Lustgartenban. A tüntetők részvételükkel mindenkinek tudtára akarják adni, hogy *nem hajlandók az államot harc nélkül a fasizmusnak átengedni.* ..

Március 12.

Groner birodalmi miniszter átíratot intézett Klagges braunschweigi náci miniszterhez, amelyben bővebb magyarázatot kér a szociáldemokrata „Volksfreund” betiltására vonatkozólag.

Március 14.

Hindenburg győzött — győzött a köztársaság!

Március 18.

A rendőrségi házkutatásokkal kapcsolatban, melyeket most az S. A. laktanyákban és N. S. vezetők lakásában végrehajtanak, Groener miniszter a következőket mondta: „Megfelel a valóságnak, hogy Röhm kapitány a választás előtt néhány nappal jelentést tett nekem, hogy az uccai összeütközések elkerülése céljából az S. A. tagjait kaszárnyába gyűjti. Mivel a hadügyminisztérium bizonyosságot szerzett arról, hogy a legfelső S. A. vezetőség a teljes felelősséget vállalja, nem gördítettem ez elé akadályokat. A választási nap nyugodt kimenetele igazolja a minisztérium felfogását.

Ami a sajtó puccshíreit illeti, úgy ezúttal ismét vaklármáról van szó. Természetesen ez -nem zárja ki azt, hogy a kormány ezentúl is ne kísérelje figyelemmel a N, S. mozgalmat. Minden erre vonatkozó hírt pontosan megvizsgálunk.”

B. T. Különösnek találjuk, hogy Groener bel- és hadügyminiszter nem vette figyelembe a fegyverraktárakat, amelyeket az utóbbi napokban az S. A. vezető emberei-nél találtak.

Március 22.

Tegnap este a rendőrség betiltotta a marxista munkásiskolában rendezett Goethe ünnepséget. Berlin rendőrkapitánya, Grzezinski, a húsvéti „várbéke” törvényre hivatkozott a betiltó végzéssel.

Március 23. reggel.

A braunschweigi N. S. lap közli, hogy húsvétkor nagy gyűlést hívnak össze Braunschweig város nagytermében. A gyűlésen Hitler, Litzmann és von Schirach

fognak beszélni. Ez a hír azt bizonyítja, hogy a nemzeti szocialisták nem törődnek a birodalmi belügyminisztérium „Várbéke” rendeletével. Úgy tesznek, mintha Braunschweig máris a 3. Birodalomhoz tartozna. Ez a tény azonban csökkenti a köztársaság tekintélyét.

Március 23.

A belügyminiszter megrövidítette a Braunschweigben betiltott „Volksfreund” betiltási idejét. Egyidejűleg telefonon érdeklődött Klagges N. S. miniszternél a húsvétvasárnapra hirdetett gyűlés felől. Értesülésünk szerint a miniszter nem fogja a gyűlés „népgyűlés” jellegét, hanem csak „zárt gyűlés”-t fog engedélyezni.

Március 26.

Lüneburgból, ahol Hitler több szavazatot kapott, mint Hindenburg, írják nekünk, hogy a nemzeti szocialisták különös módon szereztek maguknak sajtópropagandát. Kész cikkeket küldtek a polgári lapok szerkesztőihez olyan körlevél kíséretében, amelyben figyelmeztetik a szerkesztőt, hogy nemsokára ők kerülnek uralomra és még nem késő, hogy a lap Hitlert támogassa. Ezzel csak saját jövőjének használ. Sajnos, több lap bedűlt ennek a körlevélnek és hasábjait a nemzeti szocialista propaganda szolgálatába állította.

Március 31.

Klagges miniszter fegyelmi eljárást indított Hardt rendőrkapitány ellen. Az eljárás okát abban vélik tudni, hogy Hardt a republikánus rendőregyesület elnöke és mint ilyen, egyesületi napjukra *minden* braunschweigi politikai párt, így a szociáldemokrata és a kommunista párt képviselőit is meghívta.

Április 1.

A „Berek” szakít a „várbékével”. A berlini reklámoszlopokon hatalmas Hitler plakátok jelentek meg. A plakátok előtt nagy csoportok keletkeztek és izgatottan tárgyalták az eseményeket. A rendőrség a „Berek” összes plakátragasztóit előállította és megakadályozta a további plakátragasztást. Csodálkozunk azon, hogy a reklámvállalat felelős urai ilyen különösen félreértették a „várbéke” rendeletet.

Április 1.

Ahol az S, A. uralkodik. Hihetetlen dolgok játszódnak le Braunschweigban, Klagges úr birodalmában. Olyan mértékű S. A. terror uralkodik, amilyenre még nem volt példa. A barnaingeseknek saját rohamautóik vannak, amelyekkel a köztársasági pártok kultúrösszejöveleit állandóan megzavarják. Amidőn Eyferth polgármester arra utasította a terrorszervezetet, hogy minden rendfenntartási aktus előtt ai belügyminisztérium írásbeli engedélyét kérjék, ezért az alkotmányban jogosított cselekedetért Klagges miniszter megdorgálta, mire Eyferth fegyelmi eljárást kért maga ellen. S. A. és S. S. teljesen a helyzet urának érzi magát, rendőri intézkedéseket tesznek, egész falvakat, amelyekben köztársasági összejöveletek vannak, lezárnak, kordont vonnak 12 uccákon és pokollá teszik a lakosság életét.

A lakosság egyelőre még, a kommunisták kivételével, nyugodtan viselkedik, de kérdezzük, meddig tűri még a birodalmi kormány, hogy Klagges úr Braunschweigban fiók-harmadik birodalmat rendezzen be?

Április 1.

A cenzúra betiltotta Bert Brecht és Ottwald filmjét, a „Kuhle Wampe”-t. A film a munkanélküliek nyomorúságáról szól.

Április 2.

Fejek fognak hullani. A nemzeti szocialista párt „legalitás” perében tegnap Frank II. pártvezért hallgatták ki. Frank megismételte Hitler híres mondását, hogy igenis a hatalom átvétele után fejek fognak hullani.

Április 2.

Ossietzky nem kap kegyelmet. Carl v. Ossietzky, a híres író, a „Weltbühne” szerkesztője köztudomásúlag cikket közölt lapjában a német légiforgalom állami támogatásáról. A cikk miatt elítélt szerkesztő érdekében a német szellemi élet kiválóságai kérvényt nyújtottak be Hindenburg elnökhöz, aki azonban a kérvényt visszautasította.

Április 3.

Hív a vasfront! A második elnökválasztó menetben több szavazatot Hindenburgnak, verjétek meg Hitlert!

Április 3.

Kérdések Groenerhez.

A szociáldemokrata „Vorwärts” Groener és Küchenthal tegnapi harzburgi beszélgetése ügyében a következő kérdéseket teszi fel a birodalmi belügyminiszternek: „Igaz-e, hogy ön úgy nyilatkozott a náci „Landeszeitung” munkatársának, hogy teljesen meg van győ-

zódve arról, hogy a két náci miniszter országában a dolgok rendben mennek. Hiszen ezáltal hivatalosan feledeznék ezeket a törvényellenes cselekedeteket.” Aztán így folytatja a „Vorwärts”: „Groener úr, szóljon végre! Igaz-e, hogy ön hajlandó túrni a braunschweigi Hitlerbandák további garázdálkodását? Igaz-e az, hogy ön Klagges úr Braunschweigének rendjét biztosítva látja?”

Április 4.

A bajor kormány hivatalosan megállapítja, hogy a nemzeti szocialista párt március 13-ra puccsot készített elő, amely Hitler választási győzelme esetén azonnal átvette volna a hatalmat.

Április 4.

Westarp gróf nem volt hajlandó a beutheni Hindenburg gyűlésen beszélni, mert a szónoki emelvény a német köztársaság színével: fekete, piros-arannyal volt díszítve.

Április 6.

A porosz kormány által elrendelt vizsgálat kétséget kizárólag megállapítja, hogy egész Poroszországban megszervezett S. A. puccskísérelt volt Hitler március 13-i győzelme esetére előkészítve.

Április 6.

A „Münchener Post” szerkesztőjét 2000 márka pénzbüntetésre ítélték, mert közölte a N. S. D. A. P. fekete listáját, amelyen azok a nevek szerepelnek, amelyeknek viselőit a hatalomrajutás után az útból elteszik.

Április 6. Alfred Kerr verse!

Homályban, ködben puccsra készülnek,
 Készen a hátizsák, gőzöl a tábori konyha;
 Mi békében maradunk, mint a birkák
 És pislogunk, mint szelíd galambok.

Látjuk a csomókat, a kötél feszül,
 Mindjárt előtörnek, azonnal támadnak;
 A mi jelszavunk: el ne hamarkodjunk;
 Csöndben csak lassan előre.

Még nem ragadták meg a hatalom kerekét.
 Most még nehezen határozunk.
 Nem köszörültük még meg a kardjainkat
 Csöndben csak lassan előre.

Az a kérdés, hogyan avatkozzunk bele,
 Megtegyük-e egyáltalán és ha igen, hát hogyan;
 Várunk, amíg a fejek lehullanak
 Csöndben, csak lassan előre,
 Csöndben csak lassan előre.

Április 7.

Hindenburg győzelme — Hitler veresége?

Április 11.

Hindenburg abszolút többséggel győzött. Németország lakossága bebizonyította hűségét a köztársaság iránt. Hitler szavazatainak száma 13.7 millió. 2 és fél millióval több, mint az első menetben.

Április 11.

Scheringer hadnagyot, aki a börtönben náciból kommunistává lett, két és félévi börtönre ítélték:

Április 13.

Minisztertanács lesz a belügyminisztériumban, ahol a Nemzeti Szocialista Párt polgárháborús terveiről lesz szó. Az a hír járja, hogy Brüning kancellár újabb szükségrendeletet készül a birodalmi elnökkel aláírni, amely hivatva lesz az állam tekintélyét megvédeni.

Április 14.

Az S. A.-t betiltották az egész birodalomban.

Április 16.

A jobboldali lapok a Birodalmi Lobogószövetséget és a republikánus Vasfrontot polgárháborús szervezetnek akarják nyilvánítani.

Április 16.

A Birodalmi Lobogószövetség örömmel közli, hogy a belügyminiszter a polgárháborús nemzeti szocialista szervezeteket feloszlatta. Mivel ezzel *a közvetlen polgárháború veszélye megszűnt*, utasítjuk az egyes helyi szervezeteket, hogy a riadókézsültséget azonnal szüntessék be. „Tevékenységüket ezentúl a most következő porosz választásokra helyezük át. Minden tag tekintse kötelességének, hogy a köztársaság és demokrácia pártjainak érdekében agitáljon.”

Április 23.

A Vasfront kölni választási gyűlésére dr. Ley náci képviselő vezetésével felfegyverzett náci tömeg hatolt be és Wels képviselőt és Bauknecht rendőrfőnököt súlyosan megsebesítette. A nácik a terem berendezését elpusztították. A teremcsatának 30 súlyos sebesültje van.

Április 25.

Nincs többsége a jobboldalnak a porosz választásokon!

Április 25.

A porosz országgyűlés elnökévé a náci Kerrlt választották.

Május 27.

Vasárnap megy Brüning Hindenburghoz, hogy vele a kabinet kiegészítését megbeszélje. Különösen a hadügy és a belügyi tárcákról lesz szó.

Május 30.

A Brüning kormány lemondott. Nem kétséges, hogy Brüning nem jön vissza. Hatalmas jobboldali erők működtek közre a birodalmi elnöknél, amelyek az elnök és a kancellár közötti bizalmát meglazították. Az elnök a német nemzetiek vezérével fog tárgyalni. Arra számítanak politikai körökben, hogy jobboldali kormány alakul, amelyet a centrum és a nemzeti szocialisták is túrni fognak.

Május 30.

Oldenburgban Hitler abszolút többséget kapott.

Június 1.

Hindenburg elnök v. Papent bízta meg a nemzeti koncentráció kormányának megalakításával. A szociáldemokrata párt elhatározta, hogy a Papén kormánnyal szemben éles ellenzékbe vonul és számol az összes parlamenti konzekvenciákkal. Ugyancsak ellenzékot alkot a

katolikus centrum is. Valószínűnek látszik, hogy a nemzeti szocialisták túrik a Papén kormányt.

Június 3.

Ma felosztatják a birodalmi gyűlést, az új választásokat június 31-re írják ki.

Június 4.

Ma mondta el Papén a kormány programbeszédét. A német köztársaság parlamentjében először mondta ki német kancellár ezt a szót: *a parlamenti demokrácia, garázdálkodása*, ami ellen a szociáldemokraták és baloldali polgári pártok élénken tiltakoztak. A nemzeti szocialisták megtapsolták ezt a mondatot.

Június 6.

A kormány legújabb szükségrendeletében megszüntette az S. A.-t és az uniformist betiltó rendeleteket.

Június 9.

A rádió vezetősége először bocsátja Hitler rendelkezésére a stúdiót, ahonnan választási beszédet intéz.

Június 10.

V. Gayl belügyminiszter bejelenti a weimari alkotmány reformját.

Június 12.

Höltermann, a Vasfront egyik vezére, hatalmas beszédben bírálta a Papén kabinetet, kihangsúlyozta, hogy a Vasfrontnak ebben a kritikus órában még szorosabban kell a német köztársaság és az alkotmány mögött állni. Nem volt úri cselekedet Hindenburgtól, hogy Brüninget egyik napról a másikra szélnek eresztette, azt a Brüninget,

aki talán a legtöbbet tett érdekében. Brüningnek sok nehézséggel kellett küzdenie, de kétségtelenül a demokrácia védője volt. Most hát minden erőt a Papén kormány ellen kell mozgósítani.

Június 21.

A szakszervezetek határozottan visszautasítják a kormányzsükségrendeletét, amely csökkenti a szociálpolitikai kiadásokat.

Június 24.

Hitler ultimátumot közöl lapjaiban. A kormánytól azt követeli, hogy kivételes katonai állapottal sújtsa azokat a délnémet országokat, amelyek nem hajlandók az S. A. tilalmat feloldani. Ugyancsak követeli a K. P. D. azonnali betiltását.

Június 25.

Az „Angriff javasolja, hogy Berlin rendőrfőnökét azonnal tartóztassák le, leírhatatlan jelzőkkel illeti dr. Weiss helyettes főkapitányt és Grzezinski minisztert. A sértettek sajtópert indítottak a lap ellen és betiltással fenyegették meg.

Június 26.

Egyenruhás nácik támadták meg a szociáldemokrata „Vorwärts” szerkesztőségét. A munkásság megvédte a nyomdát, az így támadt lövöldözésben három ember súlyosan megsebesült.

Június 27.

A Vasfront gyűlésén Löbe, a képviselőház elnöke arról beszélt, hogy a fasiszták tömegével szemben ugyanannyi vagy kétszerannyi proletár harcost kell állítani. A

munkásság nem várhat, amíg őt a nemzeti koncentráció kormánya „megvédi” a reakciótól, neki magának kell fegyvert ragadni.

Grzezinski Magdeburgban azt hangoztatta, hogy ha a Vasfront a végszükség fegyveréhez nyúl, elsöpri az egész S. A.-t!

Június 29.

V. Gayl belügyminiszter öt napra betiltja a „Vorwärts”-t és a katolikus „Kölnische Volkszeitung”-ot.

Július 20.

Hindenburg elnök az alkotmány 48. szakasza értelmében Kerrl porosz országgyűlési elnök indítványára Papen kancellárt nevezi ki Poroszország birodalmi kormánybiztosává. Papén helyettese Bracht lett. A szociáldemokrata Braun kormányt azonnali hatállyal megfosztotta hivatalától. Severing miniszter kijelentette, hogy a birodalomnak ezt a lépését alkotmányellenesnek tartja és hivatalát nem hagyja el, csak az erőszaknak enged.

Berlin és Brandenburg katonai ellenőrzés alá kerültek. A katonai állapot első ténykedése Grzezinski rendőrfőkapitány és a rendőrség egész republikánus vezetésének azonnali elbocsátása volt. A porosz államminisztériumot katonaság szállta meg.

Július 21.

Grzezinski főkapitányt, Weiss helyettes főkapitányt és Heimanusberg rendőrkapitányt letartóztatták. A letartóztatás azért történt, mert a rendőrség vezetői vonakodtak a lemondatást tudomásul venni. Katonaság szállta meg a rendőrség épületét.

Július 21.

A porosz minisztérium a legfelsőbb állami bírósághoz fordult jogorvoslatért.

Július 22.

Az S. P. D. jelszava: Július 31-én leszámolás.

Július 25.

A legfelsőbb bíróság visszautasította Papen Poroszország elleni akcióját.

November 1.

Dr. Held, a katolikus bajor néppárt elnöke és bajor miniszterelnök élesen megtámadta a Papén kormányt és kalandor oligarcháknak nevezte a kormánytagjait.

November 2.

Ma megjelent az új rádiórendelet, amely szerint minden olyan program vagy előadás, amely nem illeszkedik be a nép és állam felépítő munkájába, minden további jogkövetkezmény nélkül betiltható. A törvény ezt a szabályt „állami felügyeletinek nevezi.

November 3.

Berlin megbénult!

Hatalmas közlekedési sztrájk tört ki Berlinben. A sztrájkot a kommunisták rendezték, de a nemzeti szocialisták azonnal csatlakoztak hozzájuk. A sztrájkolók megtámadják a járműveket és feldöntik őket, igen sok sebesült van, úgy a sztrájkolók, mint a rendőrség részéről.

November 4.

A közlekedési sztrájk fokozódik.

Braun porosz miniszterelnök kijelenti, hogy ő minden kísérletet megtett, hogy a birodalmi kormányral lojálisán együtt dolgozzon, de sajnos, ez valószínűleg nem fog sikerülni.

November 4.

A szakszervezetek a legnagyobb mértékben elítélik a közlekedési sztrájkot, felszólítják tagjaikat, hogy azonnal álljanak munkába. Ezúton sikerült is néhány fontosabb vonalon a közlekedést helyreállítani. A dolgozni akaró szabad szakszervezeti munkásokat mindenütt rendőrök kísérik, hogy megvédjék a forradalmi szakszervezeti ellenzék tagjainak támadásától.

November 3.

Holnap lesznek az új birodalmi gyűlés választások: minden szavazatot a republikánus pártokra: a centrum, állampárt és szociáldemokrata pártra!

November 5.

Összeütközések a sztrájkfronton: a rendőrség fegyvert használja, számtalan sebesült, forradalmi felvonulások Berlin uccáin. A szakszervezet nyugalomra int. A munkásság higgadt része a rendőrséggel karöltve igyekszik a rendet fenntartani.

November 6.

A sztrájkot sikerült nagyrészt likvidálni.

November 6.

Ma vannak a választások. Theodor Wolff írja:

ma választ ötödször ebben az évben az egész birodalom lakossága.

November 7.

Hitler kétmillió szavazatot veszít, a kommunisták nyolcszázezer szavazatot nyernek. Ezzel lehetetlenné vált a tiszta jobboldali kormány, csak centrum támogatással volna megvalósítható. Hitler minden kompromisszumot visszautasít. A kommunisták Berlin legerősebb pártja.

November 8.

A berlini közlekedési r. t. 2500 munkást kizárt a sztrájkban való részvétel miatt.

November 11.

A bresloui nemzeti érzelmű diákok megtámadták és megverték Prof. Cohnt, az egyetem újonnan kinevezett tanárát.

November 12.

Hét porosz állami hivatalnokot nyugdíjaztak azért, mert közismerten *köztársasági* pártok tagjai.

November 13.

Braun miniszterelnök levelet intézett Hindenburg-hoz a hivatalnokok ügyében. Az elnök utalt arra, hogy a birodalmi kormány által Poroszország számára kinevezett birodalmi biztosoknak jogukban áll hivatalnokok nyugdíjazása.

November 11.

Lübeckben és Szászországban megtartott községi választásokon Hitler erős vereséget szenvedett. A kommunisták szavazatai 20—25 százalékkal növekedtek. Ez a

növekedés mindenütt a szociáldemokrata párt veszteségeivel függ össze.

November 15.

Újabb konfliktus tört ki a hivatalos porosz Braun kormány és a porosz kormánybiztos-kormány között. Ezúttal a Braun kormány aranyérmét nyújtott át a hetven éves Gerhardt Hauptmannnak, de magát az érmet nem nyújthatta át, mert afölött a kormánybiztosság rendelkezik. A kormánybiztosság viszont átírt a Braun kormánynak, hogy Ő már régebben szándékszik Hauptmannnak aranyérmét átnyújtani és azt három nap múlva az állami színházban meg is fogja tenni. A Braun kormány erre ünnepélyesen megtagadta, hogy résztvegyen az átadási ünnepségen, mire a kormánybiztosság kijelentette, hogy az aranyérmét a Braun kormány nélkül is át fogja adni Hauptmannnak.

November 15.

A bécsi szociáldemokrata pártnapon szó volt arról, Németországban szükséges volna a szocialisták és kommunisták fasisztaellenes egységfrontját megteremteni.

November 16.

Az S. P. D. elhatározta, hogy nem megy Papén kancellárhoz megbeszélésre.

November 18.

A német nagyipar lapja, a „Deutsche Allgemeine Zeitung” követeli, hogy Papén kancellár helyett, aki a kormányalakító pártkonferenciákon kudarcot vallott, Hitler Adolfot bízzák meg a birodalmi kormány megal-

kításával. Először fordul elő, hogy egy nem hitlerista lap ezzel a követeléssel lépjen fel.

November 18.

Hindenburg legújabb szükségrendeletével véglegesen rendezi a porosz kérdést. A kormánybiztosok gyakorolják eszerint az összes alapvető hatalmi jogot. A Braun kormány jogköre megszűnik.

November 19.

Braun miniszterelnök emlékiratot intézett a porosz országgyűléshez, amelyben Papen kancellár eljárását támadja a porosz kérdésben.

November 21.

Hindenburg Hitlert bízta meg, hogy a pártokkal tárgyaljon.

November 23.

Hindenburg ragaszkodik ahhoz, hogy Hitler parlamenti kormányt alakítson. A centrum és a bajor néppárt csak erős biztosítékok ellenében hajlandó a Hitler-kormányt tűrni.

November 23.

Schacht közvetít Hugenberg és Hitler között.

November 25.

Hindenburg nem egyezik bele, hogy Hitler pártdik-túrát gyakoroljon a kormány élén.

November 26.

Hindenburg hiába tárgyalt a centumpárti Kaas pre-látussal, Schleicher hadügyminiszter előtérben.

November 28.

Schleicher kancellárjelölt tegnap Leipartot, a szak-

szervezetek vezérét hívatta magához, utána dr. Breitscheiddel, a szoc. dem. frakció vezetőjével tárgyalt. Schleicher tisztában van aszal, hogy kabinetje csak átmeneti lehet.

November 28.

Ludwig Renn író letartóztaták.

November 29.

A „Vorwärts” óva int Papen vagy Schleicher kancellári *kinevezésétől*. Hadüzenet lenne a német nép ellen. A szociáldemokrata párt ellenzékben marad és ebből az álláspontjából nem enged. Ennek a pártnak joga van erre, hiszen a legtöbb áldozatot hozta a német köztársaság érdekében. Hindenburg tábornagyot nem azért választották a német köztársaság elnökének, hogy hadjáratot vezessen a német nép ellen.

November 30.

Hitler alvezéreivel tanácskozik mielőtt Schleicherrel tárgyalna.

December 1.

Leipart levelet ír Schleicherhez, amelyben felsorolja a szakszervezetek követelését, főleg a munkaidő megrövidítéséről, a bértarifák megszilárdításáról és közmunkák megindításáról van szó.

December 2.

Schleicher alakítja a kormányt.

December 7.

Göring a Reichstag elnöke.

December 8.

Kommunisták és náci képviselők összeverekedtek a Reichstagban.

December 14 .

A katolikus szakszervezetek mélységesen meg vannak döbbenve, hogy Hindenburg elnök az államot kiszolgáltatta a reakciónak.

December 16.

Szociális programot adott a szociális kancellár.

December 16.

Hitler elbocsátja vezérkarából Gregor Strassert, aki konzekvens szocialista politikát követelt.

December 19.

Ostritz városban megtartott községi választásokon, mint eddig minden választáson nyár óta, a Hitler szavazatok száma erősen csökkent. A kommunista és szociáldemokrata szavazatok száma ezzel szemben növekedett.

December 30.

Az ismétlődő jobboldali zavargások miatt, amelyek Julius Hay, Gott, Kaiser und Bauer” c. darabját a Deutsches Theaterban kísérték, a színház levette műsorról a drámát.

1933 január**Január 2.**

Ismét 70 ember lépett ki az S. A.-ból, hónapok óta tart a N. S. párt válsága, az ország minden részéből történnek kilépések.

Január 2.

Szilveszter éjszakáján Berlinben három politikai gyilkosság történt.

Január 3.

A Schleicher kormány helyzete ismét válságosra fordult, a nemzeti szocialista támogatás úgylátszik, el-

marad. Küszöbön a parlament feloszlata és az új választások kiírása.

Január 3.

Lammers, a szakszervezetek főtitkára tiltakozik az ellen, hogy a szakszervezetek egy politikai párt szervei. A szakszervezet feladata elsősorban nem politikai, hanem gazdasági.

Január 4.

A szociáldemokrata párt tiltakozik, mert a porosz kormánybiztosság szociáldemokrata tisztviselőket elbocsátja.

Január 4.

Hatalmas kommunista tüntetés volt tegnap a Lustgartenban.

Január 5.

Hitler és Papén Schleicher ellen. Ismét Hitler kancellárságát emlegetik.

Január 5.

Kommunisták elhatározták, hogy ezentúl a községi tanácsban szociáldemokratákra lógnak szavazni, hogy ezzel a jobboldali kormányzást megszüntessék.

Január 6.

Papén Hitlerrel a nemzeti koncentráció kormányáról tárgyalt.

Január 7.

Papén és Hitler kölni megbeszélésein a nagyipar képviselői, dr. Fischer, Thyssen, Otto Wolff is jelen voltak.

Január 9.

A nemzeti szocialista pártkönyomatos erősen ellenzi egy újabb poroszországi választás kiírását, az egész politikát ostoba parlamenti játéknak nevezi. Először fordul elő, hogy a N. S. párt ellenezné az új választásokat.

Január 12.

A N. S. pártnak rendkívüli pénzügyi nehézségei vannak, nem bírnák el egy új választás költségeit.

Január 14.

Schleicher tegnap Hugenberggel (német nemzetiek vezére) tárgyalt egy nemzeti szocialistáktól a keresztény szakszervezetekig terjedő nemzeti kormányról, amelynek alkancellárja Otto Strasser lenne.

Január 17.

Hitler Strasserral tárgyalt Weimarban. Szó van, hogy Hugenberg bekerül a Kabinetbe.

Január 21.

A Reichstag üléseit január 31-ig elhalasztották.

Január 21.

Vasárnap óriási S. A. felvonulás lesz a Bülow-téren, ahol köztudomás szerint a kommunista párt központi székháza van. A vasárnapra tervezett szocialista és kommunista felvonulásokat a rendőrfőnök betiltotta.

Január 23.

A felvonuló S. A.-t rendkívül erős felfegyverzett rendőrkordon védte, a környező uccákat és házakat a rendőrség megszállta, hogy egy baloldali támadás lehetőségét is megátolja.

Január 25.

Schleicher bukik. A harzburgi front mögött álló nagybirtokos és nagyipari köröknek sikerült Hindenburgra döntő befolyást gyakorolni Schleicher ellen.

Január 26.

A szociáldemokrata párt legélesebben tiltakozik az állami szükségjog bevezetése ellen. Ez államcsínyt eredményezne.

Január 26.

Egy drezdai antifasiszta gyűlésre behatolt a rendőrség, lött: 9 ember meghalt, 12 súlyosan megsebesült.

Január 26.

A „Vorwärts” helyszíni tudósítást közöl a K. P. D tegnapi bülow-téri tüntetéséről. A cikk írója megállapítja, hogy a munkástömegeknek együttes erővel kellene a fasiszmus ellen küzdeni.

Január 28.

Schleicher (lemondott).

Január 30.

Hindenburg Hitlert birodalmi kancellárrá, Papent alkancellárrá nevezi ki.

Január 31.

Hitler Kaas prelátussal tárgyal.

Hindenburg levélben köszöni meg Schleicher szolgálatait.

Február 1.

Az új kormány március 5-re írta ki az új választásokat.

Február 4.

Betiltották a „Vorwärts”-ot.

Február 6.

A Braun kormányt elcsapták.

Február 9.

Egymásután bocsátják el a republikánus hivatalnokokat. Rendszeresen házkutatásokat tartanak a baloldali funkcionáriusok lakásában és hivatalában.

Árnyékok Bécs felett

Bécs huszonnégy órája Dollfuss

meggyilkolása után

Írta: Pálóczi Horváth György

Szürke felhős hajnal. A Ringen csukaszürke egyenruhák, szuronyok. Páncélautók dübörögnek, nagy teherautókon szuronyos katonák között sápadt férfiak és nők. A kávéházi terraszok derűsszínű karosszékeiben acélsisakos katonák. A lomhán úszó felhők árnyékot vetnek a házrengetegekre, de árnyékot vet a városra sok minden más is. A régi császárvárosra, a februári forradalom Bécsére hatalmas árnyékok vetülnek, az öreg császár pofaszakállas fejének árnyéka, Hitler árnyéka, Mussolinié, az uccákon visszhangzanak a puskadördülések, de visszhangzik az ágyúszó is. Az ágyúszó, amelynek nyomán a nagy munkásházak falán tátongó szakadékok támadtak.

Ebbe a hajnali Bécsbe a vonatforgalom és a telefonforgalom beszüntetése idején indultam el Pestről. Az út idáig ilyen volt:

Budapesttől a határig semmi. Kérdezősködés, fojtott izgalom. Végre a koromsötét éjszakában néhány fénypont a magyar határ. Szótlan határrendőrök nézik útlevelemet és fejcsóválva adják vissza. Hát csak tessék menni. Szabad átmenni.

Néhány száz méter az osztrák határ. Döbbenetes csendben lépünk be a sofőrrel a határőrségre.

— Bécsbe?

A bólintásra sokatmondó pillantás a felelet:

— Az urak bátrak.

Többet harapófogóval sem lehet belőlük kivenni. Az osztrák határőrök dideregnek a belső izgalomtól, topognak, de hallgatnak.

Keményen vág az éjszakai szél. Csendes az osztrák vidék. Csak az országút feltűnően népes a kora hajnali órákban. Kis falu. Apró csillagok előttünk. Közelebb érünk. Zseblámpák. A sötétben szuronyok villannak.

— Halt!

Kinyújtott karok, egyenruhás fiatal emberek. Heimatsschützlerék. Kis fehér tollas sapkájukat lengeti a szél.

— Hová mennek?

— Bécsbe.

— Miért?

— Látogatóba.

— Fegyverük, muníciójuk van?

— Nincs.

— Azt majd meglátjuk.

És megtörténik az első fegyverrazzia és személyi motozás, amely a hatvan kilométeres úton több mint harmincszor megismétlődik. Alig haladunk tovább száz métert, a falu túlsó végén nagy bunkók merednek a levegőben. A boterdőből lódenkabátos, tirolisapkás férfi válik ki:

— Halt! Kicsodák?

Az autó megáll és fénykévéjénél különös csoport tűnik elő. Ágyból kiugrált emberek, torzonborz öregurak, némelyiknek ott a vadászpuska a vállán, mellettük fiatal, tizenhat-tizenhétéves sihederek, vállukon kis Flaubert-puskával. Biciklis polgárok érkeznek, egészen körülveszik az autót.

Osztrák polgárok, akik minden fegyveres alakulaton, Heimatschutzön, Heimwehren, segédrendőrségen, katonaságon, rendőrségen kívül maguk is tudni akarják, hogy ki jön az országukba.

— Megértik, úgy-e, hogy átnézzük az autót, — mindja a tiroli-sapkás. — Most senkiben sem lehet bízni. Akit most elengedünk, öt lépéssel arrébb bombát dob.

A kanyargós országúton, a tipikus osztrák falvakon keresztül továbbra is csupa izgalom az út. Hainburg előtt nemzetiszocialisták állítanak meg. Heil Hitlerrel köszönnek, én nem szólok semmit. Az útleveletem mutatom. A hitleristák vezetője, egy kissé berúgott fiatalember, ajkbiggyesztve mondja:

— Mehetnek tovább. Majd visszafeléjövet . . .

Hogy mi lesz: visszafeléjövet, azt nem közli.

Hamburgban újra nagy polgárőrség fogad. Itt a

legnagyobb izgalom. Közlik, hogy Bécsben ágyúk dörögnek. Most már másodszor dörögnek, legutoljára februárban hallották és most újra hallják. Közben vitatkozás támad, hogy amit hallottak, nem is volt ágyúdörögés. Mi nem várjuk meg a vita végét, tovább indulunk.

Hajnali három óra. Interjú, Fey miniszterrel, néhány didergő, sápadt, borostásáról amerikai és angol újságíró társaságában. A tegnapi eseményeket azonban még nem lehet teljesen tisztázni. Reggel hatig kell várni. Addig legjobb lesz, ha az uccákon autózunk. A statárium szerint este tíz órától reggel hatig minden zárva van, nem lehet egy falatot sem enni, egy kávét inni.

A kihalt városban most csak fegyverek élnek. A Ring most nem a világ egyik legszebb bulvárja, hanem

acélsisakoknak, szuronyoknak, gépfegyvereknek és páncélautóknak szakadatlan sorozata. A város minden része ilyen. Csupa katona. Csupa csukaszürke, zöldesfekete uniformis, csupa gépfegyver és páncélautó.

Autózunk a városban. Karl Marx Hof, a februári ágyútűz egyik ostromlott vára. A második és harmadik emeleten még mindig tátongó lyukak mutatják a lövések pusztítását. Az ai Dollfuss lövette ezeket a munkásházakat, aki most halottan fekszik.

Innen Florisdorfba megyünk. A munkásnegyedekben feltűnően sok a rendőrség és a katonaság. Elbeszélgetünk az egyik rendőrrel. Februárban is itt volt. Elmondja, hogy február 15-én itt két gyalogezred és egy üteg harcolt. A vasúti töltést a szocialista köztársasági védőrség háromezer főnyi csapata szállta meg, szüntelenül szóltak az ágyúk. A nagy florisdorfi munkástelep négy uccára nyíló óriás telepére a páncélvonatban elhelyezett katonák aknákat szórtak. A ház fölött a rendőrség repülőgépe keringett és ijesztő füstbombákat dobott, de később ágyúval lőtték a házat. Gyerekek és asszonyok voltak benne. A rendőr erről mesélt, társai odacsoportosulnak, ők is beszélnek. Furcsa a hangulat. Valamennyien a februári forradalomról beszélünk, Dollfuss nevét ki sem ejtjük, de az egész beszélgetés mégis csak róla szól.

Két órán keresztül autózunk a júliusi reggelen Bécsben és önkéntelenül is céltalan kóborlás helyett a februári események emlékeihez! látogatunk el. Elhaladunk az ottakringi munkásotthon előtt, ahol a gépfegyvergolyóktól a kapuban három munkásasszony halt meg. Elmegyünk Hitzingbe, aztán már látjuk, hogy közeledik az idő, amikor meg lehet kezdeni a munkát, össze

lehet állítani azt, hogy 1934 július. 26-án mi történt Bécsben.

A Belvárosban újra állandóan igazoltatnak. A Kärtnerstrassen, a luxus uccájában, a szép nők korzóján, a Fensterguckerl-kávéház most páncélautóval szemez. A Stefanskirche felől krémsárga elegáns, vadonatúj luxusautó robog ki. Na, ez legalább igazi Kärtnerstrassei hangulat. De a luxusautó a közelbe ér, feltűnik a rohamsisakos sofőr, mellette egy Heimwehr-tiszt és hátul másik négy tiszt. A krémsárga autó mögött nagy teherautó közeleg. Ezen szuronyok között hajadonfővel sárgásarcú foglyokat kísérek.

A Fleischmarkt sarkánál a sofőr nem veszi rögtön észre, hogy a katonai járőr leinti az autót, mert át akarják vizsgálni. A járőr fegyveréhez nyúl. Az utolsó percben azonban megáll az autó, igazoltatnak és már mehetünk tovább.

Most kezdődik a munka. Kormányhivatalokba megyünk, hivatkozunk Fey miniszterre, akivel éjszaka interjút csináltunk, lassankint összeállítjuk az eseményeket.

Időrendi sorrend helyett térbeli sorrendet kell követnünk Bécs lidércálmos huszonnégy órájának leírásában. A külsőségek így tükrözték vissza később a bécsi eseményeket:

1934 július 26-án délután félkettő tájban a Ballhausplatz környékén végigfut az izgalom. Félkettő után néhány perccel tűnik fel nagy megdöbbenésre az első Heimatsschutz-osztag, amelyet a Práterből rendeltek a kormányzósági negyedbe. Feltűzött bajonettel menetelnek a Ringen, majd körülveszik a Burgtheater környékét, kordont vonnak a Löwenstrassen és a Bankgassen.

A külső Burgkapukat becsukják, a hatalmas kapuk nagy dörrenéssel zárulnak le és ettől a pillanattól kezdve a Burgba se jármű, se gyalogos nem mehet be. Általábanvéve az egész negyed lezárult. Ha eddig azt hitték volna a bécsiek, hogy tisztán védelmi gyűrűről van szó a szövetségi kancellári hivatal körül, akkor most egyszerre meglátták, hogy tulajdonképpen támadó felvonulás van a kormányzósági épület ellen. A gépfegyverek csövei ugyanis, amelyekbe már belefűzték a patronöveket, a Ballhausplatz szép sárga palotájára irányítják.

A Heimwehr-tisztek, kezükben kézigránáttal, a kormányzósági épület előtt cirkálnak. Egyszerre szörnyű szirénabúgás: hat mentőautó érkezik, aztán további készségi autók, amelyek a Minoriták terén sorakoznak fel.

Nagy dübörgéssel felvonulnak a rendőrség tankautói is. Mint óriási lomha teknősbékák, döcögnek a kormányzósági épület főbejárói előtt. Négy órakor a Schottentortól a négyes számú gyalogezred egy zászlóaljja masíroz fel. A szövetségi kancellári épületet most már a fegyvereknek, acélsisakoknak, szuronyoknak, kézigránátoknak, páncélautóknak félelmetes gyűrűje övezi.

A kancellári hivatal egyik ablakából automata-pisztoly csillan elő. A többi ablakokból is fegyverek látszanak. Egyszerre idegtépő vészsipolás fut végig az utcán, az első sorban álló katonák elhallgatnak, majd észreveszik, hogy hátulról integetnek: megkezdik a visszavonulást.

Néhány perccel később a katonaság előtt, amely alig tud valamit és a katonaság mögött, a távolban remegő bécsi polgárok előtt hirtelen megjelenik a kancell-

lári hivatal erkélyén Fey őrnagy. Messziről is látni, hogy fehéren vibrál az arca.

— Bajtársak! őrizzétek meg legteljesebb nyugalmatokat. Mindent megteszünk, hogy ne legyen semmi baj. Azt is elintéztük, hogy a véderő őrnagya, Pfriemer és Humpel ezredes úr a rendőrségtől a hátsó ajtóhoz jöhet.

A két megnevezett tiszt a megjelölt helyre siet, be is bocsátják őket az épületbe.

Negyedóra múlva a két tiszt halásápadtan tér vissza és fátyolos a hangjuk, amikor kiadják a parancsot, hogy minden támadó mozdulattól tartózkodni kell. A Heimattschützlerék és katonák gúlákat alkotnak puskáikból és a Lichtenstein-palota előtt ütnek tábor.

Bécs külsőségeiben így élte át Dollfuss kancellár és Ausztria tragédiáját. Mialatt ezek az események lezajlottak, azalatt alig néhány száz méternyi távolságban, a Ringen, a város különböző részeiben, nyugodtan folyt az élet. Bécs még semmit sem tudott arról, hogy Dollfuss kancellár halott.

A kancellári palotában a támadás idején a bécsi háziezred egy osztaga teljesített szolgálatot. A szakasz parancsnoka, Babka alhadnagy, a következőképpen mondotta el a roham lefolyását:

— Éppen őrségváltásra készültünk, amikor több autó robogott be az udvarra és egy pillanattal később már hatvan fegyveres férfi támadott meg bennünket. Nem volt idő védekezni, a legbátrabb katona sem állhatott ellen. Borzalmas volt látni, amint a rendőrség és katonaság egyenruháját viselő emberek lefegyvereznek bennünket és belöknek az őrszobába. Közben újabb csoportok érkeztek. Támadóink között olyan rendőrök is

voltak, akik délelőtt még hivatalos szolgálatot teljesítettek a kancellári hivatal előtt.

Fey miniszter így mondta el a történeteket:

— Kevéssel dél előtt értesítést kaptam, hogy a kancellári palota környékén egyenruhás, de gyanús emberek gyülekeznek. Erre kihívtam a minisztertanácsból a kancellárt és jelentést tettem neki. Dollfuss azonnal félbeszakította a minisztertanácsot és megtette a szükséges óvintézkedéseket. Én alarmiroztam a véderőt, majd megbeszélésre ültem össze a kancellárral. Ebben a pillanatban lábdobogást, nagy zajt hallottunk, puskatussal kezdték verni az ajtót, betörték és berohant egy csomó fegyveres ember, akik rendőrségi és Deutschmeister-egyenruhát viseltek.

A kancellár a berohanó emberek felé sietett, de Karwinsky államtitkár közbeugrott és gyorsan dolgozószobája felé kezdte tuszkolni Dollfust. Már az ajtóban voltak, amikor több lövés dördült el. A kancellárt el*öntötte a vér és összeesett. Többet nem láthattam, mert testemhez szorított fegyverrel kényszerítettek, hogy újból a tanácskozó asztalhoz üljek.

— Órákhosszat ültünk így, mialatt az egyenruhás terroristák ordítottak és fenyegetőztek. A revolverek csövét szakadatlanul testünkön éreztük. Felhallottuk az uccáról a tankok dübörgését, a csapatok vonulását, de sejtelmünk sem volt arról, hogy mi a helyzet. Három órakor a fegyveres terrorcsapat bevezetett engem a kancellár szobájába. Dollfuss sápadtan feküdt a díványon, nyaksebén kezdetleges kötés volt, amely nem akadályozta meg, hogy a vére ne folyjon. Miközben beszélt, új és új vérsugár buggyant elő a sebből. Később elvesztette eszméletét, majd megint magához tért és megkért,

hogy gondoskodjam családjáról. Most már tudtam, hogy Dollfuss meg fog halni.

— Visszakísértek a tanácskozásszobába, majd újabb várakozás után felszólítottak, hogy az erkélyről intéz-
zek beszédet a palota előtti katonasághoz, de ha nem nyugtatom meg őket, nyomban lelőnek. Kiléptem tehát az erkélyre és a már ismert rövid közlésemet megtet-
tem. Hét óra tájban a lázadók vezetői hozzámlétek és azt követelték tőlem, hogy dr. Rieth német követet hoz-
zassam oda. őt akarták tanúul ahhoz, hogy az osztrák kormány szabad elvonulást biztosít nekik a német ha-
tárig.

Így mondta el Fey az események fontosabb részét.

Bécs 27-én délelőtt, a merénylet utáni napon, meg-
lepően nyugodt. Délben a Meisl und Schadenben ebé-
delek, két asztallal arrébb Kurt Schussnigg, közokta-
tásügyi miniszter, Dollfuss egyik bizalmasa. A pincér
elémteszi a csonthúst és megismer. Beszélgetni kezdünk
félhangon. A pincér szocialista. Két asztallal Schuss-
niggtól eluttogja fülembe, hogy az egész eset őt, il-
letve őket nem érdekli. Ami történt, Dollfuss és a nácik
magánügye. Kérdem tőle, sajnálja-e Dollfusst. Pardont
int, és elrohan egy másik asztalhoz. Amikor a tésztát
elán teszi, megkérdi tőlem:

— Volt nagyságos úr Ottakringban? Látta a Karl
Marx Hofot?

— Igen, láttam.

Ez volt a válasz.

Dollfuss borbélyánál borotválkozom. Tegnap
a kancellár még ott ült a szomszéd székben.
Most a borbélyüzletben arról beszélnek, hogy a
német határon csapatösszevonások vannak, hogy Mus-

solini mozgósítani fog, hogy Ausztria sorsa... hogy Bécs sorsa... Aztán vitatkoznak. Egy francia úr kijelenti, hogy Ausztria népességének hatvan százaléka naçi. Most százalékokon vitatkoznak és azon, hogy mi a bécsi munkásság magatartása?

Már esteledik, amikor autónkkal elindulunk az osztrák vidékre. Az uccákon kevesebb a rendőrség és a katonaság, az országúton ritkább az igazoltatás. A munkásnegyedekben, amelyeken áthaladtunk, nagy csend volt. Fekete zászlók azonban nem lengek. A fálvakban kevés a *fekete zászló*.

Már beesteledett, amikor egy St. Polten közeli faluban vacsorázunk. Éjszaka még nagy utat akarunk megtenni, a kocsmárost kérdezzük az időjárás felől. Azt mondja, nem lesz eső, Bécs irányában ugyan sok a felhő, de az errefelé nem befolyásolja az időjárást.

Bécs fölött csakugyan sok a felhő. De ezen most nem lehet gondolkozni, nem lehet szép hasonlatokat találni: sietni kell. Az osztrák—olasz és osztrák—német határokon állítólag érdekes események vannak, Mussolini mozgósított, a határon sok a katonaság.

A barbárok napja

Írta: Arthur Holitscher

Magyar származású író, aki azonban német nyelven ír. A legragyogóbb tollú riporter, aki az egész világot beutazta és mélységes, igaz emberi dokumentumaival igyekezett illetékes lelkiismereteket fölrázni. Az alább következő „Barbárok napja” című írása elsőrangúan jellemzi a cárismus bukása után alakult köztársasági kormányt. Senki sem érti jobban, mint Holitscher, hogy jelentéktelennek látszó eseményekből hatalmas világképet tárjon az olvasó elé. Ilyen természetű a „Pecsuga” című riportja is, amely egy kis jelenetben egész Oroszország akkori állapotát megfesti.

Egy gyönyörű júliusi reggelen, fölsétáltam Stockholmban az Upland uccán a holland-skandináv bizottság házáig és bekopogtattam az ajtón. Kinyitották. Az előcsarnokban, az ablak mellett Camille Huysman fiatal titkára gépelte a legújabb sajtóközleményét. Ujjongva levegőbe emelte karját, mikor meglátott: „Jó reggelt! Ma nagy napunk van, a barbárok napja.”

„A barbárok napja?” kérdeztem. Ebben a pillanatban a tárgyalószoba ajtaján keresztül láthatóvá lett Huysman finom, melankolikus sásfeje. Előtte két sötét, keleti vágású alak hajolt meg tiszteletteljesen. Az egyiptomiak voltak, akik a 2. Internacionálétól elbúcsúztak. A belga fátyolos szemének pillantása felém röpült. Aztán hozzám lépett Huysman; én megmondtam, hogy miért jöttem. Ma érkezik az újdonsült orosz munkás- és katonatanács küldöttsége, szeretnék kérni tőlük egy szívességet. Megmondtam Huysmannak mi lesz a kérdés. Megígérte, hogy bemutat nekik.

„Legyen türelemmel, ma nagyüzem van nálunk, egy óra, talán fél kettő is lesz, míg odáig jutunk.”

Az egyiptomiak ajánlották magukat. Előadták a bi-

zottságnak nemzeti sérelmeiket. Bent a. teremben a perzsa demokratapárt küldöttségével tárgyalt az Internacionálé, ezek is nemzeti sérelmek miatt utaztak Stockholmba. A perzsák után a forradalmi indusok jönnek sorra. 1917-et írtak.

Az ajtószárnyak becsukódtak, én a színes tányérok kai és tükrökkel ékes előcsarnokban maradtam és vártam. Kopogás: az ajtón ketten jöttek be, egy még fiatal nagyszakállú ember és egy keskenyvállú, szürkearcú, csupaszképű ifjú, összeszorított vékony ajkakkal, proletár-diáknak látszott. A flamand delegáció volt.

„Bon jour!” köszöntötte őket a vidám holland titkár. „Jó, hogy jönnek, ma van nálunk a barbárok napja!”

Íróniát véltem hangjában felfedezni. A flamandok velem szemben ültek le és figyelmes pillantásokkal néztek körül. Az egyik sarokban, kék állványon, fekete gipsz-szobor állt. Egy idő múlva megszólalt az ifjú: „Lassalle.” A legyezőszakállú gondolkozva bólintott és a szoborra meresztette nagy, kék szemét. A szobor nem Lassallet ábrázolta, hanem XII. Károlyt. Csodálatos hasonlóság: ugyanaz a száj, széles homlok, ugyanaz a göndör hajzat. Egy zseni, világhódító, kalandor és népvezér. XII. Károly: Lassalle.

Ismét nyílt az ajtó és Hjalmar Branting lépett ki rajta, „Branting elvtárs”, vele az indusok. Bent a török munkásszervezet kiküldöttei ültek a bizottság előtt.

Branting elvtárs mérsékelt meghajlással és mágneses' szemének gyors, átható pillantásával köszöntötte a jelenlevőket. Fejét, mint egy bika, mindig földre szegzi. Sugárzik belőle a hatalom. Vastag bajusza mögött erős-fogu száj rejtőzik, keményen zárt ajkak mögött.

Eltelik egy negyedóra. A két flamand eltűnik, ugyanabban a pillanatban belép a munkás- és katonatanács küldöttsége. A titkár egyenesen az irodába vezeti őket. Én egyedül maradtam az előszobában.

A két orosz, E. és G. elvtárs, nemsokára kijöttek hozzám. Camille Huysman velük volt. Bemutattak nekik, ők megkérdezték, mi a kívánságom. Az oroszok nagyszerűen beszéltek németül. Ápolt és tisztos külsejük *egyetemi* tanárra emlékeztetett. Kezemet az írógépre támasztottam és beszélni kezdtem.

„Előadom önöknek kívánságomat. Vad idea, naiv fantázia. Az önök országából hangzik ez a jelszó: Testvérek! Mindnyájan testvérek vagyunk, nem igaz?! A Kerenski-kormány, amely önöket ideküldte, kürtölte világgá ezt a jelszót. Talán nem is olyan vad a kívánságom; talán nem is kell magam szégyelnem vágyam naivsága miatt. Talán természetesnek találják, amit önöktől kérek. Ellenség vagyok. Abban az országban születtem, amellyel önök háborút viselnek. De ez a szó: Testvér! hozzám is szólt és én pajzsomon hordom. Engedélyt akarok önöktől kérni, hogy átléphessem határukat. Útlevelet szeretnék önöktől kapni, hogy Oroszországba utazhassak. Most, háború alatt, mint ellenség. Tula kormányzóságba mennék, Jasznája-Polnába, Tolsztoj nagy szelleméhez. Kérem, tegyék ezt nekem lehetővé. Ha tartanak tőle, hogy hazudok önöknek, kémkedni akarok, vagy irodalmi babérokat akarok aratni, akkor mondják kereken: nem. Nem tudom egészen pontosan megmondani, mit akarok. De azt hiszem, most kell Tolsztoj sírjához zarándokolni. Barátnak és ellenségnek. Volna értelme. Kérem, segítsenek hozzá.”

Az oroszok meghajoltak, félrehúzódtak és egymás közt megbeszélték a dolgot. Aztán E. elvtárs ismét hozzám jött, röviden szemembe nézett, aztán földre sütötte tekintetét.

„Az ön ideája nagyon szép”, mondta. „Gyönyörű gondolat. Szeretnénk önnek szívességet tenni, az utazást elősegíteni. De-----” Szó után kutatott; azonnal észrevettem, hogy olyan szó volt, amit nem lehet egykönnyen megtalálni. Talán olyan szó volt, ami nem fordul elő gyakran a hétköznapi beszédben, rögtön gyanakodtam, hogy nem közönséges, hanem diplomatikusan választ kapok. Ránéztem az emberre, ő és társa e pillanatban nem egyetemi tanárnak látszottak, hanem hivatalos személyiségeknek — „nem adhatunk útlevelet, mert szövetségeink ellen vétkeznénk ezzel”.

Meghajoltak.

Az ülésteremből jöttek a törökök, perzsák és flamandok. Huysman is megjelent az ajtóban. Hosszú nyakán ágaskodó melankolikus madárfejét meghajtotta, mikor elmondtam neki beszélgetésünket, mosolygott. Ebben a pillanatban megállapítottam: ez az ember alapjában véve művész, muzsikusz, misztikus, harmonikus ember, ismeretlen világrend embere.

Meghajlás minden oldalra. Az írógép tovább kopogta a kommunikét. „Au revoir.”

Néhány pillanattal később kis csoportok szállingóztak a napsütéses Upland uccán. Törökök, perzsák, flamandok és a munkás- és katonatanács. A másik oldalon, az árnyékban, tisztas távolban a többiektől magányos sétáló cirkált, én.

1917 július: ez volt a barbárok napja.

Rohamlépésben

Írta: John Reed

Reed a világháborúban amerikai lapokat tudósított Szent Pétervárból. A novemberi forradalom Oroszországban találta és mint külföldi állampolgárnak, sikerült ezeket a véres napokat baj nélkül megúsznia. Reed ezen a tíz napon teljes energiájával vetette magát az események után. Munkájának gyümölcse az volt, hogy a legteljesebb képét adta az eseményeknek. Mindenütt ott volt, mindent följegyzett. Az orosz forradalomról szóló történelmi könyvek Reed vérözönben született riportjait elsődrendű forrásmunkának tekintik. Az itt közölt riport az első szovjetgyűlést írja le.

Csütörtök, november 8. A felkelő nap vad kétségbeesésben és fejtelenségben találta a várost. Az egész nemzetet ostorozza a vad lökésekkel felbugyborékoló zivatar. Külsőleg minden csendes volt. Százezrek idejekorán aludni mentek, korán felkeltek és munkára indultak. Petrográdban közlekedtek a villamosok, áruházak és vendéglők nyitva voltak, a színházak teljes üzemben. Egy művészeti kiállítás is megnyílt. A hétköznap — még háborús időkben is unalmas — megszokottan kezdődött. Semmi sem csodálatosabb, mint a társadalmi szervezet életereje — ahogyan táplálkozik, ahogy öltözködik, ahogy szórakozik, ahogy mozog. A legszörnyűbb nyomorral is dacol... Kerenszki felől hírek kószáltak a levegőben, azt mondták róla, hogy hatalmas seereget gyűjtött a fronton és most a főváros ellen vonul.

A Volja Naroda következő Pskovban keltezett parancsot közölte tőle: „A bolsevikiek eszeveszett próbálkozásai romlásba kergetik az országot. Minden erőnkkel azon vagyunk, minden bátorságunkat és mindnyájunk

odaadását sorompóba állítjuk, hogy a hazánkat ért szörnyű megpróbáltatást megálljuk. Amíg az új kormány összeállítását nyilvánosságra nem hozzuk, mindenki maradjon a helyén és teljesítse kötelességét a vérző Oroszországgal szemben. Senki se felejtse el, hogy a meglévő hadsereggel keletkező konfliktus soha jóvá nem tehető szerencsétlenséget hozhat az országra, hiszen megnyitja a frontot az ellenség előtt. Ezért minden körülmények között gondoskodni kell a teljes rend fenntartásával arról, hogy a csapatok erkölcsileg meg ne fertőztessenek; új ütközetek elkerülendők, a tisztikar és a legénység fegyelmi viszonya helyreállítandó. Ezennel elrendelem, hogy minden biztos és főnök az ország biztonsága érdekében helyén maradjon úgy, mint ahogy én is megmaradok a legfelsőbb parancsnok tisztségében addig, míg az ideiglenes kormány akaratát keresztül nem vitte”.

Ezzel szemben a következő plakát látható a falakon: „A szovjetkongresszus közli: Konovalov, Kiskin, Terescsenko, Miljantovics, Nikitin exminiszterek és mások a forradalmi háborús bizottság foglyai. Kerenszki megszökött. Valamennyi katonai szervezetet utasítottunk Kerenszki azonnali letartóztatására és Petrográdra való elővezetésére.

Mindenki, aki Kerenszkit támogatja, súlyos államvétséget követ el és megbüntetjük.”

A forradalmi katonai bizottság, miután az akadályokat leküzdötte, lázas gyorsasággal küldte szét az egész országba utasításait, felhívásait és törvényeit. Egy parancs elrendelte, hogy Kornilovot Petrográdra hozzák. Az ideiglenes kormány bebörtönzött parasztbizottsági tagokat kiszabadították, a hadseregben megszüntették a halálbüntetést. A tisztviselőket felszólították, hogy helyü-

kön maradjanak és súlyos büntetést helyeztek kilátásba arra az esetre, ha ezt megtagadnák. Fosztogatás, üzérkedés, zavargás halálbüntetés terhe alatt tilos. Különböző minisztériumokban ideiglenes biztosok kerültek. Külügyi Uriczki és Troczi, bel- és igazságügy Rykov, munkaügy Sljapinkov, pénzügy Mensinszki, népjólét Kolontai aisszony, kereskedelem és forgalom Rjazanov, tengerészet Korbir, a matróz, posta és táviró Spiró, színház Muravjov, állami nyomda Herbysev, Petrogárd városba Nesztorov hadnagy, az északi frontra Pozern.

Felszólították a hadsereget, küldjön forradalmi háborús bizottságot; a vasúti munkásokat, hogy a rendet tartsák fenn, mindenekelőtt ne akadályozzák a frontra és a városokba menő élelmiszerszállítmányokat. Megígérték nekik, hogy a közlekedési minisztériumban külön képviselőket kapnak. A kozákok számára a következő nyilatkozat készült: „Kozák Testvéreink! Petrograd ellen akarunk titeket vezetni. Háborúba akarnak kényszeríteni, a főváros forradalmi katonái és munkásai ellen. Egy szót se higgyetek közös ellenségeinknek, a nagybirtokosoknak és kapitalistáknak!

Kongresszusunkon a munkások, katonák és parasztok minden öntudatos szervezete képviselve van. A kongresszus, szívesen látja a dolgozó kozákokat. A feketeingesek parancsnokai, a nagybirtokosok és a kegyetlen Miklós lakájai ellenségeink.

Azt mondják nektek, hogy a szovjet el akarja venni a kozákok földjét. Ez hazugság. A forradalom csak a kozák nagybirtokosok földjét kobozza el, hogy a népnek adhassa. Szervezzetek kozák szovjet tanácsokat! Csatlakozzatok a munkás- és katonatanácshoz. Mutassátok meg a feketeingeseknek, hogy nem vagytok a nép árulói és

nem akarjátok az egész forradalmi Oroszország megvetését magatokra zúdíítani.

Kozák testvéreink! Ne kövessétek a nép ellenségeinek parancsait. Küldjétek megbízottakat Petrográdba, hogy megbeszélhessük ügyeinket. A petrográdi kozákezred — becsületére legyen mondva — nem váltotta be a nép ellenségeinek reményeit.

Kozák testvéreink! Minden oroszok szovjetkongresszusa testvéri jobbot nyújt felétek. Éljen a kozákok, munkások, katonák és parasztok szövetsége egész Oroszországban!”

Ezzel szemben tömegesen jelentkeznek a felhívások, röpcédulák, támadó, piszkolódó és közeli végüket érző újságok. A sajtó háborúja dühöngött, mert minden más fegyver a szovjet kezében volt. Mindezeknek az élén a forradalom és Oroszország megmentésére alakult bizottság felhívása: „Az orosz köztársaság polgáraihoz. A forradalmi tömegek akarata ellenére a bolsevikiek november 7-én letartóztatták az ideiglenes kormány egyrészét. A köztársasági tanácsot szétkergették és törvénytelen hatalmukat kinyilvánították. Ez a forradalmi Oroszország ellen a legnagyobb külső veszély pillanatában elkövetett erőszak leírhatatlan bűncselekmény a haza ellen.

A bolsevikiek felkelése halálos csapást mér a nemzeti védekezésre és kilátástalan messzeségbe tolja ki a hon óhajtott békekötés pillanatát. A polgárháború, melyet a bolsevikiek kezdtek el, anarchiával és ellenforradalommal fenyegeti az országot. Lehetetlenné teszi az alkotmányt hozó gyűlést, amelynek feladata az lenne, hogy a köztársasági rendet megállapítsa és örök időkre jogokat fektessen le a föld népe számára.

Az Oroszország és a forradalom megmentésére alakult bizottság, mely november 7-én éjszaka alapított, átveszi az ideiglenes kormány megalakításának kezdeményezését, amely a demokrácia alapjain az országot alkotmányt hozó gyűléshez vezeti és megvédi az országot az anarchiától és ellenforradalomtól. A forradalom és Oroszország megmentésére alakult bizottság felhív titeket, polgárok, hogy ne ismerjétek el az erőszakos hatalmat. Utasításait ne kövessétek.

Keljete fel az ország és a forradalom megvédésére. Támogassátok a forradalom és Oroszország megmentésére alakult bizottságot. Aláírás: Az orosz köztársaság tanácsa, a petrográdi városi дума, a központi végrehajtóbizottság, a paraszttanács végrehajtóbizottsága, a II. szovjetkongresszus frontharcosainak csoportja, népszocialisták, egyesült szociáldemokraták, egységpárt.”

Továbbá a szociálforradalmi párt plakátjai, a menševiki hazafias szocialistáké, a paraszttanácsé, a központi hadseregbizottságé és a központi flottabizottságé. Ismét egy plakát: „Petrográdot lebunkózza az éhség! A német hadsereg leigazza szabadságunkat. A feketeingesek pogrommal vonulnak végig Oroszországon, ha az öntudatos munkások, katonák és polgárok nem egyesülnek.

Ne higgyetek a bolsevikiek Ígéreteinek. Az azonnali béke ígérese hazugság! A kenyér ígérete csalás! A föld-ígérés mese!

Eltársak! Aljasul és kegyetlenül becsaptak titeket. A hatalmat egyedül a bolsevikiek vették át, összesküvésüket titkolták a szovjet többi szocialista pártja előtt. . Földet és szabadságot ígértek nektek, de az ellenforra-

dalom felhasználja majd a bolsevikiek által előidézett anarchiát és majd nézhettek a szabadság és föld után.”

Az újságok épp ilyen vadak: (Djelo Naroda) „Kötelességünk, hogy leleplezzük a munkásosztály árulóit. Kötelességünk erőnket mozgósítani a forradalom megvédésére!”

„Izvesztija”, amely utoljára beszélt a központi végrehajtóbizottság nevében, szörnyű bosszúval fenyegetett.

„Novaja Sizin” új kormányért lelkesedett, amelyben valamennyi szocialista párt helyet foglalt volna. Élesen bírálta a mensevikiek és szocialforradalmárok magatartását, akik elhagyták a kongresszust és utalt rá, hogy a bolsevista megmozdulás nyilvánvalóvá teszi: A polgársággal való együttműködés a jövőben képtelenség lesz.

„Rabocsij Putj”, amely most Pravda néven jelent meg, így írt: „Munkások, katonák, parasztok! Márciusban szétzúztátok a nemesség zsarnokságát. Tegnap a polgárság uralmát ráztátok le.

Az első feladat, hogy megvédjük Petrograd kapuit.

A második, hogy leszereljük az ellenforradalmi elemeket Petrogradban.

A harmadik a forradalmi hatalom végleges megszervezése és a népprogramm megvalósítása.” így írt Lenin lapja.

Az a néhány kadettpárti lap, amely még megjelent és egyáltalán a polgárság gúnyosan mutatott rá a történetekre. „Mindjárt mondtuk nektek”. A kadettpárt befolyásos tagjai feltalálhatók voltak úgy a városi tanácsban, mint az Oroszország megmentésére alakult bizottság előszobájában. Máskülönben a polgárság visszavonult. Arra az órára várt, amelynek szerinte nemsokára el kellett következnie. Hogy a bolsevikiek semmiesetre sem tart-

hatják magukat három napnál tovább, abban senki sem kételkedett, kivéve Lenint és Trockit, a petrográdi munkásokat és a közkatonákat.

Az amfiteátrumszerűen épült Miklós-teremben jelen voltam az állandóan tanácskozó дума ülésén, ahol az ellenzék minden ereje egyesült. Az öreg fehérhajú és szakállú, tisztos külsejű Schreider polgármester előadta múlt éjszaka Szmolnyban tett látogatását, ahol a városi önkormányzat nevében kifogást emelt. „A дума, a város egyetlen jogosan fennálló kormányzata, amely egyenlő, titkos és közvetlen választáson választatott, sohasem fogja az új hatalmat elismerni.” Ezt közölte Trockival, mire Trocki azt felelte: „Ebben az esetben egyetlen egy alkotmányos orvoslás van: oszljon szét a дума és rendeljenek el új választásokat.” A beszámoló dühös haragot váltott ki a közgyűlésből.

„Ha szuronyokra támaszkodó kormányt akarnánk elismerni”, folytatta az öreg ember a dumában, „akkor mindenesetre van kormányunk. Jogosnak én azonban csak egyetlen, a nép többsége által elismert kormányt, nem pedig egy kisebbség erőszakos hatalomrajutása folytán alkotott kormányt ismerek el.”

Tetszésnyilvánítás minden oldalról, a bolsevikieket kivéve. Újabb zajongás közepette a polgármester kijelentette, hogy a bolsevikiek biztosok kiküldésével számos kerületben erőszakosan megsemmisítették a városi önkormányzatot.

Majd a bolseviki szónok kiabált teljes erejéből, hogy hallják. „A szovjetkongresszus határozata igazolja, hogy egész Oroszország a bolsevikiek akciója mögött áll. Ti nem vagytok Petrograd népének igazi képviselői.”

Kiáltások: „Pimasz, hazugság!” A polgármester méltóságteljesen emlékeztet arra, hogy a dumát a legszabadabb választáson választották. „Igen, válaszolja a bolsevik, az már régen volt. Ugyanez a helyzet a végrehajtóbizottságnál és a hadseregbirozságnál is.”

„Nem volt új szovjetkongresszus!” kiabáltak neki.

„A bolsevista párt nem hajlandó tovább az ellenforradalmi fészekben maradni. (Zaj.) Követeljük, hogy újraválasszák a dumát.” A bolsevikiek elhagyták a termet és ilyeneket kiabáltak utánuk: „Német ügynökök! Le az árulókkal!”

Singariov a kadettpárt nevében azt az indítványt tette, hogy valamennyi városi tisztviselőt, akik a forradalmi háborús bizottság rendelkezésére állottak, azonnal mozdítsák el és fogják perbe. Schreider olyan határozatot hozott, hogy a дума kifogást emel a bolsevikiek feloszlató fenyegetése ellen és mint törvényes népképviselőt, nem hajlandó helyét elhagyni.

Kint az Alexander teremben a forradalom és Oroszország megmentésére alakult bizottság zsűfolt ülést tartott. Szkobelev beszélt: „Sohasem táncolt a forradalom sorsa ennyire borotvaélen, sohasem adott az, orosz állam léte ilyen gondokra okot, sohasem tette még fel a történelem a kérdést: éljen-e vagy pusztuljon Oroszország? ilyen élesen és határozottan. A forradalom megmentésének nagy órája eljött. Ennek tudatában tekintünk a forradalmi demokrácia életerejének szoros összetartására, amelynek szervezett erejét az ország ebben a központi bizottságban íme megalkotta.” És még sok ehhez hasonló. „Inkább meghalunk, mintsem, hogy helyünket elhagyjuk!”

Viharos tetszésnyilvánítással fogadta a gyűlés a vasúti szakszervezet belépését a bizottságba. Néhány perccel később a posta és távírda hivatalnokok léptek be, aztán néhány nemzetközi mencseviki. A vasutasok kijelentették, hogy nem ismerik el a bolsevikieket, az egész vasúthálózatot kezükbe vették és határozottan megtagadják a bitorló hatalomnak való kiszolgáltatását. A távírda hivatalnokok kiküldöttje előadta, hogyan vonakodtak társai bolsevista biztosok jelenlétében a készülékeket használni. A postai tisztviselők nem fogadnak el a Szmolnytól postai küldeményeket és ezeket nem kézbesítik ki nekik. A Szmolny telefonkészülékeit kikapcsolták a hálózathoz. Nagy derűtség közepette jelentették, hogyan jött Uriczky a külügyminisztériumba és kérte a titkos szerződéseket és hogyan dobta őt ki Neratov. A kormányzat minden tisztviselője megszüntette a munkát.

Előre látott tervvel intézett háború volt ez — orosz módra viselt háború. Sztrájk és szabotázs voltak a fegyverek. Hallottuk, amint az elnök jegyzéket olvasott fel, amelyen névvel szerepelt minden ember feladata. Ennek körbe kellett járnia a minisztériumokban. A maiiknak a bankokba kellett mennie. Tíznek vagy tizenkettőnek a kaszárnyákba, hogy megkíséreljék a katonaságot semlegességre bírni. A Kerenszkivel való tárgyalások céljából bizottságot szerveztek. Másokat vidéki városokba küldtek, hogy ott Oroszország megmentésére alakult fiókbizottságokat létesítsenek és antibolsevista frontot alkossanak.

A gyűlés nagyon bizakodó volt. Ezek a bolsevikok előírásokat akarnak csinálni az intellektuellek számára. Majd megmutatjuk nekik! Nagyobb ellentétet, mint a gyűlés és a szovjet között, még csak elképzelni sem lehe-

tett. Ott nagy tömeg szegény katona, piszkos munkás, parasztság — szegény meghajlott, létharcban elhasznált emberek. — Dan, Liber, Szkobelev, Csernov, az egykori szociáldemokrata miniszterek vállvetve küzdöttek együtt a kadettokkal, az újságírókkal, diákokkal és minden rétegből való intellektuellekkel. Jól tápláltak és jólöltözöttek voltak, alig három proletárt láttam köztük.

Befutottak a hírek. A kornilovista Techinski (középázsiai mohamedán bandavezér) Bychowban, ahol fogóságban volt, leütötte őreit és megszökött, Kalediki észak felé menetelt. A moszkvai szovjet forradalmi hadibizottságot szervezett, amely a városparancsnokkal tárgyalt a fegyverraktárak átadásáról, meg volt a munkások felgyűvezésének lehetősége.

Ezekkel a tényekkel szemben a hírek zavaros káosza keringett. Túlzások és nyilvánvaló hazugságok. Így egy különben intelligens fiatal kadett (előbb Miljenkov, aztán Terescsenko magántitkára) félrevont minket, hogy elmondja a; téli palota bevételét.

„A bolsevikokat német és osztrák tiszték vezették” mondotta komolyan.

„Úgy” válaszoltam udvariasan, „honnan tudja ezt?”

„Egy barátom ott volt, látta.”

„Honnan tudta, hogy német tiszték voltak?”

„Mert német egyenruhát viseltek.”

Sokszáz ilyen örült történet volt forgalomban és nemcsak az antibolsevista sajtó közölte ünnepélyes formában, hanem el is hitték őket. Olyanok is, akikről ilyen hiszékenységet alig lehetett elhinni, köztük kegyetlenül józan szociálforradalmárok és mencsevikiek.

Komolyabbak voltak a bolsevikiek állítólagos kegyetlenkedéséről keringő hírek. Mesélték, nyomtatásban

olvasták, hogy a vörös gárdisták nemcsak tökéletesen kifosztották a téli palotát és a lefegyverzett nemesi őrséget lemészárolták, hanem, hogy néhány minisztert is hidegvérrel kivégeztek. Ami az asszonycsapatokat illeti, állítólag a legtöbb asszonnal erőszakoskodtak, sokan a bánalmazások következtében öngyilkosságot követtek el. A dumatagok készpénznek vették ezeket a történeteket. Nem csoda tehát, hogy az apák, anyák, diákok, asszonyok elhitték ezeket a híreket, hiszen az áldozatok nevei és a kegyetlenkedés is részletesen közölve volt. Éjszakára egy sereg dühös polgár szállta meg a дума környékét.

Tipikus a Tumanov herceg esete, akinek holttestét számos újsághír szerint a Moika csatorna szennyes hullámaiban megtalálták. Mikor néhány óra múlva a herceg családja megcáfolta a hírt és hozzáfűzte, hogy a herceg fogságban van, a sajtó Denisszov tbk. holttestét ismerte föl benne. Midőn azonban Denisszov; s megkerült, mi magunk jártunk a dolog után és kiderült, hogy egyáltalán nem is találtak holttestet.

Amint a дума házát elhagytuk, két cserkészfiú röpcédulát osztogatott egy óriási, a Nevski előtt összegyűlt tömegnek. A tömeg, úgy láttam, kereskedőkből és tisztviselőfélelékből állott. A röpcédulán ezt olvastam:

„A városi дума közli: A mai nap eseményeinek alkalmából október 26-iki ülésén a városi дума a magánlakások sérthetlenségét proklamálja. A házbiztosok útján felszólítja Petrograd lakosságát, hogy minden kísérletet, amely a magánlakásokba való behatolásokra Irányul, határozottan utasítson vissza és a polgárság biztonságának megvédése céljából a fegyverhasználatról se riadjon vissza.”

A Litejing sarkán néhány vörös gárdista és matróz körülállt egy újságárust és azt követelte tőle, adja ki a mencseviki „Rabocsaj Gazetát.” Az újságárus vad szitkokkal támadt rájuk, öklét rázta, mikor az egyik matróz kivette a lapot a kezéből. Fenyegető tömeg gyülekezett körülöttük, amely dühösen szidta a katonákat. Egy munkás azon fáradozott, hogy a tömegnek és az újságárusnak megmagyarázza ezen tett szükségességét: „A Kerenszki kiáltványát közli, amely azt állítja, hogy mi oroszokat gyilkoltunk. Vérontáshoz vezetne a dolog.”

Smolnyban feszültebb volt a helyzet, mint valaha. Fegyveres munkások rajzanak a sötét folyosókon. Akta-táskás vezetők vitatkozva, magyarázva, parancsokat osztva, barátok és segítők vették őket körül, teljesen magukon kívül voltak. Az álmatlanság és megfeszített munka élő csodái, borotvátlanul, piszkosan, vörös szemekkel. Sok dolguk, rettentően sok dolguk volt. A kormányzást át kellett venni, a városi élet biztonságát megszervezni, a helyőrség lojalitását biztosítani. Küzdelem a дума és az Oroszország megmentésére alakult szervezet ellen, a németek távortartása, a Kerenszki elleni harc előkészítése, a tartományok értesítése, Arachangelsktől Vladivostokig terjedő propaganda megszervezése voltak napirenden. Mindez az állami és közhivatalnokok szabotázsza, a népbiztosoknak nem engedelmeskedő posta és távírda hivatalnokok, a vonatokat kérő felszólításokkal szemben süket vasutasok magatartása közepette.

Kerenszki közeledik, a helyőrség egy részének hangulata kétséges, a kozákok csak jelre várnak, hogy szétüssenek. Ellenük nemcsak a szervezett polgárság, hanem a szocialista pártok: is, a baloldali szociálforradalmárok, nemzetközi mencseviki és szociáldemokraták kivételével.

Ezek is határozatlanok, vájjon semlegesek maradjanak-e? Viszont velük volt a munkásság és katonaság tömege és az ország parasztsága, mégis mindent összevetve, fiatal volt a bolsevik párt, kevés képzett, tapasztalt erővel rendelkezett.

Az elülső lépcsőn Rjazanovval találkoztam, aki félig humorral, félig megütközve magyarázta nekem, hogy kereskedelmi népbiztos lett, nem is konyít a kereskedő szakmához. A felső emeleten lévő kávéházban kecskebőr-kabátos ember ül a sarokban, szakála legalább háromnapos, majdnem azt mondtam, hogy aludt, tévedtem. Féltő gondossággal hajolt egy piszkos levélpapír fölé, néha ceruzáját rágta. Menchinski pénzügyi népbiztos volt, akinek képzettsége abból állt, hogy valamikor könyvelő volt egy francia bankban. Ez a négy biztos siető léptekkel hagyta el a forradalmi katonai bizottságot, még a folyosón is sietve jegyzeteket készítettek. Oroszország négy világtája felé kiküldött biztos volt, hogy tudtul adja az országnak az eseményeket, hogy meggyőzze az ellenfelet, érvelve vagy fegyverrel, ahogy éppen kéznél van.

A kongresszus ülése egy órára volt kitűzve, a terem már jóval előtte zsúfolásig megtelt, de még hét-kor senki sem volt a kongresszus vezetőségéből látható. A bolsevikiek és szociálforradalmárok frakciónszobájukban tárgyaltak. Lenin és Trocki egész délután küzdött a kompromisszumosok ellen. A bolsevikiek nagyrésze hajlandó lett volna az egyesült szocialista pártok alapján alakult tiszta szocialista kormány megteremtésére. „Nem tudjuk leküzdeni a nehézségeket, sokan vannak ellenünk. Kevés az ember, elszigetelnek minket, min-

dent elveszítünk.” Így beszélt Kamenev, Rjazonov és mások.

De Lenin és mellette Trocki sziklaszilárdak maradtak. „A kompromisszumosok tegyék a mi programunkát magukévá, akkor közénk jöhetnek. Egy jöttányit sem engedünk. Ha akadnak közöttünk olyan elvtársak, akik nem merik és nem akarják, amit mi merünk, azok csak menjenek a gyáva kompromisszumosokkal. Mi azonban a munkásokra és katonákra támaszkodunk és előre megyünk!”

Hét óra után öt perccel közölték a baloldali szociálforradalmárok, hogy benne maradnak a forradalmi katonabizottságban.

„Látjátok, jönnek már”, mondta Lenin. Kevéssel utóbb, amint a nagyterem sajtóasztalánál ültünk, egy polgári laptudósító azt az indítványt tette nekem, hogy nézzük meg, mi lett az elnökséggel. Egy lélek sem volt ott a Központi Végrehajtóbizottságban, a petrogradi szovjet is üres volt.

Szobáról-szobára végigjártuk az egész Szmolnyt. Fogalma sem volt senkinek, hova lett a kongresszus elnöksége. Keresés közben társam elmesélte egykori forradalmi tevékenységét, hosszú és kellemes száműzetését Franciaországban. Ami a bolsevikieket illeti, biztosított róla, hogy közönséges, nyers, tudatlan emberek, esztétikai érzékük teljesen hiányzik. Az orosz intelligencia hamisítatlan képviselője volt... így érkeztünk végül a 17-es szobához, a forradalmi háborús tanács irodájához és dühös jövés-menés közepette ténferegünk. A felcsapódott ajtón leszakított rangjelzésű egyenruhás ember rohant ki, mosolyogni látszott — nemsokára azonban

láttuk, hogy ez a mosolygás valóságban a teljes kimerültség torz grimasza volt. Kryleno volt ez az ember.

Ismerősöm, civilizált külsejű, friss fiatalember örömkialtással tört előre.

„Nikolai Vasziljevics”, kiáltott föl, kezét előre nyújtotta. „Emlékszik rám, elvtárs? Együtt ültünk börtönben.”

Krylenko erőlködött, gondolkodott és jól megnézte. „Helyes”, mondta végül, nagyon barátságosan. „Maga az... Jó napot!” Megölelték egymást. „Mit csinál maga itt?”

„Csak körülnézegetek... Úgy látom, maga sokra vitte.”

„Igen”, felelte Krylenko. „Óriási eredmény a proletár forradalom.” Nevetett. „Talán még egyszer találkozunk, megint a börtönben!”

Mikor megint a folyósón voltunk, ismerősöm folytatta. „Kropotkin híve vagyok. A mi szemünkben a forradalom balsiker, nem tudta a tömegek hazafiúi érzését fölkelteni. Ez bizonyítja, hogy a nép még éretlen a forradalomra ...”

Pontosan nyolc óra negyven volt, mikor egetverő lelkesedés fogadta az elnökség bevonulását. Lenin volt középen. Alacsony termet, rövid, vastag nyakán ülő feje kopasz, kis, mozgékony szemek, rokonszenves nagy száj és erőteljes áll; most borotvált, de ismert szakállá megint serkent. Ruhája szegényes, nadrágszára túl hosszú. Nem hatja meg a tömegsiker, mégis úgy szeretik és tisztelik, mint egy istent. Népvézér a saját módján. Vezér, mert színtelen, nincs humora, megingathatatlan. Józan szónok, aki képes a legsúlyosabb gondolatokat a legegyszerűbb formában kifejezni, a konkrét

helyzetet analizálni, gondolatainak rendkívüli bátorsága nagy élelméjűséggel párosul.

Kamenev tudósít a forradalmi háborús bizottság tevékenységéről: a hadseregben megszüntették a halálbüntetést, visszaállították a propaganda-szabadságot, szabadonbocsátják a politikai bűnös katonákat és tiszteket. Letartóztatási végzést bocsátottak ki Kerenszki ellen. Lefoglalják a magánáruházak élelmiszerkészletét. Dübörgő tapsvihar.

Még egyszer a zsidó szociáldemokraták szövetségének képviselője. „A bolsevikiek hajthatatlan magatartása tönkreteszi a forradalmat. A szövetség kiküldöttei kényeszerülnek a kongresszust elhagyni.” Közbekiáltás: „Azt hittük, már tegnap mentetek. Hányszor fogtok még elhagyni bennünket?”

Erre a nemzetközi menesevikiek képviselője, csodálkozó kiáltások fogadják: „Ti is itt vagytok még?” A szónok kijelentette, hogy pártjának csak egy része hagyta el a kongresszust, a többi marad.

„Azt a tényt, hogy a szovjet átvette a hatalmat, a forradalom halálos veszedelmének tartjuk (ideges közbekiáltások), de a kongresszusban maradunk, hogy a hatalom-átvétel ellen szavazzunk.”

Más szónokok következtek, nyilván nem volt határozott utasításuk, milyen álláspontot foglaljanak el. A Donec-medencei szénbányamunkások delegátusa felszólította a kongresszust, hogy foganatosítson intézkedéseket Kaledin ellen, aki meg fogja kísérelni, hogy a főváros szén- és élelmiszerellátási vonalát elvágja. Néhány front-ról visszatért katona a hadtestek elragadtatott üdvözlését hozta magával. Aztán Lenin. Keze szorosan tartja a szónoki emelvényt, apró, villámló szemének pillantása

a tömegbe fúródik, percekig vár, amíg a számára közbős tetszésnyilvánítás lecsillapodik. Amikor végre elkezdte, ezt mondta egyszerűen: „*Megkezdjük a szocialista rend felépítését.*” Vad tapsvihar zúgott végig a termen.

„Az első feladat, hogy keresztülvigyük a béke megvalósítását. Szovjetfeltételek alapján felajánljuk a békét a háborút viselő népeknek: annexiók és hadikárpótlás nélkül, a népek önrendelkezési joga alapján. Ezzel egy időben szellőztetjük a titkos szerződéseket és érvénytelennek mondjuk ki őket. A háború és béke kérdése olyan egyszerű, hogy itt bevezetés nélkül felolvashatom a háborút viselő népekhez intézendő felhívásunkat:

Felhívás a háborút viselő nemzetek népeihez és kormányaihoz!

A november 6-i és 7-i forradalomban megalkotott, munkás, paraszt és katonai képviselők tanácsa által támogatott munkás- és parasztkormány azt javasolja az összes háborús népnek és kormánynak, hogy azonnal kezdjék el az igazságos és demokratikus béke tárgyalásait.

Igazságos és demokratikus béke alatt, amelyet a háború által kiszípolyozott és elvérzett dolgozó tömeg hön óhajt, azt a békét érti a kormány, amelyet a monarchia ledöntése óta nem szűnt meg követelni. Az orosz munkásság és parasztság azonnali békét követel idegen területek meghódítása, népek leigázása és hadikárpótlás nélkül.

Oroszország kormánya azt ajánlja az összes háborút viselő népnek, hogy ilyen békét kössenek, késedelem nélkül kezdjék el a népek és nemzetek jogosított képviselőik útján a béketárgyalásokat.”

Lenin hosszasan kifejtette proklamációjában a szocialista béke feltételeit. Hatalmas tapsvihar fogadta szavait. Mikor ez; elült, így folytatta:

„Azt indítványozzuk, hogy a kongresszus hagyja jóvá kiáltványunkat. A hadviselő államok kormányaihoz és népeihez fordulunk, mert egy, csak a népekhez címzett kiáltvány késleltetné a békét. A fegyverszünetben kidolgozott békefeltételeket az; alkotmányozó gyűlés jóvá fogja hagyni. Három hónapos fegyverszünetet tűzünk ki és azt akarjuk, hogy e hosszú vérfürdő utári a népeknek ideje legyen képviselőiket megválasztani. A békejavaslat ellenkezni fog az imperialista kormányok álláspontjával; nincsenek illúzióink ezen a téren, de reméljük, hogy nemsokára kitörnek a forradalmak a hadviselő népek országaiban. Ezért fordulunk különösen Anglia, Franciaország és Németország munkásságához.

A november 6-i és 7-i forradalom megindította a szociális forradalom korszakát. A munkásmozgalom győzni fog a béke és szocializmus nevében és teljesíti küldetését.” Ezzel fejezte be.

Nyugodtan és hatalmasan beszélt, felkavarta az emberek lelkét. Érthetővé vált, hogy miért hisznek az emberek sziklaszilárdan Lenin szavainak.

Kézfelemeléssel gyorsan elhatározták, hogy csak a politikai pártok képviselői szólhatnak a határozathoz és a beszédidő nem lehet több, mint tizenöt perc.

Először Karelin, a baloldali szociálforradalmárok képviselője beszélt: „Pártunknak nincsen alkalmja, hogy a kiáltvány szövegén változtasson; a bolsevikiek privát dokumentuma, mivel azonban szellemével egyetértünk, vele szavazunk.”

A nemzetközi szociáldemokratáktól Kramarov be-

szélt. „Csak egy az összes szocialista pártból alakult kormánynak volna joga ilyen fontos akcióra vállalkozni. Ha szocialista koalíció alkottatnék, akkor az ő pártja az egész programot támogatná, így csak annak részeit. Ami a proklamációt illeti, a főbb pontokkal egyetértnek a Nemzetköziek...”

Szónok szónokot követett: ukrán szociáldemokraták egyetértének, litván szociáldemokraták egyetértének, népszocialisták egyetértének. Lengyel szociáldemokraták: egyetértés, bár szívesebben látnának egy szocialista koalíciót, lett szociáldemokraták: egyetértés... Valami felgyúlt ezekben az emberekben. Az egyik a jövő világforradalomról beszélt, amelynek ők az élcsapata, a másik egy új testvériségről, ahol az összes népek egyetlen nagy családot alkotnak . . .

Valaki szót kért: „Ellentmondást látok itt. Először annexió és hadikárpótlás nélküli békéről beszél, azután hajlandó az összes békefeltételeket megvizsgálni. Megvizsgálni annyit jelent, mint elfogadni...”

Azonnal *felállt* Lenin: „Igazságos békét akarunk. De nem félünk a forradalmi háborútól sem. Lehetséges, hogy az imperialista kormányok nem válaszolnak felhívásunkra. Nem küldünk ultimátumot, azt egyszerű volna visszautasítani. Ha a német proletariátus meghallja, hogy mi készek vagyunk, hogy minden békefeltételt megvitassunk, akkor ez talán az utolsó csepp lesz a telt korsóban és Németországban kitör a forradalom.

Hajlandók vagyunk minden békefeltételről tárgyalni. Ez nem jelenti azt, hogy el kell fogadnunk őket. Néhány feltételünkért a végsőkig küzdünk, lehetetlen, hogy a háborút folytassuk, be akarjuk fejezni a háborút!”

Tíz óra harmincöt perckor Kamenev azt követelte,

hogy mindenki, aki a nyilatkozattal egyetért, igazolólapját tartsa a magasba. Az egyik delegált ellene merészelt szavazni, de a hirtelen kitört felháborodás gyorsan levegőbe szöktette karját.

Hirtelen, valami belső, közös impulzus hatására valamennyien az Internacionálét kezdtük énekelni. Egy öreg szürkeszakáilú katona úgy bőgött, mint egy gyermek. Alexandra Kollontai gyorsan visszafojtotta könyveit. Hatalmas dübörgéssel szállt az ének a teremben, ablakon-ajtón áthatolva ki a csendes téli éjszakába. „Vége a háborúnak, vége a háborúnak”, örvendezett mellettem ragyogó szemekkel egy fiatal munkás. Az ének elhangzott és mi bámulva meredtünk egymásra. Hirtelen kiáltás hangzott a terem hátsó részéből: „Bajtársak, emlékezzünk azokról, akik a szabadságért haltak meg!” Valódi orosz, lélekbemarkoló fájdalommal, mégis diadalittasan énekeltek a gyászindulót. Az Internacionálé végül is idegen dallam. A gyászinduló azonban nyilván a tömeg lelkéből fakadt, amelynek képviselői itt ültek, akiknek képviselőjében az új Oroszország képe megszületett.

*„Elestetek, oh, halhatatlan áldozatok
Fájdalmas szívvel állunk itt és sírunk
Jövendő jogokért harcoltatok és hulltatok el,
Melyek megváltják az emberiséget, a jövő nemzedéket
Egykor majd ha az emberek szabadsága
És minden vágyatok beteljesül,
Majd akkor hirdetjük, hogyan éltetek ti,
Az emberiség legfelső javáért küzdöttetek.”*

Ez volt az, amiért a Marsmező hideg tömegsírjában fekédték. Ezért haltak meg ezrek és tízezrek sötét bór-

tönökben, száműzetésben, szibériai bányákban. Nem úgy jött talán, amint gondolták, úgy sem, ahogyan az intellektuellek kívánták. Durván és hatalmasan jött, nem tartotta be a formákat és nem törődött az érzelmességgel: valóságban . . .

Lenin felolvasta a határozatot:

1. Minden földtulajdon, azonnali hatállyal kárpótlás nélkül megszűnik.

2. Az összes magánjavak, a korona, a kolostorokhoz és egyházhoz tartozó birtokok, élő és holt felszerelésükkel, épülettel és tartozékokkal az alkotmányozó gyűlés összeüléseiig a kerületi bizottságok és helyi szovjetek rendelkezése alá tartoznak.

3. Az ezentúl a nép tulajdonát képező elkobzott birtok megkárosítása súlyos bűncselekménynek számít és a forradalmi törvényszék által büntetetik.

A kerületi szovjetek szigorú intézkedésekkel örködnek a nagybirtok átvételénél, a földosztás méreteinek megállapításánál, a lefoglalt javak leltárba foglalásánál. A javak és épületek a nép kezébe való átadása szigorú forradalmi fegyellemmel történik.

4. A nagy földreformhoz az alkotmányozó gyűlés által való végleges megállapításáig a 242. helyi parasztküldöttség által meghatározott terv szolgál irányadóul. Megjelent az Izvesztija 1917 augusztus 19-i számában. A tervezeteket az Izvesztija szerkesztősége a szovjetek és parasztküldöttségek határozata alapján nyomatta ki.

A hadseregben szolgáló parasztok és kozákok földje érintetlen marad.

Lenin aztán megmagyarázta, hogy ez nem az egykori Csernov miniszter programja. A föld felosztását a helyszínen fogják meghatározni. A földmennyiség,

amit minden parasztnak kiosztanak, helyi szükséglettől függ majd.

A provizórikus kormány alatt a földbirtokosok határozottan megtagadták a földbizottságok rendeleteinek teljesítését, amelyeket Livov tervezett. Singariov hívott életre és Kerenszki sikanírozott.

A vita még nem indult meg, amikor egy ember előre tolakodott és a pódiumra mászott. Pajnik volt, a parasztszovjet végrehajtóbizottságának tagja.

„Az orosz szovjet parasztküldöttségének végrehajtóbizottsága tiltakozik elvtársainak, Salaskin és Maslov minisztereknek letartóztatása ellen! Azonnali szabadonbocsátásukat követeljük. E pillanatban a Péter-Pál erődben vannak, azonnal akciót kell indítanunk! Egy pillanatot sem szabad veszítenünk.”

Utána egy másik következik: villogószemű, szakállas katona. „Itt ültök és arról beszéltek, hogy a földet átadjátok a parasztnak, ezalatt tirannizálják a parasztság megválasztott képviselőit!” Felemeli öklét: „Kijelentem, ha csak egy hajukszála meggörbül, felkelést rendezünk!”

Trocki emelkedett szólásra. Szarkasztikus nyugalommal, hatalmának tudatában. Tapsorkán fogadja. „A forradalmi katonatanács tegnap elhatározta, hogy Maslov, Salaskin, Gvosdev és Maljatinovics szociálforradalmár és mencsevista minisztereket szabadonbocsátja. Hogy még mindig a Péter-Pál erődben vannak, ennek az az oka, hogy túlsók a dolgunk ... de lakásukon kell maradniok, őrizzük őket addig, míg a vizsgálat ki nem deríti a Kornilov-ügyben való magatartásukat”.

„Sohasem láttak még ilyesmit forradalomban” ordította Pjanik.

„Téved”, válaszolta Trocki. „Ebben a forradalomban is láttunk hasonlót. Százszámra tartóztatták le elvtársainkat a júliusi napok után. Mikor Kollontai elvtársnőt orvosi rendeletre kiengedték a börtönből, Awksentjew két egykori cári titkosrendőrt állított az ajtaja elé!”

A baloldali szociálforradalmárok képviselője mégsem szavazhatja meg addig, amíg nem tárgyalták meg. Meg kell hallgatni a parasztszovjeteket.

A nemzetközi mencsevikiek is meg akarták beszélni egymás közt.

Aztán a maximalisták, a parasztok anarchista szárnyának vezére beszélt: „Elismeréssel adózunk annak a politikai pártnak, amely egy ilyen törvényt az első napon hosszú huzavona nélkül keresztülvizs!”

Egy tipikus, hosszúhajú, csizmás, bekecses paraszt állt a tribünön: „Semmi kifogásom nincs ellenetek, bajtársak és polgárok. Néhány kadett sétál itt kint, a mi szocialista parasztjainkat letartóztattátok, miért nem tartóztatjátok le azokat is?”

Paraszatok közötti forró vitára adta meg a jelt. Ugyanolyan volt, mint egy estével előtte a katonák vitája, az igazi földproletárok nyilvánították érzéseiket.

„Végrehajtóbizottságunk tagjai Awksentjew és a többiek, akikről azt hittük, hogy védői a parasztságnak, nem mások, mint kadettok. Letartóztatni! Letartóztatni!”

Egy másik: „Kik ezek a Pjanikok, Avszejevek? Nem is igazi parasztok!”

A baloldali szociálforradalmárok a tárgyalás félórai szüneteltetését indítványozták. Amint a delegátusok kitódultak, Lenin emelkedett szólásra:

„Nincs veszíteni való időnk! Rendkívül fontos híre-

ket, amelyek egész Oroszországot érdeklik, kell közölnie a reggeli sajtónak. Semmi késedelmet!”

A forró vitát túlharsogva, a katonatanács hírnökének hangja hallatszott: „Azonnal tizenöt agitátort a frontra, gyülekezés a 17. számú szobában.”

Majdnem két és fél óra hosszat tartott, amíg a delegáltak lassanként visszaszivárogtak a terembe, amíg az elnökség helyét elfoglalta és az ülést táviratok felolvasásával folytatta, amelyekben a hadtestek egymásután kijelentették, hogy alávetik magukat a forradalmi katonatanácsnak.

A macedón front orosz csapatainak egy delegátusa keserű szavakkal ecsetelte a katonák helyzetét. „Szövetségeseink barátsága következtében többet szenvedtünk, mint az ellenségtől.” A 10. és 12. hadsereg delegátusai jelentik: „Egész erőnkkel hozzátok állunk.” Egy parasztkatona Maslov és Salaskin „szociárulók” szabadonbocsátása ellen tiltakozott. Kérték, hogy a parasztszovjet egész végrehajtóbizottságát tartóztassák le. Ez volt a forradalom igazi hangja. A perzsiái orosz hadsereg delegátusa kijelentette, hogy megbízták, követelje az egész hatalomnak a szovjet által való átvételét. Egy ukrán tiszt anyanyelvén mondta: „Ebben a válságban nem létezik nacionalizmus, éljen minden országban a proletárdiktatúra.”

Kamenev nyilvánosságra hozta, hogy a bolsevikiek ellenségei mindenütt nyugtalanságot igyekeznek kelteni. Minden orosz szovjethez intézett felhívást olvasott fel: „A munkások, parasztok és az egyesült parasztdeputációk kongresszusa felszólítást intéz a helyi szovjetek zsidóellenes és mindenféle fajtájú pogromok rendezésének elkerülése érdekében. A munkás, paraszt és katoná-

forradalom becsülete megköveteli, hogy semmiféle pogromot ne tőrjünk.

A pétervári vörös gárda, a forradalmi helyőrség és a tengerészek gondoskodnak a főváros rendjének fenntartása fölött.

Munkások, katonák, parasztok! Kövessétek mindnyájan pétervári testvéreitek példáját.

Katonák és kozák bajtársak, a mi kötelességünk az igazi forradalmi rend fönntartása.

A forradalmi Oroszország és az egész világ szeme rajtunk..”

Pontosan két órakor szavaztak a földhatározatról. Csak egy szavazat volt ellene. A parasztszövetségek magánkívül voltak örömben.

Így viharzottak előre a bolsevikiek, ellenállhatatlanul, habozás nélkül, minden ellenzéklet legyőzve; az egyetlen párt, amelynek világos programja volt, mi alatt a többi párt nyolc hónapon keresztül csak beszélt.

Sovány, rongyos katona emelkedett szólásra, szenvedélyesen tiltakozott a határozat azon pontja ellen, amely kimondja, hogy katonaszökevények nem részesülnek földosztásban. Eleinte megkísérelték, hogy lehurrogják, de egyszerű, szívhezszóló szavai mégis meghallgatásra találtak: „Akaratuk ellenére a lövészárkok poklába kényszerítették őket, a forradalmat a béke és szabadság reményével köszöntötték. Béke? A Kerenszki-kormány ismét arra kényszerítette, hogy Galíciába menjen, gyilkolni és elesni; az ő békevágyán Trescsenko csak mosolygott.. . Szabadság? Kerenszki alatt elnyomták a küldöttségüket, lapjukat *betiltották*, pártjuk szónokait bezárták. Otthon a falujában a földbirtokosok a földbiztonság ellen küzdöttek és elvtársait bebörtönözték. Péter-

váron a polgárság szabotálta a hadsereg élelem és munió ellátását. Nem volt ruhája, cipője... kicsoda kényyszerítette, hogy katonaszőkevény legyen? Az általatok megbuktatott Kerenszki-kormány!” Beszéde végén megtapsolták.

De egy másik katona emelkedett fel: „A Kerenszki-kormány nem lehet fedél, amelyik mögött a szőkevények megbújhatnak. Betyárok a szőkevények, akik bajtársaidat elhagyták. Minden szőkevény áruló, büntetést érdemel.” Zaj, nagy mozgolódás. Kamenev azt indítványozza, hogy a döntést engedjék át a kormánynak.

Fél háromkor az egész kongresszus pattanásig feszült figyelmének légkörében felolvassa az új kormány alakulásának határozatát.

„Az alkotmányozó gyűlés összeüléséig ideiglenes munkás és parasztkormány alakul, amely a „népbiztosok tanácsa” nevet viseli.

Az állami ügyek különböző ágait bizottságok intézik. Ezek összeállítása biztosíték arra nézve, hogy a kongresszus határozatait a dolgozó munkások, matrózok, katonák és parasztok tömegszervezeteivel legszorosabban együtt intézik. A kormányzó hatalom a bizottságok vezetőiből alakult kollégium, azaz a népbiztosok tanácsának kezében van.

A népbiztosok fölötti ellenőrzés és azok elmozdításának joga a munkások, katonák és parasztok orosz szovjetkongresszusáé és annak végrehajtóbizottságáé.”

Még mindig mély csönd. És aztán, amint Kamenev a listát felolvassa, kitörő éljenzés hangzik el minden név után. A legtöbb tapsot azonban Lenin és Troczki kapja.

A tanács elnöke: Vladimir Uljanov (Lenin).

Belügy: Rykov.

Mezőgazdaság: Miljutin.

Munka: Sljapnikov.

Hadsereg és flotta: Ovszejenko (Antonov), Krylenko és Dybenko.

Ipar és kereskedelem: Nogin.

Oktatás: Lunacsarszki.

Pénzügy: Skovortszov (Stefanov).

Külügy: Bronstein (Trocki).

Igazságügy: Oppskov (Lornov).

Élelmezés: Theodorovics.

Posta és távirida: Avilov (Glebov).

A nemzetiségek elnöke: Dschugasveli (Sztálin).

Vasutak: később határozandó meg.

Mindenütt bajonétok, a terem bejáratánál és a delegátusok között. A forradalmi katonatanács mindenkinek adott fegyvert, aki tudott vele bánni. Döntő harcra készültek a bolsevikiek Kerenszki ellen, az ő trombitariadóját fújta erre a szél. Senki sem gondolt hazamenésre. Ellenkezőleg: újabb és újabb tömegek özönlöttek a hatalmas terembe, zsúfolásig megtöltötték a keménytekinetű munkások és katonák. Fáradhatatlanul, boldogan kitartottak a helyükön. A füstös, emberszagú levegőt vágni lehetett.

Avilov, a „Novaja Sizin” szerkesztője, a gyűlésben megmaradt nemzetközi mencsevikiek nevében beszélt. Fiatal intellektuell arcával és elegáns öltönyével egészen kiesett a többi kongresszus résztvevő közül:

„Feltétlenül tisztában kell lennünk, hová visz ez az út. A koalíciós kormány megbuktatása nem azért volt oly könnyű, mert a baloldali demokraták olyan erősek voltak, hanem, mert bebizonyosodott, hogy ez a kormány képtelen volt a népnek kenyeret és békét adni. A

baloldal sem tarthatja meg a hatalmat, ha nem oldja meg ezeket a kérdéseket.

Tudtok majd kenyeret adni a népnek? Kevés a gabona. A parasztok többsége nem lesz veletek, mert nem tudtok nekik olyan gépeket adni, amelyekre szükségük van. A tüzelő és nyersanyag beszerzése majdnem lehetetlen.

Ami a békét illeti, ennek a kérdésnek a megoldása még nehezebb, mint a másiké. A szövetségesek nem voltak hajlandók Skobelewvel tárgyalni. Egy általatok indítványozott békekonferenciát sem fogadnak el. Párizs, London, Berlin nem ismer el titeket.

A szövetséges országok proletariátusának hatásos támogatására sem számíhattok, hiszen az országok legtöbbször távol állnak a forradalmi küzdelemtől. Arra gondoljatok, hogy a szövetséges államok demokratái még a stockholmi konferenciát sem tudják létrehozni. És a németek? Most beszéltem Goldenberg elvtárral, stockholmi kiküldöttünkkel. A német szociáldemokrácia balszárnya arról biztosította, hogy amíg a háború tart, Németországban lehetetlen a forradalom.”

A közbekiáltások jégesője pergett Avilovra.

„Oroszország izolálásának elháríthatatlan következménye vagy az orosz hadseregnek a németek támadása okozta összeomlása, amit egy osztrák-német-francia-angol béke követ, persze Oroszország kárára, vagy egy Németországgal való különbéke. Amint értesülök, a szövetségesek diplomáciája elutazni készül és Oroszország összes városában „Oroszország megmentésére alakult komité” van keletkezőben.

Nincs párt, amelyik ezeket a roppant nehézségeket

egyedül leküzdhetné. A forradalmat csak a szocialista koalíció kormánya viheti diadalra.”

Felolvasta pártja határozatát, amelyben azt tanácsolja, hogy a kongresszuson résztvevő összes szocialista pártból alakult kormány vegye át a hatalmat.

Arwilow hűvös és éles bizonyítási módja a kongresszust forradalmi lendülete dacára sem hagyta érintetlenül. Beszéde végén elnémultak a közbekiáltások és még tapsot is kapott.

Utána Karelin beszélt: fiatal, bátor, kétségtelenül őszinte hangon. A baloldali szociálforradalmárok, Maria Spirodovna pártja nevében. Ez a párt volt csaknem az egyetlen, amelyik követte a bolsevikieket és a forradalmi parasztságot képviselte.

„Pártunk nem lépett be a népbiztosok tanácsába, mert nem akarunk a forradalmi hadsereg azon részétől elválni, amely elhagyta a kongresszust. Máskülönben lehetetlen volna számunkra, hogy folytassuk közvetítő tevékenységünket a bolsevikiek és a többi demokrata párt között. E pillanatban ezt látjuk legfontosabb feladatunknak. Nem támogathatunk olyan kormányt, amely nem az összes szocialista párt koalíciója.

Továbbá tiltakozunk a bolsevikiek által gyakorolt tirannizmus ellen. Biztosainkat elkergették és tegnap egyetlen lapunkat, a „Snamja Truda”-t elkobozták.

A központi дума hatalmas „Oroszország megmentésére alakult bizottságot” szervez, melynek feladata, hogy ellenetek küzdjön. Már most izolálva vagytok és a többi párt nem jön majd segítségetekre.”

Aztán Trocki állt fel. Biztos nyugalommal, ajkán szarkasztikus mosoly. Dübörgő szavai átfűtötték a tömeget:

„Nem új érv, hogy pártunk izolálódik. A felkelés előestéjén megjósolták feltétlen vereségünket. Mind ellenünk voltak. Hogyan sikerült mégis majdnem vér nélkül átvenni a hatalmat? Az a tény, hogy győztünk, legbiztosabb jele annak, hogy nem voltunk izolálva. A provizórius kormány volt izolálva és az ellenünk felvonult demokrata pártok. Azok most is és örökre elváltak a proletariátustól.

A koalíció szükségességéről beszélnek, egyetlen koalíció lehetséges, a munkásoké, katonáké és szegény parasztké. A mi pártunk érdeme, hogy ezt a koalíciót létrehozta. Milyen koalícióra gondolt Avilow? Koalíciót a néparulás kormányának támogatásával? Koalíció nem mindig egyértelmű az erők növelésével. Talán sikerült volna a felkelést megszerveznünk, ha Dan és Avkszentjev sorainkban van?” Nevető tapsvihar.

„Avkszentjev kevés kenyeret adott nektek. Több kenyeret tud nektek egy szociálpatrióta koalíció szállítani? Avkszentjev, aki elrendelte a földbizottságok le tartóztatását? A mi forradalmunk a történelem klasszikus forradalma!

Szemünkre vetik, hogy visszautasítottuk a többi demokrata pártokkal való együttműködést. De hát nálunk van-e a hiba, vagy — ahogy Karelin mondta — az egészet tévedésre kell visszavezetnünk? Nem, elvtársak! Ha egy párt, amely most legsúlyosabb forradalmi küzdelmét vívja, még lőporfüstös szemekkel idejön és ki mondja: itt a politikai hatalom, vegyétek, és azok, akiknek a hatalmat felajánlják, átmennek az ellenséghez, akkor ez már nem félreértés, hanem nyílt, brutális hadüzenet. Nem mi voltunk azok, akik hadat üzentünk.

Avilov azt hiszi, megijeszthet bennünket, ha izo-

láltságunk esetére megjósolja béketörekvéseink meghiúsulását. Meg kell ismételnem, hogy egyáltalán nem látom be, hogy egy Skobelewal vagy Terescsenkoval kötött koalíció közelebb hozhatná-e a békét? Avilov erre azzal válaszolunk, hogy ha Európában továbbra is az imperialista burzsoázia marad hatalmon, a forradalmi Oroszország egyedül aligha tarthatja magát.

Vagy elpusztítják Európa reakciós hatalmai a forradalmi Oroszországot, vagy a forradalmi Oroszország forradalmosítja Európát.”

A tömegek ünnepeltek, olyan gondolatok lángoltak föl agyukban, hogy ők az emberiség hívatott előharcosai.

Másrészt a küzdelem határozott formákat vett fel, Kamenev a vasutasszövetség delegátusának adta át a szót. Alacsony, csontosarcú ember, kérlelhetetlen ellenségeskedés lobog a szeméből.

„Oroszország legerősebb szervezete nevében beszélek, megbízatásom, hogy szövetségemnek a hatalom alakításáról szóló határozatát a kongresszussal ismertessem. Nem támogatjuk a bolsevikieket, ha továbbra is elkülönülnek Oroszország többi demokráciájától!” Halatlan tumultus az egész teremben.

„1905-ben és a Kornilov puccs alatt a vasutasok voltak a forradalom legenergiusabb védelmezői. És *ti* nem hívtatok meg a kongresszusotokba.” Közbekiáltás: „A régi központi végrehajtóbizottság nem hívott meg titeket.” A szónok nem ügyelt a közbeszólásra. „Nem ismerjük el ennek a kongresszusnak a jogosságát. Mióta a mencsevikiek és a szociálforradalmárok elhagyták a kongresszust, nincsen meg az itt alkotott határozatok törvényes alapja. A szövetség a régi központi végrehajtóbizottságot támogatja és kijelenti, hogy a kongresszusnak

nincsen jogában új bizottságot választani. Az államhatalom szocialista és forradalmi legyen, felelős a forradalmi demokrácia szerveinek. Egy ilyen hatalom megalkulásáig a vasutasok központi bizottságai, mely megtiltotta, hogy ellenforradalmi csapatokat szállítsanak Pétervárba, minden olyan parancsnak a teljesítését megtagadja, amit nem az ő hozzájárulásával adtak ki.

A szövetség Oroszország összes vasutainak irányítását saját kezébe veszi.”

Vad felháborodás követte szavait, úgyhogy utolsó mondatai majdnem elmerültek a zajban. Ez a beszéd súlyos csapás volt. Ez meglátszott az elnökség gondterhes arcán. Kamenev röviden válaszolt, hogy a kongresszus jogossága nem vonható kétségbe, hiszen a mencsevikiek és szociálforradalmárok kivonulása után is meghaladja a jelenlevő delegátusok száma a régi központi végrehajtóbizottság által előírt számot.

Azután a szavazás következett, amely óriási többséggel legmagasabb kormányhatalommá emelte a népbiztosok tanácsát.

Az új központi végrehajtóbizottság megválasztása alig tartott tizenöt percig. Troccki felolvasta az összeállítást. Száz tag közül hetven bolsevik. A parasztok és a kivált pártok helye fenntartva. „A kormány minden pártot és csoportot szívesen lát, amelyik az ő programját elismeri.” Ezekkel a szavakkal fejezte be Troccki.

A második orosz szovjetkongresszus bezárult. A delegátusok hazasiettek, Oroszország minden tája felé, hogy hirdessék, milyen nagy dolgok történtek.

Majdnem hét óra volt, mikor a kalauzokat és sofőröket felkeltettük, akik a kongresszus egész tartama alatt Smolnynál tartózkodtak, hogy a delegátusokat hazaszál-

lítsák. A hangulat a zsúfolt kocsiban gondterhesebbnek tűnt fel nekem, mint előző este. Elgondolkozva ültek, mintha ezt mondták volna maguknak: Most mi vagyunk az urak, hogyan fogjuk keresztülvinni, amit elhatároztunk.

Lakásom előtt fegyveres polgárőrség állított meg és átkutatott. A duma kiáltványa hatni kezdett.

A háziasszony hallotta lépteimet és rózsaszín pongyolában elémyjött.

„A házi bizottság még egyszer itt járt és azt hagyta meg önnek, hogy jelentkezék őrszolgálatra, úgy mint a ház többi férfi lakója.”

„Minek örködni?”

„A ház asszonyait és gyermekeit kell megvédeni.”

„Ki ellen?”

„Rablók és gyilkosok ellen.”

„És ha a forradalmi katonatanácstól jön egy biztos, hogy fegyverek után kutasson?”

„Ó, egyszerűen azt kell mondani, hogy hozzájuk tartozunk, különben is, mi a különbség?”

Ünnepélyesen kijelentettem, hogy a konzul megtiltotta, hogy amerikai állampolgárok fegyvert viseljenek. Különösen az orosz intelligencia szomszédságában.

Pecsuga.

(Az éhező Volga 1922.)

Írta: Holitscher

Magyar származású író, aki azonban német nyelven írt. A legragyogóbb tollú riporter, aki az egész világot beutazta és mélységes, igaz emberi dokumentumaival igyekezett illetékes lelkiismereteket fölrázni. Az alább' következő „Barbárok napja” című írása elsősorúan jellemzi a cárizmus bukása után alakult köztársasági kormányt. Senki sem érti jobban, mint Holitscher, hogy jelentéktelennek látszó eseményekből hatalmas világképet tárjon az olvasó elé. Ilyen természetű a „Pecsuga” című riportja is, amely egy kis jelenetben egész Oroszország akkori állapotát megfesti.

Pünkösöd hétfőjén érkeztünk hajónkkal Pecsuga nevű kis helységhez. Pecsuga negyvenöt versztnyire északra fekszik Zarizyntól, a Volga jobboldali „hegyesparti” oldalán. Hajónk, a „Streszen” nem tudott egészen a parthoz állni, csónak jött értünk, amely partra szállított. Mint később megtudtuk, ez volt az egyetlen csónak ebben az egész nagy faluban — az egyetlen halászcsonakja a falunak.

Amint felértünk a faluba, mindjárt a helyi szovjet házához mentünk, ahol az előljáró, egy fiatal moszkvai tanító fogadott. A hivatali helyiség alacsony, gerendás, igazi parasztszoba volt, de nagyon rendes és tisztán tartott. A helyiség nagyobbik felétől fakorlát választotta el a széles hivatali asztalt, amely mellett az előljáró és munkatársai foglaltak helyet. A falakat Lenin, Trockij, Liebknecht, Balabanova és mások képei díszítették; vörös papírgirlandok kötötték össze a képeket. Mi a korlát előtt ültünk. Mögöttünk tolongott

a nyitott ajtón keresztül Pecsuga egész lakossága. Tolmácsunk igyekezett megmagyarázni a, szovjetnek jövetelünk célját: a munkássegély Volga-delegációja vagyunk, Európának és Amerikának sok országából jöttünk ide, hogy segítsünk; hogy megnézzünk mindent és segítsünk. Az előljáró figyelmesen nézett minket. Meg kell vallanom, igen különös jelenség volt. Nemes vonásai voltak, arca egy római harcosé vagy tribüné és szépnek lehetett volna mondani (mert szenvedést és reményt, határozottságot és mély gyengédséget fejeztek ki vonásai), ha éles orra hegyén nem ült volna egy lehetetlenül apró fekete cvikker. Az ördög tudja csak, hogy mit keresett ez a szerszám a paraszti szovjetelőljáró orrahegyén — mindazonáltal a szürke szempár nyíltan és rebbenés nélkül nézett arcunkba.

A tolmács által a következőket tudtuk meg: Pecsugának két év előtt még 4500 lakosa volt, ma már csak háromezeren vannak. 1914-ben 32.000 deszjatin volt bevetve, múlt évben csak 3500, ezévben csak 2000 (ebből 200 magángazdaságé, a többi állami vetés.) Az állatállomány iszonyúan megcsappant — 1919-ben 4000 haszonállatjuk volt, ma már ebből csak 200 maradt, 3000 igavonójukból — lóból, ökörből, tevéből — mindössze csak 560 maradt meg.

Egy csendes és nyugodt beszédű öregedő falusi tanító elmondta, hogy a borzalmas téli és koratavaszi hónapok éhínsége, a hiányzó padok és hiányos tüzelőanyag ellenére sem szünetelt iskolájában a tanítás. Csak mindig kevesebb és kevesebb gyermek jött az iskolába. Igen sok gyermek pusztult el az éhínségtől Pecsugában.

Most egész tele volt a szoba emberekkel. Az ablakok előtt szorongtak azok, akik már nem tudtak be-

jutni. Kíváncsi szakállas férfiarcok, bámész női arcok és sóvár gyermekszemek meredtek ránk az ablakból, ránk, akiket hajón hozott fel a Volgán Pecsugába. Idegenek voltunk, akik reményt hoztunk és reményt ébresztettünk bennük...

Azután megszólalt egy másik ember a korlát mögötti asztal mellől. Milyen lesz idén az aratás? Hát sokat esik? Űrge és hörcsög pusztítja a termést, rengeteg kárt okoznak a madarak is . . .

Figyeltünk, kérdeztünk és felírtuk mindazt, amit a tolmács mondott. Abbahagytam az írást és körülnéztem a szobában. Az emberek feszülten figyeltek. A tolmácsén kívül egyetlen hangot sem lehetett hallani a helyiségben. Közvetlen közelemben két lenhajú leányka állt. Arcoskájuk sápadt volt; amint rájuk néztem, kihúzták ujjukat a szájukból és nevetgéltek. Mögöttük egy legény állt valami egyenruhában, széles piros csíkok voltak barna tuchosán, — amely az asztrakán kozákok jelzése. Még a tolmács beszéde alatt mozgás támadt az ajtóban. Az összezsúfolt emberek még jobban összehúzódtak, hogy helyet adjanak egy embernek, aki a szobába lépett.

Az előljáró mondott valamit a tolmácsnak, aki a mellette ülőhöz fordult és súgott valamit neki. Ezeket hallottam: Kuban vidékén katonáskodott... hazatért szülőfalujába ... pecsugai paraszt... éhség .. Magas növésű ember volt az, aki belépett a szobába; keskeny válla volt és egyenesen tartotta magát. Harmincéves lehetett. Rongyos szürke gyapjúzubbonyt viselt, öve spárgával volt megkötve. Úgy ment, mintha nem is ember volna, hanem valami holdkóros báb, vagy automata, vagy egy katona, aki álmában menetel, mint azt a háború nyolc esztendeje alatt megszokta. Széket toltak eléje,

amire leült. Haja, szakálla, arca, kezei, lábai sárgásszürkék voltak, mint a homok ott lenn a Volgaparton. Sárga ajkai kissé nyitva voltak. Az előljáró kérdést intézett az emberhez, aki válaszolt rá. Látszott azonban rajta, a nagy erőfeszítés, amint fejét abba az irányba fordította, ahonnan a hang jött és ahogyan kiejtette szavait, mintegy a levegőbe beszélve. A zsúfolt szobában uralkodó halotti csend ellenére is válasza hangtalan suttogás volt, hogy alig lehetett meghallani. Hallottuk: a nevét mondta meg; hallottuk: mennyi időbe tellett, amíg Kubánból hazáig jutott; hallottuk: mennyi idő óta nem evett.

Egy sárga, hosszú, vékony botot tartott a térde között, olyan volt, mint ő maga. Régi kép emléke villant fel emlékezetemben — mint a kigúnyolt Krisztus a töviskoronával, a zsidók királyának jogarával, úgy tartotta ez az ember térde között a botot.

Suttogását tovább (folytatta, noha kérdést nem intéztek hozzá. Oly gyengén, hogy inkább már csak a szájáról lehetett leolvasni. Delegációnk egyik tagja egy csomag kekszet adott neki. Az ember elvette, próbálta felnyitni a papírburkolatot, azonban erő híjján kénytelen volt rövidesen abbahagyni. Csak ült ottan, maga elé nézett és hallgatott.

Rövidesen elindultunk. Előbb azonban pénzt szedtünk össze egymás között, néhány rubelbankót, mintegy ötmilliót. Az ember begyúrte a bankókat a rongyos zubbonya zsebébe, majd elindult azon az uccán, amelyik a falu belsejébe vezetett. Lassan és egyenesen járt, mint aki a menetelést megtanulta, de a világon már semmi egyébre nem volt képes.

A mi utunk éppen ellenkező irányba vezetett. Utá-

nunk jött az egész falu, férfiak, nők, gyermekek, öreg és fiatal. Egy özvegyasszony házához mentünk, akinek egész családja elpusztult a téli és tavaszi éhínség alatt. Beléptünk a szobába. Az asszony az ablak mellett ült egyedül egy padon. A falu népe kívül maradt. A faluszovjet elöljárója jött csak be velünk. Odamentünk az asszonyhoz, aki felemelkedett és meghajlással köszöntött minket. A szoba ragyogó tisztára volt súrolva. Törött agyagtál feküdt az asztalon, mellette egy porcellánfejű baba, bizonyára az egyik éhenhalt gyereké volt. Nem sokkal többet mondott az asszony, mint amennyit már tudtunk. Heten haltak meg ebben a szobában, hatan közülük kimerültek, ágynak dőltek és oda voltak panasz és fájdalom nélkül: bizony nagyon rossz sorsuk volt, alig volt mit enniök. Megnéztük az asszonyt, körülnéztünk a szobában, belenéztünk a főzőedénybe, amely a tűzhelyen állt. Valami kenyérfélét is láttunk a tűzhelyen. Zöldes fény világította meg a szobát. A zöldes fény a ház előtti nyírfa lombjairól verődött be a szobába. Pünkösd napja volt, fiatal lombbal kellett volna ünneplő díszbe öltöztetni a szobát!

Az első ötéves terv

Írta: H. R. Knickerbocker

A világsajtó ma az amerikai Knickerbocker tartja a legnagyobb élő riporternek. Riportkönyvei, amelyek sorrendben Oroszországot, Németországot, Angliát és egész Európát ismertetik, méltán a legnagyobb szenzációként hatottak. Az amerikai szem élessége és elfogulatlansága minden olvasójában bizalmat kelt. Ő volt az első komoly ember, aki komoly könyvet irt a mai Oroszországról és könyvének ezt a címet adta: „Vörös kereskedelem fenyeget”. Felhívta az orosz kísérletre a kultúrnemzetek figyelmét.

Egyedülállóan hatalmas kísérlet a mostani híres ötéves terv, amelynek megvalósítását a szovjet maga elé tűzte. Olyan tervről van szó, amely egy százötvenmilliós nemzet teljes életmenetét öt évre előre állapítja meg. Túlzás lenne e tervet részletekig kifejteni, hiszen akkor a tervezetet készítő kormánynak nem volna egyéb dolga, mint pontos napitervet adni, minden eddig született, sőt születendő oroszoknak részletes utasításokkal, hogy 1928 októbertől 1933 októberig milyen szerep vár reá az ötéves terv kerestülvitelénél. Ez természetesen csak fantázia, de mindenesetre hallatlanul gazdag tartalmú az ötéves terv, amely nem csupán az ország gazdasági kifejlődését igyekszik a legkisebb részletekig megszabályozni, hanem gondja van a kulturális, tudományos, művészeti, nevelésügyi, egészségügyi és szociális élet igényeire is. A sakkjátéktól és művészeti kérdésektől kezdve egészen a teültetvényekig és vaskorszakig minden kérdésben döntő szava van az ötéves tervnek.

Az egész nemzet számára ötévre előre kidolgoz-

ták a mechanikus tervet, mint ahogyan egy előrelátó vállalkozó lényegesebben rövidebb időre is tervet állít fel, hogy mit és hogyan termeljen a gyára. A Moszkvában székelő állam tervgazdasági bizottság Oroszország összes többi alájarendelt tervgazdasági bizottságainak támogatásával s azok minden gyárra kiterjedő statisztikai adatainak figyelembe vételével megállapította az egész ipar számára 1928-ban azt a célt, amit szállításban, termelésben, stb. 1933-ig el kell érniök. A terv törvényerővel bír, azonban állandóan kiegészítik és csaknem állandóan emelik az előre elérendő teljesítmény nagyságát. Minden év elején úgynevezett „ellenőrző számokkal” ellátott részletes tervet bocsájtanak ki, amely tartalmazza a tervnek arra az évre vonatkozó speciális céljait. Havonta még egy részletesebb tervet bocsájtanak ki.

A tervnek elvileg elismert célja az ipari és mezőgazdasági termékek oly mennyiségre való fokozása, hogy a Szovjetunió megfelelő időn belül képes legyen a tőkés nemzetek termelését elérni, sőt túlszárnyalni. Senkisésem hiszi, hogy ezt a célt öt év alatt el lehet érni. Az állami tervgazdálkodás felelős vezetői a szerzőhöz intézett nyilatkozataikban hét-tizenkét esztendőben állapították meg azt a szükséges időt, mely idő alatt az országot gyárakkal, vasutakkal, gőzhajókkal, távírdákkal, épületekkel, automobillal, traktorokkal és iga-vonóállatokkal fogják felszerelni, valamint a Szovjetunió lakosságát bőséges élelemmel, ruhával, lakóházakkal és szórakozási lehetőséggel oly mértékben fogják ellátni, mint ahogy ezek a tőkés államok lakosságának rendelkezésére állanak. A Szovjetunió jelenlegi viszo-

nyainak egyetlen józan ismerője sem mondhatja, hogy minden úgy, ahogy tervbe van véve, megvalósítható, de az ötéves terv alkotói tökéletesen meg vannak győződve arról, hogy legfeljebb néhány évtizeden belül elérik az, iparosodásnak azt a színvonalát, amelynek elérésére a tőkés országoknak egy évszázadra, vagy még annál is többre volt szükségük.

Sokkal nagyobb jelentőségű a Szovjetunió kívüli világ számára a tervnek közvetlen célja. Ez pedig: saját országukban annyi terméket előállítani, hogy a Szovjetunió az iparosítás folyamatát még akkor is folytatni tudja, ha az öt év leteltével a tőkés államok tökéletesen elzárkóznának az elől, hogy a „kommunista államnak” további gépeket szállítsanak. Ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, mintha az ötéves terv szerkesztői azt gondolnák, hogy az iparosítás 1933-ra tökéletesen befejeződik. Amennyiben a kereskedelmi kapcsolatok tovább folytatódnak, a Szovjet külkereskedelme is valószínűleg lényegesen nagyobb lesz és ha a tervek a céljukat már elérték, a Szovjetunió abba a helyzetbe fog jutni, hogy amennyiben szükséges, a külkereskedelmet egyoldalúan is tudja majd folytatni. Csakugyan, akkor már nem kell majd félniük sem a gazdasági, sem a katonai támadástól.

Ezek a megfontolások azok, melyek rossz előérzet-től töltik el az ötéves terv előrehaladásának láttakor azokat az európai kereskedőállamokat, melyeknek maguknak is nagy kommunista pártjuk van. Ha a Szovjetunió nem lépne fel azzal az igénnyel, hogy az egész világot forradalmasítsál, akkor valószínűleg örömmel üdvöznél a tőkésvilág az új piacok keletkezését és fej-

lődését. Csak egy idealista nem veszi észre az orosz kommunizmus agresszív jellegét. Míg Európa polgári sajtója az ötéves terv kudarcát hirdeti, saját országaik kommunistáinak megjavítása céljából, addig az üzletemberek, különösen a nevesebb nagyiparosok és bankárok titokban meg vannak győződve az ötéves terv sikerének valószínűségéről. Már ma is félnek a Szovjet hatalmas nyersanyagkészletei, nevezetesen a fa, a gabona és az olaj konkurenciájától. Félnek az ipari termékeknek néhány éven belül bekövetkező konkurenciájától; is, amely feltételezhető, ha tekintetbe vesszük azokat a hatalmas gépipari berendezéseket, amelyeknek építése ez idő szerint folyamatban van. Legjobban azonban a Szovjettel való esetleges fegyveres konfliktustól félnek, mert szerintük ez a hatalmas, modernizált, frissítü állam abban a megingathatatlan meggyőződésben él, hogy küldetése az egész világnak a Szovjetunióba való bekebelezése.

Meg kell itt állapítanunk azonban, hogy ez a felfogás ez idő szerint nem nyugszik sem gazdasági, sem politikai megfontolásokon. A bolsevisták erkölcsi és államvezetési alapelveül ünnepélyesen kijelentették: „Gyűlöld és pusztítsd el ellenségeidet”. Amióta a kereszténység nyugaton elterjedt, először történik meg, hogy egy nagy nemzet ilyen elveket állítson maga elé mintaképül. Kínos lenne beismernie a nyugati polgári világnak, amely húsz évszázad óta prédikálja a keresztény tanítást: „Szeresd a felebarátodat és tégy jót vele”, és amely csak lelkiismeretfurdalások árán szegi meg ezt a tanítást, hogy a bolsevisták antikrisztusi tanítása sikert érhet el. „Egy terrorra alapított rendszer nem lehet hosszú életű”, állapítja meg a Szovjetre vonatkoz-

tatva számtalanszor a polgári sajtó. Oroszország szomszédjainak anyagi gondjaihoz még egy erkölcsi félelem is járul: gyűlölettel talán nagyobb hatást lehet elérni, mint a kereszttel és hogy talán az erkölcs, minden vonatkozásával együtt, éppen úgy sínyleni fog az ötéves terv eredményétől, mint a gazdaság. Ennek a lehetőségnek a beismerésével szemben érzett ellenkezés eddig már sok embert megakadályozott abban, hogy a Szovjetunió fejlődési folyamatait pártatlanul tudja szemlélni.

Tank és traktor.

Önkéntelenül is a Szovjetkormányzat hivatalos lapjának, az „Izvesztija”-nak egy kijelentése jut eszünkbe, amikor itt Cseljabinszkben, a világ legnagyobb traktorgyárának a földből hirtelen kinőtt épületei között állunk: egy tank és egy traktor előállításuk között igen sok a hasonlóság. Még ágyúkat, gépfegyvereket és kézi lőfegyvereket is igen könnyen lehet előállítani kereskedelmi ipartelepeken.

A nemzetvédelem nem csupán az ötéves terv megkezdésére, hanem földrajzi elrendezésére is igen nagy befolyással volt. Aki látta a tervet, annak rögtön szemébe tűnhetett, hogy a legfontosabb tervek közül többnek a megvalósítását olyan vidékekre helyezték, ahol addig semmiféle ipar nem volt és lakosság sem volt az ipari termékek felvételére. Ez az elhelyezés részint a népesség racionális elosztását célozza, részint a természeti nyersanyagok és erők földrajzi helyéhez alkalmazkodott, ezeken a tényezőkön kívül még katonai megfontolások is szerepet játszottak. Valószínűleg ez

utóbbi megfontolások sokkal nagyobb szerepet játszottak az Urai-szibériai ipari-központ létrejötténél, mint a tervnek valamely földrajzi szempontja, Magnetogorszk, Cseljabinszk, Kuznetz, Kizil, Nisnij, Tagil, Beresznyikov, Bakai, Csaszavaya, Karakdar, ezek a furcsa nevek talán egyszer ismerősen fognak csengeni az idegen füleknek. Ma szenet, vasat, rezet, acélt, elektromos erőt, traktorokat és vegyi anyagokat öntenek magukból.

Az építésnél a háborút is figyelembe vették. Az ötéves terv keretén belül az Uralnak külön terve van. Ebben az évben (1934) 800,000 tonna vasat és acélt termelt, jövő évre 1.100,000 tonnát fog termelni. Az 1933-ban elért termelés többszöri revidiálás után 6—700,000 tonna acél és 8.800,000 tonna öntöttvasban van megállapítva. Magnitogorszk a termelés élére fog kerülni, de Nisnij, Tagil és Bakai gyárainak a termelésével együtt az uráli termelés az egész Szovjetunió vas-és acéltermelésének 5 százalékát fogja kitenni. A Kuznetz-medence szene Kizilből, Csaszavayából, Karagadarból, Bogomolov olvasztókemencéinek szene, Alapajevszk, *Akminina*, Szadinszk, Szolikamszk, Beresznyikov salétromsava, kénsava, kálija, foszfátja és Cseljabinszk traktorai mind az Urai-terv részeit képezik. Ezekre vonatkozik az „Izvesztija” egyik kijelentése: „Egész fémiparunkat oly módon kell megalkotnunk, hogy megfelelő mennyiségű fegyvert és muníciót tudjunk előállítani”. Bolsevista sötétlátók erős hite szerint a kapitalista államok támadása várható és ez esetben az építés alatt álló cseljabinszki traktorgyárat úgyszólván pillanatok alatt át lehet alakítani katonai célokra. E gyár évenként 50.000 tonna, hatvan lóerős „hernyóvonalot”

termel, amelyek annyira hasonlítanak a tankokhoz, hogy inkább a tankok egyik típusáról beszélhetünk. A cseljabinszki üzemet úgy terjedelme és jelentősége ellenére még nem látogatta meg soha egyetlen külföldi: a tudósító sem.

A gyár méretei lenyűgözők. Szerelőüzeme a világ legnagyobb e nemű építménye. 644 méter hosszú és 196 méter széles, vagyis hat és félszáz hektár területet foglal el. A szerelő-csarnokban 21 amerikai futballpálya férne el és még azonkívül maradna elegendő hely a játékosok öltözői számára. Az öntöde 336 méter hosszú és 276 méter széles, területén 14 futballpálya férne el, míg a kovácsoló-üzem 295 méter hosszú és 184 méter széles, ennek területén csak 9 futballpálynak lenne hely.

Óriási gyár.

Ezeknél a számoknál is lenyűgözőbb, ha az ember a szerelőgyár egyik végében megáll és végigpillant a háromnegyed mérföld hosszú betonlapzat hézagtalan síkján.

Ahol a lovaskocsi keresztezi az utat — magyarázta a cseljabinszki építkezések vezetője, John K. K. Calder detroiti mérnök —, ott van az építmény vége. Ló és kocsi, mint apró pontocskák rajzolódtak ki a kiásott barna földtömeg hátterén.

Igen nehéz a cseljabinszki gyárról egy áttekinthető képet szerezni, mert olyan nagy, hogy egyetlen pillanattal nem is lehet áttekinteni és nincsen semmiféle emelkedés, ahonnan az egészet egyszerre látni lehetne.

Hogy teljes képet nyerjek, róla, egy egész órát kellett igénybe vennem az építkezés területének körüljárására. Ez alatt a munka haladásáról, további tervekről és a Szovjetunióban szerzett tapasztalatairól beszélgettünk Calderrel.

Szép, magasnövésű ember Calders, energikus szája felett bajusz. Az igazi amerikai ember típusa jut róla önkénytelenül eszünkbe, amikor ezt a világ legtávolibb sarkában folyó fantasztikus méretű mérnöki munkát szemléljük. Amidőn az amerikai mérnökök közül az elsők között jött a Szovjetunióba, hogy az ötéves terv munkáiban résztvegyen, már gazdag tapasztalatokkal rendelkezett az ipari építkezés terén Amerikában. Első feladata a stalingrádi traktorgyár felépítése volt. Hat és fél hónap alatt végezte el ezt a munkát, sokkal hamarabb, mint amennyi időt a terv erre előirányzott. Ennél a munkánál aratott sikere, buzgalma és célratörő erélye azt a kitüntetést szerezte meg számára, hogy azok közé a kevés külföldiek közé tartozott — az amerikaiak közül csupán H. G. Cooper ezredes osztozott vele ebben —, akiket bevontak a megközelíthetetlen Sztálinnal való személyes megbeszélésekbe.

A munka júliusban megindul.

Cseljabinszkben Calders mellett még a clevelandi Henry Hendrichson, a detroiti T. K. McElroy és R. B. Spencer nevű mérnökök működnek. Ezek hárman, Calders és családja alkotják itt az amerikaiak kolóniáját.

A cseljabinszki gyárépítésnél az első lapát földet

1930 július 20-án emelték ki ünnepség kíséretében, amelyen Calders forradalmi mondásokkal díszített vörös emelvényen szónoklatot tartott. Körülötte a Kommunista Nemzetközi Társaság tagjai álltak és kivont karddal szimbolizálták az iparosodásért folytatott harcot. Az első lapátvágástól számított néhány hónap múlva már 600,000 köbméter földet emeltek ki. 12,000 köbméter betont használtak fel és a gyár alapzata már készen állt, az acélváz-szerkezet is készen állhatott volna már, ha lett volna hozzá elegendő nyersanyag. A gyár felépítéséhez szükséges 32,000 tonna acélból csak nagyon kevés állott még a rendelkezésükre és ez a körülmény szolgáltatta a cseljabinszkiek állandó panasztémáját. A magnetogorszki gyárban termelt acél a traktorok gyártásához kellett, de sohasem tudott annyit a tervszerű időre termelni, hogy abból a cseljabinszki gyárépítésnek is elegendő mennyiség jusson.

Még 7000 munkásra lenne szükség.

A munka lendületesebb előrehaladását a munkáshiány is erősen akadályozza. A cseljabinszki építkezésnél, beleértve a munkásváros felépítését, 12,000 ember foglalkoztatása van előirányozva, ebből ez idő szerint csak 2000-en dolgoznak a gyárépítkezésnél. Legkevesebb 6000 munkásra lenne még szükség. A cseljabinszki traktorépítőtársaság ugyanolyan módokat vesz igénybe a munkástoborzásoknál, mint a magnetogorszkiak. Ügynököket küldenek ki Oroszország minden részébe, de nem tudnak annyi munkást toborozni, mint ahányra szükség lenne.

A cseljabinszki munkások teljesítőképessége kisebb, mint a magnetogorszkiaké. Ennek az a magyarázata, hogy Magnitogorszk száraz, Cseljabinszk meg igen nedves. Magnitogorszkban a vezetőség keresztül tudta vinni a prohibíciót, mivel a helység mindentől igen távol esik, ezzel szemben Cseljabinszk 90,000 főnyi lakost számlált már akkor, amidőn a traktorgyár építése elkezdődött. Ilyen körülmények között természetesen technikailag keresztülvihetetlen volt a prohibíció. Ma nem jelentkezett 40 munkás az építkezés egyik szakaszánál, a tegnapi pihenőnapjukon bőségesen fogyasztott vodka következtében.

A cseljabinszki traktorüzem alelnökének, W. W. Borisoff adatai szerint, a munkások átlagos napibére 3—4 rubel, azonban sokan megkeresnek 12 rubelt is naponta. Ennek a következménye — mesélte Borisoff —, hogy Cseljabinszk egész pezsgőkészlete már réges-régen levándorolt a torkukon.

Jól felszerelt áruháza.

Ez a felirat kételyt ébreszthet, azonban itt Cseljabinszkban is ismételtlen tapasztalható, hogy az ipari front munkásainak táplálkozásai és egyéb létfeltételei érezhetőek jobban, mint a többi munkásoké, vagy Moszkva lakosságáé.

Az uráli hideg egy gyapjútakaró vásárlására kényszerített. A Társaság utalványával felszerelve felkerestem az áruraktárat. Minden ilyen raktár 50 m. hosszú, 25 m. széles, padlótól a tetőig 10 m. magas volt.

Egy ilyen áruraktár kincsei szinte magukbavéve megérték a Cseljabinszkbe való utazás fáradtságait. Padlótól a padlásig tömve volt áruval; volt itt rengeteg takaró, csizma, cipő, hócipő, vastag térdenfölül érő vízhatlan csizma, kendő, stb. annyi, hogy legkevesebb 2000 embert bőségesen el lehetett volna látni vele. Összesen két ilyen áruház volt. Olyan árukészlet volt ezekben felhalmozva, hogy talán Moszkva összes detailüzleteiben együttvéve nem volt annyi. Ez a látogatás újra világosságot *vetett* arra a kérdésre, hogy hol található Oroszország árukészlete és megerősítette azt a feltevést, hogy a kormányzat az erőforrásokat oda koncentrálja, ahol fontos munkálatok vannak folyamatban.

Munkáslakóházak és más épületek építése messze elmaradt a gyárépítkezés mögött. A várhatóan 60,000 főnyire szaporodó lakosság számára 256 bérház építése van tervbevéve, eddig ebből csupán négyet építettek fel.

Szabadalmak felhasználásának különböző módjai.

Az 1932 május 1-én megnyitandó főüzem belső berendezése még nincs megvéve, azonban az évenként 100 kísérleti traktort termelő kísérleti üzem berendezésének a megrendelését feladták már. A főüzem felszerelésére a megrendelés nagyrésztét amerikai gépgyáraknak adják 12—15 millió dollár értékben. Az egész gyár felszerelésére 170 millió rubelt fognak fordítani.

A szovjetnek ipari kérdésekben való magatartására igen érdekes példa a kísérleti üzem. Külföldi találmányok megfizetése tekintetében a Szovjetunió nem tartja

magát általános szabályokhoz. A nisnij-novgorcedi Fordgyár esetében a Szovjet-kormányzat megfizette a szabadalmakat. Borisoff szerint Cseljabinszkban semmiféle megállapodás nem történt a szabadalmak tekintetében, noha az előállítandó traktorok úgyszólván teljesen a Calerpillar Company által szállítandó gépekkel és azok konstrukcióstervet szerint fognak készülni.

A kísérleti üzem a világ minden ismert márkájú traktorát szét fogja szedni és meg fogja vizsgálni, hogy az alkalmas konstrukciókat a gyártásnál felhasználhassa. A szabadalmi magántulajdon polgári előítéleteiből való függetlenítés igen előnyös helyzetet biztosít a szovjet-iparnak.

Munkásbehozatal az Egyesült Államokból.

A szovjethatóságok a megnyíló traktorgyárban éppen úgy, mint Sztálingrádban csinálták, tanult szakmunkásoknak amerikaiakat szándékoznak alkalmazni. A kísérleti üzemben 1931. év januárjában készül el az első traktor. Itt 4000 embert fognak üzemi munkásokká kiképezni ebben az évben, akiket aztán átadnak az időközben felépülő traktorgyárnak. Igen fontos része a tervzetnek 350—400 elsőrangú amerikai szakmunkás behozatala Amerikából, akiket hasonló feltételek mellett alkalmaznak, mint a sztálingrádi amerikai kolónia munkásait. Borisoff szerint a jövő évben Detroitban fogják ezeket a munkásokat toborozni. Érdekes volt megtudnom Boristofftól, hogy a Szovjet-kormány a sztálingrádi gyárban előfordult kellemetlen események elle-

nére is még mindig erősen még van győződve arról, hogy egy gyár üzembehelyezéséhez okvetlen amerikai előmunkásokra van szükség. Sürgősen fel kell tenni azt a kérdést: hogyan lehetséges az, hogy egy gyár, amelyik amerikai felügyelet alatt épült fel, egy egész éven keresztül nagyszámú amerikai előmunkások segítségével helyezték üzembe, sem minőségben, sem mennyiségben nem tudja megközelíteni egy ugyanilyen feltételek mellett üzembe helyezett amerikai gyár eredményeit? Igen sok amerikai mérnök, aki a Szovjet üzemeiben volt alkalmazva, azt felelte: „Nincs semmi okunk azt feltételezni, hogy az előirányzott tervnek nem felelnek meg az elért eredmények”. Úgy beszéltek, mint akik erről szentül meg vannak győződve. Ezek a meggondolások nemcsak Cseljabinszkrre, hanem az ötéves terv igen fontos vállalkozásainak egész sorára is vonatkoznak.

Tartalom.

	Oldal
<i>Előszó</i>	3
<i>Kongè; André Gide</i>	10
<i>Banánmotor; Albert Londres</i>	27
<i>Az Óceán-Kongó vasút tragédiája; Albert Londres</i>	44
<i>Indokína S. O. S.; Andrée Viollis</i>	55
<i>S hanghaji mozaik; Agnes Smedley</i>	84
<i>Forradalom a Pamir lejtőin; Boris Pilnyák</i>	93
<i>Pekingi munkások; Li-Jou-Jing</i>	111
<i>Amerikai gyárváros; Sherwood Anderson</i>	116
<i>Igazságszolgáltatás a dzsungelben; Jim Tully</i>	123
<i>Látogatás az ismeretlen családnál; Bálint György ...</i>	135
<i>Aratási szerződés; Veres Péter</i>	141
<i>A rémületes lillei éjszaka; Heinrich Wandt</i>	154
<i>„Dulce et decorum . . .”; Pásztor Árpád</i>	168
<i>A német köztársaság halála.Világ Miklós</i>	195
<i>Árnyékok Bécs felett. Pálóczi Horváth György ..</i>	220
<i>A barbárok napja; Arthur Holitscher</i>	230
<i>Rohamlépésben; John Reed</i>	234
<i>Pecsuga; A. Holitscher</i>	267
<i>Az első öt éves terv; H. R. Knickerbocker</i>	272